

મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિરનું, ધ્યેય

ધાર્મિક, રાષ્ટ્રીય અને સામાજિક એ ત્રણે દ્રષ્ટિઓનો
'સમન્વય કરનારો સાહિત્ય પ્રકાશનોનો પ્રચાર'

જે કાળમાં પ્રજાજીવન સાંવ કથગઈ રહ્યું હતું
ખીજી બાણ સંસ્કૃતિના લોપ થવા માડ્યા હતા. પિશાચોને
શરમાવે તેવા ભયકર અત્યાચારો થઈ રહ્યા હતા. નતિ-
વાદના ભેર વ્યાપ્યા હતા ઉચ્ચનીચના ભેદોની માનવ
માનવ વચ્ચે દીવાલો ખડી થઈ ગઈ હતી અહંકારથી
ઉગ્રખલ બનેલી દ્વિજનતિ પવિત્રતાને પરવારી બેઠી
હતી વેદવિહિત કર્મકાંડોની બાદ્ય ક્રિયાઓમાં ખૂબ
સકરતા વ્યાપી ગઈ હતી

તે વખતે સાવનાપૂર્ણ જે મહાવિભૂનિએ વિશ્વમાં

પ્રકાશ ફેંકી વિશ્વવલ્લભ ગિરદ ભેળવ્યું

તે ત્રણ મહાવીરના

મૌલિક વચનામૃતોનો જૈન અને જૈનેતર જનતામાં પ્રચાર

કળા મારુ સસ્તુ, સુદર અને મર્વોત્તમ સાહિત્ય

ગહાર પાડવું એ એક માત્ર

મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર

નો

ઉદ્દેશ છે.



મહાવીર કાર્યાલય સાબરમતી



સરથાનુ કાર્યવાહક મંડળ

હિમાદક —

કવિવર્ય શ્રી નાનયદ્રશ મહારાજ

[જેમની દેખરેખ નીચે બધા પ્રકારનો બહાર પડે છે]

લેખક

શતાવસાની શ્રી સાલાગ્યયદ્રશ મહારાજ

કાર્યવાહક —

મત્રી

શ્રી લક્ષ્મીચંદ્ર ઝવેરચંદ મઘવી

સલાહકાર

શ્રી બુનાભાઈ મહાસુખભાઈ શાહ

શ્રી લુહાભાઈ અમરશી ગાહ

ખબરનગી

વ્યવસ્થાપક

શ્રી મણિનાથ ઉજમશી ગાહ શ્રી જસુ ગ્વાણી

શ્રી તાગ્ક રવાણી

લેખકના મદદનીસ તરીકે રહેશે.

આર્થિક સહાયતા

શ્રી કુગરશી શુભાગ્યચંદ મઘવી

જેમની આર્થિક મદદથી સરથા ચાલી રહી છે

સહાયકોને

આ મંથાને પ્રતિવર્ષે રૂા ૧૫૦) આપી સરથાના પોષક બની શકશે

આ સરથાને પ્રતિવર્ષે રૂા ૨૫) આપી મરથાના શુભેચ્છક બની શકાશે

આ મરથાના આર્થિક સહાયતા શ્રી કુગરશી શુભાગ્યચંદ મઘવી તાગ્કથી મળેલી રૂા ૫૦૦ વગર બાજેજ રોકાણ છે એટલે બાજનો કે તેવો કરો બોલો પ્રકાશન પર પડનાનો નથી



આહુકોને

- ૧ અગાઉથી આહક ચનાર પાસેથી માન ઝાગળ, છપાઇ, પુસ્તક-
બધામણી તથા બ્યવસ્થાનુજ માન ખર્ચ લેવામાં આવશે
- ૨ હાત તેઓની પાસેથી બે રૂપિયા પ્રથમ લેવામાં આવશે અને
જેમ જેમ પુસ્તકો બહાર પડશે તેમ તેમ તેઓને મૂળ કિંમતે
ટપાવ તથા એવાનગી ખર્ચ ઉમેરી વેર બેકા પહોચાડવામાં
આવશે તે કુલ ખર્ચ તેમની આવેલી રકમમાંથી બાદ થતું રહેશે
- ૩ આહક ચવાથી વી પી નું ખર્ચ બચી જશે તથા પુસ્તકો
પહેલી તકે મેળવી શકાશે

બીજી ઉપયોગી

- ૧ જે પહેલેથી આહકો ન ચર્ચા હોય તેઓને પુસ્તકો મિલકતમાં
હશે તેજ આપવામાં આવશે
- ૨ આ અસ્થાના પ્રકાશનોમાં સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવાનો
યથાશક્ય પ્રયત્ન થશે
- ૩ થયેના ખર્ચની વિગત હમેશા પુસ્તકની પાછળ આપવામાં આવશે
છુકસેલરોને સૂચના

- ૧ કોઇ પુસ્તકની ૨૫ થી ઓછી નકલોના ઓર્ડર સ્વીકારાશે નહિ
- ૨ રેનબાહુ અને રનાનાખર્ચ સહિત પૂરા નાણાં કાર્યાલયને મળ્યા
પછીજ મગાવેના પુસ્તકો મોકલવામાં આવશે વી પી થી
પુસ્તકો મોકલવામાં આવશે નહિ
- ૩ બધા પુસ્તકોમાં ફા ટકા હમિયન મળશે
- ૪ રસ્તામાં દાગીતો ગેરવલે પડે, બગડે, મોડો પડોએ કે બીજી
કોઇ હાનિ પડોએ તેને મારુ કાર્યાલય જવાબદાર નથી રહેવેને
દાગીતો સોપતા મુધી કાર્યાલયની જવાબદારી રહેશે
- ૫ પુસ્તકની છપેલી કિંમતથી વધારે કિંમતે અમલવાદમાં કોઇથી
વેચી શકાશે નહિ
- ૬ છુકમેનરોએ બપો વહેવા નીચેને સગનામે કરવો

 મહાવીર કાર્યાલય સાબરમતી 

દશવૈકાલિક સૂત્ર

પ્રત ૫૦૦૦ ના ખર્ચની વિગત

કાઉન ૧૬ પેજ સાઈઝ ફોર્મ ૧૨ા પૃષ્ઠ ૨૦૦

કાગળ રીમ ફરો સત્તારીમ રતની ૫-૫-૬ લેખે	૩૩૩-૧૫-૬
છપામણી	૧૬૬-૦-૦
વળામણી અને મેળવણી	૩૧-૪-૦
બધામણી	૨૦૦-૦-૦
પૂદા તથા છપામણી	૪૦-૦-૦
વ્યવસ્થાખર્ચ	૧૨૫-૦-૦
પ્રચારખર્ચ	૨૦૦-૦-૦
સરખામખર્ચ	૭૦-૦-૦
કાગળ વગેરેની મજૂરી	૨-૧૦-૩
	<u>૧૧૭૧-૧૪-૯</u>

નોંદ — પ્રચારખર્ચમા જાહેરખબરખર્ચ, ટપાલખર્ચ મુસાફરી ખર્ચ, મમાનોત્થના, અભિપ્રાય તથા જોટ માટે અપાતા પુસ્તકો વગેરેના ખર્ચો મમાવેશ માત્ર છે

મહાવીર સાહિત્ય પ્રજાગન મંદિર • ગ્રંથ ગ્લો

શ્રી દશવૈકલિક સૂત્ર

[ગુજરાતી અનુવાદન]



અનુવાદક

કવિવર્ય પદ્મિ શ્રી નાનચંદ્રજી શ્વામીના

સુચિધ્વ

સંધુ શતાવધાની ૫ મુનિશ્રી જ્ઞાનાગ્રંથકલ્પ

પીઠ સંવત ૨૪૬૦

૪ સ ૧૯૩૦

ચાર આના

પ્રકાશક —

શ્રી લક્ષ્મીચંદ્ર જવેરચંદ સુથવી
મદદાવોર પ્રાથિત્ય પ્રકાશન મદિર
સાબરમતી ગૃન્થાલય

—

પ્રથમ આવૃત્તિ

પ્રત ૫૦૦૦

કાલ્પન સુદ ૧ ૧૯૯૧

મુદ્રક પટેલ મનલાલ લક્ષ્મીદાસ
શ્રી ' સુર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટર્સ પ્રેસ '—
૬ પાલકોત્તનાકા—અમદાવાદ.

શુરુચરણે

બેની દલા દ્રમ થકી કરના કમન,
ભજે વિચારબળ, ત્યાગદણા પ્રસન્ન,
સે પૂજ્યપાઃ શુરના ચરણારવિન્દ
એવાર્થ અર્પણ હોને અનુવાદબદ્ધ

સૌભાગ્ય

નિવેદન

મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિરનો આ બીજો ગ્રંથ બહાર પડે છે લેખક મુનિરાજશ્રી વિદ્યાગ્રાં હોવાથી દશવૈકાલિકનું પ્રકાશન ધારવા કરતાં કમક મોડું થવા પામ્યું છે પરંતુ આની જ સાથે ત્રીજું પ્રકાશન 'સાધક સદાયરી' પણ તૈયાર થઈ ગયું છે અને તે દૂક મમયમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ચોડાજ, વખતને અંતરે આહોકાને મળવાથી અવસ્ય સતોષ થશે એમ અને માનીએ છીએ

શ્રી ઉત્તરાખ્યનસૂત્રની પ્રથમ આવૃત્તિના પ્રકાશન વખતે જનતાની માગને અગ્રો પહોંચી શક્યા નહતા તેથી આ દશવૈકાલિક સૂત્રની પ્રથમ આવૃત્તિની ૫૦૦૦ પ્રત જપાવી છે

જને ત્યાં સુધી સ્વદેશી વસ્તુઓજ વાપરવાનો સસ્થાનો ઉદ્દેશ હોવાથી છોટના પાકા પૂડાને બંને કાગળનુંજ પાકું પૂડું રાખ્યું છે આમ કરવાથી ખર્ચ પણ ઓછું થાય છે અને પ્રકાશન ટમકિ તથા સસ્તું બહાર પડી શકે છે

આ પછી અમારી યંત્રણાનું ચોથું પ્રકાશન શ્રી આચારામ સૂત્ર [ગૂજરાતી અનુવા ન] બહાર પડશે

આ સગ્રાંથી પ્રકાશન મળી યોજના અને તેના નિયમે આગળ જ આપેલા છે તે વાંચી યોગ્ય લાગે તો જિલ્લામુ બધુઓએ આહક થઈ જવું તેમ થવાથી તેમને અને યંત્રણાને પોસ્ટખાતાની અને વધુ ખર્ચની તકલીફ રહેશે નહિ

અમારા આહોકાએ અને વિદ્વાનોએ અમારા પ્રથમ પુણ્ય શ્રી ઉત્તરાખ્યનનો લાવબીનો સત્કાર કરી સસ્થાને આગળ ધપાવવાની પ્રેરણા આપી છે તે બદલ અગ્રો તે સૌના આભારી છીએ અને તેઓની આ યંત્રણા પર આવી શુભ લાવના વલ્લા કરે એમ અને હૃદયીએ છીએ

આ સસ્થાના હમેશના નિયમમુજબ ખર્ચની વિગત પણ આગળ આપેલી છે

મત્રી

પ્રવેશતા પહેલા

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની પહેલી આવૃત્તિ બહાર પડી ત્યારે શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રનું અનુવાદન બહાર પાડવાની ઇચ્છા હતી, અને તેનો પ્રારંભ પણ થઈ ચૂકેલો. પરંતુ અનેક મંચોગોની વચ્ચે પ્રમુખ ઇચ્છા હોવા છતાં અમલાવાદમાં તો પૂર્ણ ન જ થયું.

અમલાવાદથી જેમ જેમ વિદ્યાર કરી આગળ વધના ગયા તેમ તેમ ત્યાં માર્ગમાં જેટલો અવરોધ મળે તેટલો લાઠ તે તથા 'માધક સહચરી' (જે પુસ્તક તૈયાર થઈ જપાઈ રહ્યું છે તે) વૃદ્ધિ પામ્યે જતા હતા. પરંતુ તેની સમાપ્તિ તો કઠોર મુકામે જ થઈ આ પરથી આ અથનું પ્રસિદ્ધિકરણ કેમ મોકુફ થયું તે સંગઠ્ય શકાયો.

ઉત્તરાધ્યયન જેટલું દશવૈકલિક પ્રચાર પામ્યો કે કેમ તે અનુ ઉકેલ્યો પ્રશ્ન છે કેમકે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં તો અનેક કથાપ્રમણો, મુદ્દા ઐતિહાસિક ઘટનાઓ તથા ઇતિહાસિક, ચિત્તસંજ્ઞાતીય અને રચનેશીલમાં આવતા ચેતનવતા મંવાદો સામાન્ય વાચકના હૃદયમાં પણ રસવૃત્તિ જગાડે તેવા છે. દશવૈકલિકમાં નથી કથાપ્રમણો કે નથી રાચક સંવાદો તેમ છતાં પણ દશવૈકલિકમાં એક એવું આકર્ષક તત્ત્વ તો જગ્યા છે કે જેના તરફ જિજ્ઞાસુ વાચક આકર્ષાવા વગર રહી શકે નહિ.

આજે ભારતવર્ષમાં જેટલે અંશે આર્થિક મમમ્યાનું કોંકરું મુચવાયેલું છે તેટલું જ ચારિત્ર વિકાસનું પણ મુચવાયેલું છે. વારણકે આર્થિક નિર્મળતાનું મૂળ જ આ છે, તેનો આજે કોઈ અસ્વીકાર કરી શક્યો નહિ. આધુનિક યુગમાં જેટલું મનુષ્ય વાચે અને વિચારે તેના

કર્તા થતાંય પણ વર્તનમાં મૂકે એ વધુ આવશ્યક છે એ આવશ્યક તત્ત્વ દૈવકાલિકમાંથી મળી શકે તેમ જ કારણ કે તેમાં સુવર્ણ છવનના કડક નિયમો અને સાચે માચે તેના પાનનની પ્રેરણા પણ છે તે અપેમાંજે જિજ્ઞાસુ વગરના જેટલું ઉત્તરાશ્વવન આદર પામ્યું છે તેટલુંજ દૈવકાલિક પણ પામે તે આશા અસ્થાને નથી પદ્ધતિ

ઉત્તરાશ્વવનની પદ્ધતિમાં જે જે સ્પર્શિષ્ટિઓ રાખવામાં આવી હતી તે તે દૈવકાલિકમાં પણ રાખવામાં આવી જ માત્ર ફેર એટલેજ છે ઉત્તરાશ્વવન કરતાં દૈવકાલિકમાં સંપાદીય નોંધનો ઉમેરો વધુ પ્રમાણમાં કર્યો છે જો તે ન કર્યો હોત તો મૂળ સ્તોત્રોના અર્થને સમજવામાં મુશ્કેલી પડત એટલે તેમ સમજ એટલા ઉપયોગી ઉમેરાની આવશ્યકતા પૂરી પાડવામાં આવી છે

જો કે અમુક વર્ગ માત્ર બાપાદ્રષ્ટિએજ મૂળનો અનુવાદ કર્યો તેટલુંજ અનુવાદકર્તા કાર્યક્ષેત્ર માને છે પણ અને બાકે છે કે મૂળ કથનનો ઉદ્દેશ જ્યાં જ્યાં મૂળ કથનના વાક્યોમાં પરિપૂર્ણ ન થતો હોય અથવા તે કથન કદ અપેક્ષાએ કહેવાયેલું છે તે સ્પષ્ટ થતું ન હોય ત્યાં ત્યાં તેને વ્યક્ત કરવા થતો પ્રયત્ન કર્યો તે પણ અનુવાદકર્તા અનિવાર્ય કતબ્ય જ

કોઈપણ બાવાના મહાનુવાદ કરનાં પદાનુવાદ કરવામાં આવતુંની વિશેષ ચોક્કસી રાખવાની હોય જ જો કે સમર્થ શાંતી પુરુષોના કથનમાં ન્યૂનતા સંભવતી નથી કે તેની પૂર્તિની આવશ્યકતા હોય પરંતુ શાંતીજનોના વક્તવ્યમાં ગાંભીર્ય અવસ્થા હોય છે અને તે ગાંભીર્યનો સ્પષ્ટાય જો ન આપવામાં આવે તો વાચકવર્ગની જિજ્ઞાસા ધણીવાર અટકી રહી જવાનો સંભવ છે તેવા પ્રસંગે એ વક્તવ્યના હેતુને સ્પષ્ટ અને રોચક બાવામાં વ્યક્ત કરવા સારું અનુવાદકર્તાની વિવેકશક્તિ અને બાવનાનો શુભ ઉપરોગ કરે તો તે અપ્રામશિક તો ન જ ગણાય

જો કે આથી હું એમ નથી માનતો કે આમ કરવાથી જિજ્ઞાસુ-
વર્ગની ઈચ્છા મપૂર્ણ સંતોષાર્થ જાય પરંતુ હું એમ તો અવશ્ય માનું
છું કે તેમની વિચારણામાં યત્નકિયત પણ એ નોંધો ઉપયોગી થઈ
પડે અને તે ઉપયોગિતા એ ઉત્તરાધ્યયનના વાચકો પાસેથી જાણીને
જ અહીં પણ ઉચિત પ્રસંગે સંક્ષિપ્ત કિંવા વિસ્તૃત નોંધો આપવી
ચોગ્ય ધારીને આપી છે

જે જે અનુવાદકની નોંધો છે તેના 'ટાઇપો' મૂળ શ્લોકથી
લિખિત રાખવામાં આન્યા છે અને તેથી અનુવાદક પોતાનો માત્ર
અભિપ્રાય આપે છે તેટલું જ સમજવાનું છે

દશવૈકલિખના વાચકોને તેટલો નિર્દેશ ક્યાં પછી તેમને ખાસ
જાણુવા ચોગ્ય વસ્તુ તરફ ધ્રેરણ કરુ છું કે જે આ પુસ્તકના વાચન
પહેલાં જાણુની જરૂરી છે

જૈનદર્શનની અનેકાતતા

જૈનદર્શન એ અનેકાંતદર્શન હોવાથી તેમાં આવતા સૂત્રો
બહુધા સાપેક્ષ (અપેક્ષાપૂર્વકના) હોય છે અપેક્ષા એટલે દ્રષ્ટિમિત્રુ
મનુષ્ય જ્યાંમુઘી સાધકશામાં હોય ત્યાંમુઘી તે દ્વારા સ્ખલના, દોષ
અને પતન થતુ એ મદજ મજવિત હોવાથી તેવા સાધકોના મયમી
જીવનની રક્ષા માટે ધર્મધુરંધરોએ પ્રસંગને અનુસરી વિરેય અને
નિષેધાત્મક નિયમો તથા ઉપનિયમો સ્થાપિત કર્યાં હોય છે, અને
તેમાં લિન્નલિન્ન દ્રષ્ટિમિત્રુઓ ગણા હોય છે

આવા નિયમો વૈદધર્મ, બૌદ્ધધર્મ તથા હિંદુ ધર્મોમાં પણ
મળે છે, અને સાધકદશામાં તેની પૂર્ણ આવશ્યકતા પણ છે તે
વાત તો નિ સશયપણે શુદ્ધિમાન સજ્જનો પણ સ્વીકારશે

હવે અહીં પ્રશ્ન થાય કે નિયમો તો નિશ્ચયાત્મકજ હોવા
જોઈએ તેમાં અનેકાતતા અને લિન્નલિન્ન દ્રષ્ટિમિત્રુઓ શામાટે ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે જે જે નિયમો ત્યારે ત્યારે
ધડાય કે ત્યારે તે તે ધર્મસંસ્થાપકોએ ત્યારની સઘ શા અને માધ-

કાની પરિસ્થિતિના બલાબલનો વિચાર કરી નિયમો ઘડ્યા હોય છે અને તે નિયમોની બંધરચા બાંધવના ઉપનિયમો પણ રચ્યા હોય છે. જે કે સાવકોનું ખેપ તો કેવળ આત્મવિકાસનું હોય છે પરંતુ તે વિકાસને સાધવા માટે આવા નિયમો અને ઉપનિયમોની પણ મહાન આવશ્યકતા છે.

ઉત્સર્ગ અને અપના

તેમાના જે જે નિયમો વિકાસની તદ્દન સાનિધ્યમાં છે તેમાં અપવાદ હોના નથી અર્થાત્ તે નિયમોમાં હોય છે પરંતુ જે નિયમો કે ઉપનિયમો મૂળ ગુણોની પુષ્ટિ માટે ચોખ્ખા હોય તેમાં તો અપવાદ અવશ્ય હોઈ શકે. આવી રીતે જૈન ધર્મમાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એમ બન્ને માર્ગો છે.

અપનાદમાર્ગની આવશ્યકતા

આજે લોકમાનસનું વલણ કઈ તરફ છે? સમાજ આજે કઈ પરિસ્થિતિમાં છે? હું કયા પ્રદેશમાં ઉભો છું? એ બધા બગોનો ખ્યાલ કરી જે જે નિયમો ત્યાં બાધક થતા હોય તેનો વિવેકપૂર્વક તોડી કાઢી આત્મવિકાસનું ખેપ ન ચૂકાય તેજ દ્રષ્ટિનિદુ બજાવી અપવાદ માર્ગનો ઉપયોગ કરવો તેજ અનેકાતવાનું પ્રયોજન છે. આવા અનિવાર્ય સંયોગોમાજ અપવાદમાર્ગની ઉત્પત્તિ થાય છે અને હોઈ શકે જૈન ધર્મની વિકાસશ્રેણી.

જૈન ધર્મનો વિકાસ બે વિભાગોમાં વિખત છે (૧) ગૃહસ્થ જીવનમાં રહી વિકાસ સાધના સાધક અને (૨) ત્યાગાશ્રમી સાધક તે બન્ને વર્ગોનો આ ધર્મ તો સમાન જ હોય છે પરંતુ વિકાસ સાધવાની ઝડપમાં જેટલું તારતમ્ય હોય છે તેટલું તે તે સાધકના માધનોમાં પણ તારતમ્ય હોય છે. અદિમા, સત્ય, અસ્તેર, અહિંસા અને અપ્રગ્મદ એ બધા વિકાસનાં સાધનો મજબૂત તેનું પાલન કરવામાં ગૃહસ્થસાધકને મર્યાદા હોય છે કારણ કે તેને ગૃહસ્થધર્મ માયવીને સાથે સાથે આત્મધર્મમાં આગળ વધવાનું હોય છે, અને તેથી બધા પ્રતોમાં તેને માટે મર્યાદા રાખવામાં આવી

છે કે જે મર્યાદા તેના જીવનમાં મુસાધ્ય થાય. પરંતુ અમણ માધકેા ને તેનું સંપૂર્ણ પાલન કરવાનું હોય છે આથીજ ગૃહસ્થમાધકના વતો અણવતો કહેવાય છે અને અમણમાધકના વતો મહાવતો કહેવાય છે આ પ્રમાણે ગૃહસ્થમાધિકા તેમજ સાધીનું પણ અંતર સમજ લેવું ધટે.

આ આખુલે સૂત્ર જો કે અમણમાધકને ઉદ્દેશીને કહેવાયેલું છે એટલે અમણજીવનને સ્પર્શતી ઘટના વિશેષ હોય તે સાવ સ્વાભાવિક છે (પણ તે સંસ્કૃતિ સાથે ગૃહસ્થમાધકનો મગધ સોય દોરા જેવો છે તે તો આપણે પહેલે વિચારી ગયા)

અહીં આપણે અમણજીવનના ફેરવાઁ અગત્યના પ્રશ્નો વિચારીએ અને તેમાં ઉત્સર્ગ અને અપરાધમાર્ગને સ્થાન છે કે કેમ? અને છે તો ક્યાસુધી અને ક્યા હેતુએ તે જોઈએ

મયમી જીવનમાં અદ્વિસાનું મન, વાણી અને કર્મથી મપૂર્ણ પાનન કરવા મારુ વનસ્પતિ, અગ્નિ, જળ વાયુ ઇત્યાદિ જીવનના આવશ્યક તરનો પણ જ્યાં સુધી મજબૂ હોય ત્યાંસુધી તેવા સૂક્ષ્મ જીવોની પણ દ્વિસા કરવાનો નિયમ છે * પરંતુ તે નિષેધ સ્વયમમાં બાધાકર ન થઈ પડે તે માટે તે ય અધ્યયનમાં તેનો ઉકેલ પણ સાથે જ સમજાવ્યો છે કાગલુકે સવની એ વાકર્કન પુતળુ નથી, પરંતુ દેહધારી પુરુષ છે તેને પણ ખાત્ર પીવું, વસું, ચાનવું, ઇત્યાદિ કિરાવો કરવાની હેય છે તે અવગચક કિરાઓમાં જ્યાં જ્યાં અનિવાર્ય દ્વિમા છે ત્યાં અપરાધ પણ છે જોમટે —

(૧) ચાનનામ વાયુની દિ મા થાય પણ તે પાપ કરતા આગમની વૃદ્ધિ થાય એ મયમને વડુ હાનિકર છે, માટેજ કહ્યું કે ઉપરે મપૂર્વઁ તે ક્રિયા કરે તો પાપકર્મના જનન થતા નથી

(૨) ત્યાં પણ જોગકે અને પાણી માટે તો સચેત ખાવાનો અપવાદ નથી કારણકે નિર્જીવ પાણી અને ખોરાક દુઃશકત બલે દો છતાં અવશ્ય તો નથી તેથીજ ત્યાંની માટે અચિત આધાર પાણીનો અડકવા સુધીનો પણ મર્વયા નિષેધ છે પરંતુ ચાનતાં ચાનતાં નદી નાળાના પાણી આવે તો શુ કરવું ? ત્યારે જતાં યુ કે બીજાને માર્ગ ન હોય તો નદીઓ જોગતી શકાય અને પ્રાવશિત લઈ તે, પાપથી નિવૃત્ત થઈ શકાય પરંતુ ચાલવાનો ત્યાં નિષેધ ન કર્યો કારણકે તે છૂટ આપવામા પણ મયમની રક્ષા છે વસુધામા રચને રચણે વિચરી મયમવર્ધનો પ્રચાર કરવાનો તેમાં અમીગ હેતુ રહેલો છે

(૩) વગસાં વરમતો હોય તો ખોરાક નિમિત્તે બદાર ન જઈ શકાય (પરંતુ ત્યાં) પણ મળવિસર્જન સારુ નીકળવાની છૂટ આપી છે કારણકે તે ક્રિયા અનિવાર્ય છે

(૪) ગૃહસ્થના ધર્મમા ન ઉતરવું એમ અમલ્યસાધકને જૈન શાસ્ત્ર આપ્યા કરે છે પણ બીજી જાણુ એકાદ દિવસ અનિવાર્ય રહેવું પડે તો છૂટ પણ આપી ત્યાં ગદી અમલ્યધર્મ કેમ સામરવો તેનો વિવેક મમજાવે ■ પરંતુ કનક અને કામિનીના સમથી તો ચર્ચા મુક્ત જ રહેવું તેમા અમલ્યસાધકને લેણમાત્ર અપવાદ કે છૂટ આપી નથી કારણકે અલ્પદાયર્થ અને પરિગ્રહ એ બન્ને અંગો સ્વમના રાવક અને સીવી રીતે આત્માના ધાતક છે તેજ રીતે જે જે સમમલ્યવનને બાધ હોય તે તે ક્રિયાઓનો અને પદાર્થોનો સમ્પત્ત નિષેધ છે માર્ગસ કે ત્યાંની માથકે વિવેકપૂર્વક મયમી જીવન વહન કરવું તેજ તેનો નિષ્કપ્ત છે

આ રીતે દશવૈકલિકમા આવતા નિયમોનો વિવેકપૂર્વક ઉકેલ કરવા સારુ દશવૈકલિકમા વાચકોને અને મતવાના સિદ્ધાંતો આ માત્ર અંશુલિનિર્ણય છે

સહાયકો

આ સૂત્રનો અનુવાદ કરતી વખતે તેની સાથે ડૉ. શ્વેતિ, પ્રો. અબ્દુલે ડૉ. જીરાજભાઈ, પૂજ્યશ્રી અમુનપદ્મવિજી તથા ઉપાધ્યાય શ્રી આત્મારામજી મહાગજ તરફથી પ્રગટ થયેલા અનુવાદોનો મનન કરવામાં આવ્યો છે અને પ્રો. અબ્દુલે, ડૉ. શ્વેતિ તથા ઉપાધ્યાયજીની પ્રસ્તાવનામાંથી તે ઉપયોગી પ્રમાણે પણ લીધા છે તેથી તે પણ માગ સહાયકોજ ગણાય

મારા પૂજ્ય ગુરુદેવના નિરીક્ષણનો ફાળો એ આ અનુવાદમાં ઉત્તરગ્રંથિયન કરતાં ઓછો નથી તેમનો આભાર શબ્દોમાં થી ગીતે વર્ણવી શકાય. અને ઇતર સંજ્ઞાનો કે જેનો આ પુસ્તક અને અન્ય પ્રકાશનો પાછળ પુબ્કળ થમ અને ઉત્સાહ છે તે સૌની મેવાનું દશવૈગનિકના વાચકોને મગ્નગણ કરાવી વિરમુ છુ

સુરત

૧ ૨ '૪૫

સતપાલ



પ્રસ્તાવના

દશવૈધિકસૂત્ર એ જૈન આગમમાં મૂળસૂત્ર તરીકે ઓળખાય છે આગમ સાહિત્યના (શ્લેષમૂળ અને શ્લેષસ્થાન ને માન્ય ગણાતા) અગ, ઉપાગ, મૂળ અને છે. એમ ચાર વિભાગો છે તેની સંખ્યા ૩૧ અને એક આવશ્યક સૂત્ર મળી કુલ ૩૨ સૂત્રો સર્વમાન્ય છે તે પૈકી મૂળના વિભાગમાં દશવૈધિકાદિકનો સમાવેશ થાય છે

અ ચારાગ સૂત્રગણામ આદિ આગ સૂત્રેની ગણના અગવિભાગમાં થાય છે પરંતુ તેમાંનું દ્રષ્ટિવાનામનું એક મમુદ્ અને સુંદર અગસૂત્ર હાલ આપણી પાસે ઉપલબ્ધ નથી તેથી અગિયારજ અંગે ગણાય છે ઉવવાઇ ગાયપમેણી છત્યાદિની ગણના ઉપાગમાં ઉત્તરગાયપન દશવૈધિક વગેરેની ગણના મૂળમાં અને ભવદ્વાગ જુદતક પ વગેરેની ગણના છે સૂત્રોમાં થાય છે

અગ અને ઉપાગોમાં જૈનધર્મના મૂળમૂળ મિદાતો સિવાય વિશ્વના આવશ્યક તરો જોવાકે જીવ(આત્મા), અજીવ(કર્મ) અને તેના કાર્કા જુની પડપરા તથા કર્મમધનથી મુક્ત થવાના ઉપારો પણ દર્શાવ્યા છે મૂળસૂત્રોમાં સાગસાર તત્વોનું વ્યુત્પન્ન તથા સુખી જીવનના મમનિવમો અને તેને લગતો ઉપદેશ વિરોધ અંગે

છે જ્યારે હેતુસૂત્રોમાં શ્રમભુજવનના યમનિયમ મેળવી ચયેવ બૂલોનું પ્રાપ્તિત લઈ વિશુદ્ધ થવાના ઉપાયો છે

દશવૈકલિકમા સાધુજવનના યમનિયમોનું વર્ણન મુખ્યત્વે હોવાથી ઠાણાં સૂત્રના ચોથા ઠાણામાં વર્ણવેના ચાર યોગો પૈકી ચરણકરણાનુયોગમાં તેનો સમાવેશ કરી શકાય.

મૂળ સૂત્રા શા માટે ?

અંગ ઉપાંગ અને હેતુ એ ત્રણે વિભાગોના સમૂહમાં તે તે સત્તા તેને કેમ મળી તે તો તેના અર્થ અને વિષયપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે તેથી તેમાં કોઈ પણ પાશ્વિકાત્મ કે પૌર્વાત્મ વિદ્વાનોનો લેણમાત્ર મતભેદ નથી પરંતુ મૂળસૂત્ર શા માટે કહેવામાં તે સમૂહમાં બિજાબિજા વિદ્વાનો બિજાબિજા કલ્પનાઓ કરે છે

શાર્પેન્ટિયર નામના એક જર્મન વિદ્વાન મૂળસૂત્રનું કારણ બતાવે છે કે તેમાં ' Mahavi's own words ' એટલે કે તે સૂત્રોમાં ભગવાન મહાવીરના જ શબ્દો અથિત થયા છે અને તેથીજ તેને મૂળ સૂત્રા મળી હશે

આ કથન શકારપ છે કારણકે ભગવાન મહાવીરના શબ્દો તેમાં છે અને ઇતરમાં નથી એવું કહી શકાય નહિ અને દશવૈકલિક ના ધણા કથનો ઇતર આગમોમાંથી લીધા હોય એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે, તેથી તે અભિપ્રાયનું નિગાળણ કરવા સારુ Dr Walther Schubring (ડૉ શુબિંગ) કહે છે કે —

‘ This designation seems to mean that these four works are intended to serve the Jain Monks and Nuns in the beginning (મૂળ) of their career ’

આ સૂત્રો જૈન સાધુ તેમજ માધ્વીને સાધુજવનના મૂળમાં જે યમનિયમાદિ (વર્તણુક)ની આવશ્યકતા છે તેની આગધનો

સારુ ઉપદેશમાં જે સારાંજ તે મૂળમૂલો કહેવાયા હોય તેવું મૂળમૂલો
પરથી સ્પષ્ટ થાય છે

પરંતુ Prof Guerinot (પ્રો ગેરીનો) એમ માને છે કે
આ ગ્રંથો Traites Originaux^૨ અર્થાત્ કે અમન ગ્રંથો છે
કારણકે તેના પર અનેક ટીકાઓ અને નિર્ણયો થઈ છે ટીકા ગ્રંથોના
અભ્યાસ કરતાં આપણે પણ જે ગ્રંથ પર ટીકા કરવી હોય તે ગ્રંથને
મૂળ ગ્રંથ કહીએ છીએ જેનું ધાર્મિક ગ્રંથોમાં આ ગ્રંથો ઉપર
જોઈથી વધારે ટીકાના પુસ્તકો છે તેથી ટીકાઓની અપેક્ષાએ આ
ગ્રંથોને મૂળમૂલો કહેવાનો જેનું આગમમા પ્રથા પડી હશે તેવી
તેમની કલ્પના છે

આ ત્રણે પાશ્ચિમાત્મ વિદ્વાનોએ સિત્તલિત દૃષ્ટિમિદુઓને
જોખરે કરી કલ્પનાઓ કરી હોય તેમ જણાય છે

તેમાંની પ્રથમ કલ્પના ઉત્તરાખ્યનને લાગુ પડી શકે કારણકે
ભગવાન મહાત્મા તેમના અતિમ ચાતુર્માસ્યમાં જે જીવેલ અણુપૂજ્યા
સવાનોના ઉત્તરો આપેલા તે ઉત્તરોજ આ ગ્રંથમાં મનુષ્યની
જે પરંતુ આ વસ્તુ દર્શવૈકલિકને તો સીધી રીતે લાગુ પડી શકતી
નથી એટલે બીજો મત દર્શવૈકલિકની વસ્તુને અનુસરીને વાંચ
નકરી કરવામાં આવ્યો હોય પણ આ બીજા મતને માન્ય ગણવા
જતાં ઉત્તરાખ્યન સત્ આપણને રોધ કરે છે કારણકે તેમાં
કેવળ શ્રમણજનના મનનિયમોજ નહિ બલકે અનેક કથાઓ,
શિક્ષાપદો, મોગ્યસિના ઉપાયો લોકવર્ણનો વગેરે જેનું
આગમોની મૂળમૂલ ધર્મી ધર્મી વસ્તુઓ છે સારાંશકે તેમાં
મનનિયમાદિ વસ્તુ મુખ્યત્વે ન હોવાથી દર્શવૈકલિકની જેમ તેને
મહાત્મા સ્વકાય નહિ તે ઉકેલ લાવવા માટે ત્રીજો મત બહાર આવ્યો

હોય તેમ અનુમાન થાય છે પણ તે માન્યતાની દલીલ ખૂબ વજન-
દાર જણાતી નથી કારણકે જેમ દશવૈકલિક અને ઉત્તરગાધ્યયન
ઉપર અનેક દીકાઓ રચાઈ છે તેમ ઇતર એટલે અગ કિપાગોની
પણ પુષ્કળ દીકાઓ ઉપનન્ધ છે તેથી દીકાઓ ઉપરથી તેની
મૂળમતા માનવામાં આપણને પૂર્ણ સંતોષ થતો નથી

ત્યારે હવે મૂળ સદા શા માટે મળી હતો તે મખધમા
વિચારણા કરતાં એમ જણાય છે કે આખાએ જૈનચર્ચના સિદ્ધા
તાનું અને જૈનજીવનનું રહસ્ય સક્ષિપ્તમાં અને યથાર્થ સમજવું હોય
તો તેને માટે આ મૂળ ગ્રંથોજ સુમાધ્ય ગ્રંથો મણી શકાય ॥ અને
તે અગ્રેજ તે મૂળ ગ્રંથો તરીકે સ્વીકારાયા હોય તે સુમંગલ
લાગે છે

દશવૈકલિક પોતેજ આપણને તેમ માનવા માટે વધુ પ્રેરણા
કરે છે અને આજ માન્યતાને શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય પણ પુષ્ટ કરે છે

From this mixture of contents it can easily
be understood why tradition, as represented in
Hemacandra's Parisistaparvan 5 81 ff in accord-
ance with earlier models should ascribe the
origin of the Dasaveyaliya Sutt to an intention
to condense the essence of the sacred lore into
an anthology

“અહીં જુદી જુદી વસ્તુઓનો મમાવેશ થયેનો હોવાને લીધે
તતકથા પ્રમાણે હેમચદ્રાચાર્યના પરિશિષ્ટપર્વ ૫, ૮૧ માં દશવૈકલિક
સૂત્રને જૈનધર્મનું તત્ત્વમોક્ષ સમજાવનાર તરીકે આ પુસ્તક માન્યું છે”
આ પ્રમાણે ડૉ. થર્વિંગ પણ આ મતને પોતાની પ્રસ્તાવનામાં રજૂ
કરી પોતે પણ તેને સ્વીકારે છે

મૂળ સંજ્ઞાનો પ્રારંભકાળ

વાસ્તવિકરીતે તો આ ગ્રંથોને મૂળ સંજ્ઞા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના કાળમાંજ (૧૨ મા સૈકાની આગામી) પ્રાપ્ત થઈ હોય તેમ અનુમાન થાય છે કારણ કે અન્ય સૂત્રગ્રંથોમાં ક્યાંય તેવો ઉલ્લેખ નથી નદીસૂત્રમાં આગમગ્રંથના બે વિભાગ છે (૧) અંગપ્રવિષ્ટ અને (૨) અંગબાહ્ય તેમજ અંગબાહ્યના પણ બે ભેદો છે (૧) કાલિક (૨) ઉત્કાલિક તેમાં દશવૈકલિક સૂત્રની ઉત્કાલિકમાં ગણના બતાવી છે પરંતુ આ મૂળ મંત્રોનો ઉલ્લેખ મળતો નથી

ધૈત્યકાર દોષ ૧

સંજ્ઞા સંબંધમાં આટલો ઉદ્ધાપોદ કર્યા પછી દશવૈકલિકના રચયિતા કાણ ? તે પ્રશ્ન સહેજે ઉપરિચિત થાય છે

અ ય આગમોમાં ભગવાન મહાવીર કથિત હાજરોનો મમ્મદ શ્રી સુધર્મસ્વામીએ કરેલો અને તે પ્રવચનો પોતાના મુશિષ્ય જ બૂરનામીને ઉદ્દેશીને દેહોના ભેગે -સુચમે આર્ય રેણ મગવયા એવમહુ પ્લાય। એ પછી સિદ્ધ થાય છે કે તેવાજ સૂત્રોના દશવૈકલિકમાં પણ મળી આવતા હોવાથી એક એવી માન્યતા આવી આવે છે કે દશવૈકલિક પણ સુધર્મસ્વામીએ જ બૂરનામીને ઉદ્દેશીને કરેલું પરંતુ આ માન્યતા મર્મમાન્ય થઈ શકી નથી એટલે કે તેના રચયિતા મળી મતભેદ પ્રવર્તે ॥

નિર્ધુક્તિકાર કહે ॥ ૬ -નિજ્જૂલ પિર સેજ્જમવેળ દેસકાગિય તળ ॥ મદ્રદાદું નિં ૧૨ અર્થાત્ સમ્પ્રસવ નામના આચાર્યપ્રણીત આ સૂત્ર છે હેમચંદ્રાચાર્યે પણ આજ વસ્તુને સિદ્ધ કરી ॥

દશવૈકલિક સૂત્રની સળગ સંકલના પણ તે ખતમાં પુટી કરે છે.

સળગ સકલના

પ્રથમ અધ્યયનની પ્રથમ ગાથામાં જૈનધર્મનું મપૂર્ણ રહસ્ય દર્શાવ્યું છે જૈનદર્શનનું જ્યેષ્ઠ સપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિનું છે કર્મથી મપૂર્ણ મોક્ષ થયા વિના મપૂર્ણ અજ્ઞાતમજાવની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ, અને મપૂર્ણ મુક્તિ તો કોણા પડરિપુજાના સપૂર્ણ કૃપા વિના માર અશક્ય છે તેથીજ તે ગ્રિપુજાનો સંદાગ કરવા મારુ તે જાણના મેવ જુજ્જાહિ । જાણાએવ દમે યતો । આત્મા સાથે યુદ્ધ કરવાનું સૂચવે છે, અને માધનરૂપ અર્હિમા, મંવમઅને તપશ્ચર્મને ધર્મ બતાવી ગૃહસ્થ અને શ્રમણને માટે વિકાસના રાજમાર્ગનો નિર્દેશ કરે છે ત્યારથી માડીને એટી મજ્જાના બધા અધ્યયનો માત્ર શ્રમણને કેમ વર્તવું તે સમઘમા સાકળરૂપે આપ્યા આવે છે અને જોયાથી માડીને બેટી સમજાના બધા અધ્યયનો વિરોધત સાધુ જીવનની શિક્ષા સમઘમા છે

આવી સળગ મંકનના પગથી નિદ્ધ યાય છે કે આ સૂત્ર કોષ્ટ શ્રમણશિષ્યને ઉદ્દેશીને જ તેમના ગુરુદેવે બના યુ હોય

અ થકારની પોતાની જ કૃતિ છે ?

જો કે આ સૂત્રના લેખક શમ્યભવ પોતે સ્વતત્ર લાગતા નથી કારણકે જો તેમની સ્વતત્ર કૃતિ હોત તો ફરી ફરી એકને એક વસ્તુ ન આવે પરંતુ આમા કેટલેક સ્થળે એકને એક વસ્તુ વારંવાર આવે છે એટલે જાણે કોષ્ટ પોતાના પ્રિયજનને સરળ અને સુદર શિક્ષા આપી ન ગયું હોય । તેમ જણાય છે અને આથીજ શમ્યભવ આચાર્યે પોતાના લગુશિષ્ય મનમ્ને ઉદ્દેશીને આ ગ્રંથનું અંપાદન કર્યું હોય તેમ માનવાનું સમુચિત પ્રમાણ પ્રાપ્ત થાય છે

આ ગ્રંથ તેમની સ્વત કૃતિ નથી પણ બિજા બિજા આગમોમાંથી સારાસાર ચૂટી તેને વિસ્તૃત રૂપ આપ્યું હોય તેમ નીચેના પ્રમાણોથી સ્વયંસિદ્ધ થાય છે

અમ છો —

પહેલું અધ્યયન

ઝરણ ગિરિ જલન સાગર

નદતલ તરુગણ સમો થ જો દોદ ।

ભ્રમર મિય ઘરણિ જલ રુદ્ધ

રવિપયણ સમો અ સો સમણો ॥

એ અનુયોગના સૂત્રની બાજુ ઉપમાઓ પૈકીની ભ્રમરની ઉપ-
માનું વિસ્તૃત સ્વરૂપ છે

બીજું અધ્યયન

ઉત્તરગ્રંથયન મત બાનીસમા અધ્યયનની સાથે મળતું આવે છે
અને તેની કેટલીક ગાથાઓ પણ સમાન છે

ત્રીજું અધ્યયન

‘ નિશીથ આદિ સૂત્રમાથી લીધું હોય તેમ જણાય ॥

ચોથું અધ્યયન

આચારામના ચોત્રીમમા અધ્યયનને મળતું છે

પાંચમું અધ્યયન

આચારામસૂત્રના બીજા સુતરકથના પિંડિયના નામના પ્રથમ
અધ્યયનનો પ્રાંય અનુવાદ છે પણ અહીં મણી સુદર રીતે લખવામાં
આવ્યું છે

છઠ્ઠું અધ્યયન

સમવાયાગ સૂત્રના અઢાર સમવાયની અઢાર શિક્ષાનું વિવેચન છે.

સાતમું અધ્યયન

આચારામસૂત્રના બીજા સુતરકથના ૧૩ માં ગાથા નામના
અધ્યયનનું વિસ્તૃત રૂપ ॥

આઠમું અધ્યયન

હાણાગસૂત્રના આઠમા અધ્યયનની વસ્તુ છે

નવમું અધ્યયન

આમા ઉત્તરઅધ્યયનના પ્રથમ અધ્યયનની વસ્તુનું માત્ર જિજ્ઞાસુ સ્વરૂપ છે

દસમું અધ્યયન

ઉત્તરઅધ્યયનના પદરમા અધ્યયનને મળતું છે અને તેની ગાથાઓ પછી તેને મળતી છે એટલે કે ઉદ્ભવજ્ઞા, ઉપેન્દ્રવજ્ઞા વચ્ચે, વૈતાલીય વગેરે પદ્મનધોનું એવું એવું મિશ્રણ છે

ઉવટની બે ચૂલિકાઓ છે તેનું સંપાદન દશ અધ્યયનો પછી કરી પાછળથી થયું હોય તેમ લાગે છે કારણકે પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ શ્લોકમા આદિ મગજ છે માત્રમા અધ્યયનમા મધ્યમ મગજ છે અને દસમા અધ્યયનમા જ અત્ય મગજ છે ચૂલિકામા નથી પરંતુ ભાષાદ્રષ્ટિએ જોતા આગળના દસ અધ્યયન કરતા તે બહુ અર્વાચીન હોય તેમ લાગતું નથી અને તેના સંપાદક પછી શ્રી સમ્યક્ત્વ હોય એમ માનવામા ખામ હરકત જણાતી નથી

દશવૈકાલિકનો કાળનિર્ણય

ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ પછી તેમની પાટે શ્રી મુદ્ધર્મનામી ગણધર યયા ત્યારબાદ જમૂસ્વામી અને તેમની પછી પ્રભવ સ્વામી આવ્યા

પ્રભવસ્વામીના ઉત્તરાધિકારી જે સમ્યક્ત્વસ્વામી યયા તે જ આ મયના નિર્માતા તેઓ વીર સવત ૭૫ થી ૬૮ ની વચ્ચે આચાર્યપદ વિભૂષિત હતા તે નિગ્નોન્ત પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે

તદનુ શ્રી શય્યમવોડપિ સાપાનમુક્તિજમાર્યાપ્રસૂતમનદાહ્ય-
પુનહિતામ શ્રી દશવૈકાલિક કૃતવાન્ । ક્રમેણ ચ શ્રી ચશોમત્ર સ્વપદે
સત્યાપ્ય શ્રી વીરાદશ્વત્થા (૧૮) વર્ષે સ્વર્જગમ ॥

“ શ્રી સમ્બલત્ર સ્વામીએ ગૃહસ્થનાસર્માં સગર્ભા મૂકેલ પન્નીથી
ઉત્પન્ન થયેલ મનક નામના શિષ્યના કદનાથ માટે દશવૈકાલિક સૂત્ર
રચ્યું અને કેટલાક વખત પછી વરોહદ્ર સ્વામીને પોતાના ૫૦ પર
સ્થાપી ભગવાન મહાવીર પછી વીર મંત્ર ૬૮ એ વર્ષે તેઓશ્રી કાળ-
ધર્મ પામ્યા*.

આ પરથી એમ પણ મિદ્ધ થાય છે કે આ સૂત્ર પોતાના પુત્ર
મનને ઉદ્દેશીને જ તેમણે રચ્યું +
ભાષાદ્રષ્ટિએ પ્રાચીનતા

દશવૈકાલિકની લેખન પદ્ધતિમાં જે ભાષા વપરાઈ છે તે
દ્રષ્ટિએ પણ આપણે કહી શકીએ કે તે પ્રાચીન સૂત્ર છે

તેમાંનાં ધણા ક્રિયાપ્રયોગો અને શબ્દોનો અમન્વય આચાર્યનું
અને સુયમગામ સાથે કરી શકાય તેમ છે અહીં માત્ર વિરક્ત પ્રયોગો
દ્રષ્ટાંતરૂપે જોઈએ

પ્રા० કિષ્કા સ કૃત્વા તે અર્થમાં જ દશવૈકાલિક પ્રથમ
શ્લોકમાં કહ્યું વપરાયો ॥

જુઓ આચાર્ય સૂ ન ૧૪૪ કહ્યું અ ૫ ઉ૦-૧

* જુઓ કદપસૂતની સુગ્રેહિની વ્યાખ્યા આગમોદય સમિતિ મુદ્રિત
પૃષ્ઠ ૧૧૧

+ લોકવાયકા ચાલે છે કે મનકનું મૃત્યુ થવાને છ જ માસ બાકી હતા
ત્યારે તેવાનું કુંક સમયમાં સરજવાથી સમન્વય તેસારું અ ૫ સૂત્ર મર્યાદાથી
દશવૈકાલિકની તે આચાર્યે રચના કરી

તેજ પ્રમાણે પ્રા० નચ્ચા સ० જ્ઞાત્વા અર્થમા દશવૈકલિક ૮ મા અધ્યયનગ। જાણ * તેજ પ્રમાણે જુઓ સૂત્રવૃત્તાન-જાણ-૧-૧-૧

આ સિવાય કોસદ સત્તેદમ, સુદ્ય, સિસદ, જત્તા, મદાગ અવિરો પગેરેમાં ટેટલાક તે Archaic (આર્ચ) પ્રયોગો અને કેટલાક શ્રીઆચારગ, શ્રી સુચરકાગ અને શ્રી ઉત્તગાધ્યયન સૂત્રમા વપરાયેલી પ્રાચીન ભાષાના પ્રયોગો છે

આ રીતે દશવૈકલિકની પ્રાચીનતા, ઉપયોગિતા અને પ્રમાણિકતા અનેક દ્રષ્ટિબિદુથી સિદ્ધ થાય છે

દશવૈકલિક નામ શા માટે ?

નિર્ધુક્તિકાર કહે છે કે -“ વેદાભિયાં ઠવિયા તન્હા દસકાલિય નામ । ” દસ વિકાલમા (માત્રે) દશ અધ્યયનો કયા માટે તે સમહર્તુ નામ પણ દશવૈકલિક ગણાયુ

બન્ને ચૂલિકાઓ+ તે પાઠગથી જ લખાઈ છે તેથી આ ધટના પ્રમાણિત હોવાનો સંભવ છે

દશવૈકલિકમા શું વસ્તુ છે ?

પ્રથમ અધ્યયનમા ધર્મની પ્રથમા અને બમગ સાથે સાધુ જીવનની બહુ સુ ર સગખામણી આપી છે

બીજુ અધ્યયન પ્રાચીન વાર્તાને લઈને ખૂન ઉપયોગી છે

ત્રીજુ અધ્યયન સાધુજીવનના સુદગ નિયમો અને વ્યવસ્થા સૂચિત કરે છે

ચોથા અધ્યયનમાં જૈનધર્મના સિદ્ધાંતો, દુનિયાના જીવોનું જીવન અને શ્રમજીવનના મૂળ નતો એટલે કે કેમ વતવુ તે બતાવ્યુ છે

પાંચમા અધ્યયનમાં બિદ્યાવૃત્તિએ કેમ જીવવુ તે સમજાવ્યુ

તેકે આનો અર્થ સ્વચિત્ વર્તમાન દૃદતમા પણ જ્ઞાનનુ તરીકે વપરાયેલો છે હવા ઉપરનો અર્થ અરી વધુ સંગત છે

+ ચૂલિકાના મંત્રધર્મા પરપગથી એક કિંવદન્તી ચાલી આવે છે પણ તેની વારતવિજ્ઞતા શુદ્ધગમ્ય ન હોવાથી આપણે પ્રમાણમૂત ન માની સકીએ, તેથી અહીં લીધી નથી

આપેલી છે આ અધ્યયનમાં આવતા સિદ્ધાપને કુદનમાં જડેલા હીરાની માફક ઝળકી રહે છે

છટ્ટા અને આઠમા અધ્યયનમાં પણ અગર સ્થાનોનું નિરૂપણ કરીને સાધુજીવનના નિયમો તથા ઉપનિયમો બતાવ્યા છે

સાતમા અધ્યયનમાં ભાષાશિક્ષા નવમા અધ્યયનમાં ગુરુભક્તિનું માહાત્મ્ય અને દસમા અધ્યયનમાં આદર્શ સાધુની વ્યાખ્યા આપી છે

પ્રથમ ચૂનિકામાં બાહ્ય તેમજ આંતરિક મુશ્કેલીઓને હીધે સયમી જીવનને છોડી છૂટ્ટ ગૃહસસારી ચર્ચ જવાની સાધુની મનોદ્વેશની સમ્યક્તા બનાવી માત્ર જૈનચર્ચના સિદ્ધાંતોનું જ નહિ બ કે મનુષ્ય માનના માન્યતા ઉત્પત્તિ થતી સારી કે ખારી નયણી કે સખજ સ્વાભાવિક લાગણીઓનો આબેહૂય ખ્યાન આપે છે આ અધ્યયન તેના મપાલકે મનસંચાએના કેટલા બેડા અભ્યાસી હતા તેની પણ સાક્ષી પૂરે છે

દ્વિતીય ચૂનિકામાં આપના નિયમો આપે છે

આ રીતે નિયમોસંકલિત સાદત મું ૨ વચન પૂરુ થાય છે

દશવૈકાલિજની નિગિષ્ટના

દશવૈકાલિકામાં પ્રવેશનાજ તે આપજીને સીમે મોક્ષનો માર્ગ બનાવે છે મોક્ષ એટલે વીતગમ બાવની પરામજ્ઞા તેનો માર્ગ તેજ ધર્મ

ધર્મ એટલે વસ્તુનો સ્વભાવ અહીં આત્મસ્વબાવની પ્રાપ્તિ કરાવે તે ધર્મની મુદર વ્યાખ્યા આપી છે અને તેવા આત્મધર્મના અધિભારો અને તે ધર્મની સાધનાનો અનુક્રમ પણ બતાવ્યો છે

જ્યાં સુધી માનવ પોતાની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત ન કરે અર્થાત્ કે માનવધર્મને ન પામે ત્યાંસુધી તે આત્મધર્મની સાધનામાં સફળ થઈ શકે નહિ એ અનુક્રમ સમજાવવા સારુ ધર્મ સાથે વૃક્ષની સુષ્ટિત ઉપમા આપી ધર્મનું મૂળ વિશિષ્ટનીતિ સમજાવ્યું છે

વિશિષ્ટનીતિમાં માનવતા મલ્લનતા સિદ્ધતા અને સાધુતાનો સમાવેશ થાય છે અને એ બધા મોક્ષમાર્ગના પત્રચિહ્ન છે

વેદધર્મમા પણ અહાન્નિગ્ધામુની યોગ્યતાના ચાર લક્ષણો
બતાવ્યા છે —

વિવેકીનો વિરક્તસ્ય શમાદિગુણશાલિન ।

મુમુક્ષોરેવ દ્વિ બ્રહ્મ જિજ્ઞાસા યોગ્યતા મતા ॥

વિવેક ચતુષ્કામણિ

વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ ધર્મપત્તિ અને મુમુક્ષુતા એ ચાર
અહાન્નિગ્ધામુના લક્ષણો છે તેટલી યોગ્યતા ઉત્પન્ન ન થાય ત્યામુધી
તે સાધક અહાન્નિગ્ધામુને યોગ્ય થઈ શકેતો નથી

બૌદ્ધધર્મ પણ ચાર આર્યમત્યોને બતાવી દુ ખ, સમુદય, માર્ગ
અને નિરોધ એ ચાર ધર્મોના વિવેકથી જે સ્મૃતિમાન થાય છે તેજ
નિર્વાણનો અધિકારી થાય છે તેમ મમન્યવે છે

આ રીતે એ ભારતના નજીક પ્રાચીન ધર્મોના તરવો બિન્ન
બિન્ન હોવા છતાં એકજ માર્ગ જિજ્ઞાસા સૂચક છે તેમ જોઈ આવ્યા
ધર્મસમન્વય પ્રમોધક ધર્મસૂત્રોને આ શુદ્ધિવાદ અને મર્વધર્મ—
સમન્વયના જમાનામા સ્વીકારવા કયો જિજ્ઞાસુ તૈયાર ન હોય ?
આવૃત્તિઓ.

દશવૈકાલિક સૂત્રની નીચે પ્રમાણે આવૃત્તિઓ બહાર પડી છે

દશવૈકાલિક પર સૌથી પ્રાચીન શ્રીભદ્રમાધુ સ્વામીની, નિર્ધુક્તિ
ત્યારબાદ હરિભદ્રસૂત્રિની દીક્ષા અને સમયસુ રમણીની દીપિકા એમ
આ ત્રણે દીકાઓ સુદર, અને મર્વમાન્ય છે અને ત્યારમા સુમતિ-
સૂરિની સલુગીકા અને પ્રાકૃત ચૃષ્ટિ સંસ્કૃત અવચૂરિ તથા બાલાવમોષ
ગુજરાતી દીકા વગેરે દીકાઓ અનુક્રમે શ્રી તિલોકસૂરિ, શ્રી જ્ઞાન
સાગર અને તેમના શિષ્યે રચેલી છે

સવત ૧૬૪૩ મા રાજહસ મહોપાધ્યાય કે જે ખડતગગગગના
જિનરાજસૂરિના પ્રશિષ્ય હતા તેમણે ગુજરાતી દીકા બનાવેલી

૪ મ ૧૮૬૨ મા Dr Ernest Leuman (Journal
of the German Oriental Society) ડૉ દ્યુમેને દશવૈકા-
લિકની પ્રથમ આવૃત્તિ હપાની ત્યાર પહેલા બધી આવૃત્તિઓ દસ્ત-
લાખત હતી ત્યાર પછી ઘણી આવૃત્તિઓ હિંદુસ્તાનમા હપાઈ છે

સંવત ૧૯૫૭ માં રાજધનપતિ સિંજલદાદુગની આજ્ઞા ઉપાધ
દત્તી જે પચાગી સદિન અર્થાત્ ૧૧ દિગ્ગજમુરિની બૃદ્ધવૃત્તિ નિર્ધુમ્મિ
ગુજરાતી અનુવાદ અવચૂરિ અને દીપિકા સદિત દત્તી

૩૧ જીવરાજ ઘેનાશાસ્ત્રી દશવૈકલિકની ત્રણ ચાર આજ્ઞાઓ
બહાર પાડેલી છે સ ૧૯૩૨ માં ૨૦ સુધિને જર્મનીમાં અમદાવાદના
ગેઠ આશુદેવ કલ્યાણજીની માગણીથી હપારી અને તેજ અરમામાં
પ્રો અબ્યકરે જૈન સાહિત્યના અબ્યાગી કોનેશવનોતી સમવડ માટે
શ્રી ભદ્રગાદુ નિર્ધુમ્મિ સદિત સપૂર્ણ અગ્રેજી અનુવાદ સાથે દશવૈકલિક
મહાશિત કર્યું

આ પુસ્તક દિગ્ગજી તથા નોટાથી અતદુત થઇ મુદ્ર આકારમાં
પ્રસિદ્ધ થયું છે

આ સિવાય બાગમોદન સમિતિ સુરત જૈનધર્મ પ્રસાર સમા
ભાવનગર અજરામજ જૈન વિદ્યાશાળા મિંગડી તથા જનિ સમિતિ
દેવાબાદ તરફથી પણ મૂળ સરકૃત અનુવાદ દિન્દી અનુવાદ વગેરે
સદિત પ્રગટ થયાં છે તેમ છતાં ગુજરાતી આનમમાં વધારે પ્રચાર
ન થયેલો હોવાને અંગે તે આવશ્યકતા પૂરી પાડવા મહારી સાહિત્ય
પ્રકાશન મદિર તરફથી આ બીજી ગ્રંથ બહાર પડે છે

આ ગ્રંથમાં પણ ઉત્તરાખ્યન સૂત્રની જેમ ઉપયોગી નોંધો દાખલ
કરી સુવર્ણ દાર્ સંગળતાથી સમજાય તે દ્રષ્ટિથી સરળ ભાષા લાવવા
અને ગાથાનો પ્રવાહ નવું તેવી રીતે અવિચ્છિન્ન ચાતુ રાખવા થયા
શક્ય પ્રયત્ન સે થો છે

અંતિમમાં જણાવવાનું કે આ ગ્રંથમાં અગ્રજીના કોઈ ત્રુટિ
નહી મળે હોય તો તે લઘુમાં લાવવા તજવા વિદ્વાનો સચ્ચરો તો
તેને બીજી આજ્ઞામાં થટો ન્યાય અવરન મળશે એ અભિપ્રાય
સાથે વિરમું છું

સુરત

તા ૨૬ ૧ '૩૫

સત્યાશ

અનુક્રમણિકા

૧ દુષપ્રવૃત્તિ

૩

ધર્મની વાસ્તવિક વ્યાખ્યા-સામાજિક રાષ્ટ્રીય અને આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતા અને તેનું ફળ-ભિત્તિ અને ભ્રમરજીવનની તુલના-ભિત્તિની ભિક્ષાવૃત્તિ સામાજિક જીવનપર ભારરૂપ ન થવાનું કારણ

૨ આમણ્યપૂર્વક

૭

વામના અને વિકલ્પોને વચ થઈ સાધુતાની આરાધના થઈ શકે ખરી ?—આદર્શ ત્યાગી કોણ ?—બીજકરૂપ રહેલી વાસનાવૃત્તિથી ચિત્ત ચચળ અને ત્યારે તેને ગેઠવાના સરળ અને મદ્ય ઉપાય—મધનેમિ અને રાજમતીનો નાણુક પ્રમગ—રથનેમિની જાગૃત થયેલી વામના રાજમતીની અડગતા—પ્રમળ પ્રલોભનમાથી રથનેમિનો ઉદ્ધાર—શીશકિતનું જનવત દ્રશ્ય

૩ મુશ્કેલીઓ

૧૩

શિક્ષાઓના સમગ્ર જીવનને સુગંધિત ગણવા સારુ મદ્યપિયોએ ખતાવેલા ચિકિત્સાપૂર્ણ જાવન નિષેધાત્મક નિયમોનું નિર્દર્શન—જેમા પોતાના નિમિત્તે કોષ્ઠપણ જીવ ન દુભાય તેની વૃત્તિથી જીવન નિર્વાહ—આદારશુદ્ધિ—અપરિગ્રહ શુદ્ધિ—શરીરમત્કારનો ત્યાગ—ગૃહસ્થના અતિ સસંગનો ત્યાગ—અનુપયોગી વસ્તુઓ તથા ક્રિયાઓનો ત્યાગ વગેરેનો મમાવેશ થાય છે

૪ પડ્જીનનિર્જા

ગવનિભાગ

૨૦

અમણજીવનની જૂમિકામા પ્રવેશ કરનાર સાધકની યોગ્યતા કેવી અને કેટલી હોવી જોઈએ ?—અમણ જીવનની પ્રતિજ્ઞાના કડક મતોનું મપૂર્ણ વર્ણન—તે પ્રમુત્તતાપૂર્વક પાળવા માટે જાગરૂક થયેલા વીર સાધકની પ્રમળ અભિનાયા

પદ્ધતિભાગ

ક્રિયાઓ કરવા છતાં પાપધર્મના જાધનો ન નડે તેવા સગળ માર્ગનો નિર્દેશ—અર્થસા અને અમર્યમ નિર્દેશ

માંડીને સુખિની પ્રાપ્તિ સુધીની બધી ભૂમિકાઓનું ક્રમપૂર્વક વિસ્તૃત વર્ણન-કયો સાધક સદગતિ અને કયો સાધક દુર્ગતિને પામે ? સાધના આવસ્યક ગુણો કયા ?

૫ પિંડુપળા

પ્રથમ ઉદ્દેશ

૪૨

જિજ્ઞાસાની વ્યાખ્યા-જિજ્ઞાસાનો અધિભરી કાણુ ? -જિજ્ઞાસાની ગવેષણા વિધિ-જેમાં કયા ભાગ અને કેવી રીતે જતુ ? -આલવામાં બોલાવામાં વગેરે ક્રિયામાં કેટલું જાગૃત રહેતુ ? -કરાંથી જિજ્ઞાસા મેળવવી ? -કેવી રીતે મેળવવી ? -ગૃહસ્થને ઘેર કેમ ઉભા રહેતુ ? -નિર્દોષ જિજ્ઞાસાને કહેવાય ? -કેવા દાતાર પામેથી જિજ્ઞાસા લઈ શકાય ? -ભોજન કેમ કરતુ ? પ્રાપ્ત થયેના આહારમાં સ્તોષણત્વ કેમ જાગવવી વગેરે વર્ણન ■

દ્વિતીય ઉદ્દેશ

જિજ્ઞાસાને સમયેજ જિજ્ઞાસા સારું નિગમન-થોડી પણ જિજ્ઞાસા અમંમદ-બેદ રાખ્યા મિત્રાય શુદ્ધ આચારવિચારવાળા પ્રત્યેક ધરમાથી જિજ્ઞાસાની ગવેષણા-રસરસિતો ત્યાગ

૬ ધર્માર્થમાધ્યયન

૭૦

મોક્ષમાર્ગનું માધન શુ ? -ત્યાગનો અર્થ કાણુ-અમણુજીવનના અતિ ઉપયોગી બદાગ નિપજોનું સચોટ વર્ણન-અદ્વિતીય શા માટે ? -સત્ય અને અમત્ય વ્રતની ઉપયોગિતા કેવી અને કેટલી ? -મૈથુનવૃત્તિમાથી કયા કયા દોષો જન્મે છે ? -સદ્ગુણની આવશ્યકતા પશ્ચિમદની જીવનસ્પર્શો વ્યાખ્યા-ગાનિભોજન શા માટે વર્ત્ય છે ? -સૂક્ષ્મ જીવોની દગા કયા જીવનમાં અને કેટલી શક્ય છે ? -ભિમુએને અકલ્પ્ય પાથો કયા ? -વિભૂષાનો ત્યાગ વગેરે વિષયોનું તત્ત્વસ્પર્શી જ્ઞાન

૭ ગુવાચ્યશુદ્ધિ

૮૮

વચન શુદ્ધિની આવશ્યકતા- વાણી એ શુ છે ? - વાણીના અતિ વ્યયથી થતી હાનિનું દિગ્ગૃહ-ભાષાના પ્રકારો- તેમાંની કઈ કેઈ ભાષાઓ વળ્ય છે ? અને તે શા માટે ? તેનું વિસ્તૃત વિવેચન-સત્યવાણી પણ કેવી રીતે બોલી તેની શિખામણુ-કોષનું દિન ન દુભાય વ્યવહાર પણ જાગર જાણવાય અને સંયમી જીવનને

બાધક ન હોય તેવું સત્ય જોનવું પણ વિવેક હોય તો રાક્ય છે
મૃત્યાદિ ભાષાનું સમૃદ્ધ સમાલોચન.

૮ આચારપ્રણિધિ

૧૦૧

સરગુણોની સાચી સગની કોને હોય ?—સત્ત્વાચારના માર્ગની
કલિનતા—સદ્વર્તનના સાધકને કેવી મુશ્કેલીમાં કષ્ટ રીતે પ્રમાર થવું
તેની સળગ વિચારણા અને વસ્તુનિદેશ—ક્રોધાદિ આત્મગ્રિપ્તિઓ પગ
વિનય શી રીતે મેળવવો ?—માનસિક, વાચિક અને દાયિક એ ત્રણે
સાધનોથી બ્રહ્મચર્યની રક્ષા શી રીતે કરવી ?—આમક્રિત ને અભિમાનને
કેમ નિવારવા ?—જ્ઞાનનો સદુપયોગ કય રીતે કરવા ? કષ્ટ કષ્ટ ક્રિયા-
ઓનો સાધુજીવનમાં આદર કરવો અને કષ્ટ કષ્ટનો ત્યાગ કરવો ?
વગેરે સાધક જીવનના પ્રત્યેક કોણમાં ઉકેલતું વિવેચન

૯ વિનયસમાધિ

પહેલો ઉદ્દેશક

૧૧૬

વિનયની વિશાળ વ્યાખ્યા—ગુરુકૃપાના અમણ સાધકોના ઉપમરી
ગુરુદેવો પ્રત્યે વિવેકપૂર્ણ ભક્તિનું દશન—અવિનીત સાધક પોતાની
મેગેજ પોતાનું પનન કેમ નોતરે છે તેનો સ્પષ્ટ ચિતાર—જ્ઞાન ને
વયમાં સધુ બાધી જે સાધકો ગુરુનું અપમાન કરે છે તેના પરિણામની
બયકરતા—જ્ઞાની સાધકને પણ ગુરુભક્તિની આવશ્યકતા—ગુરુભક્તિમાં
શિષ્યનો વિદામ—વિનીત સાધકના વિશિષ્ટ લક્ષણો

બીજો ઉદ્દેશક

જ્ઞાનના ક્રમિક વિકાસની સાથે આધ્યાત્મિક માર્ગના વિકાસની
તુલના—ધર્મથી માઢીને તેના અતિમ પરિણામ સુધીનું તિગ્દર્શન—
વિનય અથવા અવિનયના ફળની સરખામણી—વિનયસખાના કટા
શત્રુઓનું આમેદન વર્ણન

ત્રીજો ઉદ્દેશક

પૂજ્યતાની અવશ્યકતા છે કે ? આદર્શ પૂજ્યતા કઈ ?—પૂજ્યતા
પ્રાપ્ત કરવા માટે કયા કયા યોગની આવશ્યકતા છે ?—કર્મ, વાણી
અને મન એ ત્રણેને વિનીત માવક કયા કયા અને કેવી કેવી રીતે
યોગે તેનું વિસ્તૃત વર્ણન અને વિનીત સાધકની અંતિમ
ગતિનો નિર્દેશ

માહીને મુખિની પ્રાપ્તિ સુધીની બધી જામિકાઓનું કમપૂર્વક વિરત્ત વર્ણન-કયો સાધક મદ્ગતિ અને કયો સાધક દુર્ગતિને પામે ? સાધના આવશ્યક ગુણો કયા ?

૫ પિઠ્ઠીયા

પ્રથમ ઉદ્દેશક

૪૨

બિદ્યાની વ્યાખ્યા-બિદ્યાનો અધિભગે કોણ ? -બિદ્યાની ગવેષણા વિધિ-જેમા કયા માર્ગે અને કેવી રીતે જવું ?-આલવામાં, ખોલાવામાં વગેરે ક્રિયામાં કેટલું જાગૃત રહેવું ?-કયાથી બિદ્યા મેળવવી ?-કેવી રીતે મેળવવી ?-ગૃહસ્થને ઘેર કેમ ઉભા રહેવું ?-નિરોધ બિદ્યા કેને કહેવાય ?-કેવા દાતા પામેથી બિદ્યા લઈ શકાય ?-ભોજન કેમ કરવું ? પ્રાત્ર થયેના આહારમાં મતાપવૃત્તિ કેમ જાગવવી વગેરે વર્ણન છે

દ્વિતીય ઉદ્દેશક

બિદ્યાને સમયેજ બિદ્યા સારું નિગમન-ચોડી પણ બિદ્યાનો અમમદ-ભેદ ગાખના સિવાય શુદ્ધ આચારવિચારવાળા પ્રત્યેક ધરમાથી બિદ્યાની ગવેષણા-રસવૃત્તિનો ત્યાગ

૬ ધર્મચર્યામાખ્યધન

૭૦

મોક્ષમાગનું સાધન શુ ?-ત્યાગનો સ્તંભ કોણ-શ્રમણજીવનના અતિ ઉપયોગી અંગ નિયમોનું સચોટ વર્ણન-અદ્વિમા શા માટે ?-મત્સ્ય અને અમત્સ્ય વ્રતની ઉપયોગિતા કેવી અને કેટલી ?-મૈથુનવૃત્તિમાંથી -યા કયા દોષો જન્મે છે ?-શ્વેતવસ્ત્રી આવશ્યકતા ચંદ્રિમદની જીવનઅર્થો વ્યાખ્યા-રાત્રિભોજન શા માટે વલ્લભ છે ?-સૂક્ષ્મ જીવોની ના કરા જીવનમાં અને કેટલી શક્ય છે ?-ભિક્ષુઓને અકરમ પદાર્થો આ ?-વિભૂષાનો ત્યાગ વગેરે વિષયોનું તત્ત્વરર્થો ખ્યાન

૭ સુવાક્યગુહિ

૮૮

વચન ગુહિની આવશ્યકતા- વાણી એ શુ છે ?- વાણીના અતિ વ્યયથી થતી હાનિનું દિગ્દર્શન- બાણના પ્રકારો- તેમાંની કઈ કઈ બાણો વલ્લભ છે ? અને તે શા માટે ? તેનું વિરત્ત વિવેચન-સાત્ત્વવાણી પણ કેવી રીતે બોલી તેની શિખામણ-કોષનું દિન ન દુભાય, વ્યવહાર પણ જગજગ જળવાય અને સંઘર્ષો જીવનને

બાધક ન હોય તેવું મત્ય બોલવું પણ વિવેક હોય તો ચક્ર્ય છે
મત્યાદિ બાધાનું સમૃદ્ધ સમાલોચન

૮ આચારપ્રભિવિ

૧૦૧

સરગુણોની સાચી લગની કેને હોય ?—સત્વાચારના માર્ગની
કદિનતા—મદવર્તનના સાધકને કેવી મુશ્કેલીમાં કષ્ટ રીતે પ્રમાર થવું
તેની સળગ વિચારણા અને વસ્તુનિશ્ચય—ક્રોધાદિ આત્મરિપુઓ પર
વિજય શી રીતે મેળવવો ?—માનસિક, વાચિક અને દાયિક એ ત્રણે
સાધનોથી પ્રહાર્યની રક્ષા શી રીતે કરવી ?—આમંત્રિ ને અભિમાનને
કેમ નિવારવા ?—જ્ઞાનનો સદુપયોગ કષ્ટ રીતે કરવા ? હવે કષ્ટ ક્રિયા
ઓનો સાધુજીવનમાં આદર કરવો અને હવે કષ્ટનો ત્યાગ કરવો ?
વગેરે સાધક જીવનના પ્રત્યેક પ્રયત્નને ઉકેલવું વિવેચન

૯ વિનયસમાધિ

પહેલો ઉદ્દેશ

૧૧૬

વિનયની વિશાળ વ્યાખ્યા—ગુરુજ્ઞાનના શ્રમણ સાવધાના ઉપકારી
ગુરુદેવો પ્રત્યે વિવેકપૂર્ણ ભક્તિનું શૈન્ય—અવિનીત સાધક પોતાની
મેળજ પોતાનું પતન કેમ નોતરે છે તેનો સ્પષ્ટ ચિતાર—જ્ઞાન ને
વયમા લવુ જાણી જે સાધકો ગુરુનું અપમાન કરે છે તેના પશ્ચિામની
ભયકરતા—જ્ઞાની સાધકને પણ ગુરુભક્તિની આવશ્યકતા—ગુરુભક્તિમાં
શિષ્યનો વિદામ—વિનીત સાધકના વિશિષ્ટ લક્ષણો

બીજો ઉદ્દેશ

વૃક્ષના કમિકે વિકાસની સાથે આધ્યાત્મિક માર્ગના વિમ્બસની
તુલના—વર્મથી માડીને તેના અતિમ પરિણામ સુધીનું વિશ્લેષન—
વિનય અથવા અવિનયના ફળની સરખામણી—વિનયમખાના કદા
ચતુષ્કોણ આગેહળ વર્ણન

ત્રીજો ઉદ્દેશ

પૂજ્યતાની અવશ્યકતા છે કે ? આર્થ પૂજ્યતા કઈ ?—પૂજ્યતા
પ્રાપ્ત કરવા માટે કયા કયા ગુણોની આવશ્યકતા છે ?—કર્મ, વાણી
અને મન એ ત્રણેને વિનીત માનક કયા કયા અને કેવી કેવી રીતે
ચોળે તેનું વિસ્તૃત વર્ણન અને વિનીત સાધકની અતિમ
ગતિનો નિર્દેશ

માડીને મુક્તિની પ્રાપ્તિ સુધીની જાધા શ્રમિકાઓનું કમપૂર્વક વિસ્તૃત વર્ણન-કયો સાધક સત્ત્વિ અને કયો સાધક દુર્ગતિને પામે ? સાધકના આવશ્યક ગુણો કયા ?

૫ પિતૃપતા પ્રથમ ઉદ્દેશ ૪૨

બિજ્ઞાની રાખ્યા-બિજ્ઞાનો અધિભરીકાણુ ? -બિજ્ઞાની ગવેપણા વિધિ-જેમાં કયા માં અને કેવી રીતે જનુ ? -આણવામા બોલાવામા વગેરે કિનામા કેટલુ જાગૃત રહેલુ ? -કયાથી બિજ્ઞા મેળવવી ? -કેવી રીતે મેળવવી ? -ગૃહસ્થને ઘેર કેમ ઉભા રહેલુ ? -નિર્દોષ બિજ્ઞા કેને દેહેવાય ? -કેવા દાનાગ પામેથી બિજ્ઞા લાઇ સકાય ? -જોજન કેમ કરવુ ? પ્રાપ્ત થયેના આદારમા સંતોષવૃત્તિ કેમ જાગૃતવી વગેરે વર્ણન છે

દ્વિતીય ઉદ્દેશક

બિજ્ઞાને સમયેજ બિજ્ઞા સારુ નિગમન-થોડી પણ બિજ્ઞાનો અસંમદ-ભેદ રાખના મિવાય શુદ્ધ આચારવિચારવાળા પ્રત્યેક ધરમાથી બિજ્ઞાની ગવેપણા-રસવૃત્તિનો ત્યાગ

૬ વર્મચીકામાખ્યયન ૭૦

મોક્ષમાગનુ માધન શુ ? -ત્યાગનો સ્ત્રમ કોણ-અમણુજીવનના અતિ ઉપયોગી અંગર નિયમોનું સચોટ વર્ણન-અદ્વિમા શા માટે ? -મત્ય અને અસત્ય વ્રતની ઉપયોગિતા કેવી અને કેટલી ? -મૈથુનવૃત્તિમાથી કયા કયા દોષો જન્મે છે ? -મદ્યચર્ચની આવશ્યકતા પશ્ચિમદની જીવનસ્પર્શો વ્યાખ્યા-ગાનિજોજન શા માટે વર્ત્ય છે ? -સદમ જીવોની વા જ્યા જીવનમા અને કેટલી સકય છે ? -નિમ્નુઓને અન્નધ્ય પદાર્થો કયા ? -વિમૂક્તો ત્યાગ વગેરે વિષયોનું તત્ત્વસ્પર્શી ખ્યાન

૭ મુનાકયગુદ્ધિ ૮૮

વચન ગુદ્ધિની આવશ્યકતા- વાણી એ શુ છે ? - વાણીના અતિ વ્યયથી થતી દાનિનું દિગ્ સંન- ભાષાના પ્રકારો- તેમાની કય કય ભાસાઓ વર્ત્ય છે ? અને તે શા માટે ? તેનું વિસ્તૃત વિવેચન-સત્યવાણી પણ કેવી રીતે બોલવી તેની શિખામણુ-કોષનું દિવ ન દુભાન વ્યવહાર પણ જરાજર જળવાય અને સંમમી જીવનને

ચોથો ઉદ્દેશક

સમાધિની બાબ્યા અને તેના ચાર સાધનોનું વર્ણન—આદર્શ જ્ઞાન, આદર્શ વિનય આદર્શ તપ અને આદર્શ આચારની આરાધના શી રીતે થાય ?—તેની પ્રાપ્તિમા કયા પ્રકારની સાવચેતી રાખવાની છે તેનું બયાન

૧૦ બિંદુ નામ

૧૩૬

ત્યાગનું આકર્ષણ ક્યારે થાય ?—સર્ગી સમઘી અને મપતિને ત્યાગ નાર બિંદુની જવાબદારી—જીવનપર્યંત પાળવાની પ્રતિજ્ઞાપર તે કેમ સ્થિર રહે તેની શિક્ષા—ત્યાગનો સમઘ વેશ સાથે નહિ પરંતુ આત્મવિકાસ સાથે છે તેનું નિર્દર્શન—આદર્શ બિંદુની પ્રત્યેક ક્રિયાનું તલસ્પર્શી કથન

૧૧ રતિવાક્ય પ્રથમ ચુલિકા

૧૪૭

ગૃહસ્થ જીવન કરતા સાધુ જીવનની મહત્તા સાચી ?—બિંદુસાધક પરન પૂજનીય હોવા છતાં શાસનના બધાગણને ન્યાય આપવાની તેની ફરજ—વાસનાના અબ્યાસની જીવનપર ચત્રી અસગ—સંરમઘી ચનિત થયેના ચિતરૂપી અન્ધને તુરંત વશ કરવા મારુ લગામરૂપ બતાવેના સચોટ અને મુક્ત અઢાર ઉપાયો—મંચમી જીવનથી પતિત થયા પછીની લયકર સ્થિતિનો આમેદૂન ચિનાર—બ્રહ્મ થયેલા બિન્નબિન્ન જીવોના દૃષ્ટાંત સાથે પતિતની સગખામણી—પતિતનો પશ્ચાત્તાપ—સંચમી કુ ખની ક્ષણજગુરતા અને બ્રહ્મ જીવનની લયકરતાનો ખ્યાન—મનના મનિન કચરાને મારુ કગવાના ઉપાયો

૧૨ નિવિજ્ઞાનચર્યા દ્વિતીય ચુલિકા

૧૫૬

એકાંતચર્યાની બાબ્યા—સંગારના પ્રવાહમા વહી રહેના જીવોની દશા—એ પ્રવાહની સામે જવાનો અધિકારી કોણ ? અને તેની પરિ સ્થિતિ—આદર્શ એકચર્યાની અને સ્વચ્છદી એકચર્યાની તુતના—આદર્શ એકચર્યામાં કયા સડચુલોની આવસ્થકતા છે ?—કયા નિયમો પાળવાના હોય છે ? તેનું વિસ્તૃત વર્ણન—એકાંતચર્યાનું રહસ્ય અને તેની ચોખ્ખતાનો અધિકાર—એક આત્મલક્ષી એજ એકચર્યા અથવા વિવિક્ત ચર્યા તે સૂચવીને જનાવેલો મોક્ષનો રાજમાત્ર

દ્રુમ પુષ્પિકા

(વૃક્ષના ફૂલસંબંધી)

૧

વસ્તુનો અવભાવ એજ ધર્મ, તેના ધણા પ્રકારો હોઈ શકે જેવા કે — દેહધર્મ, મનોવર્મ, આત્મવર્મ તેજ પ્રકારે વ્યક્તિધર્મ સમાજધર્મ, રાષ્ટ્રધર્મ, વિશ્વધર્મ વગેરે અહીં તો ખાસ કરીને માધુતા જાળવનાનો સાધુધર્મ સમજવનામા આવ્યો છે કે જે સાધુ વર્મમા મુખ્યત્વે નહિ તો ગૌણતાએ પણ ઈતર ધર્મોનો (વ્યક્તિ ધર્મ, સમાજધર્મ, રાષ્ટ્રધર્મ, અને વિશ્વધર્મનો) સમાવેશ થાય છે.

ભગવાન મહાવીરની પાઠ બેસી તેમના જે પ્રવચનો શ્રીસુધર્મ-સ્વામીએ જળૂને ઉશીને કહ્યા હતા તેજ પ્રવચનોને પોતાના મુશિબ્ય મનકને શ્રી સ્વયંભવ સ્વામીએ કહ્યા.

ગુરુદેવ બોલ્યા —

[૧] ધર્મ એ સર્વોત્તમ (ઉચ્ચ પ્રકારનું) મગજ છે અહિંસા, ગયમ અને તપ એજ ધર્મનું સ્વરૂપ છે આવા ધર્મમા જેનું મન હમેશાં લીન રહે છે તેવા પુરુષને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે.

નોંધ—મોઢ મનુષ્ય મગજ જોયા વિના કોઈ પણ શુભ કાર્યનો પ્રારંભ કરત નથી માટે મગજની સાં કોઈને આવશ્યકતા છે મગજ પાંચ પ્રકારના છે (૧) શુદ્ધ મગજ-પુત્રાદિનો જન્મ (૨) અશુદ્ધ મગજ-ગૃહાદિ

નૂતન બનાવવા (૩) અમરકારિક મજન-વિવાહારિ કાર્મ (૪) શીલુમજન-ધનાદિની પ્રાપ્તિ અને (૫) સ. ૧ મજન-ધર્મચાવન તે બધા પૈકી સર્વોત્તમ મજન તે કોઈ હોય તો તે ધર્મજ છે બીજા મજનોમા અમજનો સહાય છે ધર્મરૂપ મજનમા તેમ બનતુ નથી તે સદા મજનમય રહે છે અને પાળનારને પણ મજનમય રાખે છે માટે જ તે સર્વોત્તમ મજન છે દુર્ગતિમા જતા જીવોને જ્યાંવે તે ધર્મ તેવો ધર્મ આ ત્રણ વસ્તુમા સમાઈ જાય ॥

અહિંસા — અહિંસા એટલે પ્રાણાતિપાતથી વિરતિ શુદ્ધ-પ્રેમ દયા કે અનુકંપાથી દૃઢ્ય છનકાય છે ત્યારે જ સાચો મિત્રભાવ જો છે સર્વ પ્રાણી પ્રત્યે મિત્રભાવ રાખવો ઉપધ્યાયપૂર્વક કોઈને દુઃખવવાની કશા રાખ્યા વિના દૈદિક માનસિક કે આત્મિક કોઈ પણ તેવી ક્રિયા કરવી તે વાસ્તવિક રીતે અહિંસક ક્રિયા છે આવી અહિંસાનો આરાધક માત્ર અહિંસક જ નથી હોતો જ કે હિંસાનો પ્રજનન વિરોધક હોય ॥

સયમ — આસાવધારથી ઉપરતિ (પાપકાર્યોને રોકવા) સયમના ત્રણ પ્રકાર ॥ (૧) કાયિક સયમ, (૨) વાચિક સયમ અને (૩) માનસિક સયમ દેહને સગતા પદાર્થોની ભેમ અને તેમ નિરિચાતો ધડાડવી તે કાયિક સયમ છે વાણીને દુહમાર્ગથી નિવાળીન સુમાર્ગમા પ્રવર્તાવવી તે વાચિક સયમ અને મનને દુર્વિક ખોમાથી છાડાવીને સુબ્યવસ્થિત રાખવું તે માનસિક સયમ છે સયમના વિસ્તૃત સત્તર ભેદોનું વર્ણન આગળ આવશે

તપ — વાસનાનો નિરોધ કરવો તેનું નામ તપ ાડી ાડી મહિન નિતવૃત્તિની શુદ્ધિ માટે આત્મિક તથા બાહ્યક્રિયા કરવી તે તપશ્ચર્યા છે તે તપના બાર ભેદોનું વર્ણન ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા છે

અહિંસામા ક્વ અને પરતુ દ્વિત છે સૌ કોઈને શાન્તિ મળે ॥ મટ જ અહિંસા એ ધર્મ છે સયમથી પાપી પ્રવૃત્તિ અટકે છે તૃપ્તિ ભરે પડે ॥ અને તેવા સયમીપુરો જ રાષ્ટ્રશાંતિમા સાચા ઉપકારક થઈ પડે છે અનેક દુઃખોને તે દ્વારા આશ્વાસન મળે છે મટિ સયમમા ધર્મ છે તપશ્ચર્યાથી અવ કરણની વિશુદ્ધિ થાય ॥ માટે જ તપશ્ચર્યામા ધર્મ છે આ રીતે તે તપો દ્વારા સામાજિક રાષ્ટ્રીય અને આધ્યાત્મિક ત્રણે દ્રષ્ટિઓનો સમ વય, શુદ્ધિ તથા વિભાસ થાય છે માટે જ તે ત્રણે તપોની ક્રિયા તે ધર્મક્રિયા છે આવા ધર્મમા ભેજોનું મન છે તેઓ મનુજ અને દેવોને પણ સંવ

હોય તેમા કશું જ આશ્ચર્ય નથી અર્થાત્ કે તેવા ધર્મિષ્ઠનું વાતાવરણ જ એટલું સુદર હોય કે તેવા દેવો પણ સદેહો નથી પડે છે

[૨] જેમ ભમરો વૃક્ષોના ફૂનોમાથી મધ ચૂસે છે (ગસ પીએ છે) ત્યારે તે ફૂનોને ઈર્ષા પહોચાડવા નિના પણ પોતાની જાતને પોપી શકે છે

[૩] તેમ મમારના ગગનમંડળી (મપીથી) ગદિત એવા પવિત્ર માધુર્યો આ વિશ્વમા વમે છે, કે જેઓ ફૂનમા ભમરાની માફક આ મમારમા માન પોતાની હિપચાગી મામઝી (વસ્ત્રપાનાદિ) તથા શુદ્ધ-નિદાપ જિજ્ઞા (અનપાન) અને તે પણ ગૃહસ્થે આપેલી તે મેળવીને સનુષ્ટ રહે છે

નોંધ — જીજ્ઞાસુ પીડા ન ત્રાપવી તે ગદિસા પરને પીડા ન હપતે તેવી રીતે જાદુ ઘોરામા જીવનનિર્વાહ કરી લેવા તે સુખમ અને તેમ કરવા જતા પોતાની હઠાજનો નિરોધ થાય તે તપ આત્મી રીતે સાધક જીવનમા આભાવિક ધર્મનું વ્યવહારિક અને નિશ્ચય એમ બે ને દ્રષ્ટિએ પાવન સ્વયં થઈ રહે છે ભ્રમર અને આતુ એ બન્નેમા ભિન્નની વિશેષતા એ છે કે ભમરો તો વૃક્ષનું પુષ્પ ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે તો પણ તેમાથી રસને ચૂસે છે પરંતુ ભિન્નુઓ તો હૃદય પોતાનામાથી રાજપુરણી આપે તેજ શ્રદ્ધા કરે છે

[૪] તે ધર્મિષ્ઠ શ્રમણ સાધકો કહે છે કે ‘અમે અમારી ભિક્ષા તેવી રીતે મેળવીશુ કે જે ભિક્ષાદાગ કોઈ પણ હાતારને કુખ ન થાય અથવા અમે એવું જીવન ગાળીશુ કે જે જીવનમાં કોઈ પણ પ્રાણી જાતને અમાગ નિમિત્તે દાનિ ન પડાયે ’ વળી ભમરાઓ જેમ અકસ્માત પ્રાપ્ત થયેના ફૂલો પર મેમી જાય છે, તેમ તેવા શ્રમણવરો અપરિચિત ઘરોમા (પોતાના નિમિત્તે જ્યાં જોજન ન થયું હોય તેવા ઘરોમા (ભિક્ષાર્થે) જ ગમન કરે છે

નોંધ —જે અતઃકરણની શુદ્ધિ કરી સર્વ જીવો પર સમભાવ રાખે છે અને તપશ્ચર્યામાં રત્ન રહે છે તે અમણ કહેવાય છે. અમણનું જીવન સ્વાયલબી હોવું જોઈએ તેની પ્રત્યેક ક્રિયા હળવી હોવી જોઈએ. તેની આવશ્યકતાઓ હલકી હોવી જોઈએ. અર્થાત્ કે સાનુજીવન નિસ્વાર્થી અને નિઃપ્રત્યાપાદી જીવન છે અને તે આવા નિઃસંગ ભાવથી જ સુરક્ષિત રહી શકે.

[૫] મધુકર જેવા સાણામુનિઓ (કે જેઓ ધર અને કુટુંબથી) અનાસક્ત (બંધનરહિત) તથા કોઈ પણ જાતના ખોરાકમાં સંવૃષ્ટ રહેવાની ટેવવાળા હૃદયેન્દ્રિય હોય છે તેથીજ તેઓ અમણ કહેવાય છે.

નોંધ —અનાસક્તિ હાન્તવતા અને મળેલામાં સુનોત એમ આ ત્રણ જગત્તે શુદ્ધો એજ સાનુતા છે. અથવા તો સરીર વચન અને મનનું હમન, પ્રલયચર્ચનું પાલન કષાયોનો ન્યાય અને તપશ્ચર્યા વડે આત્મ સાધના કરે એ જ સાનુ.

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે દમપુષ્પિકા નામનું પ્રથમ અધ્યાયન પૂર્ણ થયું.



શ્રામણ્યપૂર્વક

(સાધુત્વ સૂચક)

૨

ધમ્મા આકાશ જેવી અનત છે એટલે આખાએ વિશ્વના પદાર્થો ભલે ને હો ! તેમ છતાં તે પરિમિતજ છે તેથી ધમ્માની અનતતા તેમા કયાથી સમાય ! ધમ્માને પાર સસારની વસ્તુઓમા કયાથી પમાય !

તેથીજ જ્યાં ધમ્મા, તૃષ્ણા કે વાત્સના છે ત્યાં અતૃપ્તિ શોક અને ખેદ છે જ્યાં ખેદ છે ત્યાંજ વિકલ્પો છે અને વિકલ્પો છે ત્યાં શમતા નથી તેથી શમરસના પિપાસુ સાધુએ ખાણ ધમ્મા ઓનેજ તિસ્તાજિતિ આપી દેવી ધરે અને જ્યાં અનતતા છે એવા આત્મસ્વરૂપમાજ તેને જોડી દેવી જોઇએ તેજ સાચુ શ્રામણ્ય છે

શુરુદેન બોલ્યા —

[૧] જે વિષયવામના કિંવા દુષ્ટ ધમ્માઓને નિવારી શકે નહિ તે સાધુ, સાધુતા કેમ પાળી શકે ? અને તેની ધમ્માઓને આધીન થયેલો તે પગલે પગલેજે પામીને સંકલ્પ વિકલ્પોને વચ થાય

નોંધ — વાસના એજ અનર્થનુ મૂળ છે તેનો વેગ ન દબાવાય તો સાધુધર્મનો લોપ થાય વિકલ્પોની વૃદ્ધિ થવાથી મન ડોવાયમાન થાય અને ચિત્તની ચચળતા ડગલે અને પગલે ખેદ ઉત્પન્ન કરી ઉત્તમ યોગીને પણ પનિત કરી દે

[૨] વચ્ચે કસ્તુરી અગર કે તેના મુગધી પત્તરો મુકુટાદિ અનકારો, સ્ત્રીઓ તથા પર્વત વગેરે સુખવ્યભાષ્યોને પરવશપણે જે ન ભોગવે તે કંઈ ત્યાગી કહી શકાય નહિ

નોંધ —પરવશપણે અર્થાત્ કાંતો ઉપરના સાધનો ન જ મળ્યા હોય અને ન ભોગવે અથવા મળવા છતાં ચૈત્ર કે તેના બીજા કોઈ કારણે ભોગવી ન શકે તો તે ન ભોગવવા છતાં આદર્શ ત્યાગી કહી શકાય નહિ કારણ કે ત્યા પદાર્થોના ભોગ બંદે ન હોય પણ પદાર્થ ભોગવવાની શાવના તો છે જ

[૩] પરંતુ જે મનોહર તથા ઈષ્ટ એવા કામભોગો સ્વતન્ત્ર રીતે પ્રાપ્ત થવા છતાં તેને શુભ ભારનાઓથી પ્રેરાઈ પોતાથી અગત્યા કરી ત્યાગી કે છે તેજ આદર્શ ત્યાગી કહેવાય છે

નોંધ —મનોરમ અને દિગ્ધ ભોગોની સંપૂર્ણ સામગ્રી હોય, તેને ભોગવી શકે તેવું સારીર હોય સંપૂર્ણ સ્વતન્ત્રતા હોય છતાં આવા પ્રસન્ન પ્રમાણે વૈરાગ્યપૂર્વક તેનો ત્યાગ કરે તે આદર્શ ત્યાગી ગણાય છે જો કે ભોગો ન મળવા છતાં તેના સમયે પણ તેના ત્યાગની ભાવના થવી હુર્લભ જ છે પરંતુ આ સ્ત્રોતમાં ઉત્તમ ત્યાગની અરેખાએ ઉપર્યુક્ત કથન છે

[૪] સમદ્રષ્ટિથી (સમમની અભિમુખ દ્રષ્ટિ રાખી) સમમર્મા વિચરવા છતાં કદાચિત્ (ભોગવેના ભોગોના સ્મરણથી અથવા નહિ ભોગવેનાને ભોગવવાની વામના થવાથી) તે સમમી સાધુનું મન સંયમમાર્ગથી બહાર જાય (ચલિત થાય) તો તેને આ પ્રમાણે ચિંતવતું જોઈએ કે ‘વિષયભોગની સામગ્રી મારી નથી અને હું પણ તેનો નથી અથવા તે સ્ત્રી મારી નથી તેમ હું પણ તેનો નથી’ આવી રીતે સુવિચારના અંકુશથી તે પગનો સ્નેહ (આમકિત) દહાવી લે.

નોંધ —વાસનાનુ બીજા એટલું સૂક્ષ્મ છે કે પછી વખત તે નિર્મૂળ થયું હોય તેમ લાગે છે પરંતુ ક્ષણિક સદજ નિમિત્ત મળતાં તે અકુર પાગરી વડે છે રથનેમિ અને શશ્વતી દેવીનો ઉત્તર થયનમા

આપેલો પ્રસન્ન તેની પ્રતીતિ આપે છે કદાચિત્ સચમથી અસ્થિર ચિત્ત થાય તો તેને સ્થિર કરવાના સચોટ વિચારો અને ઉપાયો માટે જુઓ આજ સૂત્રની પાઠ્ય આપેલી નૂલિકા ૧

જો માત્ર ચિંતનની મનોનિશ્ચય ન થાય તો શુ કરવું ?

[૫] (મહાપુરુષો કહે છે કે —) “શરીરનું સુકોમળપણ ત્યાગી ઋતુ પ્રમાણે રીત કે તાપની આતાપના લો અથવા પોતાનો અનુકૂળ ખીજ તપશ્ચર્યા કરો અને આવી રીતે કામભોગોની વાછાને ઓળંગો તો હું ખ પશુ ઉત્તરની શકરો દેવને છેદી નાખો અને આમક્રિતને દુઃ કરો જસ આમ કરવાથી આ મંસારમા સુખી થશો ”

નોંધ — કામથી ક્રોધ, ક્રોધથી સંમોહ સંમોહથી રાગ અને દ્વેષ અને રાગદ્વેષથી હું ખ એમ હું ખની પરપરાત્ મૂળ વાસના જ છે માટે વાસનાનો ક્ષય કરવાની ક્રિયારૂપ વપશ્ચર્યા કરી તેજ હું ખ નારાનો ઉપાય છે

અહીં રથનેમિ તથા રાજમતીનું દ્રષ્ટાંત આપી તે વસ્તુને વિગેષ સ્પષ્ટ કરે છે

સોગંદેશમા એજ અનકાપ્રરી મમાન પ્રિયાળ દારિકા નામે નગરી હતી ત્યાં બહોળા ચાન્વકુળ સહિત શ્રીકૃષ્ણ રાજ્ય કરી ગયા હતા તેમના પિતાશ્રીનું નામ વસુદેવ અને વસુદેવના મોટેંગ બાઈનું નામ સમુદ્ર વિજય હતું તે સમુદ્રવિજયના શિવાદેવી નામના પટગણીના અગમત સુપુત્રનું નામ નેમિનાથ હતું

નેમિનાથ બ્યારે સુવાનવયનાં થયા ત્યારે કૃષ્ણ મહારાજની પ્રગળ ખુજાયા તેમનું વેવિશાગ ઉગ્રમેન (જેનું અપર નામ મોજરાજ કિંવા ભોગરાજ હતું તે) રાજના ધારણી નામના ગણીની અગમસત રાજમતી નામની સૌદર્યવતી કન્યા સાથે થયેલું

• ૫૧ હર્મન જોકાળી તેને ભોજરાજ તરીકે સિદ્ધ કરે ॥

આવશ્ય સુદ છઠ્ઠા શુભમુહૂર્તે મોટા ઠાકમાઠ સાથે તે કુમાર ઠરાવેલા નિયમ પ્રમાણે પરજવા મારૂ શ્વમૂ ગૂઢે પધાગતા દતા તેવામાં માર્ગે આવતા પાજરામાં પૂરેલાં પશુઓનો પીડિત પોકાર તેના કણદ્વારે અથડાયો. મારથિને પૂછ્યાં તેને ખતર પડી કે આ તો પોતાના જ તમનિમિત્તે આટલા પશુઓની દિમા યવાની છે.

આ સાંભળના જ નેને આ અને એવા અનેક અનર્થો એકે એક કાર્યમાં દેખાવા લાગ્યા. આ મંમારના સ્વાર્થો પર તેને વૈરાગ્યની સ્ફુરણા જાગી પૂર્વના સરકારોનો તેમા વેગ મળેો અને તેની ભાવનાનો પ્રવાહ સદૃજ વારમા પનગી ગયો. ત્યાંથીજ રથ પાછો વાગીને તે ઘેર આવ્યા અને ખૂબ ચિંતન કરી આખરે તેણે ત્યાગમાર્ગને અંગીકૃત કર્યો. તેની ઉત્કટ ભાવનાથી બીજા પશુ એક દહાડા પ્રાપ્તો. તેની સાથે યોગમાર્ગને આરાધવા સારૂ નીકળી પડ્યા.

પાછળથી રાજમની પત્ન આ નિમિત્તે પ્રજગ વૈરાગ્યપૂર્વક સાખી થયા. સાતમે મહાયરીઓ સાથે તેણે પ્રવળ્યા અંગીકાર કરી લીધી.

એક રૈવતક પર્વત પર નેમિનાથ ભગવાનને વદન કરવા જતાં માર્ગમાં ખૂબ મેઘટૃષ્ટિ થતાં તેના વચ્ચે નિર્મળવાં એક એકાંત શુદ્ધામાં તે પોતાના બધાં વસ્ત્રો ઉતારીને સુકવવા લાગ્યા.

તેવામાં તેજ શુદ્ધામાં ખ્યાનસ્થ રહેતા નેમનાથના નાનામાઠ રથનેમિ કે જે બાળવયથી યોગમાર્ગમાં પ્રવ્રત થયા દતા, તેની દૃષ્ટિ રાજમતીના દેહ પર પડી સૌર્વમય સરીર અને એકાંતવાસમાં તેને નહિ અનુભવેન વેદના ધર્મ આપી વિકાગની વામનાએ તેને બ્યાકુળ બનાવ્યા. તેને પોતાની યોગદ્રષ્ટાનું જ્ઞાન ન હોય છેવટે તે સાખી સ્ત્રીરથનેમિને કેવી રીતે સખમ માગમાં સ્થિર કરે છે તે પાચવા માટે તેમનો તથા સખી રાજમતીનો પરસ્પર વાર્તાવાપ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના બારીસમાં અધ્યયનમાં જોષ લેો *

યોગેશ્વરી રાજમતી દેવીએ જે વચનરૂપ અંકુશથી રચનેમિને માર્ગ પર દોર્યા તે વચનોનો સારાસ નીચેની ગાથાઓમાં છે

[૧] અમધન ખુણમાં ઉત્પન્ન થયેના મર્ષો ઝગદગતી અમિમા બળી મરવું પમદ કરે છે પરંતુ વમેણુ વિપદ્રીથી પીવાનું ઈચ્છતા નથી

[૭] અપયશના અભિવાધિન ! તને ધિક્કાર હો ! કે જે તું વાસના મય જીવન માટે વમેના ભોગોને ભોગવવા ઈચ્છે છે એના પતિત જીવન કરતા તારું મૃત્યુ વધારે ઉત્તમ ॥

[૮] હું ભોજકવિધ્જની પૌત્રી અને ઉચ્ચસેન મહારાજની પુત્રી છું અને તું અધક વિધ્જનો પૌત્ર અને સમુદ્રવિજય મહારાજનો પુત્ર છે રમે આપણે ગધનકુળના સર્પ જેવા થઇએ ! એ સયમીશ્વર ! નિશ્ચય થઈ સયમમાં મિથ્ય થા

નોંધ — હરિભદ્રસુરિના કથનના આવારે ૫૮ હર્મન લોકોની પોતાની નોંધમાં લખે છે કે ભોજરાજ કિંવા ભોજરાજ એ ઉચ્ચસેન મહારાજનું અપરનામ છે અધકવિધ્જ એ સમુદ્રવિજય મહારાજનું અપરનામ ॥

[૬] હે મુનિ ! જે જે સ્ત્રીઓને ભોષણ અને તે સ્ત્રીઓને ભોષા પછી જે આમ કામભોગની વાછના રાખ્યા કરીશ તે સમુદ્ર કિનારે હડ નામનો વૃક્ષ જેમ પવનથી ઉખડી જાય છે તેમ તારો આત્મા ઉચ્ચ ભૂમિકાથી પતિત થશે

[૧૦] સ્વહ્યારિણી અને સાધ્વીના આ આત્મસ્પર્શી અને સચ્ચોટ વચનોને માલખી જેમ અંકુશ વડે (મૌન-મત્ત) હાથો વશ થાય તેમ રચનેમિ સીત વશ થયા અને મયમધમ માં જરામર સ્થિર થયા

નોંધ — આ હાથીરૂપ રચનેમિ, આવતરૂપ રાજમતી અને અંકુશરૂપ વચનો હતા રચનેમિનો વિકાર ફાલવારના ઉપસાત થયો અને પોતાનું જ્ઞાન થવાથી તે પશ્ચાતાપપૂર્વક પોતાના માર્ગમાં સ્થિર થયા આરિત્રનો પ્રભાવ શું ન કરે ?

દશામા ત્યાગીને ખુબ સાવધ રહેવું પડે છે તથા તે માવવાનતા અને વ્યવસ્થા બળવવા માટેજ આધ્યાત્મિક દર્શના પ્રમળ ચિ કિત્સક મહર્ષિ દેવોએ માનસિક પ્રયત્નથી મનોધન કરી અહીં સાધુ તાના સંરક્ષણ સારુ મૂઢમથી માઠાને મોટા આધાર સુધીના બાવન અનાચીર્ણ (નિષેધાત્મક) નિયમોનું આ અધ્યયનમા વર્ણન આપ્યું છે

નુરુદેવ બોધ્યા —

[૧] જેઓનો આત્મા સંવમમા સુરચર થયો છે જેઓ માંસારિક વાસનાથી કિંવા આંતરિક અને બાહ્ય પરિમદથી મુક્ત રહ્યા છે જેઓ પોતાના અને પરના આત્માને દુર્ભાગથી બચાવી શકે છે અથવા જેઓ ઉદાય (દુન્યવી પ્રાણીમાત્ર) ના રક્ષક છે, જેઓ આંતરિક પ્રયત્નથી રહિત છે તેવા મહર્ષિઓનું જે અનાચીર્ણ (નહિ આચારવા યોગ) છે તે નીચે પ્રમાણે છે

નોંધ—શ્રી ધન પરિવાર ઉત્પાદિ બાહ્ય પરિમદ અને ક્રોધાદિ જે આત્મરોધો છે તે આત્મિક પરિમદ કહેવાય જ ત્રણી સંખ્ય રક્ષણ વાળી છે

ઉદાયમા પૃથ્વી ખાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ અને વસ (દાક્ષતા વાક્ષતા બધા છવો) જેમ સંજીવનો સમાવેશ થાય છે

[૨] બાવન પ્રકારનાં અનાચીર્ણોનાં નામો ક્રમસઃ આ પ્રમાણે છે — (૧) ઔદેશિક (પોતાને ઉદ્દેશોને બનાવેતો આદાર હોય તેને સાધુ લે તો આ આધાર્મિક ગાય લાગે) (૨) કીતકૃત (સાધુ માટે ખરીદીને બનાવેતો આદાર લેતો તે દોષ) (૩) નિત્યક (દરેક જાણે ધરે આમનજી આપી જાય ત્યાં આદાર લેતો તે), (૪) અગિહન (દરથી સાધુ માટે ઉપા આપાદિ રમાનમા મનુષ્ય લવાયેતો આદાર લેતો તે) (૫) રાત્રિમકન (રાત્રિ બોજન કરવું), (૬) આન કરવું (૭)

ચદન વગેરેની ગંધોનો ઉપયોગ કરવો (૮) પુષ્પોનો ઉપયોગ કરવો, (૯) પંખાથી પવન નાખવો,

નોંધ —આમ ત્રણ આપે તેમાં પોતાનું નિમિત્ત દોષાનો પાકો સંભવ છે માટે તે આદાર શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ સાનું માટે વર્ત્ય છે

- [૩] (૧૦) મંનિધિ (પોતાને કે પગને માટે ઘી, ગોળ કે કાર્પાસ પ્રકારના આદાગનો રાત્રિએ સમઢ કરી રાખવો તે) (૧૧) ગૃહપાન (ગૃહમ્યના પાનમાં આદાગાં કરવો તે) (૧૨) રાજપિડ (ધનિક લોકો પોતાને માટે બિલ્ડ ઔપધિ નાખી ખોગક બનાવે છે તે) (૧૩) દિમિચક (તમેને શુ જોષ્ટ્રએ એમ પૂજીને બનાવેલો આદાર લેવો તે અથવા દાનશાળાનો આદાર લેવો તે), (૧૪) દાડ, મામ તરયા રામ ઇત્યાદિને સુખ થાય તેવું તૈનાલિકનું મર્દન કરાવવું તે, (૧૫) દત્તપ્રધાવન (તાલુ કરવું), (૧૬) મપ્રશ્ન (ગૃહસ્થોના સગીર કે ગૃહ મબધી કુદળક્ષેમ પૂજી તેવી વાર્તામાં રસ લેવો તે), (૧૭) દેહપ્રનોચન (આગસો કે તેના સાધનથી શરીરની ગોળા નીરખવી

નોંધ —બલિષ્ઠ આદાર કરવાથી શરીરમાં વિકાર થવા સંભવ છે અને વિકાર વગવાથી સગમમાં હાનિ પડેલવાનો સંભવ રહે, માટે તે વર્ત્ય છે દાનશાળાનો આદાર લેવાથી અન્ય સાચકોની લામણી દુષાવાનો સંભવ છે

- [૪] (૧૮) અષ્ટાપદ (જુગાર ખેલવો) (૧૯) નાલિકા (શિતરંજ વગેરે ખીજી રમતો રમવી) (૨૦) છત્રનું ધાગણું કરવું (૨૧) ચિકિત્સા (જે દ્વારા દિંમ્મા થાય તેવું વૈદુ કરાવવું તે), (૨૨) પગમાં પગરખા પહેરવા, (૨૩) અગ્નિનો સમાગ્ધ કરવો,

નોંધ —નાલિકા એ એક જાતની પ્રાચીન રમત છે પરંતુ તે શબ્દથી ચોપાટ મળ્યો, શેતરંજ વગેરે સૌ રમતો સમજી લેવી, તે રમતો સાધુ જન માટે વર્ત્ય છે કારણકે તેમાં અનેક દોષોનો સંભવ છે

[૫] (૨૪) સમ્પાતરપિઙ્ગ (જે ગૃહસ્થે ગૃહેવા માટે આશ્રય આપ્યો હોય તેનું ભોજન લેવું તે) (૨૫) આમદી-પર્યકનો ઉપયોગ (સાંઝામાચી કે પવન પર બેઠવું), (૨૬) ગૃહાન્તઃ નિષઘા (બે ધરની વચ્ચે બેસવું અથવા ગૃહસ્થને ત્યાં બેસી રહેવું) (૨૭) શરીરનું ઉત્પર્તન કરે (શરીરને પીડી વગેરે ચોળે)

નોંધ—જેની આજ્ઞાથી મકાનમાં સાધુ રહ્યા હોય તેના બરના આહાર પાણી લેવાની મનાઈનું કારણ એ છે કે પોતાને ત્યાં મીઠામીઠા આખ્યા છે તેમ ધારી સાધુને હરેશ્વરને ખોરાક થાય અને તેથી દેવ થવાનો સંભવ છે

આસદી એ હરિજાળખાટ કે સાન્નામાચી જેવું ગૃહસ્થનું આસન હોય તેવે સ્થળે બેસવાથી પ્રમાદાદિ દોષોનો સંભવ છે

જે ધરની વચ્ચે બેસવાથી તે તે ધરના માણસોને આ ઠાક બોર હશે તેથી શકા થવાનો સંભવ છે

ગૃહસ્થને ત્યાં રોગી, અરાજક કે તપસ્વી સાધુ દેહની અસાક્તિના કારણે બેસે તેને છૂટ છે તે સિવાય ગૃહસ્થને ત્યાં બેસી ન રહે ગૃહસ્થને ત્યાં બેસવાથી પરિચય વધે અને પરિચયથી સચમી જીવનને બાધા પડે

[૬] (૨૮) ગૃહસ્થની સેવા કરવી અથવા ગૃહસ્થની સેવા લેવી (૨૯) પોતાનું કુળ કે જાતિ ઓગળાવી વિશ્વા મેળવવી, (૩૦) તપ્તાનિવૃત્તભોજિત્વ (જે ગરમ પાણી બગનર અસિનું શસ્ત્ર લાગી ઉકળ્યું નહોય તેવું મચેન પાણી લેવું) (૩૧) રોગ કિંવા ક્ષુવાની પીડા ઉપસ્થિત થાય ત્યારે વહાયાનું સ્મરણ કરવું કે કોઈનું ચત્તુ ધમ્મજીવું તે

નોંધ—અહીં સેવાનો અર્થ અમ વગેરે દુષાવવા ઈત્યાદિ ક્રિયાઓ વિના કારણ આવી સેવાઓ લેવાથી આજ્ઞાસુ વગેરે દોષોનો સંભવ વાસજીના ઉપર, નીચે અને મધ્ય એ ત્રણે ભાગમાં જરાજર તપેણ હોય તેવું ગરમ પાણી અગ્નિત ગણાય છે

[૭] (૩૨) મૂળો, (૩૩) આદુ કે (૩૪) સેરડીના કકડા જે નિવૃત્ત ન હોય અર્થાત્ સગિત્ત હોય તે ભોગવવાં તે, (૩૫) સચેત

સુગંધ વગેરે કે (૩૬) સચિત જડીબુટ્ટી,^x (૩૭) સચિત ફળ,
(૩૮) કે સચિત બીજ મહત્ત્વ કર્વાં તે.

નોંધ — છત્રસદિત દોષ તો સચિત ગુણ અને છત્રસદિત દોષ તે
અચિત ગુણ અન્ન ભતિના કાઠ પણ સમીપી પરિણત થયેલી હિંવા
પ્રકારેની વસ્તુઓ અચિત થઈ જાય છે

(૮) (૩૯) ખાણનું સંયોગ, (૪૦) મિધાશુણ, (૪૧) સામાન્ય મીઠું
(૪૨) રોમહેશનું (રોમક) મીઠું (૪૩) મમુદનું મીઠું (૪૪)
ખારો (પાણી લવણ) તથા (૪૫) કાગું મીઠું એમ અનેક પ્રકારનું
મીઠું જે સચેત્ર ગ્રંથ કરાય તો તે દૂષિત છે

[૬] (૪૬) ધૂપન (ધૂપ દેવો હિંવા બીટી વગેરે પીવાં), (૪૭)
વમન (ઔષધદ્વારા ઉતારી કરવી), (૪૮) બસ્તિકર્મ (શુદ્ધ
સ્થાનમાં બસિટ ઔષધિનો સરીર માટે ઉપયોગ કરવો હિંવા
હકયોગની તેરી હિંવા કરવી) (૪૯) વિરેચન (વિના કારણે
ઔષધદ્વારા જુનાન લેવો) (૫૦) નેત્રગોષાથે અંગન
પ્રત્યાહિનો ઉપયોગ કરવો (૫૧) હાંતને ગમવા, (૫૨) માત્રા
બચ (શરીરની ટાપગીપ કરવી હિંવા શરીરની વિમૂળા કરવી)

નોંધ — ધૂપનનો અર્થ વસ્ત્રાદિને ધૂપ દેવો એવો પણ થાય છે

પણ ખાઈ પડી તેને ઔષધદ્વારા મ્હોથી ઉઠાડી કરીને કે વિરેચનથી
કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવો તે દૂષણ છે તે દ્રષ્ટિએ વમન અને વિરેચન એ
બન્નેનો નિરેધ કર્ષો છે

[૧૦] મયમમાજ યોગ્યેલા અને દ્રવ્યથી (ઉપકરણથી) હળવા તેમજ
આમ્યત (કોષાદિ કષાયો)થી હળવા એવા નિર્મય મહર્ષિઓ
માટે ઉપર કહેવાં ગાવન અનામીર્ણો (નહિ આચરવા ગોઝ
વસ્તુઓ) છે

^x દૈત્યીક વસ્તુઓ સળથી સચિત-અચિતનો નિર્ણય સામાન્ય રીતે
ન થઈ શકે તે સારુ સચિત-અચિત નિર્માયક કમિટિનો નિર્ણય કે ફરસ
નિર્ણયમાં વાચી લેવો

[૧૧] ઉપરના અનાયીર્ણીથી રહિત, પાંચ આસત્વદારોના ત્યાગી, મન વચન અને કાયાએ ત્રણે ગુણિઓથી શુભ, હકાય જીવોના પ્રતિપાનક (અદિસક) પાંચ ઇન્દ્રિયોના નિમ્મલ કરનારા, ધીર અને સરળ સ્વભાવી જે નિર્મય મુનિઓ હોય છે

નોંધા—મિથ્યાત્વ (અજ્ઞાન), અમત, કપાલ, પ્રમાદ અને અશુભધર્મ એ પાંચ વસ્તુઓથી જ પાપનું આગમન થાય તે આસત્વદાર કહેવાય છે.

[૧૨] તે સમાધિવત એવમી પુરુષો ગ્રીષ્મ ઋતુમાં આતાપના લે છે હેમત (શીત) ઋતુમાં વચને વેગળાં કરી ઠંડી મહન કરે છે અને વર્ષા ઋતુમાં માત્ર પોતાના સ્થાનમાંજ અગોપાગનું સવરણ કરી બેસી રહે છે

નોંધ —સાધુજનો ત્રણે ઋતુઓમાં બિલ્લિલિલ્લ પ્રકારની સરીરને અને મનને કસવા માટે તપશ્વર્ષા કરે છે અદિસા, સુયમ અને તપની ત્રિપુટિની આરાધના કરવી તેજ સાધુતા છે સિલ્લ બિલ્લ ઋતુઓમાં કષ્ઠ પડે તેનો પ્રતિકાર કરવો નહિ તેમા સાધુતાની રચા છે

[૧૩] પરિપક્વ (આકસ્મિક આવી પડેના સકોટ) રૂપ સત્ત્વોર્ણુ દમન કરવાવાળા મોહને છૂટ કરનારા અને જિતેન્દ્રિય (ઇન્દ્રિયોના વિષયોને છૂટનારા) મહર્ષિઓ સર્વ કુખનો નાશ કરવા માટે સયમ અને તપમાં પ્રવૃત્ત થાય છે

[૧૪] અને તેમાંના કેટલાક સાધુઓ દુષ્કર એવુ (તપ) કરીને તથા ન સહન થઈ શકે તેવુ (કષ્ટ) સહીને ઉચ્ચ પ્રકારના દેવલોકમાં ગમન કરે છે અને કેટલાક કર્મરૂપ રજથી સાવ મુક્ત થઈને સામ્યસિદ્ધ થાય છે અર્થાત્ મુક્તિ પામે છે

[૧૫] (જેઓ દેવગતિને પામે છે તે સર્વમી પુરુષો પણ હરીથી મૃત્યુ લોકમાં આવીને) જ કામના પ્રતિપાનક સયમ અને તપશ્વર્ષા દ્વારા પૂર્વ કર્મોનો નાશ કરીને સિદ્ધિ માર્ગને આરાધીને કમચ નિર્વાણ પામે છે

નોંધ — જીવનપર્યંત પોતાના નિમિત્તે કોઇને દુઃખ ન થાય તેવી જગૃત
વૃત્તિથી જીવવું અને સાવના કર્યે જવી એ શ્રમણધર્મનું શુદ્ધ ધ્યેય છે.

તે ધ્યેય નિભાવવા સારું અપરિગ્રહ શુદ્ધિ, આહાર શુદ્ધિ, ગૃહસ્થ
જીવનની આસક્તિમાયી નિજ સાધુતાનું સંરક્ષણ, જોગનમા પરિમિતતા
અને રસાસન્નિતો ત્યાગ આ બધા કાચિક સયમના નિયમો છે જેવી રીતે
માનસિક અને વાચિક સયમ આવશ્યક છે તેજ રીતે કાચિક સયમની
પણ અપેક્ષા છે. કારણ કે કાચિક સયમ એ માનસિક અને વાચિક સય
મની ઇમારતનો પાયો છે. તે મજબૂત રહે તેમા સાધુતાના સ્થાનની સુરક્ષા
છે, અને સાધુજીવન જેટલું સ્વાવલંબી અને નિસ્વાર્થી બને તેટલું જ તે
ગૃહસ્થજીવનને ઉપકારક છે.

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે હુલ્લકાચાર સંબંધી ત્રીજી અધ્યયન સમાપ્ત થયું



૫૬ જીવનિકા

(મમત્ર વિધિના છ પ્રકારના જીવોનુ વર્ણન)

૪

ગત્રવિભાગ

જોનની વાનનામાથી તીવ્રતા મટી જઈ તે તરફની ઇચ્છાને
વેગ મદ પડે તેનું જ નામ વૈરાગ્ય

તે વૈરાગ્ય બે રીતે ઉદ્ભવે છે — (૧) વિજ્ઞાનના અતિરેકથી
માપડેનું માનસિક અને કાયિક નકલ અથવા (૨) ઇચ્છેલી તૃપ્તિનું
તેમાથી અનુભવેનું અદર્શન આમાથી તે સ્વયં જાગૃત થઈ જાય
છે અથવા તેા તે જાગૃતિમા ક્વચિત્ કોઈ પ્રજગ નિમિત્તની પ્રેરણા
પણુ દોષ છે

આવી વૈરાગ્યભાવના વિવેકજીવિને જાગૃત કરે છે અને
ત્યારથી તે માધક યાત્રામા, ઉડવામા, બેસવામા અને બેમવામા
એમ પ્રત્યેક કાર્યપરત્વે તેની ઉત્પત્તિ, વેગ અને પરિણામનું ટીકું
ચિંતન કરતા રીતે છે

આવી ચિંતિમા તે પોતાની આવશ્યકતા ઘટાડે છે અને
આવશ્યકતા ઘટવાથી તેનું પાપ ઘટવા માંડે છે આર્તુ જ નામ
જ્ઞાનપૂવકનો સુધમ

તેવા મમત્ર પછી જ ત્યાગની જૂમિકા છે ત્યારે તે સાધક
પોતાની માસિકી પ્રત્યેક પદાર્થ પરથી ત્યાગી રે છે, ત્યારે તે
પોતાનું હવન ઘગણુ ફૂલ જેવું બનાવી રે ત્યારે તેને લગ્ન ધમજની
ધોખના પ્રાપ્ત થાય છે

તેવી યોગ્યતા પછી તે કોઈ પીઠ, મેઝાવી, મમયજા અને સમભાવી ગુરુને શોધી લે છે અને શ્રમજીભાવની આરાધના મારુ ગૃહસ્થસ્વાગ તત્ત્વ દીક્ષિત થઈ શ્રમજીકુળમાં પ્રવેશે છે

પ્રવેશતા પહેલાં ગુરુદેવ શિષ્યના માનસની નિપૂર્ણ ચિકિત્સા કરે છે અને માધકની યોગ્યતા જોઈ ત્યાગમાર્ગની જવામદારીનું જ્ઞાન કરાવે છે તથા શ્રમજીધર્મનું બોધમય ભાવયી યવાર્થ રહસ્ય સમજાવી અહિંમા, નત્ય, અન્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિશ્રમ એ પાંચેનું નિપૂર્ણ પાતન અને હઠ્ઠા અજીવનમાં રાત્રિભોજનના ત્યાગની કડક પ્રતિજ્ઞા લેવડાવે છે એ પ્રતિજ્ઞા યાવતજીવન પાળવાની હોય છે તે આત્માર્થી સાધક વિવેકપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારી લે છે અને સ્વાકાર્યા પછી પોતાના મયમમય જીવનને નિભાવવા જતા પૃથ્વીથી માડીને વનસ્પતિ મુખીના સ્થિર જીવો, કુદ્ર નાના મોટા જીવો તથા અન્ય પ્રાણીઓની સ્થા દેવી રીતે કરી શકે ? તેનો નિપૂર્ણ ખ્યાલ આ અધ્યયનમાં આવે છે —

ગુરુદેવ બોલ્યા —

સુધર્મ સ્વામીએ પોતાના મુનિપ્ત જીવસ્વામીને કહ્યું હતું કે — હે આયુષ્મન જીવ ! મેં માગ્યું છે કે ૫૬જીવનિકા નામનું અધ્યયન છે તે કાસ્યપ ગોત્રીય શ્રમજી તપસ્વી જગવાન મહાવીરે કહ્યું કે ખરેખર તે પ્રભુએ આ લોકમાં તે ૫૬જીવનિકાની પ્રરૂપણા કરી છે, સુદર રીતે તેની પ્રમિદિ કરી છે અને સુદર રીતે તેનો સરબોધ પણ કરાવ્યો છે

શિષ્યે કહ્યું — શુ તે અધ્યયનને સીખવામાં મારુ કસ્યાણ છે ?

ગુરુએ કહ્યું — હા, તેથી ધર્મનો બોધ થાય છે

શિષ્યે કહ્યું — હે ગુરુદેવ ! તે કયું ૫૬જીવનિકા નામનું અધ્યયન જે કાસ્યપ ગોત્રીય શ્રમજી જગવાન મહાવીરે પ્રભુએ રૂપમાયું છે, જેની પ્રરૂપણા અને પ્રમિદિ કરી છે ? અને જે અધ્યયનનું પઠન કરવાથી મારુ કસ્યાણ અને ધર્મબોધ થવાના છે તે અધ્યયન કયું ?

શુરુએ કયુ — ખરેખર તે આ પદ્મજનનિમ નામનું અધ્યયન કાશ્યપ ગોત્રીય શ્રમણુ લાગવાન મહાવીરે ફરમાવ્યુ છે પ્રરૂપ્યુ છે અને પ્રસિદ્ધ કર્યુ છે વળી એ અધ્યયન શીખવાથી કલ્યાણુ અને ધર્મબોધ પશુ થઈ શકશે. તે આ પ્રમાણે — (૭ કાય જીવનાં પૃથક્ પૃથક્ નામો કહે છે) (૧) પૃથ્વીકાય સંબધીના જીવો, (૨) જળકાય સંબધીના જીવો, (૩) અમિકાય સંબધીના જીવો, (૪) વાયુકાય સંબધીના જીવો, (૫) વનસ્પતિમય સંબધીના જીવો અને (૬) ત્રસકાય સંબધીના જીવો

નોંધ — દુ ખાદિથી ને જીવોની દુભાતી લાચણી પ્રત્યક્ષ ન દેખી શકાય પરંતુ અનુમાનથી રહી શકાય અને ને સ્થિર હોય તેનો સમાવેશ કયાવરમા થાય છે પૃથ્વી, પાણી અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિના જીવોને કયાવર કહેવાય છે અને દુ ખાદિથી નેની દુભાતી લાચણી પ્રત્યક્ષ દેખી શકાય છે તેવા જમ્મા હાવતા ચાવતા જીવોનો સમાવેશ ત્રસજીવોમા થાય છે

[૧] પૃથ્વીકાયમા અનેક જીવો હોય છે પૃથ્વીકાયની જુદી જુદી ખડકાયામા પશુ ધણુ જીવો રહ્યા હોય ॥ પૃથ્વીને અગ્નિ ઇત્યાદિ ખીજી (પૃથ્વી સિવાયનું) શસ્ત્ર પશિષુમે (લાગે) નહિ (તે શસ્ત્રદાગ દણાય નહિ) ત્યાસુધી પૃથ્વી પોતે સચેત કહેવાય ॥ પૃથ્વીના જીવોનો અગ્નિ વગેરેથી નાશ થાય છે

[૨] એક પાણીના ઝિંદુમા અસખ્યાત (અનેક) પૃથક્ પૃથક્ જીવો રહ્યા હોય છે તેને ખીજી અગ્નિ વગેરે શસ્ત્ર પરિષુમે (લાગે) નહિ ત્યાસુધી તે સચેત (જીવસંહિત) કહેવાય ॥ પરંતુ ત્યારે તેને ખીજી શસ્ત્ર લાગે છે ત્યારે તે જીવોનો નાશ થાય ॥ અને તેથી અમુક કાળ સુધી તે અચિત (જીવસંહિત) રહે છે

નોંધ — હમણા હમણા વૈનાનિક શોધથી એક પાણીના ઝિંદુમા સેકન્ડ જીવો રહે છે તેવો પ્રયોગ જગજગદેર થઈ ચૂક્યો ॥

[૩] એક અગ્નિના તણખામાં પૃથક્ પૃથક્ અગ્નિમાં અગ્નિના જીવો હોય છે તેથી તેને જો બીજી (પાણી વગેરે) શસ્ત્ર પરિણામે (લાગે) નહિ તો તે સચેત કહેવાય છે અને શસ્ત્ર પરિણામ પછી તે અજીવ (જીવ રહિત) થવાથી અચેત કહેવાય છે

[૪] વાયુકાયમાં પણ પૃથક્ પૃથક્ રહેલા અનેક જીવો હોય છે અને તેને બીજી શસ્ત્ર પરિણામે (લાગે) નહિ ત્યાંસુધી સચેત કહેવાય છે પણ અન્ય શસ્ત્ર વાગે ત્યારે તો અચેત જ થાય છે

નોંધ — વાંજલા ઇત્યાદિ વતી વાંજવાથી વાયુકાયના જીવો નાશ પામે છે તેથી તે વાયુના શસ્ત્રો ગણાય છે

[૫] વનસ્પતિકાયમાં પણ જીવ જીવ શરીરમાં મળ્યાત અગ્નિમાં અને અનત જીવો પૃથક્ પૃથક્ રહેલા છે તેથી વનસ્પતિને જાણીતી અગ્નિ કે લવણ ઇત્યાદિ શસ્ત્ર પરિણામે (સ્પર્શ) નહિ ત્યાંસુધી તે સચેત કહેવાય છે

હવે તે વનસ્પતિના ભેદો કહે છે —

(૧) જેની ટાંચ પર બીજ છે તેવી અગ્નિમાં વનસ્પતિ (કોરટાદિ વૃક્ષ), (૨) જેના મૂળમાં બીજ છે તે મૂળમાં વનસ્પતિ (ઉત્પન કદામ્બિ) (૩) જેના પર્વ (કાતળીઓ)માં બીજ હોય તે પર્વમાં વનસ્પતિ (ચેરડી વગેરે), (૪) જેના સ્કંધમાં બીજ છે તે સ્કંધમાં વનસ્પતિ (વડ પીપળો વગેરે) (૫) જેના બીજમાં બીજ રહે તે બીજમાં વનસ્પતિ (ચોનીમ પ્રકારના અનાજ) (૬) સમૂર્ણ (ચોલાની મેળે ઉગે તે) વનસ્પતિ (અકુરાઓ વગેરે), (૭) તૃણ તરણાં તે ધ્રો વગેરે (૮) લતા-અથવા વગેરે વેલો એવા એવા પ્રકારના બીજોવાળી વનસ્પતિમાં પૃથક્ પૃથક્ અનેક જીવો રહેલા છે અને તેને બીજી શસ્ત્ર લાગે નહિ ત્યાંસુધી તે સચેત કહેવાય છે

હવે ત્રસકાય જીવોના બેદો કહે છે —

વળી આ હાનતા ચાલતા ત્રમ (બેઈદ્રિયાદિ) જીવો પણ અનેક પ્રમારના કલા છે તે જીવોને ઉત્પન્ન થવાના મુખ્યત્વે આડ રચાનો છે તે કહે છે — (૧) અંડજ (ઈંડથી ઉત્પન્ન થાય) તે પટ્ટી વગેરે (૨) પોતજ (અર્થથી વટાયેલા જન્મ પામે) તે દાથી વગેરે, (૩) જરામુજ (ઓરથી વિટાયેના જન્મે) તે ગાય બેસ વગેરે (૪) રમજ (બમડી ગયેલા રમમાં ઉત્પન્ન થાય) તે બે ઈંદ્રિય વગેરે (૫) રવેદજ (પરસેનાથી ઉત્પન્ન થાય) તે જૂ માકડ વગેરે (૬) સમૂર્ઠિમ (નરમાનાના સયોગ વિના જન્મે) તે માખી કીડી વગેરે (૭) ઉદ્ભિન્ન (ધરતી ક્ષાત્રીને નીકળે) તે તીડ પતમ વગેરે, (૮) ઔપપાતિક (ગર્ભ વિના સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય) તે દેવ તથા નારકીના જીવો

તેના સંકેષો કહે છે —

જે કાષ્ઠ પ્રાણીઓનું સન્મુખ આવવું, પાછું જવું, સ કાચાઈ જવું વિરતૂત થવું સંદોઆર કરવો બપભાન્ત થવું, ગ્રામ પામવો ભાગી જવું આગમન થવું અને ગમન કરવું ઈત્યાદિ ક્રિયાઓ સ્પષ્ટ થતી દેખાય તે પરથી તે ત્રસ જીવો છે તેવી પ્રતીતિ ભણવી

હવે તેના બેદો કહે છે — જે કીડા કુચલા વગેરે બે ઈંદ્રિય વાળા કીડી વગેરે ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા, પતમ, ભમરા વગેરે ચતુરિન્દ્રિય વાળા જીવો તથા પાચ ઇન્દ્રિયવાળા તિર્યચ ચેતિના જીવો તેમજ સર્વ નારકી સર્વ મનુષ્ય અને મર્ત દેવતાઓ એ બધા પચેન્દ્રિયના જીવો કહેવાય

ઉપર કલા તે તથા બધા પરમાધાર્મિક (નરકચેતિના નારકીના જીવોને કુ ખ આપનાર) દેવો પણ પાંચ ઈંદ્રિયોવાળા હોય અને તે બધા જીવોનો આ છઠ્ઠો જીવનિકાય તે ત્રસકાયના નામે ઓળખાય

એ સૌ જીવો સુખનાજ અગિતાથી છે મારે એ જાણે જીવ-
નિકાથી પેન કોઈ પર સ્વયં (પાતે) દડ આગલવો નહિ (દિમા
કરવી નહિ), ખીજ પાસે દડ આગલાવવો નહિ (ધાન કરાવવી નહિ),
તેમજ જે કોઈ ખીજ માણુમો દડ આગલતા (દિસા કરતા) હોય
તેને અનુમોદન મુદ્દા આપવું નહિ

ઉપગની પ્રતિજ્ઞા શુરુએ કહી ત્યારે શિષ્ય કહે છે કે હે ભગવન !
હું પણ જીવનપર્યંત મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગથી દિમા
નહિ કરું, નહિ કરાવું કે ખીજ કરતા હોય તેને અનુમોદન પણ
નહિ આપું

અને હે ભગ્વન ! પૂર્વ કાળમાં થયેલા પાપથી હું નિવૃત્ત થાઉં
હું માગ આત્માની માફીએ તે પાપને નિહુ હું આપની સાક્ષીએ
તે પાપની અવગણના કરું છું અને હવે તેવા પાપકારી ક્રમથી મારા
આત્માને સર્વથા અજગો કરું છું

હવે ઉપરના જ વાચ જીવોની રજા મારે પાચ મહાવ્રતોની
નિગત કહે છે —

શિષ્યે કહ્યું — હે પૂજ્ય ! પહેલા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું
હોય છે ?

શુરુએ કહ્યું — પહેલા મહાવ્રતમાં જીવની દિગાથી (પ્રાણાતિ-
પાતથી) નિગમવાનું હોય છે

અહો ભગવન ! હું મર્વપ્રકારે પ્રાણાતિપાતના પ્રત્યાખ્યાન કરું છું
શુરુએ કહ્યું — તે પ્રાણીઓ ચાગ પ્રમગ્ના છે — (૧) સક્ષમ (નાના
શરીરવાળા જીવો) તથા (૨) જાલ (મોટા શરીરવાળા જીવો) તેમજ
(૩) યસ (હાનતા ચાવતા) તથા (૪) સ્થાવર (પૃથ્વીથી માડીને
વનસ્પતિ સુધીના) જીવો

આ પ્રાણીઓનો સ્વયં અતિપાત (પાત) કરવો નહિ અન્ય પાસે કરાવવો નહિ કે માન કરવાવાગાને અનુમોદન આપવું નહિ

આ સામગીને શિષ્યે કહ્યું —હે ગુરુદેવ ! જીવનપર્યંત હું ત્રણ પ્રકાર અને ત્રણ યોગોથી અર્થોત્ મન, વચન કે કાયાથી દિમા કરીશ નહિ કરાવીશ નહિ, કે દિમા કરનારને અનુમોદન આપીશ નહિ અને પૂર્વકાગમાં જે દિમાદાગ પાપ મ્હું છે તેથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું મારા આત્માની સાક્ષીએ તે પાપને નિહુ છું આપની પાસે તેની અવગણના કરુ છું અને દ્વેષી તેવા પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને અગ્રજો કરુ છું હું પૂજ્ય ! એ પ્રમાણે પહેલા મહાવ્રતને વિષે પ્રાણાતિપાત (જીવદિમા)થી નિવૃત્ત થઈ દ્વે હું સાવધાન થયો છું ॥ ૧ ॥

શિષ્યે કહ્યું —હે ભગવન્ ! દ્વેષી બીજા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું હોય છે ?

ગુરુએ કહ્યું —બીજા મહાવ્રતમાં મૃધાવાહ (અસત્ય કાપણ)થી નિવૃત્તવાનું હોય છે

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું મર્મ પ્રકારે મૃધાવાહના પ્રત્યાખ્યાન (પ્રતિજ્ઞા) લઉં છું

ગુરુએ કહ્યું —ક્રોધથી, માનથી માયાથી કે ભોભથી અસત્ય સ્વયં ન બોલવું બીજાઓ દ્વારા ન બોલાવવું કે અસત્ય બોલનારને અનુમોદન પણ ન આપવું

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ત્રણ કર્મણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થોત્ મન, વચન અને કાયા દ્વારા અમત્ય વત્તાનું કાર્ય નહિ કરું બીજા પાસે નહિ કરાવું, કિંવા અસત્ય બોલનારને અનુમોદન પણ નહિ આપું તેમજ પૂર્વ કાળે જે કાર્ષ તત્ સંગ્રહી પાપ થયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું આત્મસાક્ષીએ તે પાપને નિહુ છું આપની પાસે તે પાપની અવગણના કરુ છું અને દ્વેષી તેવા પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને સર્વથા અગ્રજો કરુ છું ॥ ૨ ॥

શિષ્યે કહ્યું —હે ગુરુદેવ ! હવે ત્રીજા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું છે ?

ગુરુએ કહ્યું —ત્રીજા મહાવ્રતમાં અદત્તાત્નથી વિરમવાનું છે

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું સર્વ પ્રકારે અદત્તાત્ન (અશુ-
દ્ધને લેવું કેવા નહિ દીધેલું લેવું) તેના ત્યાગ કરું છું

ગુરુએ કહ્યું —ગામમાં, નગરમાં કે અરણ્યમાં કાષ્ઠપણું રથને
અધ્ય હો કે બહુ હો. અથવા નાની ચીજ હો કે મોટી વસ્તુ હો,
સચિત્ત (પશુ, મનુષ્ય ઇત્યાદિ સજીવ વસ્તુ) હો કે અચિત્ત વસ્તુ હો,
તેમાંનું કાષ્ઠપણું અણુદીધેલું સ્વયં ન મહણું કરવું ન કરાવવું કે
મહણું કરનાગને અનુમોદન પણ ન આપવું

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ત્રણ કચ્છ અને ત્રણ
ચોગે કરી અર્થાત્ મન, વચન અને કાયા દ્વારા ચોરી નહિ કરું,
નહિ કરાવું કે ચોરી કરતો હાથ તેને ઠીક કરે છે એમ નહિ માનું
અને પૂર્વકાળે તે સબંધી જે કંઈ પાપ થયું હોય તેથી હું નિવૃત્ત
થાઉં છું આત્મસાક્ષીએ તે પાપને નિંદુ છું આપની સમક્ષ તેની
અવગણના કરું છું અને હવેથી તેવા પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને
અળગો કરું છું

॥ ૩ ॥

શિષ્યે કહ્યું —હે ભગવન્ ! હવે ચોથા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું
હોય છે ? તે કૃપા કરીને કહો

ગુરુએ કહ્યું —ચોથા મહાવ્રતમાં મૈથુન (બળિયાર) થી નિવ
ર્તવાનું હોય છે

શિષ્યે કહ્યું —હે ગુરુદેવ ! હું મૈથુનનો સર્વથા ત્યાગ કરું છું

ગુરુએ કહ્યું —દેવ સબંધી, મનુષ્ય ગ્રામી કે તિર્યચ સબંધી
એમ ત્રણે જાતિ પૈકી કાષ્ઠ સાથે સ્વયં મૈથુન સેવવું નહિ, બીજા પાસે
મૈથુનસેવન કરાવવું નહિ કે તેના મૈથુન સેવનાગને અનુમોદન
આપવું નહિ

નોંધ — ઉપરના મતોનો સબધ શરીર ક્ષતિ વિશેષ તો આત્મવૃત્તિની સાથે જ જીવનની સાથે દુષ્ટ વૃત્તિનો અનાદિ કળના અધ્યાસને લઈને એવી તો ૩૬ થઈ ગઈ હોય જ કે આવી પ્રતિનાઓનું સર્વથા પાલન કરવા સારુ સાધકને અખૂટ ધીરજ અને ભઠ્ઠાતિની આવશ્યકતા રહે છે અને તેથી જ તે પાત્ર મતોને તો મહામતો તરીકે ઓળખાવ્યા છે અને છટું મત નિઃસરૂપે ચાલજીવન અને ગમે તેવા કષ્ટમા પણ પાળવાનું હોય છે છતાં ઉપરના મતો એટલું કહીને ન હોવાથી તેને મત તરીકેજ ગણાવ્યું છે.

અત્યારે ઉપરના મતોનો સબધ પણ માત્ર દેહ પૂરતો જ રહેવા પામે છે ત્યારે તે હજીપૂર્વક પળાય છે અને થયાપ કૃત્રિમથી આપી શકતા તે વાત બિશુકે પ્રત્યેક ખજે વિચારવા રહેતું થઈ.

‘ એ પ્રમાણે એ પાત્ર મહામતો તથા જુદું રાત્રિનોગ્નથી નિવર્તવારૂપ મત મળી એ જ મતોને મારા આત્મદિત અર્થે અંગીકાર કરીને વિદ્યુત્તુ છુ ” આમ શિષ્યે શુરુ પાસેથી યાવજીવન મતો અંગીકાર કર્યા.

આ ચારિત્ર્યમર્મના અધિધાર પછી હવે છકાયના જીવોની શી રીતે રક્ષા કરવી ? (જીવનપર્યંત શી રીતે પૂર્ણ દયા ધર્મી પાલન કરવું ?) તે વિધિ બતાવે છે.

શુરુએ કહ્યું — સમગ્ર પાપથી વિરત અને નવાં પાપકર્મ બાધવાનાં પ્રત્યાખ્યાન લેનાર બિશુ હો કે સાખી હો તેણે દિવસને વિષે કલા રાત્રિએ, એકાદી કિંવા સાધુ પરિણ્ઠ (સખા)માં સૂતા કે જગતાં કદી પણ પૃથ્વી ભીંત, શિલા ટેકું સચેત રજવાળુ શરીર કે સચેત રજવાળુ વસ્ત્ર હોય તેને હાથથી, પગથી કાઢથી, કાઢના ખડથી આંગળીથી, લોખડની સળીથી કે લોખડની સળીના સમુદથી ખોતરવું ખોદવું, હલાવવું (પરસ્પર અદ્વિજાવવું) કે છેદન બેદન કરવું નાંહ, તેમજ ખીજ પાસે કાતરાવવું, ખોદાવવું, હલાવવું કે છેદન

બોદન કરાવવું નહિ કિંવા બીજા કાતરતા હોય, ખોલતા હોય, સંધ-
કૃત કરતા હોય કે બોદન કરતા હોય તેને અનુભોદન પણ આપવું નહિ.

શિષ્યે કહ્યું —હે ભગવન ! હું જીવનપર્યંત મનથી, વચનથી કે
કાયાથી તેવું કરીશ નહિ, કરાવીશ નહિ તેમજ અનુભોદન પણ
આપીશ નહિ તથા પૂર્વકાળે તત્તમગતી જે પાપ થયું હોય તેનાથી
હવે પાછો ફરું છું, તે પાપને આત્મસાક્ષીએ નિંદુ છું, આપની
સાક્ષીએ તે પાપને અવમણું છું તથા હવેથી તેવા પાપકારી કર્મથી
આત્માને અગમો કરું છું

॥ ૭ ॥

શુરુએ કહ્યું —સચ્ચી, પાપથી વિરત અને નવાં પાપકર્મ
બાધવાનાં પ્રત્યાખ્યાન લેનાર ભિક્ષુ હો કે માખી હો તેણે દિવસે કે
રાત્રે એકાકી કે પરિવ્રાજા, સૂતાં કે જાગતાં કદી પણ કુવા-તળાવનું
પાણી ઓસનું (જાગી) પાણી, મરફ ધ્રુમમ કરા કે લીતા છોડવા
પર પડેના મિન્દુઓ, વર્ષાનું પાણી, સચેત પાણીથી ભિંજેલી કાયા,
પાણીથી ભિંજાયેલું વસ્ત્ર, પાણીના નિંદુથી સ્નિગ્ધ થયેલી કાયા, કિંવા
તેવું રતનજ્વ વસ્ત્ર હોય તેને મસળવું નહિ, તેનો સ્પર્શ કરવો નહિ,
તેને કચગવું નહિ દમાવવું નહિ, ઝાટકવું નહિ, પછાડવું નહિ, સુકાવવું
નહિ કે તપાવવું નહિ તેમજ અન્ય પાસે મસળાવવું નહિ સ્પર્શ
કરાવવો નહિ, કચરાવવું નહિ, દમાવવું નહિ, ઝાટકાવવું નહિ, પછ-
ડાવવું નહિ, સુકાવગાવવું કે તપાવરાવવું પણ નહિ વળી બીજે કાષ્ઠ
મસળતો હોય, સ્પર્શ કરતો હોય કચરતો હોય દમાવતો હોય,
ઝાટકતો હોય, પછાડતો હોય, સુકાવતો હોય કે તપાવતો હોય તે ઠીક
કરે તેવું માનવું નહિ

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત મનથી, વચનથી અને
કાયાથી તેવું કરીશ નહિ, કરાવીશ નહિ કે અનુભોદન પણ આપીશ
નહિ તથા પૂર્વકાળે તત્તમગતી જે પાપ થયું હોય તેનાથી પાછો
ફરું છું તે પાપને આત્મસાક્ષીએ નિંદુ છું આપની સાક્ષીએ તે

તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું તે પાત્રને આત્મસાક્ષીએ હું નિંદુ છું
આપની સાક્ષીએ તે પાપને અરજતું છું અને હવેથી તેની પાપમરી
પ્રવૃત્તિથી મારા આત્માને અળગો કરુ છું ॥ ૧૧ ॥

નોંધ — અહીં કહેલે એમ પણ લાગે કે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ અને
વનસ્પતિ જેવા સૂક્ષ્મ જીવોને જણાવવા મારે જાહેરો બધેકા બારે શા માટે
આપેલા હશે ? આવી અહિંસા શું જીવનમાં મકલ્પ છે ? એવી રીતે જીવે જ
કેમ શકાય ?

આનો ઉત્તર એ છે કે ત્યાગી જીવન એટલે નાગરિક જીવન તેથી જ
એવા જ રીક સારકો જ સૂક્ષ્મ ત્યાગના અધિકારી છે એમ જૈનકર્મણ
માને છે. ૭ સાધક પ્રત્યેક પગે જાહેરો બધૂત ઠોણ તેને આ વસ્તુ લેસ
માત્ર અસાધ્ય નથી તેમ અગમ્ય પણ નથી અને ત્યાગીને તો તે સાધ્ય છે
તથી જ આવા કઠિન નિયમો તેના માટે છે. ચૈત્ર્યજીવનમાં અસાધ્ય છે
તેથી તેના સારુ અહિંસાની વ્યાખ્યા પણ મર્યાદિત અને તેને સુસાધ્ય થાય
તવા મત નિર્ધારણ વિધાન જૈનશાસ્ત્રોમાં સ્પષ્ટ છે.

જેટલી શા ॥ ૧ ॥ અને જેટલું હું ખતુ વેદન મહાપ્રાણીને થાય છે તેટલું જ
વેદન સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ પ્રાણીને થાય છે તેથી સર્વથા અહિંસાની પ્રતિજ્ઞાવાળા
ભિયુકા સુપૂર્ણ અહિંસા પાળે છે અને તેથી જ તે દરેક જીવોના પ્રતિપાલક
બભાય છે તેવા ભિયુજીવનની ઉપરની પ્રતિજ્ઞા છે.

શુભ્રએ કહ્યું — મેં મારી પાપથી વિગત અને નવા પાપકર્મ
બાંધવાના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર માધુ હો કે સાધ્વી ને તો જિવે
કે રાત્રે એકાકી કે પરિય મા સત્તા કે જગત્તા હાય પર પગ પર,
બાજ પર માથા પર ઉત્તર પર મસ્તક પર વસ્ત્ર પર, શિશ્યાપાત્ર પર
કમલ પર પા પુંજના પર ગ્નેદરણ પર ચુમ્બા પર માનના
લાજન પર દડ પર બાળેક પર, પાટિયા પર સંપ્તપર કે મથાગ
(બેસવાના આમન) પર કે તેવા કોઈ પણ અન્ય ઉપખરણો (મંચમના
સાધનો) પર ગૂંટેના ખીડાને પાનજિવાને કુચવાને કે કીડીને જીએ
તો તેને ઉપરોક્ત પૂર્વક જીએ, જોઈને પરિચાર્જન કરે અને પછી તે

જીવોને (દુ ખ ન ચાપ તેવા) એકાતમા લઈ જાય, પણ તેને પીડા ઉપજાવે નહિ ॥ ૧૨ ॥

નોંધ --પ્રતિજ્ઞા જે એક સાધક જીવનને માટે અતિ આવશ્યક અને આદરણીય વસ્તુ છે માવક જીવનમા દાણે ફાળે ન્યા ન્યા દદ સકલ્પ મળતી અપેક્ષા છે ત્યા પ્રતિજ્ઞા તે બળને પુરુ પાડવામા સહચરી જરૂર કાર્ય કરે ■

પ્રતિજ્ઞા એ નિશ્ચળ જીવનનો પ્રાણ અને વિકાસની જનની છે મનના દુષ્ટ વેગને રોકવામા તે ગ્રેક અર્ગલા (આગળિયા) જેવું જ કાર્ય કરે છે તેથી જ પ્રતિજ્ઞાની દારી પર નહતી જમ લક્ષ્ય રાખી અમલ સાધક પોતાનો પથ કાપે છે અને પ્રતિજ્ઞાના પાલન સારુ આરા તૃષ્ણા, કામ, મોહ અને એવા વિશ્વમા વા િ રહેવા વાળને નહિ જલકારના જીવનના અત સુધી અડગ અને એકનાર રહે છે

પદ્યવિભાગ



સાવકની જિજ્ઞાસાથી માડીને સાવકની સાધ્યસિદ્ધિના આખા-એ વિકાસક્રમની પ્રત્યેક ભૂમિકાઓનો જા પ્રમાણે ઉદ્ભવ છે —

[૧] અપલ્લાથી (ઉપરોક્ત રહિત) ચાલનાર પ્રાણિમૂળ (નાના પ્રકારના જીવો)ની દિશા કરે છે અને તેથી તે જે પાપકર્મનો બંધ કરે છે તે કર્મનું કડકું પગિખામ તેને પોતાનેજ જોગવતું પડે છે

નોંધ —ઉપયોગનો અર્થ ખૂબ જ્યાપક છે છતાં અહીં જો તેનો અર્થ જનરૂતિ ચેવાય તો તે વતુ ઠીક છે જનરૂતિ એ સાવરાનતા વગર માણસ ચાલતો હોય તો રસ્તે ચાલતા નાના પ્રકારના જીવોની દિશા યાય, કોઈ ખાડા વગેરેમા પડી જવાય કિંવા તેવી અનેક પોતાને અને બીજાને આપત્તિનો સંભવ રહે તેજ પ્રકારે દરેક ક્રિયામા સમજ લેવું

- [૨] અયત્નાથી ઉભો રહેનાર ઉભા રહેતાં પ્રાણિભૂતની હિંમા કરે છે અને તેનાથી તે જે પાપકર્મ બાધે છે તેનું તેને કડવું ફળ ભોગવવું પડે છે
- [૩] અયત્નાથી બેસનાર બેસતાં બેમતાં પ્રાણિભૂતની હિંમા કરે છે અને તે દ્વારા તે જે પાપકર્મ બાધે છે તેનું કડવું પરિણામ તેને ભોગવવું પડે છે
- [૪] અયત્નાથી શયન કરનાર સૂતાં સૂતાં પણ પ્રાણિભૂતની હિંસા કરે છે અને તેનાથી તે જે પાપકર્મ બાધે છે તેનું કડવું ફળ તેને ભોગવવું પડે છે
- [૫] અયત્નાથી (અપ્રકાશિત પાત્રમા) ભોજન કરતાં કિંવા રસની આસન્નિથી ભોજન કરતા (તે ભોજન કરનાર) પ્રાણિભૂતની હિંસા કરે છે અને તે જે પાપકર્મ બાધે છે તેનું તેને કડવું ફળ ભોગવવું પડે છે
- [૬] અયત્નાથી (વિચાર્યા વગર) બોનનાર પ્રાણિભૂતની હિંસા કરે છે અને તેનાથી તે જે પાપકર્મ બાધે છે તેનું તેને કડવું ફળ ભોગવવું પડે છે

નોંધ —ગ્રંથીક ક્રિયાઓમા સીધી રીતે પ્રાણહિંસા પ્રત્યક્ષરૂપે થતી જેખાતી નથી જેમકે બોનવામા પરદા તેમ છતાં અસત્ય કે તેવા પ્રયોગથી સામી વ્યક્તિ કે સમૂહની લાગણી દુભાય તે પણ હિંસા જ છે અને તેથી તેવી ક્રિયાથી થતા પાપ પરિણામે ખૂબજ પરિતાપ ઉપજાવે છે

- [૭] શિષ્ય પૂછે છે હે પૂજ્ય ! કેમ ચાલવું ? કેમ ઉભા રહેવું ? કેમ બેસવું ? કેમ સૂવું ? કેમ ખાવું ? અને કેમ બોલવું ? કે જેથી પાપકર્મ ન બધાય ?

- [૮] ગુરુદેવ કહે છે —ઉપયોગપૂર્વક ચાલવું, ઉપયોગપૂર્વક ઉભા રહેવું ઉપયોગપૂર્વક બેસવું ઉપયોગપૂર્વક સૂવું ઉપયોગપૂર્વક ખાવું ઉપયોગપૂર્વક બોજન

કરવું અને ઉપયોગપૂર્વક બોનવું તેમ કરવાથી પાપકર્મ બધાં નહિ

નોંધ —ઉપચારો એજ ધર્મ છે તેથી ઉપયુક્ત એટલે કે ભગવત સાધક ધરાદાપૂર્વક પાપકર્મ કરતો નથી અને બિસતા, ઉઠતા, ચાલતા, ખાતા, પીતા તેથી ક્રિયામાં જે કંઈ પાપકર્મ સહજ આવે થઈ ભય તેનું તપશ્ચર્યા અને પશ્ચાત્તાપ દ્વારા શીઘ્ર નિવારણ કરી નાખે ■

[૬] જે સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્મા મમાન જાણુનાર તથા પ્રાણી માત્ર પર સમદષ્ટિથી જોનાર અને પાપના આસત્રવો (પાપના આગમનો) ને રોકનાર હોય છે તેવા હિમતેન્દ્રિય મયમીને પાપકર્મનો બધ યનો નથી

નોંધ —મમભાવ, આત્મભાવ, પારુષ્યાત તથા હિંદ્રિયદમન આ ચારે વસ્તુઓ પાપકર્મની રોધક છે તેથી નવા પાપોનું આવડું થતું નથી અને પૂર્વકૃત પાપો કમસા નહ થતા ભય છે

[૧૦] પ્રથમ જ્ઞાન (મમજાણુ-સારામારનો વિવેક) અને પડી જ દયાનું સ્થાન છે આ પ્રમાણે જ્ઞાનપૂર્વક દયા પાગવાથી સાધુ સર્વથા મયમી રહી શકે છે તેવું જાણીને-સવમી પુરુષો વર્તે છે કારણ કે અજ્ઞાની જન પોતાને માટે શુ કન્યાજાણુગરી છે કે શુ પાપકારી છે તેને જાણી શકેનો નથી

નોંધ —ઉપરની બધી જાણાઓમા કેવળ પ્રાણીદયાનું વિધાન આપ્યું છે તેથી રબે કોઈ દયાનો શુધ્ધ અર્થ કરે તે માટે અહીં પ્રથમ જ્ઞાન એટલે વિવેકને સ્થાન આપ્યું છે જે અહિંસામા વિવેક ન હોય તો ઉપરથી દેખાતી અહિંસા પણ હિંસા રૂપે પરિણમે છે માટે દરેક ક્રિયામા વિવેકનું સ્થાન પહેલું રાખ્યું છે

હવે ઉત્કાન્તિનો ક્રમ બતાવે છે —

[૧૧] ધર્મનું વધાર્થ શ્રવણ કરીને જ્ઞાની સાધક કન્યાજાણુગરી શુ છે ? તેમજ પાપકારી શુ છે ? તે જાતેને જાણી શકે છે અને તે પેઠી જે હિતાવહ છે તેને જ તે આચરે છે

[૧૨] જે જીવને (ચેતનતત્ત્વને) પણ જાણી શકતો નથી તેમ જ અજીવ (જ-તત્ત્વને) પણ જાણી શકતો નથી તે જીવાજીવને નહિ જાણવાથી સયમને કેમ જાણી શકતો ?

નોંધ — સૌથી પ્રથમ આત્મતત્ત્વને જાણવું ઘટે તેને જાણવાથી અજીવનું જ્ઞાન યથા શકે છે અને તે જે તત્ત્વોને યથાર્થ જાણ્યા પછી આખા જગતના સ્વરૂપનો ખ્યાલ આવે છે અને તેથી સમજ આવ્યા પછી સાચા સયમને સમજ તેની આરાધના યથા શકે છે

[૧૩] જે જીવોને તથા અજીવોને પણ જાણે છે તે જીવાજીવોને જાણીને સયમને પણ યથાર્થ જાણી શકેશે

હવે જીવાદિના જ્ઞાનથી માટીને ઝુઝિ મુધીના ક્રમ કહે છે —

[૧૪] જ્યારે જીવ તથા અજીવ એમ જન્મે તત્ત્વોને જાણે છે ત્યારે તે સર્વ જીવોની મહુ પ્રકારની (નગ્ન તિર્યચ મનુષ્ય અને દેવ મેખધી) ગતિને પણ જાણી શકે છે

[૧૫] જ્યારે જધા જીવોની સર્વ પ્રકારની ગતિ જાણે છે ત્યારે તે સાધક પુણ્ય પાપ બધ અને મોક્ષ એમ ચારે વસ્તુઓને જાણી શકે છે

નોંધ — પાપ અને બધથી શી ગતિ થાય છે ? અને પુણ્યથી કેવું બાહ્યસુખ અને કર્મક્રિયાથી કેવો આનંદ મળે છે તે તેણે સાધક બરાબર સમજ શકે છે

[૧૬] જ્યારે પુણ્ય પાપ બધ અને મોક્ષના સ્વરૂપને જાણે છે ત્યારે તે દુખના મૂળરૂપ દેવ અને મનુષ્ય ઇત્યાદિ સખધીના કામ-ભાગોથી નિર્વેદ પામે છે (વંરાગ્ય પામી કામભોગોથી નિવૃત્ત થાય)

[૧૭] જ્યારે દેવતા અને મનુષ્ય સખધી બોગો પરથી નિવેદ પામે છે ત્યારે તે આભ્યંતર અને બાહ્ય સયોગની આમક્રિયાને તજ શકે છે

નોંધ —આખ્યતર સ યોગ એટલે ક્ષાયાદિનો સંયોગ અને બાવસંયોગ એટલે કુર્કુબાદિનો સંયોગ

[૧૮] જ્યારે આખ્યતર અને બાલ સંયોગોને તજે છે ત્યારે જ તે દ્રવ્ય અને બાવથી મુડિન જનીને માયુ સાધુત્વ અગીકાર કરે છે

[૧૯] જ્યારે મુડિન યજ્ઞને તે અધ્યુગાગપત્યું સ્વીકારે છે ત્યારે જ તે સવગ (પાપનું રૂધન) રૂપ ઉત્તમ ધર્મનો સ્પર્શ કરે છે

નોંધ —ઉત્તમ ધર્મ એટલે આધ્યાત્મિક ધર્મ આટલા સોપાન આગળ વ યા પગીજ તે આ યાત્મિક ધર્મને આરાધી શકે છે

[૨૦] જ્યારે સવગ્રુપ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મને સ્પર્શ કરે છે ત્યારે અમોધિ (અજ્ઞાન) રૂપ ક્ષુપતાથી સચિત કરેલા પાપકર્મરૂપી મેનને દૂર કરી શકે છે

[૨૧] જ્યારે અજ્ઞાનદ્વાગ અનાદિ કાળથી એકઠો રહેનો કર્મરૂપી મેન દૂર કરે છે ત્યારે જ સર્વલોકઆપી (કેવળ) જ્ઞાન અને કેવળ ર્શનને માધક પામી શકે છે

નોંધ —જે દ્વાગ ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાળના સર્વે બાવાનું એકી સગે સપૂછ જ્ઞાન થાય તે સપૂર્ણ જ્ઞાનને જનદર્શન કેવળ જ્ઞાન કહે છે

[૨૨] જ્યારે તે સર્વલોકઆપી (કેવળ) જ્ઞાન અને કેવળ ર્શનને પામે છે ત્યારે તે જિન (રાગ અને દોષગદિન) કેરળી યજ્ઞને લોક અને અનોખના સ્વરૂપને જાણી શકે છે

[૨૩] જ્યારે તે કેવળી જિન લોક અને અનોકના સ્વરૂપને જાણે છે ત્યારે તે મન, વચન અને કારાના સર્વ વ્યાપારોને રૂપીને શનેશી (જ્યાં મેરુ જેવી આત્માની અડોન સ્થિતિ થાય છે તે) અવ સ્થાને પામે છે

- [૨૪] જ્યારે તે યોગીને રૂઢીને સૈનેશી અવસ્થાને પામે છે ત્યારે મર્વ કર્મોનો ક્ષય કરીને કર્મરૂપી રજયી સર્વથા રહિત બની સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત થાય છે
- [૨૫] જ્યારે સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરીને કર્મરૂપી રજયી રહિત ધર્મ સિદ્ધગતિને પામે છે ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે આનોમ્ના મસ્તક પર જઈ તે સામ્યત મિદ્ધ થાય છે

નોંધ —આત્માનો સદ્ગુણ સ્વભાવ હોવા મનનો છે છતાં કર્મવશાત્ તેની વિદોભમતિ થયા કરે જી જ્યારે તે કર્મથી સર્વથા રહિત થાય છે ત્યારે તે કર્મથી રહિત બની સરલપ્રતિભે હર્ષ જઈ રહે છે

- [૨૬] જે સુખનો સ્વાદક અર્થાત્ માત્ર બાહ્ય સુખનો જ અભિનાયી હોય પોતાને કેમ સુખ મળે તે માટે સદા આકુળ રહેનો હોય, ધણું ઊંઘી રહેવાના સ્વભાવવાળો હોય અને સતત હાથ પગ ઇત્યાદિ અંગોને વિમૂઠા અર્થે ધોયા કરવાનો જેને સ્વભાવ હોય તેવા સાધુને સુગતિ દુર્જન છે

નોંધ —પોતાના શરીર તથા ઈન્દ્રિયોને કેમ સુખ થાય તે માટે સતત ચિંતા રાખતો હોય આગસુ હોય અને શરીરવિમૂઠામાં રાચનો હોય તેનું ચિત્ત સંયમ પ્રત્યે સ્વાભાવિક રીતે જ આકુળ રહે જી અને તેવા સાધકનો વિદાસ રોધાય છે

નિદ્રામશાયિનુ સન્દમા ઈત્ પ્રત્યક્ષનો પ્રયોગ સ્વભાવાર્થમાં વપરાયો જી

- [૨૭] જેનામાં આભ્યનર તથા બાહ્ય તપશ્ચર્યાના શુષ્ક પ્રધાનપણે છે, પ્રકૃતિથી સરળ ક્ષમા તથા સંયમમાં રક્ત બાવીસ પરિપહોને જીતનાર એવા સાધકને સુગતિ પ્રાપ્ત થવી સુરભ જી

નોંધ —પરિપહોનુ વર્ણન ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના બીજા અધ્યયનમાં અને તપશ્ચર્યાનું વર્ણન ઉત્તરા યજ્ઞ સૂત્રના ત્રીસમા અધ્યયનમાં જુઓ

- [૨૮] જેમને તપ સંયમ, ક્ષમા અને ષષ્ટ્યર્થ વદાતાં છે તેવા પાંચલી વયમાં પશુ સંયમ માર્ગમાં ગમેલા (માર્ગને પ્રાપ્ત

થયેના) સાધકો સીડનાથી અમરભવનો (ઉચ્ચ પ્રમારના દેવ
લોકનાં સ્થાનો)ને પામે છે

નોંધ —અત્પકાળનો પણ ઉચ્ચ સયમ ઉચ્ચગતિને આરાધી શકે છે

[૨૬] આ પ્રકારે હમેશા યત્નાવાન અને સમ્યક્ દષ્ટિ સાધુએ દુ ખે
હરીને પામી શકાય તેવી આદર્શ સાધુતાને પામીને (પૂર્વોક્ત
૫૬ જીવનિકાયતી) મન, વચન અને કાવા એમ ત્રણે યોગોથી
વિરાધના ન કરે

નોંધ —પ્રમા એજ પાપ-અવિવેક એજ પાપ અને ઉપયોગ એજ
ધર્મ-વિવેક એજ ધર્મ આટલુ જ સામક બહુને વર્તે છે તેજ સાધક
આધ્યાત્મમાર્ગનો અધિકારી છે અને તેજ જ્ઞાન, વિજ્ઞાન સયમ, વૈરાગ્ય,
ત્યાગ, અને એમ કમગ સંપૂર્ણ કર્મ ફાય કરી સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને સંપૂર્ણ
દર્શન આરાધીને રાગદ્વેષથી સર્વથા મુક્ત અટોલ યોગી થઈ સામ્યસિદ્ધ,
છુદ્ધ અને ભવજનથી સર્વથા મુક્ત થાય છે

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે ૫૬જીવનિકા નામનું યોધુ અખ્યવન પૂર્ણ થયું



પિણ્ડપ્રણા

(શિક્ષાની ગવેષણા)

૫

પ્રથમ ઉદ્દેશક

શિક્ષા એટલે બીજને લેશ પશુ ઈતિ પહેલાંચાકયા વગર માત્ર આત્મવિકાસ માટે પ્રાપ્ત થયેલા દેહનાધનથી કાર્ય લેવા પુરતું તેને પોપણુ આપવા સારુ અન્નાદિ તામચી મેળવવી તે

કથન અને કામિનીથી સર્વથા વિરક્ત હોય તેવા પુણ્ય પુરુષ ન આવી શિક્ષા માગવાના અને મેળવવાના અધિકારી છે

જેણે રાષ્ટ્રગત, મમાજગત, કુટુંબગત અને વ્યક્તિગત મેળ વેલી સર્વ મપત્તિ જેવી કે ધન, સ્ત્રી પુત્ર, પરિવાર, ઘર, માતૃ, મિત્રકત એ બધા પરતુ મમત્વ અને માસિકી જેથી વિશ્વચરણે તે સૌને ધરી દીધા છે, જેણે કલ્યાણ માર્ગમા પોતાની કાયાને સમર્પી છે તેવા મમર્થમાયુ પુરુષો જ આવી વૃત્તિમા જીવન વહાવી શકે છે અને પોતાનું પોપણુ કરવા છતાં ઇતરને બોળરૂપ થતા નથી તેમજ પોતાનું કલ્યાણ સતત સાધતા રહેવા છતાં એવાથી મુમુક્ષુઓના મહા ક યાગના નિમિત્તરૂપ બને

પરતુ ઈતરની લાગણી ન દુભવવા છતાં અન્ય મુદ્દમ છવેને પણ પોતા ન થવા દેવા છતાં દેહનું પોપણ પરિપુર્ણ વિશુદ્ધિપુર્વક કરવું એ બિયુની આદાની ધાર સમી કપરી કસોતી છે

તેમા કેમ પાર ઉતરવું ? તેનો આ અધ્યયનમા સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ છે બિજાથે જવાથી માલીને બિજા સઘ પાછા ફરી કેવી રીતે ભોજન કરવું ? ત્યાં સુધાની પ્રત્યેક ક્રિયાઓનું તત્ત્વપરી વર્ણન નીચે આપ્યું છે

શુરુદેવ બોલ્યા —

[૧] બિજાનો કાળ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે વ્યાકુળતાગ્રહિત (ધૈર્યવાન) અને મુર્છારહિત માધુ આ ક્રમયોગથી જાત પાણી (બિજા)ની ગવેપણા કરે

નોંધ — સાધક તિલુએ પ્રથમ પ્રહરમા સ્વાધ્યાય, બીજા પ્રહરમા ધ્યાન અને ત્રીજા પ્રહરમા બહોપકરણ (સચમને ઉપયોગી સાધનો) ની પ્રતિરેખના કરી વર્તમાન કાળની પરિસ્થિતિને અનુલક્ષી જે ગામમા જે સમય ગોચરી (બિજા)નો હોય તે સમયે બિજાચરી જવું પડે

[૨] તે ગામ અથવા નગરમા ગોચરી ગયેનો મુનિ ઉરવેગરહિત ખની આ પાકુળ ચિત્તથી મ મં (ઉપયોગ પૂર્વક) આને

આવતી વખતે કેમ આવતું તે વિનિ ખતાવે છે —

[૩] આગળ યુગ (ચાર હાથ) પ્રમાણ સુધી દષ્ટિ મગન સમાવીને ખીજ વનસ્પતિ, પ્રાણીઓ સચેત જળ અને સચેત મૃત્તિકા (મી દૂર રહીને)ને દૂર છોડીને જરાનર જોયા પછી જ ઉપયોગ પૂર્વક પૃથ્વી પર આવે

[૪] પૂર્વોક્ત શુભ્રમ પલ સાધુ ખાડ કે ઊંચી નીચી વિષમ જગ્યા, અને વૃક્ષના ફુલ કે કાદવનાળી જગ્યાને છોડી દે તેમજ ખીજે સારો માર્ગ હોય તો ખાડને ઓળગવા મારુ કાઢ, પાપાણુ વગેરે જોડવા હોય તો તે પર પણ આવે નહિ

[૫] કારણ કે તેવા વિષમ માર્ગે જતાં ત્યાં તે સચમી મ્દાય લપસી પડે કે ખાડમા પડી જાય તો ત્રસ (હાલતા આતના) જીવોની તથા સ્થાવર જીવોની હિંમા થાય

[૬] માટે સુમમાધિવત મયમી બીજે મારા માર્ગ હોય તો તેવા વિષમ માર્ગે ન જાય અને જો સારો માર્ગ ન જ હોય તો તે માર્ગે જલુ ઉપયોગ (મહાગ) પૂર્વક મમન કરે.

નોંધ — ઉપયોગ પૂર્વક ચાવવાથી પડવાનો ભય ન રહે અને ન પડવાથી વસ કે સ્થાવર છવોની હિંસા પણ ન થાય જો સહાગપૂર્વક ન ચાવે તો પડી જાય અને પડવાથી પાણી પૃથ્વી કે વનસ્પતિના છવની કે કોડી ઈત્યાદિ હાણના નાવના છવોની હિંસા થાય અને પોતાના શરીરને પણ ઈલ થાય.

[૭] ગોચરી જતા માર્ગમા પૃથ્વીકાયના પ્રાણોની રક્ષા સારુ અંગારા (સગગતી ગામ્)ના ઢગના પર ડાંગર ઇત્યાદિ ફેલગના ઢગના કે છાણુ પર સચિત રજથી ખરડાયેના પગે મયમી પુરુષ મમન ન કરે કે ઓળંગે પણ નહિ.

નોંધ — સચિત રજને પુનઃના વિના તે વસ્તુ પર પગ મૂકવાથી સચિત રજના જલુઓ નાશ પામે તે માટે તે નિષેધ કર્યો છે.

[૮] (જલકાય ઇત્યાદિની રક્ષા સારુ) વરસાદ વરસતો હોય ધુરર પડતી હોય મદ્દા વાયુ વાતો હોય કે ખૂન ધૂન ઉડતી હોય તથા માખી મચ્છર પતંગિયા વગેરે અનેક પ્રકારના છવો ઉડી રહ્યા હોય તેવા માર્ગમા પણ તેવે વખતે સંરમીએ ગોચરી અર્થે ન જવું.

[૯] (હવે બહુઅર્થ રક્ષા સારુ કહે છે —) બહુઅર્થના ધાતકરૂપ વેશ્યા ગદેની હોય તેની આશ્રપાસના પ્રદેશમા પણ મયમી ન જાય કારણકે દમિનેન્દ્રિય અને બહુચારી માધકના ચિત્તમા તે નિમિત્તથી અમમાધિ થાય.

નોંધ — વેશ્યા એટલે ચારિત્રહીન સ્ત્રી તેના આવાસમા તો શું ? પરંતુ તેની માસપાસના પ્રદેશમા પણ બહુચારીએ જલુ નહિ કારણ કે વિકારના બીજ કયા સયોગમા કરે વળતે યાગરે તે કહી શકાય નહિ માટે સદા સાવધ રહેવું.

[૧૦] અને એવા કુસ્થાને જતા ત્યાંના વાતાવરણનો વારંવાર મર્મગં થાય તેવા મર્મગંથી અનેક પ્રકારના વિકલ્પો થાય અને તેથી બધાં પ્રતોમાં પીડા ઉત્પન્ન થવાનો ભય રહે અને માધુતામાં સસથ થાય.

નોંધ—એકવાર અબ્રહમચર્યનો સંકટપ થયો કે તરતજ ખીબ મહા-પ્રતોમાં આસિ આવ્યા વિના રહે નહિ, અને પ્રતોનો ભય થાય એટલે સાધુતાનો હોપ થાય મારણ કે સાધુતાનો પાયો નિયમોની અડગતા પર જ છે "હસોદીના નિમિત્તોમાં ચડવા છતાં હું અડગ રહી રાકું છું" એવી ભાવના અહીંકાર માધકસ્થિતિમાં બહુધા પતનજ કરાવે છે

[૧૧] માટે એકાન મુક્તિનો ઇન્દ્રિય મુનિ આ પ્રમાણે દુર્ગતિને વધા ગનાર અને દોષોનું આચાર જણીને વેસ્થા (રહેતી હોય તે)ના પાડોમમાં ગમનાગમન કરવું છોડી દે

[૧૨] જ્યાં કૂતરા તાજી પ્રસૂતિ પામેલી ગાય મનો-મત્ત બળદ વોડા કે ગજ હોય તથા બાળમેનું ફીડાસ્થાન કે કનક અને મુહનું સ્થાન હોય તેવા સ્થાનને દૂરથીજ છોડી દેવું

નોંધ—તેવા માર્ગે જવાથી આપત્તિનો સંભવ ■ માટે જરૂ નહિ

[૧૩] માર્ગે ચાલતો મુનિ બહુ બિચુ મુખ ગણે નહિ કે બહુ નીચુ મુખ ગણે નહિ અથવા અભિમાન ધરે નહિ કે દીનતા ગણે નહિ તેમજ ખોરાક વગેરે સુદર મળવાથી બહુ રાજી ન થાય કે ન મળવાથી બ્યાકુળ ન થાય. તેવી રીતે પોતાની ઇન્દ્રિયો તથા મનનું જરાગર મમતોવપણું જાળવીને તથા તેનું દમન કરીને વિચરે

[૧૪] હમેશા ઉચ્ચ સામાન્ય કુટુંબમાં જન્મેલાવે જોયરી જનાર મંયમી બહુ ઉતાવળ ન ચાલે તેમજ ચાવતા ચાનતા ન હસે કે ન ખેતે.

નોંધ—જોયરી જતા વાર્તાલાપ કરવાથી કે હસવાથી પોતાની ક્રિયામાં ઉપયોગ ન રહેવાથી નિર્દોષ આહારની ગ્વેષણા થઈ શકે નહિ

[૧૫] ગોચરી ગયેનો વિશુ ગૃહસ્થોના ધરની બારીઓ કે ગવાક્ષ મામે દીવાતોના સંધાના વિભાગ મામે બારણા સામે બે ધરની સંધીના વિભાગ મામે કે પાણી રાખવાના જાન મામે વગેરે એવા એવા સંધાના સ્થાનોને દ્વયી છાડી દે આનતા આનતા તેવા સ્થાનો પર લક્ષ ન આપે

નોંધ—આવા સ્થાનો બેવાથી ઠાઠને સહા થાય કે આ ઠાઠ ચાર જેવા થાશે ■

[૧૬] તેમજ રાજાઓ ગૃહપતિઓ કે પોલીસોના ગૃહસ્થ (એકાંત વાર્તાનાપ)ના કે જે કનેસકર (જા) સ્થાનો છે તેને દ્વયી જ છાડી દે

નોંધ—તેવા સ્થાનનું નિરીક્ષણ કરવાથી પોતા પર ઠાઠને બંદેમ ઉત્પન્ન થાય

[૧૭] લોકનિરિક્ષ કુળમાં પ્રવેશ ન કરે વળી જે ગૃહપતિએ પોતે જ નિષેધ કર્યો હોય કે “મારે ઘેર ન આવશો” તેવા ગૃહે તથા જે કુળમાં જવાથી તે કુળના મનુષ્યને અપ્રીતિ થાય ત્યાં પણ પ્રવેશ ન કરે પણ જે કુળમાં પ્રેમભક્તિ હોય ત્યાં બિહુ બિહાર્યે પ્રવેશ કરે

[૧૮] ગૃહસ્થને વેર બિહાર્યે ગયેનો મુનિ ધરના માસિકની રજા વિના કમાડને તથા બારણા જેવા સજીના કે વાંમના પડાને ઉપાડે કે ડેને નહિ

નોંધ—બારણા બંધ કરી ગૃહસ્થો પોતાની રદસ્થ કિંવા કરતા દોષ તો તેવી રીતે મોચિયા બારણુ ખોલવાથી તેની લાગણી દુભાય કિંવા ક્રોધનું નિમિત્ત બની જવાય

આવા દોરોની આગતિ નિવારવા માટે તેમ કરતું નહિ કદાચ બારણુ ખુલ્લું દોષ તો પણ ઉપરનો વિવેક ભજવવો ઉત્તમ છે, અને આ નિયમ એક સામાન્ય ગૃહસ્થને પણ આદરણીય છે જે આવા નિયમનું

સર્વત્ર પાનન થાય તો કહાણે “ રત્ન વિના આવશે નહિ ” એવી સૂચના દ્વાર પર લખવી ન પડે

[૧૬] મળમૂત્રની શકા હોય તો તે નિવારીને પછી જ મુનિ ગોચરી માટે (ભિક્ષાર્થે) પ્રવેશ કરે કમચિત્ ગસ્તામાં આકસ્મિક શકા થાય તો મગ દિંના મૂત્ર વિમર્જન કરવાને યોગ્ય નિર્જીવ જગ્યા જોઈ તે જગ્યાના ખામ માલિક હોય તો તેની આજ્ઞા લઈને બાધાને નિવારી લે

નોંધ —મળ અને મૂત્રની દ્વાજત માર્ગમાં ન થાય તે માટે પહેલેથીજ સાવધ થવું અને કહાવ આકસ્મિક થાય તો બાધાને રોકવાનો પ્રયત્ન કરવો નહિ કારણકે કુદરતી દ્વાજત રોકવાથી શરીરમાં વ્યાધિ ઉત્પન્ન થવાનો ભય છે પરંતુ તે ક્રિયાને ઉચિત સ્થાને જ તે ક્રિયા કરવી પડે

[૨૦] જે ઘર્તુ નીચું બારણું હોય, જે ઘરમાં અધકાગ વ્યાપ્ત હોય, કે જાડું બોયડું હોય તે ઘરમાં મુનિ ભિક્ષાર્થે ન જાય ત્યાં આમળ અંધારું હોવાથી ક્ષ્મ આખથી જોઈ શકાય નહિ અને તેથી દાવતા ચાતતા પ્રાણીઓ ન દેખાય તો તેની દિંસાનો પણ ભય રહે

નોંધ —અધારામાં પોતાના સયમને બાધા કરનાર ખોરાક છે કે નિર્દોષ છે તેનો પણ ખ્યાલ ન રહે કહાવ પડી જવાનો ભય રહે કિંવા નાના મોઢા જીવજંતુને પણ હાનિ પહોંચે

[૨૧] ત્યાં આમળ બીજ કે ફૂલ વેરાયા હોય અથવા જે સ્થાન તાણુ નિપણ થવાથી લીધું કે બીનું ઘર હોય તો તેવું જાણીને ત્યાં મુનિ ન જાય

નોંધ —વનસ્પતિ કે જળના જીવો પણ ન કુલાય તેવી ઝીણી દાવજ સખવા માટે પણ ભિક્ષુએ સાવધાન રહેવું પડે

[૨૨] સયમી મુનિ ગૃહસ્થના ઘરને બાગક, બકરો કે ફૂતરો અથવા

વાઠરડો હોય તો તેને ઝાળગીને કે તેને વેગળા કરીને પણ પ્રવેશ ન કરે

નોંધ —ઝાળ ચવાથી કદાચ પગ જવાચ અને હઠાવવાથી કૂતરો કે તેણે પ્રાણી પોતાને ધબકે

[૨૩] ગૃહસ્થને ઘેર ગયેનો યુનિ (બિદ્યા કિંવા કોઈ બ્યક્તિ પર) આસક્તિપૂર્વક કરુ પશુ ન જુએ આમતેમ દૂર દૂર જોયા ન કરે અને દ્રષ્ટિને વિકાસીને પણ ન જુએ પરંતુ ધરમા કોઈ બ્યક્તિને ન જુએ તો ત્યાંથી મો'ના વગર (ચૂપચાપ શાન્તિથી) પાડો દૂર

નોંધ —વારવાર કોઈ સામે જોવાથી કે આમ તેમ દૂર દૂર જોવાથી ગૃહસ્થને અવિદ્યાસ લપ્તન થવાનું કારણ મળે માટે તેમ કરવું લિધુને લચિત નથી

[૨૪] ગોચરામ (બિદ્યાર્થે) ગયેનો યુનિ જે કુળનો જેવો આચાર હોય ત્યાં સુધીની પરિમિત ભૂમિમાં જ ગમન કરે. તે ગૃહસ્થની બાધેલી મર્યાદાથી આગળ ગમન ન કરે

નોંધ —જેન યુનિઓ માટે લઘ્ય વિચાર અને વર્તનવાળા કુળોમાં બિદ્યાની પ્રદ છે તો પણ નિતલક્ષિત કુળના જ્ઞાતિ કે ધર્મગત વિવાજ પ્રમાણે તેમના ધરની મર્યાદામાં રહીને જ બિધુ શુદ્ધ બિદ્યા મેળવે, મર્યાદાથી આમળ રસોડામાં જવાથી દાવારને કદાચ દુ ખ થાય માટે તેમ ન કરવું

[૨૫] જ્યાં આગળ ઉભા રહેવાથી સ્નાનાગાર કે મળ વિસર્જનગૃહ (સંડામ) દેખાવું હોય તો તે સ્થાનને છોડી અન્ય વિભાગમાં જઈ શુદ્ધ સ્થાનનું નિરીક્ષણ કરી વિચક્ષણ સાધક ત્યાં બિદ્યાર્થે ઉભો રહે

નોંધ —તેવા સ્થળે લક્ષ્યા રહેવાથી સ્નાનાગારમાં નદાતા કે મળ વિસર્જનગૃહમાં જતા ગૃહસ્થને યુનિનું ત્યાં લક્ષ્ય રહેતું તે અસબ્યતા બધું દેખાય અને તેથી યુનિની અવનધુનાનો સંભવ રહે

[૨૬] સર્વ ઇદ્રિયોથી સમાધિનત મુનિ પાણી કે માટી લાવવાનો માર્ગ હોય તે તથા બીજો કે લીનોતરી વેરાણી હોય તે સ્થાનને તજીને પ્રામુક સ્થાને બિડ્યાથે ઉભો રહે

નોંધ —તેવા સ્થાનમાં ઉભા રહેવાથી સૂક્ષ્મ જીવોની દિસા થવાનો સંભવ રહે

[૨૭] પૂર્વોક્ત મર્યાદિત સ્થાનમાં ઉભા રહેના બિમુને માટે ગૃહસ્થ આહાર પાણી લાવીને બહારાવે તો તેમાં અકંપનીય (ન સર્વ શકાય તેવી બિમા)ને (સુદર હોવા છતાં ન બે એટલું જ નહિ પરંતુ) ઇચ્છે પણ નહિ અને કંપનીય હોય તેવાં અન્ન પાણીજ ગ્રહણ કરે

નોંધ —દશા ના ત્રીજા અધ્યયનમાં તથા ઉત્તરના ૨૪ માં અધ્યયનમાં બતાવેલી દુપણ રહિત છુપ્પ બિડ્યા હોય તે બિમુ માટે કંપનીય છે

[૨૮] જ્ઞાન માટે ગૃહસ્થ સ્ત્રી ત્યાં આગળ બિડ્યા લાવતા રસ્તામાં કાંચ અન્ન વેરની વેગતી ચાલી આવે તો તે બિડ્યા આપનાર બાધને કહે કે આ પ્રમાણે લેવું મને કંપવતું (મારે માટે ગ્રાહ્ય) નથી

નોંધ —બોળન વેરવાથી નીચે બદલી યાય અને તેના પર હુદ્ જીવો આવી ચાંટે તો રસ્તામાં તે જીવોની દિસા થવાનો સંભવ રહે

ગૃહસ્થ સ્ત્રીજ આવે તેવા ખાત્ર નિયમ નથી પરંતુ વિશેષ કરીને ગૃહકાર્ય તેમના હાથમાં હોવાથી સ્ત્રીવચન લીધું

[૨૯] અથવા બિડ્યા આપનાર બાધ રસ્તામાં પડેના નાના પ્રાણીઓ, બીજો કે લીનોતરીને કચરતી કચરતી બિડ્યા લાવે તો તે આપનાર અમંયમ કરે છે એવું જાણી તે દાતાને છોડી દે

નોંધ —સચમી પોતે સૂક્ષ્મ જીવોની દિસા ન કરે કે ન ચિંતવે એ એવું જીવનવ્રત આપે શુદ્ધ અદિસક બીજાદ્વારા પોતાના નિમિત્તે થતી દિસાને પણ ન ઇચ્છે

[૩૦+૩૧] તેજ પ્રકારે સાધુના માટે મચિતમાં અચિત વસ્તુ મેળવીને કે સચિત વસ્તુ પર અચિત વસ્તુ રાખીને અથવા સચિત

વસ્તુથી સંબંધન કરીને કે સચિત્ત પાણીને દ્વાવાતીને તેમજ
ધરમા વર્ષાદિનું પાણી બચું હોય તેમાં અવગ્રાહન (પ્રવેશ)
કરીને કે તેને ચિન્તિત કરીને સચિત્ત વસ્તુને માણુ મુકીને જો આહાર
પાણી શ્રમણ આટે લાવે તો તે દેનાર મેનને મુનિ કહે કે તેણે
ભોજનપાન મને અપે નહિ

[૩૨] કાઈ પુરા કર્મવાળા દાઘ, કડછી કે વામણથી આહાર પાણી
આપે તો તે આપનારને કહે કે તે મને અપે નહિ

નોંધ — પુરા કર્મ એટલે આહારપાણી બ્હોરાવવા (આપવા) પહેલા
(બ્હોરાવવા નિમિત્તે) સચિત્ત પાણીથી દાઘ, કડછી વગેરે ઘોઈને દોષ
લગાડવો તે અને આહાર પાણી આપ્યા પછી તેવો દોષ લગાડવો તેને
પશ્ચાત્ કર્મ કહેવાય છે

મુનિ પોતાના નિમિત્તે એક સૂક્ષ્મ છવને પણ કુભાવે નહિ

[૩૩+૩૪+૩૫] જો દાઘ, વામણ કે કડછી પાણીથી બિભ્ભવા દોષ
અથવા સચિત્ત પાણીથી સિન્ધુ થયાં (બહુ વિભિન્નતા) હોય
સચિત્ત રજ, સચિત્ત માગી કે આરો તેમજ દરતાલ દિગ્ગુલક
મન શિના, અજન, મીડુ, ગેર પીળી માગી મફે માગી (ખડી),
ફાડી અનાજનો જુમો, તરતનો પીમેનો લોટ : મોટા તરણુચ
જેવા ફળ, નારસ તથા તેવી સચિત્ત વનસ્પતિ છત્વાદિથી ખગડા-
યેના દોષ તો તે દ્વારા અપાતા આહાર પાણીને મુનિ ઈચ્છે
નહિ કારણ કે તેમ કરવાથી પશ્ચાત્ કર્મનો દોષ લાગે.
૩૧ મા નાકની નોંધ જુઓ

નોંધ — કદાચ તેથી વસ્તુથી દરતાલિ ખરડાયેલા ન હોય છતાં
પાછળથી ‘ સ્વચ્છતા ’ થવાનો સંભવ હોય તેવા આહારપાણી પણ કદાચ
નથી તેવો અથ પણ હવેના સ્વેદમાથી નીકળી શકે છે

[૩૬] પરંતુ અજપાણી જો નહિ ખગડાયેલા એવા (ચોક્ખા) દાઘ
વામણ કે કડછીથી આપે તો તે અપાતા આહાર પાણીને મહણુ

કરે પણ તે પણ (પૂર્વોક્ત દોષગ્રસ્ત) એવડી (ભિક્ષુમાલ) હોય એવું એ

[૩૭] એ જણા માથે ભોજન કરી રહ્યા હોય તે પૈકી એક જણ ભિક્ષુનું નિમત્રણ કરે તો તે અન્નપાણીને ન ઈચ્છે પણ ખીજા જણના અભિપ્રાયની રાહ જુએ

[૩૮] પણ મેં જણા જમતા હોય તે મને નિમત્રણ કરે તો તે અપાતા એવડીય અન્નપાણીને મુનિ મદણ કર

[૩૯] ભિક્ષારી મુનિ ગર્ભવતી સ્ત્રી માટે જ મનાવેલું બિલ બિલ પ્રકારનું ભોજન પાન ખવાતું હોય કે ખાવાનું નાકી હોય તો તેને છોડી દે પણ તેના ભોગઆ પત્રી વચ્ચે હોય તેજ મદણ કરે
નોંધ — ગર્ભવતી સ્ત્રીએ જે વસ્તુ ભોજવી ન હોય તે ન લેવાનું કારણ એ છે કે તે ભોજનમાં તેની ઇચ્છા રહી ગઈ હોય તો તે દેવાથી તેની ઇચ્છાનો ભંગ થાય અને ઇચ્છાજનના આધારથી ગર્ભને પણ હાનિ થવાનો શક્ય રહે

[૪૦+૪૧] કાચિત શ્રમણ ભિક્ષુને માટે ભિક્ષા આપવા સારું પુરા મહિનાવાળા ગર્ભવતી સ્ત્રી ઉભેલી હોય અને એમે અથવા વળી બેઠી હોય તે ઉભી થાય તો તેના હાથનાં બાત પાણી મંદમોએને મદણ કરવા યોગ્ય નથી માટે ભિક્ષા આપતી તે માંછને શ્રમણ કહે કે આ પ્રમાણે ભિક્ષા મદણ કરવી મારે માટે યોગ્ય નથી.
નોંધ — જે ગર્ભવતી સ્ત્રીને પ્રસવ થવા માટે એક માસ બાકી હોય તે કાળને પૂરા મહિનો કહેવાય છે આ વખતે તે બાઈ કાઈ પરિશ્રમનું કાર્ય કરે તો ગર્ભને હાનિ થવાનો શક્ય રહે

[૪૨+૪૩] ભાગક કે બાલિકાને ધવડાવતી બાઈ બાળકને દૂર રડતું મૂકીને ભિક્ષુને બહારાવવા માટે આહાર પાણી લાવે તો તે આહાર પાણી મંદમો પુરુષો માટે અકન્યનીય છે માટે ભિક્ષા આપતી બાઈને તે શ્રમણ કહે કે મને આ પ્રમાણે ભિક્ષા મદણ કરવી કત્યે નહિ

[૪૪] વળી જે આહાર પાણી કન્યનીય કે અકન્યનીયની શકાવાળા હોય

તો તે આપતી (દેનાર) બાબતે શ્રમણ કહે કે મને તેવા આદાર પાણી લેવા કંપે નહિ.

નોંધ — વળી વખત બિજા આપનારને ચોતાને પણ નિર્જીવ બિજા દશે કે કેમ ? તેની ચક્રા હોય છે તો તેવી બિજા ચક્રા ન હે.

[૪૫+૪૬] જે આદાર પાણી સચિત પાણીના ઘડાથી ઢાકેલ હોય, પત્થરની ખરબચી બાળેકથી દેવાથી કે માગી અથવા બીજાં તેવા કાષ્ટ લેપથી ઝડેલ હોય કિંમત સાખતું સીન દીધું હોય તેવા અન્ન પાનને શ્રમણ નિમિત્તે લેપ વગેરે તોડીને શ્રમણને આપવા સારું લાવે તો બિજા આપતી તે બાબતે શ્રમણ કહે કે તેણે મને કંપે નહિ.

નોંધ — તોળેના લેપ ફરી ઝડે અને તેથી ગૃહસ્થને તત્કીર થાય તેમજ ઇવદ્વિસા થવાનો ભય રહે માટે તે ત્યાગ્ય કલા છે.

[૪૭+૪૮] ગૃહસ્થોએ બનાવેલું બોજન અન્ન, પાણી ખાદિમ (મેવો વગેરે) તથા સ્વાદિમ (મુખવાસાદિ) એ ચારે પ્રકારનો આદાર જે શ્રમણ સ્વતઃ જાણે અથવા સાંભળે કે આ બીજાને દાન આપવા માટે બનાયું છે તો તે આદાર પાણી સંબંધી પુરુષો માટે અકલ્પનીય છે તેમ જાણીને દાતારને કહે કે આ આદાર પાણી મને કલ્પતું નથી.

[૪૯+૫૦] બીજા શ્રમણ કે બિખારીઓ માટે બનાવેલું બોજન અન્ન પાણી, ખાદિમ (મેવો વગેરે) તથા સ્વાદિમ (મુખવાસાદિ) એ ચારે પ્રકારનો આદાર જે શ્રમણ સ્વતઃ જાણે અથવા સાંભળે કે આ બીજાને પુરુષાર્થે આપવા માટે બનાવ્યું છે તો તે આદાર પાણી સંબંધી પુરુષો માટે અકલ્પનીય છે તેમ જાણીને દાતારને કહે કે આ આદાર પાણી મને કલ્પતું નથી.

[૫૧+૫૨] વળી ગૃહસ્થો માટે બનાવેલું બોજન અન્ન પાણી ખાદિમ તથા સ્વાદિમ એ ચારે પ્રકારનો આદાર જે શ્રમણ સ્વતઃ

જાણે અથવા માત્રો કે આદાર કોઈ વાચોઃ માટે જનાઓ છે
તો તે આદાર પાણી મંચી પુરો માટે અકષપનીય છે તેમ
જાણીને દાતાને દે કે આદાર પાણી મંચી કષપનું નથી.

[૫૩+૫૪] મુદરચોએ જનાવેનું ભોજન અમ, પાણી, અદિમ તથા
સ્વાદિમ એ ચારે પ્રકારનો આદાર જો અમળ્ય મન જાણે
અથવા માત્રો કે આ અન્ન મનના બીજા આધુર્યો માટે જનાઓ
છે તો તે આદાર પાણી પણ મંચી પુરો માટે અકષપનીય
છે તેમ જાણી તે દાતાને દે કે આ આદાર પાણી મને
કષપનું નથી

નોંધ — જનનિશુની જનિ આ કોઈ છવ, પાણ તે દિવસો દો કે
વૈધી ભાવના પુન દો સૌપર સમાન દોષ છે નેના આખા છવનમા કષાય
અન્નને હેરા પણ દુ ખ દેવાની ભાવના સાપ-લી નથી, અને નેધીજ તેની
નિશાની ગરેવણા પણ તેદવીજ કાગછપર્જ દોષ છે ને અન્નને માટે
કરેડ કોઈ પોતાને આપી કે તો બીજા માનકને તે ન મનગા ને કોઈ કષ
યાય તેના દુ ખના નિમિત્તરૂપ પોતે અને માટે તેથી નિશા તેને ત્યાજ્ય
દોષ છે

[૫૫] જે અતપાન સાધુને જ ઉદેલીને જનાવેવ દોષ, સાધુ માટે
ખરીદાને જનાવેવ દોષ, માધુ માટે તથા પોતાને માટે અવગ
અતમ આદાર પાણી કવી દોઃ તે પૈજી મધુ નિમિત્ત] અન્ન
ભોજન પોતાનામા મિથ્ર યજ મોલ દોઃ તેમજ સાધુ માટે
માગે લાવતું તથા માધુ નિમિત્તે ઉમેરીને કૈવ કે ઉછીનું
લવાયતું તથા મિથ્ર યોલું અન્નપાણી પણ મિથ્ર નજી કે

[૫૬] કલમિત નવીન વસ્તુ જોધને જિમુને સમ યાવ તો તે આદારની
ઉત્પત્તિ કેમ યઃ ? જોને માટે જનાન્યુ કે ? જોને જનાન્યુ છે ?
એમ પૂછી સકારદિન અને સુદ મિથ્રા દોષ તો જ મંચી
તેને મદ્યુ કરે

[૫૭+૫૮] મચિત્ત પુષ્પ મીઝ કે લીનોતરીથી જે અશન પાન, ખાદિમ તથા સ્વાદિમ આદાર મિશ્ર (સાથે જાળેનો) હોય તે આદાર પાણી સવમી પુરુષોને અકલ્પનીય છે માટે તેવા આદાર પાણી દેનારને કહે કે મને તેની બિદ્યા કલ્પનીય નથી

[૫૯+૬૦] અન જળ ખાદિમ કે સ્વાદિમ એ ચાર પ્રકારના આદાર પૈકી કોઈ પણ આદાર સચેત જળ પર રાખ્યો હોય કીડીના દર લીન કે કુગ પર રાખ્યો હોય તો તે અન્નપાન મયમી પુરુષોને અકલ્પ્ય છે માટે દેનાર બેનને બિશ્નુ કહે કે તેની બિદ્યા મને આલ નથી

[૬૧+૬૨] અન પાણી ખાદિમ કે સ્વાદિમ એ ચાર પ્રકારના આદાર પૈકીનો કોઈ આદાર અગ્નિ પર રાખ્યો હોય, અથવા અગ્નિ સાથે સ્પર્શ કરીને અપાય તો તે અન્નપાન મયમી પુરુષોને માટે અલ્પ્ય કરવા યોગ્ય નથી તેમ જાણીને બિશ્નુ દેનાર બાધને કહે કે મને તેવું બોજન આલ નથી

[૬૩+૬૪] (દાતાર જાળે કે મુનિને બહારાવતા વાર થઈ જશે તો કદાચ અગ્નિ ફરી જશે તેવા હેતુથી) મુનામા જગતલુ આધુ ધકેલીને કે કાગી નાખીને અગ્નિને અજવાળીને કે વધુ પ્રદીપ્ત કરીને અથવા (તો દાઝવાના બચથો) અગ્નિ કારીને પકાવતા અનનો ઉભરો આવેન જાણી તેમથી કંઈક ઝોપુ કરીને કે તેમા વધુ પાણી ઉમેરીને, દલાનીને કે તેને અગ્નિ પરથી નીચે છતારીને આપે તો તે બોજનપાન પણ સવમી પુરુષોને માટે કલ્પ્ય નથી માટે આપનાર બેનને બિશ્નુ કહે કે તેની બિદ્યા મને આલ નથી

નોંધ—અગ્નિ એ સજીવ વસ્તુ હોવાથી તે જીવોની તદ્દસા યાય તેવા હેતુથી તેથી સૂક્ત દ્વિસાવાગો બોરાક પણ મુનિને કલ્પ્ય નથી

[૬૫+૬૬] વિદ્યાર્થી પાતા જિમ્મુ વા સગુમ્મ કાનથી ન્યરા માટે ગુનામાં લાકડું પથર, ઘેટ કે જે કમ માપન વેળાપરા સારુ રાખેલા હોય તે રિયર ન હોય (દમતા આમતા હોય) તો પાંચે ઈંદ્રિયોને દમન કરનાર મહાધિવન માધુ તે જ ઘણી ગનન ન કરે કાગળ કે તેડી જગવા ફળી ચોલી કે કડી છે તેની ખમર ન પડવાથી તેના રમને અનવધનો ભવ દેખાય ✓

નોંધ—તેની આંખની વસ્તુ પર પન મૂકવાથી પડી જવાય તે સારી રહે પીડા ધરાવે અને રોગી જ થામા રહેતા રૂમ છોરાની પન દિશા ધરાવે સહાય છે

[૬૭] માધુછ માટે કાંઈ દાનાર નિમગ્નો, પાટિમુ કે બાળો, માંડીને દિવા મેકા કે માગ પર ચડીને બેસેથી બાંહેલી વસ્તુ આપે—

[૬૮] તે તે માગ પર ચડનાં કાચ ને મેન પગી જાય તે નાચ કે પમ ભાગે અને તેના પડવાથી તાના પુલીકાના છરાની તમા બીજા પળુ ત્યાં રહેતા છરાની જિંમા થાય

[૬૯] તેથી આ પ્રમાણે આવા મદા દોષોને જાણીને સવગી મરિચિઆ માગ પ થી લવામેલી નિશ્ચ ને મદળ કરતા નથી

બિશ્વા કેવી લેવી તે કહું છે —

[૭૦] મૂગળુ વીરે દં (કાદા) પિંજાગુ વચ્ચેનાં જા તાજીજ પાંડાનું શાક, તુંમડું અને આકુ આ બધી વસ્તુ કાચી હોય કે છેડેથી હોય (અગિ જેવું સસ્ત્ર ન સાગ્યુ હોય) તો તેને જિમ્મુ મદળુ ન કરે

નોંધ—કાચી અને છેડેથી વસ્તુમાં છોરા દોષોનો સહાય છે માટે જિમ્મુ તેને વછ દે

[૭૧+૭૨] જવું ચૂર્ણ (માથલો) બોળે બૂકો તલસાકળી, ગોળ, પુડવા કે તેડી કોઈ પણ ચીજ કે જે દુકાનમાં વેચાતી હોય

તે ધણા વખતની પડતર હોય કે અગ્નિ રજથી યુક્ત હોય તો આપની બાઈને મુનિ કહે કે મને તેવું માલ નથી

[૭૪+૭૪] જેમા ધણા હાજવા હોય એવાં ફળ (સીતાફળ) વગેરે, અનિમિષ નામે વૃક્ષનું ફળ તથા જેને બહુ કાટા હોય તેવું અગધિયાનું ફળ દીંમરનું ફળ બીરીનું ફળ શેરડીના કટકા, સામબીવેનાનું ફળ છત્યાં ફળો કદાચ અમે ત હોય તો પશુ તેમા ખવાય તેવો ભાગ થોડો અને નાખી દેવા જેવો ભાગ ધણો હોય છે માટે તે વસ્તુ આપનાર દાતારને બિશુ કહે કે એ બિશુ મારે માટે માલ નથી

[૭૫] (હવે પાણી લેવાની વિધિ કહે છે) ઉચ્ચ (દ્રાક્ષ વગેરે ઉત્તમ પદાર્થનું) કે ઊંચ (કાચ વગેરેનું) પાણી ગોળનું વાસણ ધોવા પડીતું પાણી લોટનું પાણી ચોખાનું ધોવણુ જે તત્કાળનું બનેલું હોય તો બિશુ તે પાણીને તથા દે

નોંધ —એક અત્યુદ્ધર્ત એટલે કે જે ધણી અથવા અકતાળીસ મિનિટ સુધી તેવો પદાર્થ પાણીમા પડવા છતાં પાણી સ્વચ્છ મણાય છે માટે તેટલા વખત પછી જ તે જળ બિશુને કલ્પનીય બને ■

[૭૬] પરંતુ જે તે પાણીને ધણીવાર ઘર્ષ ઘર્ષ હોય (પરિણત કાળ થઈ ગયો હોય) તો તેવું પોતાની સુદિધી કે દ્રષ્ટિથી અથવા શ્વેતરથને પૂછીને કે તેનાથી સાબણીને જે તે પાણી શકાગદિત હોય તો બિશુ તેને મદલ કરે

નોંધ —ધોવણુ અને પરિપક્વ થાય ત્યારે તે પાણીને વર્ણ બદલી નય છે તે પરથી જણી લેવું

[૭૭] તેમજ શસ્ત્ર પરિણુમવાથી નિર્જીવ ગની ગયું હોય તેમ જાણીને સવગી તેને મદલ કરી શકે પરંતુ અગ્નિ હોવા છતાં તેને શકા થાય કે આ પાણી મારે માટે પથ્ય છે કે કેમ? તો તે

પાણીનું આસ્વાદન કરી (ચાખી) તપાસીને પછી જ બિંદુ
મહણ કરે

[૭૮+૭૯] તે વખતે બિંદુ દાતારને કહે કે ચાખવા માટે માગ હાથમા
ચોડુ જળ આપો (હાથમા પાણી લીધા પછી) જે ખ્યાલ
આવે કે એ પાણી અતિ ખાટું કે કોહી (બમડી) ગયેલું છે
તેમ જ પોતાની તૃષા છિપાવવા માટે પર્યાપ્ત નથી તો તે દેનાર
ખેનને કહે કે આ પાણી કોહેલું કિંવા ખાટું હોવાથી મારી તૃષા
દૂર કરવા માટે ચોગર નથી માટે મને તે કલ્પનીય નથી

નોંધ —કોઈ પણ ભોજન કે પાણી શરીરને અપચ્છ હોય તે ચીજ
બિંદુએ ન લેવી કારણ કે તેમ કરવાથી શરીરમા વ્યાધિ થવાનો ભય રહે
અને શાંતિ થવાથી ચિત્તસમાધિમા હાનિ પડે

[૮૦] કદાચિત્ ક્ષ્મ્ણા વગર કે ખ્યાન ન રહેનાથી તેવું પાણી કોષ
દાનારે બેઠારાવી દીધું હોય તો તે પોતે પણ ન પીએ કે અન્ય
બિંદુને પણ તેવું જળ આપે નહિ

[૮૧] પરંતુ એકાતમા લઘ જમને પ્રાસુક (પ્રાણુમીજ રહિત)
સ્થાન જેઠ તે પાણીને ચત્નાપૂર્વક (કોષ જીવને કુખ ન થાય
તેવી રીતે) નાખી દે અને તે નાખી દીધા પછી બિંદુ પાઠો કરે

નોંધ —પાછા ફરતી વખતે જે ક્રિયા કરવામા આવે છે તેને 'ઈર્ધાવલીને
કાષીત્સર્ગ' કહેવાય છે

[૮૨+૮૩] ગેયરી ગયેલો બિંદુ (નપશ્ચ્યાદિ કે રોગાદિ કારણથી
પોતાને સ્થાને પડેલા ક્ષુધાથી પીડામને) ભોજન કરવાને ક્ષ્મ્ણ
તો ચત્ન્યગૃહ કે કોષ ભીતના મૂળ પામે જીવરહિત સ્થાન
તપાસી લે ઉપચો દાકેલા કે જીવરાણા તે સ્થાનમા મેધાવી
સાધુ તેના માલિકની આજ્ઞા લઈને પોતાના હાથને સાફ કરીને
પછી ત્યાં આહાર કરે

[૮૪+૮૫+૮૬] ઉપરની વિધિથી આહાર કરતા મુનિને ભોજનમા

ગોઠણી ૪૮૫, ધામ કાળનો દૂકડો કે કાકડો અથવા નેરા પ્રકારનો કાષ્ઠ કચ્ચા નીકળે તો તેને (ત્યા બેગ બેગ જ) દાઘથી ત્યાં ત્યાં દૂર ફેંકે નહિ કે મોરેથી ઉછાગીને ફેંકે નહિ પરંતુ તેને દાઘમાં મદ્ય કરી એકાતમાં જીર અને ત્યાં એકાતમાં જઈને નિર્જીવ જગ્યા તપાસીને યત્નાપૂર્વક તે વસ્તુને ત્યાં મૂકી દે અને ત્યાં મૂકીને પાટો ફરી ધર્માપચિક્ર ક્રિયા પ્રતિક્રમે

નોંધ —ઈમાં એટલે માર્ગ ૬ માં આ જગ્યા ને કઈ દોષ થયો હોય તેનું નિવારણ કરી લેઉ તે ક્રિયાને ધર્માપચિક્ર ક્રિયા કહેવામાં આવે છે

[૮૭] અને જો પોતાના સ્થાને પડેલ્યા પડી જિહ્વા ખાવાની ઇચ્છા રાખે તો ભોજનમદિન આરીને તે પડેલા ભોજન કાઢવાની જગ્યા (નિર્જીવ છે કે કેમ તે) તપાસી લે અને પડી તેને (રજો દરણથી) સ્વચ્છ કરે

નોંધ —દરેક જૈનજિહ્વા પાસે રોદરસ દોષ છે તે એટલે કામજ દોષ છે કે તેથી સુ મ છવ પછુ ન મરના બાનુએ થઈ નય છે

[૮૮] પડી વિનયપૂર્વક તે સ્થાનમાં પ્રવેશ કરીને બહારથી આવેતો તે જિમ્મુ ગુરુની સમીપ આવી (આદાર મૂકી પડી માર્ગના દોષ નિવારણ માટે) ધર્માપચિક્ર ક્રિયા પ્રતિક્રમે એગ્લે કે કાયોત્સર્ગ કરે

નોંધ —સ્થાનમાં પ્રવેશ કરતા મુનિશ્રી “નિસીદ્ધી” કહી ગુર્વાંગિને ‘મલેષુ વદામિ એતુ કહે છે

[૮૯] પડી તે જિહ્વા બહાર પાણી લેવા જતાં કે તપાચી પાછા ફરતાં જો કંઈ અતિચાર થઈ દોષ તે બધાને ક્રમપૂર્વક યાદ કરી લે

[૯૦] આવી રીતે કાયોત્સર્ગ કરી પ્રાપચિન લઘુ નિવૃત્ત થવા બાદ સરલ બુદ્ધિમાન તથા શાંત ચિત્તવાળો તે મુનિ આદારપાણી ફરી રીતે એગ્ગર્ગા ઇત્યાદિ બધું વ્યાકુળના રહિત ગુરુ સમક્ષ સ્પષ્ટ કહે

- [૬૧] પહેલા કે પછી થયેલા દોષોની કાચિત્તે તે વખતે નગર આનોચના ન થઈ હોય તો ફરીથી તેનું પ્રતિક્રમણ કરે અને તે વખતે કાયોત્સર્ગ કરી (દેહબાન બૂતી) આત્મચિત્તન કરે કે —
- [૬૨] અહો ! શ્રી જિનેશ્વર દેવોએ મોક્ષના માધનરૂપ સાધુપુરુષના દેહને નિભાવવા સારુ કેવી નિર્દોષવૃત્તિ બતાવી છે ?

નોંધ — આની નિર્દોષ બિંશાવૃત્તિથી સચમના અવવબનમૂળ શરીરનું પણ પાનન થાય છે અને મોક્ષની પણ સાધનામાં બાધા થતી નથી

- [૬૩] (કાયોત્સર્ગમાં ઉપરનું ચિત્તન કરી) નગરકારનું ઉચ્ચારણ કરી કાયોત્સર્ગથી નિવૃત્ત થઈ તેમજ પછી જિનેશ્વર દેવોની સ્તુતિ (રૂપ લોગસ્મનો પાઠ) કરી પછી થોડો સ્વાધ્યાય કરીને ત્રિપુ ક્ષણવાર વિશ્રામ લે

- [૬૪] અને વિશ્રામ લઇને (નિર્જરારૂપ) લાભનો અર્થો તે સાધુ પોતાના કત્યાણુ માટે આ પ્રમાણે ચિત્તન કરે કે, “ખીન, મુનિવરો માગે પગ અનુમદ્ધ કરીને આ મારા આહારમાંથી થોડું લે તો હું મમારમમુદ્ધથી તરી જઈશ”

- [૬૫] આ પ્રમાણે વિચારીને મોંથી પ્રથમ પ્રવચ્ચા (દીક્ષા) વૃદ્ધને, પછી તેનાથી નાના મુનિજીને એમ કમલ જરા માધુજીઓને આમતણ કરે આ પ્રમાણે આમતણ કરતાં જો કોઈ માધુ આદાર કરવાની ઈચ્છા કરે તો તેની માથેજ આદાર કરે.

નોંધ — સૌથી પહેલા દીક્ષા વૃદ્ધ મુનિને આમ તણ કરવાનું પ્રયોગન વિનયપ્રથમ જળવવા માટે છે

- [૬૬] જો કોઈ સાધુજી આદાર કરવા ન ઈચ્છે તો મંથમી પોતે એક-લોજ રાગ અને દેશને દૂર કરી પહેળા મુખવાળા પ્રકાશિત ભાગ્યનમાં ચત્નાપૂર્વકે નીચે ન વેરાય તેવી રીતે આદાર કરે

- [૬૭] શુદ્ધચે પોતાને માટે જનાવેલું અને વિધિપૂર્વકે મેળવેલું તે

ભોજન તીખુ કંડુ કસાયેતું ખાઈ મધુર કે ખાડુ ગમે તેડુ
હો પરંતુ સયમી બિંદુ તેને મધ કે ઘીની માફક પ્રેમપૂર્વક આરોગે.

નોંધ —કપર તીખી વસ્તુનો નિરોધ કર્યો છે માટે તીખુ લેવાનું જ
હોય છે તેડુ વિધાન નથી સયમી માટે અતિ ખાટા ખોરા અને તીખા
ખાણા ત્યાગ્ય છે પરંતુ કદાચ ભૂલથી તેડુ ખાવી ગયું હોય તો મનમાં
જ્ઞાનિ હા થા વગર વાપરી લેડુ

ધી અને મધ જેમ જ્ઞાનિ વગર ખવાય છે તેમ કંડુ ભોજન પણ
તેવી રીતે માનીને સયમી તેનો ઉપયોગ કરે

[૬૮] મળેતો આપાર, ગમ (વવાર) રહિત હો કે ભુના ધાન્યનો હો
ઉત્તમ પ્રકારની શાક વગેરે મામમીથી મહિત હો કે રહિત હો,
રિનગર (ધી વગેરે સહિત) હો કે શુન્ક (લુગો) હો, બેરકુટ
હો કે અડના ગાકળાનું ભોજન હો—

[૬૯] તેમજ ભોજન અન્ય મળો કે મહુ મળો પરંતુ તે મળેલા
આદારની કે તારની નિંતા ન કરે પરંતુ તે મુધાજીરી (કેવળ
સંયમનું ધ્યેય રાખીનેજ જીવનાર બિંદુ) નિર્જીવ નિર્દોષ અને સદ્ગત
સદ્ગત મળેલા આદારને નિસ્વાર્થ ભાવે શાંતિપૂર્વક આરોગે

[૧૦૦] (મહાપુરુષો કહે છે કે —) આ દુનિયામાં કોઈ પણ જ નાની
આથા વિના કેવળ નિસ્વાર્થ ભાવથી બિંદા આપનાર દાતા અને
કેવળ મંડમના નિર્વાહ માટે નિસ્વાર્થ ભાવે બિંદા લેનાર બિંદુ
એ જન્મે મળવા દુર્લભ છે જે નિસ્વાર્થ દાતા અને નિસ્વાર્થ
બિંદુ હોય છે તે જન્મે ઉત્તમ મતિને મેળવે ■

નોંધ —સરળમાર્ગમાં જમન, પોતાના ઉપયોગી કાર્યમાં સારવાનતા,
જતા આવતા માર્ગમાં રહેલા સૂક્ષ્મ જીવોની પણ લગ્નપૂર્વક રક્ષા, ખીબ
બિંદુકાને જરા પણ દુઃખ કે આઘાત ન પહોંચે અને દાતાની પ્રસન્નતા
બરાબર જળવાઈ રહે તેવી વિશુદ્ધ બિંદાની જવેલણ, દાતાને ગર્હિત ન કરે
કે ન દુભાય તેનો સતત ઉપયોગ, સૂક્ષ્મ નિર્જીવ જ્ઞાનપાનના શોધન

માટે બરાબર જાગરૂક દશા, બિશ્વવૃત્તિનું જિંદન ઈતર સાધમે સાથે સહ બોજનવૃત્તિ અને નિરાસજ્ઞતાવે પ્રાપ્ત થયેલા પિંડનું બોજન કરવું આ બાબને સમજીને વર્તનારો બિશ્વ એજ આદર્શબિશ્વ છે અને તે બિશ્વની બિશ્વવૃત્તિ દાતાના દિવમાં સયમ અને ત્યાગના સુસ્કાર જન્માવે છે

આવી બિશ્વવૃત્તિથી સયમી જીવનનો નિર્વાહ કરવો તેજ પિરૂડૈયણાનું રહસ્ય છે અને ઘાઇ પણ પ્રકારના ભૌતિક સ્વાર્થ વિના કે કીર્તિની સાનસા વિના નિ સ્વાર્થભાવે આપવું તે દાતાનું કર્તવ્ય છે અને તેજ બાવ આધ્યાત્મિક વિકાસમાં તેને પ્રેરે છે

એ પ્રમાણે કહું છું

પિરૂડૈયણા અધ્યયનનો પ્રથમ ઉદ્દેશક સમાપ્ત થયેલ

બીજો ઉદ્દેશક

બિશ્વ દેહની યુષ્ટિ માટે નથી બિશ્વ પ્રમાદ અને આગ્રહ વધારવા માટે નથી બિશ્વ કેવળ જીવન પ્રવાહને જ્યેષ્ઠ ત રાખવા માટે છે

જેમ શરીર તો હાડક, માસ અને મળનું બાજન છે નિ સાર છે, તેની ચિંતા શી ? તેમ જળી તેને સૂકવી નાખવું કે તેના પ્રત્યે બેદરકાર રહેવું એ કંઈ તપશ્ચરણ નથી ગણાતું પણ એ બચકર જડક્રિયા કહેવાય છે તેજ રીતે દેહને આતિ યુષ્ટ કરવો, તેનીજ ટાપટીપમાં રમ્મ રહી જીવનની ઇતિ સમાપ્તિ માની લેવી તે પણ નરી જડતા છે

આ વસ્તુને સમજી શાણા સાધુઓ જે મધ્યસ્થવૃત્તિથી બિશ્વવૃત્તિ ચલાવે છે તેનું અહીં વર્ણન છે

ગુરુદેવ બોલ્યા —

[૧] સયમી બિશ્વ બધો આહાર પળી તે સુમધી (મોહક, વગેરે)

કે ગૃહ રહિત (અર્થાત તત્ત્વ સાદો) આદાર હો તે બધું બોજન પાત્રાને છેલ્લો લેખ નાગો હોય ત્યાંસુધીનું બધું અંગુલિથી માફ કરીને ખાઈ લે પણ છોડી ન દે

નોંધ — છ ડો લેખ સુધા ન છોડે એમ કરીને ઉપરના શ્લોકમાં અપરિમિદિતા અને સ્વચ્છતાનો આદર આપ્યો છે

[૨] ઉપાશ્રમમાં કે સ્વાધ્યાય કરવાના સ્થાનમાં બેઠેન માધુ ગોચરીમાં મેગવંન બોજન બોગવતા અપવાસ ચાર અને વિગેષ આદારની જરૂર પડે નો—અર્થાત્ સુધા ચાન્ત ન થાય તો—

[૩] અથવા બીજા કોઈ કારણથી વધુ આદાર લેવાની આવશ્યકતા ઉભી થાય તો પૂરીકત (પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં નતાનેતા) વિધિ તથા આ (નીચે કહવામે તે) વિધિથી અજપારીની ગમેવણા (શોધ) કરે

[૪] શાણો જિજ્ઞુ લિક્ષા મળી શકે તેવા સમયે લિક્ષાનો કાગ જારીને ગોચરી માટે નીકળે અને જે કઈ અત્થ કે પત્રિમિત આદાર મળે તે મેલણ કરીને લિક્ષાકાગ પૂર્ણ થતાજ સ્થાનક તરફ યુન પાછો ફરે અકાગ (મમય વિનાના કાર્ય)ને છોડીને યથાર્થ સમયે તે તે મમયને યોગ્ય કાર્ય કરે

નોંધ — કયા સમયે કયું કાર્ય કરવું, કેમ વર્તવું ઈત્યાદિ ક્રિયાનો જિજ્ઞુએ સતત ઉપયોગ રાખવો પડે

[૫] (મહાપુરુષો કહે છે કે —) ‘ અહો માધુ ! કોઈ મામાદિ સ્થાનમાં તું સમય જોવા વિના લિક્ષાથે જઈશ અને મમયને ઓગળીશ નહિ તો તારા આત્માને જે થશે અને ખોરાક ન મળવાથી તું ગામની પણ નિંત કરીશ. ’

નોંધ — બોજન વપરાઈ ગયા પછો ગોચરી બંધ અને આદાર ન મળે તો ખોરાક ન મળવાથી પેતાને દુઃખ થાય અને આ ગામ કેવું

ખરાબ છે કે બની જોરાક મુખા મળતો નથી એવા જેવા અનિષ્ટ વિચારો આવવાનો પણ સંભવ રહે

[૬] માટે ભિક્ષાનો મમય કાચ ત્યારેજ ભિક્ષુએ ભિક્ષાર્થે ઉદ્યમ કરવો જોઈએ ભિક્ષા મમયે નીકળવા છતાં કવચિત ભિક્ષા ન મળે તો પણ દીનદીન થઈને શોક ન કરતા આ સદજ સદજ તપ-શ્વર્ગ થઈ એમ માનીને તે મુધાના મકટને સમભાવપૂર્વક મહન કરે

[૭] ભિક્ષુજનનાં મોટા પશુ પક્ષીઓ જોરાક માટે (કે ચથુ માટે) એમના થવા હોય તેની સામે ગમન ન કરે પણ ઉપયોગપૂર્વક ખીજજ માર્ગેથી ગમન કરે અથવા ખીજે માર્ગ ન હોય તો પાડો કરે

નોંધ—સામે જવાથી તે ગ્રાણીઓને કાચ લત્પત્ત થાય અને તેથી તેમની લાડી દુશ્વાર અથવા હરી જાય તો તેમને જોરાકમા અતરાય (વિધન) પડે

[૮] ગૃહસ્થને ત્યાં ભિક્ષાર્થે ગયેલો મયમી ભિર્નુ કોઈ સ્થળે જોસે નહિ કે ઉભા ગઈને વાતોના ગપાટા મારે નહિ

નોંધ—ગૃહસ્થોના અતિ પરિચય સયમી જીવનને બાધાકર નીવડે છે માટેજ મહાપુરુષોએ પ્રયોજન પુરણ કાર્ય લેવાનું કયુ છે

[૯] ગાયત્રીએ ગયેનો સયમી કોઈ ગૃહસ્થના ઘરની બોગજ કમાડનું પાટિયુ ગારણુ કે કમાડને ટેકો દઈને (તેનું અવનમન લઈને) ઉભો રહે નહિ

નોંધ—જાત્ય તેને ટંગા દઈને લથ્થા રહેવા બાતણુ કે કમાડ વગેરે દ્વારા જવાથી પણ જવાનો કાર

[૧૦+૧૧] ગાયત્રીએ ગયેનો સયમી ખીજ ધર્મના અનુયાયી શ્રમણ, સાધન, કૃષણ કે ત્રિપારી જે ગૃહસ્થનાં દ્વારની સન્મુખ બોજ-

તથા દીનપણથી રહિત યદને બિહ્યાવૃત્તિ કરે તેમ કરતાં કદાચિત્ આહાર ન મળે તો પણ ખે. ન પામે

[૨૭] ગૃહસ્થને ઘેર બિલ બિલ પ્રકારના મેવા, મુખવાસ છત્વાદિ બોજન હોય છતાં તે ગૃહસ્થ આપે કે ન આપે તો પણ પડિત બિહુ તેના પર કોપ ન કરે.

[૨૮] શય્યા આસન, વસ્ત્ર બોજન, પાણી વગેરે ગૃહસ્થને ત્યાં પ્રત્યક્ષ દેખાતાં હોય તેમ છતાં જો તે ન આપે તો પણ સંયમી તેના પર કોપ ન કરે.

[૨૯] ઓ પુરુષ બાળક, કે વૃદ્ધ નમસ્કાર કરતાં હોય તે વખતે તેની પાસે કશી માયના ન કરે તેમજ આહાર નહિ દેનાર સાથે ઠોર શબ્દો પણ ન બોલે.

[૩૦] જો નમસ્કાર ન કરે તેના પર કોપ ન કરે તેમજ કોઈ વસ્ત્ર કરે તો અભિમાન પણ ન લાવે આ પ્રમાણે વિવેકપૂર્વક જો સંયમ પાળે છે તેનું સાધુત્વ બરાબર જળવાય છે

[૩૧+૩૨] કદાચ કોઈ સાધુ સ્વયં સુદર બિહ્યા મેળવીને 'હું એમ્બોજ તેના ઉપભોગ કરીશ જો હું બીજાને બતાવું તો ખીજા મુનિ ક્રિવા આચાર્ય તે સ્વયં મહશ્વ કરશે " એમ માનીને લોભથી છૂપાવે છે તે લાયક તથા સ્વાર્થી (પિટભરો) બિહુ મળું પાપ કરે છે, અસત્વૃષ્ટ બને છે અને નિર્વાણને પામી શકતા નથી.

[૩૩+૩૪] વળી કોઈ બિલ બિલ પ્રકારનું અન્નપાન મેળવીને તેમાંનું સુદર સુદર (માર્ગમાં પોતે) ભોગવીને બાકી રૂડો અને નીરસ આહાર ઉપાશ્રયમાં લાવે. કારણ કે તેમ કરવાથી ખીજા અમણે એમ જાણે કે " આ મુનિ ધૂમ આત્માર્થી અને લૂખી વૃત્તિથી જીવનારો સંતોષી બિહુ છે કે જો સત્વૃષ્ટ યદને લૂખો મરેડો આહાર જ સેવે " "

[૩૫] આવી રીતે દલથી જો પૂજા, કીર્તિ, માન અને સન્માનનો ઇચ્છુક

છે તે ધર્મ પાપ પ્રસવે (સેવે) છે અને માયારૂપી શસ્ત્રને એકદું કરે છે

નોંધ — માયા અને દુષ્ટ એ બંને એકાદ અનર્થના મૂળ છે તેનું ને સેવન કરે છે તે એવા અધર્મનો સચય કરે છે કે ને અધર્મથી તે જીવાત્મા હૃદય સ્થિતિમાં હોવા છતાં નીચ નીચતા જમન કરે છે

[૩૬] સંયમી બિહુ પોતાના સંયમરૂપ નિર્મળ યજ્ઞનું રક્ષણ કરતો જેના ત્યાગમાં કેવળી (સાની) પુરુષોની સાક્ષી છે તે બિહુ દ્રાક્ષનો આસવ મહુડનો રસ કે બીજા કોઈ પણ માદક રમને કદી પણ ન પીએ

નોંધ — કોઈ પણ માદક વસ્તુ બિહુએ ન વાપરવી, માદક વસ્તુથી ભ્રમરૂતિનો નાશ થાય છે

[૩૭] મને કોઈ દેખતું નથી તેમ માની ને કોઈ બિહુ એકાંતમાં ચોરી કરીને તેવો માદક રસ પીએ છે તેના દોષોને અને માયાને જીએ અને હું તે વર્ણવું છું, માટે સાવળો

[૩૮] તેવા બિહુની આમકિત વધે છે અને જગજગત તથા અમત્યાદિ દોષો પણ વધે છે આ લોકમાં અકીર્તિ પ્રસરે છે તેમજ પાર લૌકિક શાંતિ પણ તે પામતો નથી અને (માધુપણાથી વચિત થઈ) મતલ અમાધુતાને મેળવ્યા કરે છે

નોંધ — દેશ ત્રુટિ પણ પતનના મહાન નિમિત્તરૂપ બની જાય છે માધુતાના સાધકે સતત ભ્રમરૂતિ રાખવી જોઈએ

[૩૯] જેમ ચોર પોતાના દુષ્કર્મોથી ભાતવિત્ત રહે તેમ દુષ્કર્મિ બિહુ પણ પોતાના દુષ્કર્મોથી અસ્થિરવિત્તવાળો રહે છે તેવો મુનિ મૃત્યુના અંતસુધી પણ સવરધર્મની આરાધના કરી શકતો નથી

નોંધ — જેનું ચિત્ત ભોગોમાં આસક્ત રહે છે તે કદી સયમમાં દત્ત-વિત્ત રહી શકતો નથી

[૪૦] અને માત્ર વેશધારી તેવો સાધુ પોતાના આચાર્યોને કે બીજા શ્રમણોને પણ આગધી શકતો નથી મહાપુરુષોના ઉપદેશની તેના પર કશી અસર થતી નથી વળી ગૃહસ્થો પણ તેને નિંદે છે કારણકે તે બધા તેની આવી અમાધુર્યને સ્પષ્ટ સમજી શકે છે

[૪૧] એ પ્રમાણે દુર્ગુણોને સેવનાર અને ગુણોને તજી દેનાર તેવો બિહુ મરણના છેડા સુધી (આચાર્ય) સત્ત્વર (પાપ રોકનાર) ધર્મને આગધી શકતો નથી

નોંધ — સદ્ગુણોની આરાધનાથી જ ધર્મની આરાધના થાય છે જે ક્રિયાથી સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ કે વૃદ્ધિ ન થતી હોય તે ધર્મક્રિયા કહેવાયવાને પાત્ર હોઈ શકે નહિ

[૪૨] જે શાણો સાધુ (ભુદ્ધિમાન માણસ) સ્નિગ્ધ અને સ્વાદિષ્ટ ઉચ્ચ રસવાળા રસિક બોજતોને છાડી દઈ તપશ્ચર્યા કરે છે, જે મદ (અભિમાન) તથા પ્રમાદથી નિવૃત્ત થઈ તપસ્વી બની વિકાસ માર્ગે વદન કરે છે,

[૪૩] તે બિહુના કન્યાણુરૂપ સયમ તરફ નજર કરે કે જે અનેક બિહુઓથી પૂજાય છે તથા વિસ્તીર્ણ મોક્ષના અયધી મુક્ત બને છે તેનું દું ગુણ કથન કહીશ કહેતા એવા મને માંભણા

[૪૪] ઉપર પ્રમાણે સદ્ગુણોનો ધ્વજ અને દુર્ગુણો ત્યાગી બિહુ મરણના છેડા સુધી સતત સત્ત્વર ધર્મનું આરાધન કરે છે

[૪૫] તેવો શ્રમણ આચાર્યોને તથા બીજા માધુર્યોને પણ આરાધે છે અને તેને તેવો ઉત્તમ બિહુ જાણીને ગૃહસ્થો પણ તેની પૂજા કરે છે

[૪૬] જે તપનો વાણીનો, રૂપનો અને આચારજ્ઞાનનો ચોર હોય છે તે દેવોનાં પ્રાપ્ત થવા છતાં કિંત્વથી જાતનો (દુઃખથી જાતનો) દેવ મને છે

નોંધ —જે તપ ન કરતો હોય છતાં તપસ્વી કહેવડાવવાનો ટોચ કરે છે તેમજ વાણી, રૂપ તથા આચરણ મુદર ન હોય છતાં મુદરતાનો ટોચ કરે તે ચોર ગણાય છે

[૪૭] કિલિમય જ્વલતા દલકા દેવનોકમા ઉત્પન્ન થયેલો તે સાધક દેવપણુ પામીને પણ ‘ કયા કર્મથી મારી આ ગતિ થઈ ’ તેને જાણી શકતો નથી

નોંધ —ઉચ્ચકોટિના દેવો જ ઉત્તમ પ્રકારના લોભમુખો પામે છે તેમજ પૂર્વકાળના જીવનને જાણી શકે તેવી શક્તિ પણ તેમ મેળવે છે

[૪૮] તે કિલિમયદેવ ત્યાંથી ચલીને (મતિ કરીને) મુગા (ન બોલી શકે તેવા) બન્ધાની યોનિને પામે છે અથવા નરકયોનિમા કે તિર્થંચ યોનિમા ગમન કરે છે કે જ્યાં (સમ્યક્ત્વ) સદ્મોક્ષની પ્રાપ્તિ અતિ અતિ દુર્લભ છે

[૪૯] આવા દોષને જોઈને જ જ્ઞાનપુત્ર ભગવાન મદારીરે કહ્યું છે કે જુદ્ધિમાન માધક લેશમાન પણ મારા કે અસત્ય ચતુર હોય તેને છોડી દે

[૫૦] આ પ્રમાણે મયમી શુરુઓ પામેથી ભિક્ષાની ગવેયણાશુદ્ધિને શીખીને તથા ઈદ્રિયોને મમાધિમા શીખીને તીવ્ર મંયમી અને ગ્રહ્યવાન બિનુ સંયમમા વિચરે

નોંધ —નિમચતા એ બિનુનો મુદ્રાનેષ છે સતોષ એ એનો સહાનો ચળી મુદ્રદ છે તેથી બિનુ દાગર હોવા છતાં ન મળે કે અકલ્પ્ય હોવાથી છાટા દેવી પડે તો પણ તે દીન કે કાચર બનતો નથી

રસવૃત્તિનો ત્યાગ, પૂર્ણ સત્કારની વાછનો ત્યાગ અને અપૃથ્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ એ બિનુની વૃત્તિના સદ્ગુણો છે સદ્ગુણના ભડારમા તે વૃદ્ધિ કરતો કરતો તે સદ્ગુણનદની લહેરમાજ એકાત મસ્ત રહે

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે પિરૈપણા નામનું પાચમું અધ્યાયન પૂર્ણ થયું

ધર્મર્થકામાધ્યયન

(મોક્ષના ઈચ્છુકોનું અધ્યયન)

૬

સદ્ધર્મને આચરવાનું દ્રઢ મોક્ષપ્રાપ્તિ છે કર્મપ્રધનથી સર્વથા મુક્ત થયા વિના કોઈ પણ છવાત્માને સ્થિર, સત્ય અને અખાદિત મુખ પ્રાપ્ત થયું નથી થતું નથી અને થશે નહિ આવે. અનંતજ્ઞાની પુરુષોનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે.

આથીજ મુખના ઈચ્છુક સાધકો મોક્ષમાર્ગના સાધનભૂત સદ્ધર્મને જ આશયવાનું પમદ કરે છે તે મોક્ષમાર્ગમાં સૌથી પ્રથમ પસંદગી સંપૂર્ણ ત્યાગની છે તેની સાધના કરનાર વર્ગ સાધક કહેવાય છે ત્યાગીના ત્યાગરૂપી ઈમારતના સ્તંભને જ આચાર કહેવાય છે.

એકદા એ મોક્ષમાર્ગના પ્રમળ ઉપાસક અને જૈનધર્મના ઉદાર તત્ત્વોને પચાવી શાન્તિસાગરમાં બીજનાર મહાતપસ્વી શ્રમણ પોતાના વિશાળ શિષ્યસમુદાય સમેત આમની બહાર આવેલા એકાંત અરણ્યમાં પધાર્યા.

તેમના સત્ત્વનંદનો લાલ લેવા અનેક જિજ્ઞાસુઓ ગયા, અને તે ત્યાગી, શાંત, દા ત તથા ધીમાન બ્રહ્મિવરને બંદુ બાવ બર્યાં વહન નમસ્કાર કરી ત્યાગના આચાર-નિયમો સખધમાં અનેક પ્રશ્નો કર્યા તેમના હૃદયર્થ જે સમાધાન કરવામાં આવ્યું તે નિમ્નોક્ત અધ્યયનમાં છે.

અદિમાનો આદર્શ અલ્પચર્યના લાભ, મૈયુનના દુષ્પરિણામ, અલ્પચર્યપાતનના માનસિક ચિકિત્સાપૂર્ણ ઉપાયો, આસન્નિતુ સચોટ રુપદીકરણ એ બધું બધું મુંઢર રીતે અહીં વર્ણવ્યું છે

ગુરુદેવ બોલ્યા—

[૧] સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ દર્શનથી સ પત્ત, સ ચમ અને તપશ્ચર્યામાં રત અને આગમ (શાસ્ત્ર) જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ એવા એક આચાર્ય વર (શિષ્યોના સમૂહ માંદિત એક પવિત્ર) ઉદ્યાનમાં પધાવો

નોંધ—તે કાળમાં વિશેષતઃ મુનિઓ નગર સમીપના જ્ઞાનમાં વન પાળની આજ્ઞા માયીને રહેતા હતા ત્યાં આગળ ધર્મપ્રવચન સાંભળવા સાક્ર મહારાજ, મત્રીઓ તથા નગરજનો આવી તેમનો લાભ લેતા અને ધર્મને આચરવામાં હત્તચિત રહેતા

[૨] (તે પ્રમગે સદ્મોધ સાંભળવા આવેતા) રાજા રાજપ્રધાનો, બ્રાહ્મણો ક્ષત્રિયો તથા જનર વૈશ્યજનો પોતાના મનને નિશ્ચય કરીને (અથવા પોતાના આત્માને પ્રમથ કરીને) વિનયપૂર્વક તે મહાપુરુષને પૂછે છે કે હે ભગવન્! આપનો આચાર્ય અને ગોચર વગેરે કેવા છે તે કૃપા કરી કહો

નોંધ—અહીં આચાર્યનો અર્થ ધર્મ અથવા ધર્મપાલનના મૂળ નિયમોને જાગરો છે અને નાચર એટલે સચમપાલનના ઉત્તર નિયમો કે જે દ્વારા મૂળવ્રતોની પુષ્ટિ થાય તે પૂરતો સમજાવે છે

[૩] ઈંદ્રિયોનું દમન કરનાર જીવ માત્રનું સુખ ઇન્દ્રિયનાર અને નિશ્ચય મનરાજી તે વિવિધજાત મહાત્મા શિક્ષાથી યુક્ત થઈ આ પ્રમાણે કહેતા લાગ્યા—

નોંધ—શિક્ષાના બે પ્રકાર છે (૧) આસેવના શિક્ષા અને (૨) શદ્ધિ શિક્ષા પ્રથમ શિક્ષામાં જ્ઞાનાસ્વાસનો સમાવેશ થાય છે અને બીજામાં વદનુસાર વર્તન કરવાનો સમાવેશ થાય છે

[૪] (ગુરુદેવ બોલ્યા) હે શ્રોતાઓ! ધર્મના પ્રયોજનરૂપ મોક્ષતી ઇન્દ્રિયાવાળા નિર્મલોના અતિ કઠિન અને સામાન્યજનોથી અસાધ્ય

ગણાતા એવા સંપૂર્ણ આચાર તથા ગોચરનું કું સક્ષિપ્તમાં વર્ણન કરીશ કહેતા એવા અને તમે શાંત ચિત્તથી સાંભળો

[૫] આ લોકમાં જેનું પાનન કરવું અતિ અતિ કઠિન છે તેવું દુષ્કર વ્રત-આવે કંઈક આચાર એકાંત મોક્ષના લાભનરૂપ ગણાતા અને સયમના સ્થાનરૂપ વીતગમના માર્ગ વિના બીજે ક્યાંય બતાવે નથી અને બતાવશે પણ નહિ

નોંધ — જૈનદર્શન સિવાય સામ્ય, બૌદ્ધ ઇત્યાદિ કોઈ દર્શન કે મતોમાં આવી કઠિન પ્રતિનાઓ પાળવાની હોતી નથી જૈનદર્શનના નિયમો શ્રમણ તથા ગૃહસ્થવચને મઠિ પણ કડક બનાવેલા ■ તે નિયમોનું પાલન નેહરૂં અરો યાય તેટલે અરો સ્વાભાવિક ત્યાગ અને તપની આપાધના યાય છે અને તે દ્વારા આત્મવિકાસ થતો રહે છે

[૬] વયમાં બાલ કે (શારીરિક અને માનસિક શક્તિમાં અપકવ) બ્યક્ત (શારીરિક અને માનસિક શક્તિમાં પરિપકવ) કિંવા વૃદ્ધ એન્હો જરાશૂર્ણ તથા રોગિણને પણ જે ગુણો અર્ખંડ અને અનુદ રીતે આરાધવાનાં (પાળવાનાં) હોય ■ તે પૂર્વના મહા પુરુષોએ જેવા આકારમાં કલા છે તે રૂપેજ કરું છું તમે સાંભળો

નોંધ — જે સ્થાનો નીચે કહેવામાં આવે છે તે સ્થાનો તો લપુવચનો હો કે વૃદ્ધ હો, રોગિણ હો કે આરોગી હો સૌ કોઈ નિર્મલ સાધકને પરિપૂર્ણ રીતે પાળવાના છે કારણ કે તેજ સાનુત્વના મૂળ છે તેમાં કોઈ પણ બ્યમિને અપવાદ કોઈ રીતે નહિ જ્યે તે સ્થિતિમાં અને ગમે તેવા સંધોગમાં તેજુ યથાય પાલન કરતુ જે શ્રમણવરોનું કર્તવ્ય છે

[૭] જે આચારના નીચે પ્રમાણે અદાર સ્થાનો છે જે અઘાની સાધક તે પૈકીના એન્ની પણ વિરાધના કરે તો તે નિર્મલ શ્રમણ બારથી બદ થાય છે

[૮] (તે અદાર સ્થાનો આ પ્રમાણે છે -) ૭ મનો (પાય મહાવત તથા છું રાત્રિભોજનનો નિષેધ)નું પાલન કરવું પૃથ્વી, પાણી,

અમિ, વનસ્પતિ, વાયુ અને હાનતા આવતા જીવો એમ ૭ પ્રકારના પ્રાણીઓ પર દ્વા ગંધની અકલ્પ્ય (દ્વિગિત) આધાર પ્રાણી ન લેવા, શુદ્ધસ્થના ભાગનમાં ન ખાવું તેના પનગ પર ન ખેસવું કે તેની બેડક ન વાપગવી, સ્નાન તથા શરીરની શોભાનો ત્યાગ કરવો

નોંધ — સાવુજનોએ શરીરની શોભા વધારવા માટે સ્નાન, ગંધ કે ટાપકી ન કરવી થટે નહિ, શુદ્ધસ્થના વાસણ, પત્રજ, બેડક કે કોષ્ટ પશુ સાધનો પશુ વાપરવા થટે નહિ, કારણ કે તેમ કરવાથી વિવાસ અને પરવત્રતા આવે છે જ્યાં દેહભાન, વિવાસ અને પરવત્રતા આવે એટલે લ્હા સુયમ અને સ્વાદબનનો નાશજ થાય છે

[૬] (પ્રથમ સ્થાન —) — ગંધા જીવો સાથે મુલમપૂર્વક વર્તવું તેજ ઉત્તમ પ્રકારની અહિંમા છે અને ભગવાન મહાવીર તેનેજ અદ્ધાર સ્થાનકોમાં પ્રથમ સ્થાને દર્શાવેલી છે

નોંધ — સુયમ એજ અહિંસાનુ બીજ છે અહિંસાનો ઉપાસક સુયમી ન રહે તો અહિંસાનું પાલન ન કરી શકે મન, વચન અને કાયાપર જેમ જેમ સુયમ આવતો જાય તેમ તેમ સાધક આદ્યસામા આજગ વધતો જાય એમ ભગવાન મહાવીર કહે છે

અહિંસાનુ પાલન શી રીતે થાય ?

[૧૦] મુલમી સાધક આનોકમા જેટલા (હાનતા આવતા) જમ અને સ્થાવર (રિથર જીવો) છે તેને જાણતા કે અજાણતા દણે નહિ, હજીવે નહિ કે હજીનારને અનુમો પશુ નહિ

[૧૧] (સા માટે દણે નહિ તેનું કાગજ જણાવે છે કે —) જગતના (નાના કે મોટા) સર્વ જીવો ઇચ્છવને મુચ્છે છે. કારણ પશુ પ્રાણી મુત્યુને ઇચ્છતું નથી માટેજ એ બચકર પાપરૂપ પ્રાણીહિંસાને નિર્મય પુરુષા સર્વથા ત્યાગી દે છે

[૧૨] (મીઠુ સ્થાન —) સુયમી પોતાના સ્વાર્થ માટે કે બીજાને માટે ક્રોધથી કિવા બચથી પગને પીડા ઉત્પન્ન કરે તેવું હિંસા-

કારી અમત્ય બોલે નદિ બીજા પામે બોલાવે નદિ અને બીજો તેણે અમત્ય બોલતો હોય તો તેને અનુમોદન પણ આપે નદિ

નોંધ —વાસ્તવિક રીતે તો કોઈ પણ પ્રકારનું અસત્ય બોલતું તે સુખી સાધક માટે ત્યાગ્ય ન હોય સુખીએ કેવી ભાષા બોલવી તે બધે અધિભાર મુલાકાવશુદ્ધિ નામના સાતમા અધ્યયનમાં વિસ્તારપૂર્વક આવશે. અસત્ય ન બોલવાની સાથે અસત્ય ન વર્ણવું તે ભાષા પણ સાથે જ સમજાવેલા છે.

[૧૩] કારણકે આયોગમાં શ્રુતિવાદને મર્ચ માધુપુરુષોએ નિંદેય છે અસત્યવાદી પુરુષ પ્રત્યેક જીવોનું અવિશ્વાસપાત્ર બની રહે છે માટે અમત્યનો સર્વથા ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે

[૧૪+૧૫] (ત્રીજું સ્થાન —) સજીવ વસ્તુ કે નિર્જીવ વસ્તુ અસ્પૃશ્ય પ્રમાણમાં કે બહુ પ્રમાણમાં વધારે તો શું પરંતુ એક દાત બોતરવા યોગ્ય પણ માતિબી રજા મેળવ્યા વિના મવમી પુરુષો સ્વયં મદબુ કરતા નથી બીજા દ્વારા મદબુ કરાવતા નથી કે અદત મદબુ કરનારને અનુમોદન સુધ્ધા આપતા નથી

નોંધ —અહીં સુખી પ્રકર એટલે એવ ત્યાગી પુરુષનો ધર્મ કહ્યો છે કારણ કે તે કશું સમઢી રાખતા નથી તેણે પોતાની માલિકાની વસ્તુ પણ વિશ્વને આજે ધરી દીધી હોય છે તેથી સામાન્ય વસ્તુ પ્રજા તે આજા વિના લઈ શકતા નથી સુખી મૃદસ્થ આવે સંપૂર્ણ ત્યાગ કરી શકે નહિ માટે તેણે અજુદગની કે પોતાની માલિકા ઉપરાતની વસ્તુ લેવી નહિ તેજ અદત્તાદાનમતનું પાલન છે મલેલી વસ્તુમાં પણ સુખમ રાખવો અને અપરિમિતની ભાવના કેળવવી તેનો સમાવેશ મૃદસ્થ સાધકના પાંચમા મતમાં થાય છે

[૧૬] (ચોથું સ્થાન —) સુખમનો ભગ કરે તેથી સ્થાનોથી દૂર રહેનારા (ચારિત્ર ધર્મમાં સાવધાન) મુનિજનો સાધારણ જનસમૂહથી

દુ માધ્ય, પ્રમાદના કારણનૂત અને મદા લાયકર એવા અલ્પલચર્યને કદી આચરતા નથી

[૧૭] કારણ કે આ અલ્પલચર્ય એ જ અધર્મનું મૂળ છે. મૈથુન એજ મદાગોળનું ભાજન છે માટે મૈથુન મસર્મને નિર્ગ્રંથ પુરુષો ત્યાગી દે છે

નોંધ — મદાપુરુષો જ્ઞાનચર્યવ્રત એ સર્વ પ્રતોમા સમુદ્ર સમાન મણે. કારણ કે હર ત્રનો પાળવા સહેલા છે જ્ઞાનચર્ય પાળવું એજ અતિ કઠિન છે સારામ કે જ્ઞાનચર્યના ભજના અન્ય નિયમોના ભજ અને તેના પાલનમા અન્ય પ્રતોના પાલનની સુખમતા થઈ શકે છે

[૧૮] (પાચમુ સ્થાન —) જે જ્ઞાત પુત્ર (ભગવાન મદાવીર)ના વચનમા રન્ત રહેના સાધુપુરુષો હોય છે તે નનરણ (બળેહું મીઠું), અથાણા વગેરેનું મામાન્ય મીઠું તેન લી, જોળ છત્યાદિ કે તેવી કાંઈ ખાદ્ય વસ્તુઓનો ગત્રિ સુધી સમ્રહ (મંચય) કરી રાખતા નથી તેમ મચય કવવાની ઇચ્છા પણ ધરાવતા નથી

[૧૯] આ પ્રમાણે મચય કવે તે એક વા બીજા પ્રકારના લોકોનોજ અનુરૂપર્થ (અનુભવ) છે અર્થાત આવી મચય લાવનાથી લોકની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી હું માનુ છું કે જે કોઈ માધુ સમ્રહની ઇચ્છાવાળો છે તે માધુ નથી પણ શૂદ્રસ્થ જ છે

નોંધ — વસ્તુ તે તેવો સાદુ શૂદ્રસ્થની હપમાને પણ લાયક નથી કારણકે શૂદ્રસ્થ તો ત્યાગ ન કરી શકવાથી પોતાની જાતને પૂર્ણ સુખથી કહેવડાવતો નથી પરંતુ સાધુજ તો પોતાની જાતને પૂર્ણ સુખથી કહેવડાવે છે બિરુદ ધારણ કરી ધર્મ ન જાળવે તો જમણો ગુનેગાર ગણાય છે

[૨૦+૨૧] (અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે સાધુજ વસ્ત્ર, પાત્ર છત્યાદિ રાખે છે તે સમ્રહ કે પરિગ્રહ નથી ? તેનું મમાધાન નીચેની ગાથામા સ્પષ્ટ રીતે કહે છે —)

જે કદા વસ્ત્ર પાત્ર કનન, પાપુજન રત્નેદગ્ધ્ય ધૃત્યાદિ સયમના ઉપકરણોને સુમનના નિર્વાદને માટે જે સવમી પુરુષો ધારણ કરે છે કે પહેરે છે તેને જગતના જીવોના રક્ષક યાત્રાપુત્ર ભગવાન મહારીંગ દેવે પરિગ્રહ કર્યો નથી પરંતુ તેમાં મંથમધર્મ બનાવ્યો છે પરંતુ તે વસ્ત્રાદિ કોઈ પણ વસ્તુ પર જો મૂર્છા (આમ્બિગિ) હોય તોજ તે પરિગ્રહ છે એમ તે ઝડીધરે દરના યુ છે

નોંધ — સુમનના સાધનોને નિરાસમિથી ભોગવવા તેમાં ધમ છે કાનસા ને સુમનની જરૂરના હેતુનૂત છે પણ ન્યારે તે / ભગવદ્ધ ધાય ત્યારે તે ત્યાજ્ય બને છે આથી સુમન તે વસ્ત્રધારણા કે વસ્ત્રત્યાગમાં નથી પરંતુ ભાવનામાં છે તે રહસ્ય સમજાવ્યું છે વસ્ત્ર તથા સૌ સાધનોના ત્યાગી પણ તે આસક્ત હોય તો તે તાર્ત્વિક અવેશમાં સંપન્ન કે સાધુ બણાતો નથી

[૨૨] આથી મર્વ વસ્તુ (વસ્ત્ર પાત્ર ધૃત્યાદિ ઉપધિ) તથા મંત્રમના ઉપકરણોનું સંગ્રહ્ય કરવામાં કે તેને રાખવામાં યાત્રી પુરુષો મમત્વભાવ આચરતા નથી, તેમજ તે પોતાના દેહ પર પણ મમત્વ રાખતા નથી

નોંધ — સુમનીઓ દેહભાન બ્રૂણવાળી સવન ક્રિયાઓ કરતા હોય જ એનો સખર જન્મથી જ હોય છે તેવા દેહ પર જેને મમત્વભાવ ન હોય (અથવા દેહભાન નિવારવાનો જે પ્રયત્ન કરતા હોય) તેને વસ્ત્ર, પાત્ર કળ્યાદિ પર મૂર્છા કેવી રીતે હોઈ શકે ? અને જો તેવી વસ્તુઓમાં પણ મૂર્છા હોય તો તે સુમની શી રીતે કહેવાય ?

[૨૩] (છઠું મન —) જ્યાં યાત્રીપુરુષોએ વર્ણવ્યું છે કે અહો ! સાધુ પુરુષો માટે આ કેવું નિત્ય તપ છે ! કે તેમને જીવનપર્યંત સયમના નિર્વાદ માટે ત્રિશ્ચાત્રત્તિ કરવાની હોય છે અને એક-ભક્ત એટલે દિવસનાજ માત્ર આદાર કરવાનો હોય ■ રાત્રિનો સર્વથા ત્યાગ હોય છે

નોંધ — ચાર પદોરનો એક ભન્ત ગણાય છે કવચિત્ એક ભક્તનો અર્થ એક વાર સોજન કરતુ એવો પણ થાય છે પરંતુ અહીં રાત્રિસોજન પૂરતુ તેવું સ્થાન છે

[૨૪] (ગત્રિસોજનના દોષો જનાવે છે —) ધગતીને વિષે એવા ત્રય (દાયતા આવતા) અને સ્વાચર વગેરે મદ્યમ પ્રાણીઓ હોય છે કે જે ત્રિને વિષે (અધાગમા) જોઈ શકાતા નથી તો તે વખતે આદારની શુદ્ધ ગવેષણા શી રીતે કરી શકાય ?

નોંધ — રાત્રે ખોરાક ખાવાથી અનેક સૂક્ષ્મ જીવોની દિસા તથા જીવો ખોરાકમાં જવાથી રાત્રીમાં રોજ થવાનો સમય છે તેમજ રાત્રિ-સોજન કર્યા પછી તુરં સૂઈ જવાનું હોવાથી તે ખોરાક પચી શકતો નથી એમ સારીરિક અને ધાર્મિક જન્મે દ્રષ્ટિભિન્ન એ અનેક દોષોની વસ્તુત્તિ હોવાથી સાધુઓ માટે રાત્રિસોજનનો પ્રતિબંધ કરેલ છે તેજ રીતે શુદ્ધસ્થે પણ તેનો ત્યાગ કરવો ધટે

[૨૫] વળી પાણીથી મિજબેરી પૃથ્વી હોય કિવા પૃથ્વી પર ખીજ વેગ્યાં હોય તેમજ ખીજાં કીડી કુચવા વગેરે ધણાં પ્રાણીઓ માર્ગમાં હોય છે તેને દિવસે તો જોઈ શકાય તેથી તેની દિસા ન થાય. પરંતુ રાત્રે ન દેખાવાથી કેમ ચાલી શકાય ? (હાજુકે દિમાનો મખર છે)

[૨૬] આવા આવા અનેક દોષો થવાનું જાણીને યાનપુત્ર ભગવાન મદાનીરે કહ્યું છે કે નિર્મય (સમાગની અધીથી રહિત) પુરુષો રાત્રિ મમયે કોઈ પણ પ્રકારના આદાર કે પાણી છત્વાદિને ભોગવતા નથી

[૨૮] (સાતમું સ્થાન —) સુમમાધિવન સવમી પુરુષો મન, વચન અને કાયાથી પૃથ્વીમાવના જીવોને દણુના નથી દણુનાતા નથી કે દણુનારને અનુભો ન આપના નથી

નોંધ — સાત પુરુષો જ્યારે સમય અગ્નીકાર કરે છે તે વખતે ત્રણ કરલ ત્રણ યોગે કરીને દિસાના પ્રત્યાખ્યાન લે છે પહેલા પ્રવતા

૩×૩=૬×૬=૮૧ ભેદો જીભ મતના ૩×૩=૬×૪=૩૬ ભેદો, ત્રીજા મતના ૩×૩=૬×૬=૫૪ ભેદો, ચોથા મતના ૩×૩=૬×૬=૨૭ ભેદો પાચમા મતના ૩×૩=૬×૬=૫૪ ભેદો અને છઠ્ઠા મતના ૩૬ ભેદો થાય છે તેના વિસ્તાર માટે જુઓ દશવૈકલ્પિક સૂત્રનું ચોથું અધ્યયન

[૨૮] કારણે પૃથ્વીકાચની દિસા કરતો કરતો તે સાવક પૃથ્વીને આશ્રયે રહેવા દ્રષ્ટિએ દેખાર તેવા અને ન દેખાય તેવા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અનેક ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની પણ દિસા કરી નાખે છે

[૨૯] માટે તે દોષ દુર્મતિને વધારનાર છે તેવું જાણીને પૃથ્વીકાચના સમારભ (મએત પૃથ્વીની દિસા થાય તેવું કાર્ય)ને સાધુપુરુષ જીવનપર્યંત ત્યાગી દે

નોંધ —આવું કદિનિવૃત્ત માત્ર સાધુ પ્રકૃષ્ઠને પાળવાનું દોષ છે કારણ કે જુદરથોનું જીવન એવું દોષ છે કે ત્યા તેમને તેવું સામાન્ય પાપ કર્યા વિના આશ્રય નથી પણ તેમ જ્યાં તેણે પણ પોતાના સ્થાનનો વિચાર જાળવીને વર્તવું પડે

[૩૦] (આકર્ષુ સ્થાન —) સુમમાધિવત સવગ્રીપુરુષો મન વચન અને કાપાધી જળકાચના જીવોને દમ્બતા નથી હજીવતા નથી કે હજીનારને અનુમોદન આપતા નથી

[૩૧] કારણ કે જળકાચની દિસા કરનાર તેની દિસા કરતો કરતો જળને આશ્રયે રહેવા દ્રષ્ટિએ દેખાતા અને ન દેખાતા તેવા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અનેક ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની પણ તે દિસા કરી નાખે છે

નોંધ —પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ કે વતસ્પતિ જેવા સૂક્ષ્મ જીવોની સતત અદિસા પાળવી જુદરથ જીવન માટે મુશ્કેલ નથી તેથી જુદરથ માવકના પ્રથમ મતમા મુસાધિ એવી ત્રસ જીવોનીજ અદિસા જાતી છે અને તેમાં પણ પોતાનું કર્તવ્ય જાળવવી વખતે અને એવા એવા બીજા

કારણ પ્રસન્ને અપવાદ નિયમો દર્શાવ્યા છે પરંતુ તેથી કંઈ પૃથ્વી જળ આદિ તરવેનો ગૃહસ્થ ગમે તેવો દુરપયોગ કરે તેવી છટ નથી સાતમા પ્રતમા ગૃહસ્થે જરૂરિયાત પુરતોજ દરેક પદાર્થનો ઉપયોગ કરવો એમ બતાવ્યું છે દરેક કાર્યમા સાવધાનતા અને વિવેક રાખવો જોઈએ x

[૩૨] માટે તે પાપ દુર્ગતિને વધારનારુ છે તેમ જાણીને સાધુપુરુષે જીવનપર્યંત જળકાવના સમારભને ત્યાગી દેવો

નોંધ -જૈન સૂત્રોમા આરભ અને સમારભ શબ્દો દ્વિસક ક્રિયા અને દ્વિસક સાધનોમા વપરાય છે

[૩૩] (નવમું સ્થાન —) સાધુપુરુષો અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા માટે હૃદયે નહિ કારણ કે તે પાપકારી અને લોખંડના શસ્ત્રો કરતાં અદ્વિતીય તેમજ અતિ તીક્ષ્ણ શસ્ત્ર છે અને તેને સહન કરવું તે સર્વથા દુષ્કર છે

[૩૪] તે પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ એમ ચાર દિશાઓ, ચાર વિદિશાઓ, ઉપર અને નીચે એમ દરો દિશામાં દરેક વસ્તુને બાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે

[૩૫] અગ્નિ પ્રાણીમાત્રનો નાશ કરનાર (શસ્ત્ર) છે તેમાં લેશમાત્ર શકાને સ્થાન નથી માટે સવમી પુરુષો પ્રકાશ માટે અથવા તાપ લેવા માટે પણ કદી લેશમાત્ર અગ્નિકાવના આરભ કરે નહિ

[૩૬] માટે તે પાપ દુર્ગતિને વધારનારુ છે તેમ જાણીને સાધુપુરુષ જીવનપર્યંત અગ્નિકાવના સમારભને ત્યાગી દે

[૩૭] (દશમું સ્થાન —) જલ પાપકારી વાયુકાવના આરભ (દ્વિસા)ને પણ યાની પુરુષો અગ્નિકાવના આરભ જેવો દ્વિપિત માને છે તેથીજ છ કાવના રક્ષક સાધુઓએ તેનું (વાયુનું) પણ સેવન કર્યું નથી

- [૩૮] માટે તાડપત્રના પખાથી, સામાન્ય વીંજણાથી કે વૃક્ષની યાખા દલાવીને ગંધથી પુરુષો પોતે પવન નાખતા નથી, ખીજની પાસે પવન નખાવતા નથી કિંવા કેાઈ પવન નાખતો હોય તો તેને અનુમોદન પણ આપતા નથી
- [૩૯] તેમજ સયમી પુરુષો પોતાની પાસે રહેલા વસ્ત્ર, પાત્ર કબજ રજેદરણાદિ (સયમના સાધનો) દ્વારા પણ વાયુની ઉત્તરણા (વાયુ ઉત્પન્ન થાય તેવી ક્રિયા) કરતા નથી પરંતુ તેને ઉપયોગ પૂર્વક સયમ ક્ષાયે ધારણ કરે છે
- [૪૦] આવી રીતે આ દોષ દુર્ગતિને વધારનારો છે તેમ જાણીને સાધુ-પુરુષ જીવનપર્યંત વાયુનાયનો સમારભ ન કરે
- [૪૧] (અગિમારમુ સ્થાનાઃ—) સુમમાધિવત્ર ગંધથી પુરુષો મન, વચન અને કાયાથી વનસ્પતિની દ્વિસા કરતા નથી દ્વિસા કરાવતા નથી અને દ્વિમા કરનારને અનુમોદન પણ આપતા નથી
- [૪૨] કારણકે વનસ્પતિની દ્વિસા કરતો કરતો તે જીવ વનસ્પતિને આશ્રયે રહેલા દૃષ્ટિથી દેખી શકાય તેવા તથા ન દેખી શકાય તેવા પણ અનેક પ્રકારનાં ગ્રાણીઓની દ્વિસા કરી નાખે છે
- [૪૩] માટે આ દોષ દુર્ગતિને વધારનારો તેવું જાણીને સાધુપુરુષ જીવનપર્યંત વનસ્પતિકાશના આરભતો પણ ત્યાગ કરે
- [૪૪] (મારમુ સ્થાનાઃ—) સુસમાધિવત્ર પુરુષો મન વચન અને કાયાથી ત્રસકાયજીવોની દ્વિસા કરતા નથી દ્વિસા કરાવતા નથી અને તેવા જીવોની દ્વિસા કરનારને અનુમોદન પણ આપતા નથી

નોંધ —ત્રસકાય એટલે હાલના આશ્રતા જીવો તેવા જે ઉદ્વિચવાળાથી માર્ગીને પચ્ચિચવાળા જીવોનો સમાવેશ થાય છે કૃમિ, કીડી, ભમરી, પશુ, મનુષ્ય વત્યાદિ સૌ ત્રસ જીવો કહેવાય છે ।

[૪૫] કાળજી કે ત્રસકાયની દિસા કરતો કરતો તે જીવ તે ત્રસકાય જીવને આશ્રયે રહેનાં દ્રષ્ટિથી દેખી શકાય તેવાં તથા ન દેખી શકાય તેવાં પણ વિવિધ પ્રાણીઓની દિસા કરી નાખે છે

[૪૬] માટે આ દોષ પણ કુર્મતિને વધારનારો છે તેવું જાણીને સાધુ-પુરુષ જીવનપર્યંત ત્રસકાયની દિસા ન કરે

નોંધ — ઉપરના જે બાર સ્થાનો કહ્યા તે સાતપુરુષોના મૂળ ગુણો છે, હવે હ ઉત્તર ગુણોનું વર્ણન કરે છે ઉત્તર ગુણો તે મૂળ ગુણોની પ્રતિ મટિલ ચાલયેલા હોય છે

[૪૭] (તેમું સ્થાન —) આહાર, શય્યા વસ્ત્ર તથા પાત્ર એ ચાર પ્રકારમાથી કોઈ પણ વસ્તુ કે જે સાધુ પુરુષોને અકલ્પ્ય (નહિ ઉપયોગ કરવા યોગ્ય) હોય તેને ભિષુ કદી મદલ્ય ન કરે અર્થાત્ તે પૈકીની જે અકલ્પ્ય વસ્તુ હોય તેનો ત્યાગ કરી સવમી મંયમનું અનુપાલન કરે

નોંધ — સ્વશિક્ષકસૂત્રિ એ પ્રકારનો અકલ્પ્ય કહે છે (૧) શિક્ષા સ્થાપના કલ્પ એટલે પિંડનિર્ધુમ્નિત તથા આહારાદિની એવામાવિધ ભણ્યા વિના આહાર મદલ્ય કરે તેમા દોષ થવાનો સંભવ હોવાથી તે અકલ્પ્ય કહેવાય છે તથા (૨) બીજો અકલ્પ્ય તે સ્થાપના કલ્પ આનો વિસ્તાર નીચેની આવા ઓખા છે તેવી અકલ્પ્ય વસ્તુ કની ન લેવી

[૪૮] આહાર, શય્યા, વસ્ત્ર અને પાત્ર એમ આ ચારે વસ્તુઓ પૈકી જે (મંયમી માટે) અકલ્પ્ય (અમાલ્ય) હોય તેને મનમી સાધુ ન ધરે પણ જે કલ્પનીય (માલ્ય) હોય તેનેજ મદલ્ય કરે

[૪૯] જે (૧) નિયામ (નિત્યકર્મ)નું એટલે હમેશાં એકજ ધરેથી આહાર લેવો અથવા “મમાયતિ” એટલે સાધુને સમત્વભાવથી આમત્રણ આપે ત્યાજ આહાર લેવો તે (૨) મિશ્રુને માટેજ ખરીદીને લવાયેલો આહાર લેવો તે (૩) સાધુજીને ઉદ્દેશીનેજ બનાવેલો આહાર લેવો તે (૪) દૂર દૂરથી સાધુ માટે તેની

પાસે સારી આદાર આપે તે લેશે—આવા દ્વિપિત આદાર પાણીને જે બિંદુ લે છે તે બિંદુઓ (આડકતરી રીતે) છર્દિમાનેજ અનુભોત્ત આપે છે એમ જગવાન મહાવીરે કહ્યું છે

નોંધ — પોતાના નિમિત્તે કાંઈ છવની હિંસા ન થાય તેમજ કાંઈની લાગણી ન ફામય તેવી રીતે યોગ્ય મેળવી સઘમી છવન નીમાવડ તે બિંદુઓનો ધમ છે

[૫૦] તેથી મંયમમા સ્થિર ચિત્તવાળા ધર્મજીવી નિર્મય પુરુષો ક્રીત, ઔદેશિક કે આહન ઇત્યાદિ દોષવાળા આદારપાણીને મહણ કરતા નથી

નોંધ — વિશેષ વિગત જણવા માટે જુઓ ૬૨૦ ૩ જુ અધ્યયન.

[૫૧] (ચોદમું સ્થાન —) ગૃહસ્થના કાસુ ઇત્યાદિ ધાતુનાં પ્યાના, ખીન્ન વામણો (ભાજન થાળી વગેરે) તથા માગીના લોટા કે કૂડાં વગેરેમા આદાર કરવાવાળો બિંદુ પોતાના સઘમયો બ્રહ્મ થાય છે

[૫૨] (કારણકે ગૃહસ્થના ભાજનમાં જમવાથી) તેના વાસણો ધોવા પડે તો કડા સચિત્ત (સજીવ) પાણીની હિંસા થાય અને તે પાણીને ફૂંકવાથી ખીન્ન પણ ધણા ગ્રાણીઓનો નાશ થાય માટેજ તીર્થકરાદિ દેવોએ તેમા અમંયમ કયો છે

નોંધ — દ્વિપલક દ્રવિયી તપાસનારને આ સ્થળે એમ લાગે કે આવી સામાન્ય વાતમા પણ સઘમનો લોપ થાય તો સઘમી શી રીતે છવી શકે? પરંતુ ગભીરતાથી વિચારતા જણાયે કે સામાન્ય દેખાતી સ્ખલના પણ કમરા થોડે થોડે ખીજ જુદોનો જન્મ આપે છે અને આખરે સઘમથી ભ્રષ્ટ પણ થઈ જવાનો સમય આવે છે માટે સામાન્ય દેખાતી ભૂલોથી પણ દૂર રહેવું અને સઘમમા જગૃતિ રાખવી તેજ સઘમી પુરુષો માટે જરૂરનું છે

૧. ગૃહસ્થના પાત્રમા લોભન કરવાથી ઈવર દોષો પણ સઘમીમા જન્મ

વાનો સબધ છે તેથી કાષ્ઠના, માટીના કે તેવા પોતાના પાત્રોમાજ સોજત લેવાનું વિધાન કર્યું છે

[૫૩] વળી ગૃહસ્થના વામણુમા જમરાથી પશ્ચાત્ કર્મ અને પુગકર્મ એ બન્ને પ્રમરના દોષો થવાનો પણ સંભવ છે તેથી સાધુપુરુષોને તેમાં બોજન કરવું યોગ્ય નથી તેમ ધારી નિર્મથ પુરુષો ગૃહસ્થના વામણુમા બોજન કરતા નથી

નોંધ — પુગકર્મ અને પશ્ચાત્ કર્મ એ કહી ભવના દોષો છે ? તે ભણુવા માટે પાત્રમા અધ્યયનના પ્રથમ હરેસકળી રૂર તથા ઉપમી બાધા જુઓ

[૫૪] (૫૦મું સ્થાન —) રણુનો ખાટલો પાટીનો પનગ, રણુની દોરીથી બનાવેલી માત્રી તથા નેતરની આરામ ખુરસી વગેરે આમન પર બેસવું કે સૂવું તે આયત્તિહુઓને માટે યોગ્ય નથી (અનાચીર્ણ ૧૬)

[૫૫] માટે તીર્થેકળી આસાના આગધક નિર્મથો પતંગ ખાટનો, માત્રી કે તેવી નેતરની ખુરસી પર બેસતા નથી કા મ્હુ કે ત્યા સૂક્ષ્મ જીવોનું પ્રતિબેખન (નિરીક્ષણ) થઈ શકતું નથી (અને વિવાસી જીવન બની જવાનો પણ સંભવ છે

[૫૬] તેવા આમનોના ખુગામા નીચે કે આલુમાલુમાં અંધારું હોય છે તેથી તે અપ્રમથમા ગહેનાં પ્રાણીઓ નરાનર ન કેખાવાથી તે પર બેસતા તેની દિમા થરાનો મંઝવ છે માટે તેવા પ્રકારના માયા તથા ખાટના વગેરેનો ત્યાગ કરવાનું મહાપુરુષોએ કર્યું છે

[૫૭] (સોગમું સ્થાન —) ગોચરી માટે ગૃહસ્થને ઘેગ બેસવું તે યોગ્ય નથી ટાંગણકે તેથી નીચે પ્રમાણે અનાયાર થરાનો મંઝવ રહે છે અને મિધ્યાત્વ (અજ્ઞાન)ની પ્રાપ્તિ થાય છે

ગૃહસ્થને ઘેર બેસવાની કયા દોષો મળે છે તે બતાવે છે —

[૫૮] અદ્યર્થવ્રતન પાગવામાં વિપત્તિ ઉભી થાય ■ પ્રાણીઓનો વધ થવાથી સંયમ ખૂલ દહાણ છે બિખારી મામત્રા આર્થ્યો દોષો

તેને આધાત યાય તથા ગૃહસ્થોના ક્રોધનું નિમિત્ત બની જવાય છે

નોંધ — ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓના અતિ પરિચયથી કદાચ બ્રહ્મચર્યમન થવાનો ભય રહે છે ગૃહસ્થ સ્ત્રી પરિચયથી રાગી બની જઈ તે બિંશુને હૃદયીને ખાનપાન બતાવે તેથી દ્વિમા યાય અને ઘરના ભાવિકને પણ પોતાના ચારિત્ર પર શકા આવે તો ક્રોધ હત્યમ યાય એવા કોષોના સંભવ ઠોવાથી મહર્ષિઓએ બિંશુઓ માટે ગૃહસ્થને ઘેર બેસવાનો તમામ બતાવ્યો છે

[૫૬] ગૃહસ્થને ઘેર બેસવાથી બ્રહ્મચર્યનું યથાર્થ રક્ષણ થઈ શકતું નથી અને ગૃહસ્થ સ્ત્રી સાથેના પરિચયથી બીજાને પણ પોતાના ચારિત્ર વિષે શકા થાય છે માટે આવી કુશીલતા (કુરાચાર)ને વધારનાર સ્થાનો સંપત્તી દૂરજ છોડી દે અર્થાત્ ગૃહસ્થોને ત્યાં બેસે નહિ

નોંધ — ગૃહસ્થોને ત્યાં શારીરિક કારણ વિના બેસવું કે કથા વાર્તા કરવી છત્યાદિ અંગે સંયમના પાતક છે માટે તેને તથા દે

[૬૦] પણ રોગિષ્ઠ, તપસ્વી કે જરાવસ્થાથી પીડિત બિંશુ હોય તો આ ત્રણ પૈકી કોઈને પણ ગૃહસ્થને ઘેર કાચુસર બેસવું કષ્ટ છે

નોંધ — રોગ, તપશ્વર્મા અને જરા દેહને સિધિત બનાવે છે, આથી ગોચરામ અથેડો બિંશુ હારી ભય કે યાત્રી ભય તો ગૃહસ્થને ત્યાં તેમની આજ્ઞા માં વિવેકપૂર્વક પોતાનો યાક ઉતારવા માટે બેસી શકે તે સારું ઉપરનો અપવાદમાર્ગ છે તેનો એક ચા બીજી રીતે લાભ લઈ કાઢ અનર્થ ન કરી બેસે અર્થાત્ દરેક કાર્મમા વિવેક ભળવો પડે

[૬૧] (સત્તરમું સ્થાન -) રોગિષ્ઠ કે અરોગી કોઈપણ બિંશુ ને સ્નાનની પ્રાર્થના કરે અર્થાત્ સ્નાન છૂટે તો પોતાના આચાર (સવમર્ધર્મ)નું ઉત્સર્જન યાય છે અને તેથી સંયમને પણ હાનિ પહોંચે છે

[૬૨] કારણકે કારણમિ કિંવા બીજી કોઈ પણ તેવા પ્રકારની ભૂમિ

પર ધણા સૂક્ષ્મ પ્રાણીઓ રહેલા હોય છે માટે જો બિશુ ઉપ્પુ
પાણીથી પણ સ્નાન કરે તો તેને ઇન્ન પહોંચે છે

[૬૩] આથી ઠાઠા કે ઉપ્પુ (મજ્જ કે નિર્જવ) કાઠપણુ પાણીથી
(દેહભાનથી પર ચનારા) સયમી પુરુષો સ્નાન કરતા નથી અને
જીવનપર્યંત તેવા કંઠણુ નિયમને વહન કરે છે

નોંધ—સ્નાન એ જોમ શરીરશુદ્ધિ કરનારી વસ્તુ છે તેજ રીતે શરીર
સૌદર્શને વધારનારી પણ વસ્તુ ॥ અને તેજ દ્રષ્ટિબિંદુથી માત્ર ત્યાગી સાધક
માટે આ નિવેધ છે

જો કે વૈદિક નિયમ પ્રમાણે ત્યાગીને પણ દેહશુદ્ધિની આવશ્યકતા
તો જોઈ પરંતુ તે શુદ્ધિ તો સૂર્યના કિરણુ ઇત્યાદિથી પણ થઈ શકે વળી
સયમી પુરુષોના આહાર વિહાર અને નિદ્રાસાદિના નિયમો પણ એવા હોય છે
કે તેમજ શરીર પ્રાય સ્વચ્છ રહે તેમજ તેને બ્રહ્મચર્ય ઇત્યાદિ ધર્મો પણ
પાળવાના હોય છે તેથી તેનો દેહ અશુદ્ધ થતો નથી પણ દેહની અશુદ્ધિ
થાય તો તો પહેલીજ તકે તેને નિવારવાની ત્યાગીને પણ જૈન સૂત્ર છૂટ
આપે છે અને તે શુદ્ધિ ન થઈ હોય ત્યાગીથી સ્વાધ્યાયાદિ ધાર્મિક ક્રિયા
પણ ન કરી શકાય તેવા ભાર મૂકે છે જુઓ ઉદ સૂત્ર

આ ઉપરથી સ્નાન કદ દ્રષ્ટિથી કોને માટે અને કદ સ્થિતિમા ત્યાગ્ય
છ તેનો વિવેકી પુરુષે વિવેકપૂર્વક વિચાર કરવો થટે સૂત્રકાર તેનો
૧૧ મી માયામા ઉકેલ પણ આપી દે છે

[૬૪] (અહારમુ સ્થાન -) મયમી પુરુષ સ્નાન, સુગંધી ચૂન,
લોધ્રાકુમ પદ્મકેસર વગેરે દ્રવ્યોથી કઢીપણુ શરીરને વિલેપન
કે મંન વગેરે કરે નહિ

[૬૫] પ્રમાણોપેન વસ્ત્રવાળા સ્થવિરકદંબી અવસ્થાધારી અથવા નમ્ર
એના જિનકદંબી અવસ્થાવાળા દ્રવ્યથી તથા ભાવથી મુડિત
(કથલુચન કરનાર) દીપ દોમ તથા નખવાળા અને મૈથુનથી
સર્વથા ઉપશાન્ત થયેલા સંયમીને વિમૂઢાનું પ્રયોજન શુદ્ધ

નોંધ — સાસણ કે દેહમાનથી પર વધેલા અને સાસણિક ખાધોના શેદથી વિશિષ્ટ ત્યાગીને વિમૂચાની કરી આચરણકા નથી કાઠ્ય કે દરીા સત્કાર એ મિહુપુરુષનું દુષણ છે

[૧૧] (જો વિમૂચા કરે તો) વિમૂચાને નિમિત્તે જિમ્મુ એવાં ગીઝાં કર્મો બાધે છે કે જે કર્મોથી દુઃખ કરીને ઉતરી સામાય એવા ભવકર મંમારૂપી માચરમાં પડે છે

નોંધ — સ્નાન દો, ઘેનનવિરોધન દો કે વસ દો, ઠાઈ પણ વસ્તુ બધારે વિમૂચાના દેહથી કરાષ કે સ્પર્શ ત્યારે તે બાધક અને છે અને તેમ માટે ત્યાગ્ય કરી છે

[૧૨] કા બુદ્ધે ઠનીજનો વિમૂચા મળથી મંકરપ વિશરપ કરનારા મનને બહુ કમળપનો તેનું માને છે અને નેદોજ સુદ્ધમ છત્રોગ્ગણ્ય કરવાગણા માધુપુરુષોએ તેનું મનનારા ખળુ સેવક કર્યું નથી

નોંધ — ઘરીની ઠાપરી ત્યા એનું ચિત્ત બ્યામ રહે છે તે તેને અને અને પ્રકારના રોષો કરે છે અને તેનું ચિત્ત પણ સામ જાન્ય રહે છે

[૧૩] મોદગદિન વગુરવણને વધાયવને જ્ઞેનાગ અને સંવમ કમજુના તથા તપમાં ગુના રહેતા સાધુપુરુષો પોતાના આત્માની કુટ પ્રકૃતિને બધાને છે (સાર કરે છે) તથા તે નિર્મલો પૂર્વે કરતાં પાપોન દૂર કરે છે તથા નવાં પાપોને કરના નથી

[૧૪] દમેટા ઉપચાન મમત્વરદિન અપરિમલી આખ્યાનિક વિદ્યાને અનુમંતા મદમ્બી તથા પ્રત્યેક નાના મોટા જીવાનું પોતાના આત્માની ખો ગુણ્ય કરનારા તમ મત્તિઓ દરેક તત્ત્વના નિર્મળ મ માની મ ક્ષે કમળપથી શુદ્ધ હા મિદ્ધવર્તિને પામે છે અથવા રત્નપદ્મ મળી રહ્યા દેવ ત્યા ઉચ્ચ પ્રકારના રોમાનાં વિમા મોને પ્રાપ્ત કરે છે

નોંધ — આપણા મનને એ ત્યાથી દરવના અનિવાર્ય વિષયો

૩ તેમા અપવાદને લેણમાત્ર સ્થાન નથી કારણ કે તેના પર ત્યાગી જીવ નની રક્ષાનો આધાર છે

એ આચારના અગર સ્થાનોમા અદિમા સત્ત્વ, શ્રદ્ધાચર્ય, અપરિમિદ અને અસ્તેય પ્રે પાત્ર મહાનતો છે અને તે મૂળ ગુણો ૩ કારણ કે ત્યાગના મૂળજ તે છે, અને જીવ તેર નિયમે એ એ મૂળના સિંચનરૂપ છે તેથી મૂળની રક્ષા માટે નિધિએ જૂઝ સાવચેત રહેવું પડે

રાત્રિલોભન શારીરિક અને ધાર્મિક જન્મે દષ્ટિએ ત્યાગ્ય છે અદિ સાની સપૂર્ણ આરાધના સારુ છે પ્રકરના જીવોનું જ્ઞાન અને તેની રક્ષા થાય તેજ વર્તન પણ તેટલુંજ અગ્ર થવું છે તેથીજ શરીરસૌહર્દ્ય અને શુદ્ધસ્થ સસર્ગ ઈત્યાદિનો ત્યાગ પણ આવશ્યક છે

પતનના નિમિત્તોથી દૂર થઈ માત્ર સાધુજીવનની તાલાવેરીમા તક્ષીન રહેવાય તે સારુજ નિયમોની ઉત્પત્તિ છે

રખે કાઈ સાધક આવા નિયમોને પરાધીનતાનું સ્વરૂપ આપી છાડી દે! કે તે તરફ બેઠકાર રહે! કારણ કે નિયમોની પરાધીનતા સાધક જીવ નમા આવી રીતે ઉપધોમા છે અને કાર્યસાધક પણ છે

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે ધર્મોર્થકામ નામનું છર્જુ અધ્યયન પૂર્ણ થયું



સુવામ્યશુદ્ધિ

(ભાષાની વિશુદ્ધિ)

૭

જેમ કાવ્યિક મધ્યમ સાધક મારે અનિવાર્ય અને આવશ્યકીય છે તેમ પ્રમાણે વચનશુદ્ધિની પણ સાધકને પરિપૂર્ણ જરૂરિયાત છે

વાણી એ અત કશજના બાવોને વ્યક્ત કરવાનું સાધન છે અને તેટલાજ પુરતી તેની ઉપયોગિતા છે જે બાવો એકી માથે કાર્યમાં ન મૂકી શકાય અને અન્યને પ્રેરણા આપવાની જરૂર હોય ત્યારે અથવા પોતાને જોઈતો વસ્તુ પ્રેરણાથી હોય ત્યારે વાણીના ઉપયોગની આવશ્યકતા રહે છે

પરંતુ ઠીક પણ કાર્યકારજ સિવાય વાણી વાપરવી તેને વાચાળપણું એટલે કે વાણીનો દુરુપયોગ કરવામાં આવે છે આથી-૪ મવિશેષ કારણ સિવાય મજાન પુરુષો બહુધા મોન તેવે છે

જે વાણીનો દુરુપયોગ કરે છે તેની પોતાની શક્તિનો દુર્વ્યથાવ છે એટલુંજ નહિ પરંતુ તે વાણીનું મામર્ય પણ એટલુંજ હજાય છે કે પછી તે વાણીની સામી વ્યક્તિ પર જોઈએ તેવી અસર થતી નથી તેમજ તેમાં અસત્ય કે કઠોરતા આવવાનો પણ ભય રહે છે

આથી વાણી કેવી અને કયા બોલવાની ઘટે તેનું જ આ અધ્યયનમાં ખૂબ વિસ્તૃત વર્ણન છે

ગુરુદેવ બોલ્યા —

[૧] પ્રજાવાન બિશુ ચાર પ્રકારની ભાષાના સ્વરૂપને જાણીને તે પૈકી જે પ્રકારની ભાષા જો નિમિત્ત થીજે, અર્થાત્ત જે પ્રકારની ભાષાનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરે, પરંતુ જે પ્રકારની ભાષાને તો સર્વથા નજ બોલે

નોંધ — સાચી બોલી, મિશ્ર અને વ્યવહારિક એમ ચાર પ્રકારની ભાષાઓ પૈકી પહેલી અને છેલ્લી જે ભાષાઓને બિશુ વિનમ્રપૂર્વક બોલે જૂઠી અને મિશ્ર ભાષાનો તો સર્વથા ત્યાગ કરે સાચી અને વ્યવહારિક ભાષા પણ પાપ અને દિસારહિત હોય તેજ બોલે

[૨] (હવે સત્યભાષા પણ કેવા પ્રકારની બોલવી તે સ્પષ્ટ કરે)
 છે — બુદ્ધિમાન બિશુ મત્સ્યભાષા પણ અરહતન્ય (ન બોલવા લાયક) હોય તો તે સત્ય હોવા છતાં તેને બોલે નહિ. (જેમકે શિમરી પૂડે કે “ પેના મૃગવા ક્યા ગયા ? ” તે ભાષા મત્સ્ય હોવા છતાં હિંમક હોવાથી તેનો ઉપયોગ કરવો ધટે નહિ) તેમજ મિશ્ર એટલે થોડી સત્ય અને થોડી અમત્ય અને મૃષા (સાવ અમત્ય) આ ભાષાઓને તીર્થકરોએ વર્ત્ય ભાષા કહી છે માટે તેવી વાણીને પ્રજાવાન સાધુઓ ન બોલે

[૩] બુદ્ધિમાન બિશુ અમત્યમૃષા (નવકાર) ભાષા તથા મત્ય ભાષા પણ પાપરહિત અકર્કશ (ગમળ) અને પુન સંદિગ્ધિત (નરો વા કુજરો વા જેની મંદિગ નહિ) હોય તેવી ભાષા વિચારીને બોલે

નોંધ — કઠોર ભાષાનું પરિણામ જનુ વૈર અને ઝેર વર્ધાવનારું હોય છે વાણી એ ભાવને વ્યક્ત કરવાનું અજોડ સાધન છે માટે પ્રવૃત્તિની શુદ્ધિ સારું નેટલી ભાવશુદ્ધિની આવશ્યકતા છે તેટલીજ વચનશુદ્ધિની પણ આવશ્યકતા છે માધકને પણ સ સારમાજ પ્રવૃત્તિ કરવાની હોય છે અને છત્ત-દારા ભાવ વ્યક્ત કરવા સારું ભાષા બોલવાની હોય ■ તે ભાષા ઉપયોગિતા

અને સર્વજ્ઞાપનાની દ્રષ્ટિથી મોટી દોષી એટલે એટલું જ માત્ર નહિ બધે સાધુના મુખમાંથી ઝાટી વાળી મીઠી અને કવચસૂચક દોષી થશે

[૪] (મિથ્યાભાસનો દોષ કહે છે —) ભુદ્ધિમાન ત્રિમુખ માત્ર દિશક અને પીડાકારી નથી મત્ત ભાસ ન બોલે એટલું જ નહિ પરંતુ મત્તામૃત એટલે કે મિથ્યા ભાષા પણ કે જે સાચા અર્થ અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમાં ભાષા કરે છે તેને પણ છોડી દે

નોંધ — યોગ સત્ય અને યોગી અસત્ય એવી મિથ્યા ભાષા પણ ન બોલવી કારણ કે મિથ્યા ભાષામાં મત્તનો અર્થ દોષાથી જનતા થઈ ભ્રમભ્રમ અને પોતે પણ પોતાને સત્યવાચક કહેવગતી થઈ આવી હસાવતિ મૈત્રિક અને પારલૌકિક જ ને પ્રકારના દિવમાં ભાષક છે

[૫] અભિપ્રાયને અસત્ય મોવા છતાં સત્ય સામે તેની ભાષા પણ જે સાધક બોલે છે તે પાપકર્મથી બધાય છે તો ભણી જોઈને જુદું બોલે તેના પાપનું તો પુછતુ જ શું ?

નોંધ — એમ કાઈ કહે એ સીનું રૂપ ધારણ કર્યું દોષ તેને કાંઈ કહે તો પણ તે તારિયક દ્રષ્ટિએ પાપમય પ્રયોગ ગણાય તે પછી ભલે જોતલું તે પાપ દોષ તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

પાપનો આધાર પ્રવૃત્તિ પર છે એવી પ્રવૃત્તિ તેડ તેનું ફળ હોય પીના રતું એમ મુદ્ધાન યામ છે તેન પાપકર્મનું પણ દુષ્પરિણામ સ્વયં થઈ રહે છે માત્ર ફક્ત એટલો જ કે જે તે પાપ આસક્તિપૂર્વક ન થયું દોષ તો તેનું પશ્ચાન્નાય ઈમાદિદ્વારા નિવારણ થઈ શકે છે અને આસક્તિપૂર્વક થઈ દોષ તો તેના બદલ પરિણામને ભોગવ્યા વિના છટકારો થતો નથી

[૬+૭] (હવે નિશ્વયાત્મક ભાષાનો પણ ત્યાગ કરવો થશે તે મંત્રધર્મા કહે છે —) વળી અમે અવસ્થ જન્મને છીએ કિંવા જન્મદુઃ, અમે ક્ષીણુજ, અમારું અમુકજ કાર્ય થશે અથવા અમુકજ થવાનું છે હુંજ તે કરીશ અથવા આ માણુમજ તે કરશે" વગેરે વગેરે ભાષાઓ કે જે ભવિષ્ય કે વર્તમાનમાં મુંઝારપદ છે તેવી ભાષાઓને પણ નિશ્વયાત્મક રીતે બિહુ ન બોલે

નોંધ —આનંદચાત્મક વસ્તુને નિશ્ચિત કહેવાથી ઘણા દોષો થવાનો સંભવ છે. વળી સાનુકૂળી જવાબદારી સામાન્ય જનથી વિશેષ રૂપે હોવાથી તેના વચન પર વિશ્વાસ રાખી કાંઈ કંઈ કાર્ય કરી બેસે માટે તેવી નિશ્ચયતાત્મક વાણીનો ઉપયોગ સાનુકૂળ ન કરે કેટલીક નિશ્ચયતાત્મક વસ્તુ હોય છતાં પોતાને પૂર્ણ નિશ્ચય ન હોય તો તેને પણ નિશ્ચય ન બોલે. આશરો કે સાનુ બહુ ઉપયોગપૂર્વક પોતાના પદની જવાબદારી સમજી લેવાનો પ્રયોગ કરે.

[૮] ભિક્ષુ ભૂતકાળે ભવિષ્યકાળ કે વર્તમાન કાળ મનઘમા જે વસ્તુને ન જાણે તે વિષે તે એમજ છે કે થશે એવું કશું પણ ચોક્કસ ન વ?

[૯] તેમજ ભૂતકાળ, ભવિષ્ય કાળ અને વર્તમાનકાળને વિષે જે કાર્યપરત્વે શકા હોય (અર્થાત્ જે કાર્યનો નિશ્ચય ન હોય) તે મનઘમા તે એમજ છે એવું પણ કશું નિશ્ચિત ન કહે.

[૧૦] પરંતુ ભૂત ભવિષ્ય તથા વર્તમાનકાળમા જે વસ્તુ (કાર્ય) સંશયરહિત હોય અને અદ્વિત હોય તેનેજ એ વ્યાખ્યા છે કે તેમ છે વગેરે વગેરે કહે અર્થાત્ પરિમિત બાધાદ્વાગ તે મત્ય બિનાને બ્યક્ત કરે.

[૧૧] તેમજ બીજા જીવોની લાગણી દુઃખાય તેની દિશ્મક તથા ક્રોધ બાધા સત્ય હોય તોપણ તે ન બોલે કારણ કે તેની વાણીથી પાપનું આગમન થાય છે.

[૧૨] કાણાને રે કાણા! નપુમને રે નપુમક! રાગીને એ રાગી! અને ચોરને એ ચોર! આ બાધા સ્પષ્ટ સત્ય હોવા છતાં ન બોલે.

નોંધ —કારણ કે તે વસ્તુ સાચી હોવા છતાં તેમ કહેવાથી સામાન્ય લાગણી દુઃખાય અને લાગણી દુઃખવથી તે પણ એક પ્રકારની દિશ્મ છે માટે ન્યાયી સુધી નિર્દોષ સત્ય બાધા બોલી શકાય ત્યાં સુધી તેવી દ્વિત વાણીનો ઉપયોગ ન કરવો યત્ન.

[૧૩] આચાર અને ભાવના ગુણોભોને સમજનાર વિવેકી સાધુ આવી રીતે ક્રિયા બીજી કોઈ પણ રીતે સામા માણુમની ધાત યાવ કે તેનું હૃદય દુભાય તેવી ભાષાને બોલે નહિ

[૧૪] તેમજ જુદિમાન બિંદુ રે મૂર્ખ ! રે લપટ (વેશ્યા) ! રે કૂતરી ! રે દુરાચારી ! રે કમળ ! રે દુર્ભાગી ! આવા આવા સંપ્રોધનથી કોઈ પણ સ્ત્રીને ન બોનાવે

[૧૫] વગી હે દાદી ! મોગી દાદી ! હે માતા ! હે માશી ! હે કષ્ટ ! હે ભાણેજી ! હે બેગી !, હે બેટાની બેગી !

નોંધ —જરૂર જુદસ્થ જીવનમાં તેની સાથે તેવા સખધ હોય તો પણ હવે (સખધનો ત્યાગ કર્યા પછી) સાધુજી તેવી રીતે તેને ન બોનાવે કારણ કે તેમાંથી મોહનો જન્મ થાય છે

[૧૬] તેમજ અરે ફનાણી અરે સખી ! અરે છોકરી ! વગેરે વગેરે તથા અરે આકરદી !, અરે રોડાણી !, અરે ગોમિની (ગાયત્રી ધણીયાળી) ! રે મૂખ ! રે લપટ ! રે દુરાચારી અર્થાં આવા આવા તોછડા વચનોથી ન જ સંપ્રોધે કે બોનાવે

નોંધ —આવા તોછડા અને અવિવેકી વચનોથી સામાના હૃદયમાં આઘાત ઉત્પન્ન થાય છે માટે તેવી વાતી સર્વથા સખમી પુરુષ માટે ત્યાગ્ય છે

[૧૭] (આવસ્થકતા તેમ ત્યારે કેમ બોલવું તે કહે છે —) સ્ત્રીની સાથે જ્યારે વાતાયાપ કરવાનો હોય તો મધુરભાષામાં તેનું નામ લઇને અથવા (નામ ન આવડતું હોય તો) ચોખ્ખતા પ્રમાણે તેના ગોત્રરૂપે પ્રોપ્રિય કહીને તેને એકવાર ક્રિયા (આવસ્થક કાર્ય હોય તો) બહુવાર બિંદુ તેની સાથે બોલે

નોંધ —વાર્તાભાષનો પ્રસંગ પડે ત્યારે જેતાની કે સામી બ્યક્તિની લાગણી ન થાય તેવી રીતે વિવેકપૂર્વકજ સખમી પુરુષે બોલવું ભઈએ.

[૧૮+૧૯] તેજ પ્રમાણે પુરુષ માથે પશુ હે જાપા । મોટા બાપા,
પિતા, કાકા મામા, ભાણેજ પુત્ર પૌત્ર એ પ્રમાણે મોઢ ઉત્પન્ન
કરે તેવા મંબધવાયક વિરોધજોથી કિંવા હે । અરે । રે ક્યાણા !
રે સ્વામી । હે જોમિક । હે મૂર્ખ !, હે લપટ । રે દુરાચારી ।
બાપા બાપા મંબોધનથી પશુ ન બોલે

[૨૦] પરતુ યોગ્યતા અનુમાર તેનું નામ લખતે અથવા જોત્ર પ્રમાણે
મંબોધન કરીને આવશ્યકતા પ્રમાણે એકવાગ અથવા વારવાગ બોલે.

[૨૧] તેમજ અનુષ્ઠ સિવાય ઈતર પશુ પચેદ્રિયવાળા પ્રાણીઓ પેઠી
ત્યાસુધી આ નર છે કે માદા છે તેવો નિશ્ચય ન થાય ત્યાસુધી
તે અમુક જાતિના છે તેવુંજ કહે પશુ આ નર છે કે આ માદા
ઓ જ છે તેવું કશું ચોક્કસ ન કહે

નોંધ —ભાષાનો સીધો સબધ માત્ર ક્ષેત્રિય સાથે દોવાથીજ
અહીં પચેદ્રિય છવો મારે ખાસ કશું છે આપણી વાણીની સારી માર્ગ
અસર પશુઓ પર તુરંતજ થાય છે માત્ર તેઓને વાણી ન દોવાથી તે
બંધા કરી શકતા નથી

[૨૨+૨૩] તેજ પ્રમાણે અનુષ્ઠ, પશુ, પક્ષી કે મર્પને આ જાડો છે,
એના સરીરમાં માસ ખૂબ છે માટે વધ કરવા યોગ્ય છે કે
મકાવા યોગ્ય છે એવું એવું પાપી વચન પશુ ન બોલે

પરતુ તે મનઘમા કહેવાનું ખાસ પ્રયોજન પડે તો તેને વૃદ્ધ
દેખી તે જડ જડ છે, મુત્તર છે, પુષ્ટ છે, નિરોગી છે પ્રૌઢ સરીર
વાળો છે એ પ્રમાણે નિર્દોષ વચન બોલે (સત્વર ભાષા ન બોલે)

[૨૪] તેજ પ્રમાણે શુદ્ધિમાન લિપ્તુ ગાયોને જોઈને આ દોહવા યોગ્ય
છે તથા નાના વાઝાઓને દેખી આ નાથવા યોગ્ય છે અથવા
ધોડાઓને જોઈ આ રથમા યોજવા યોગ્ય છે એ પ્રમાણે (સાત
ઘમાયા) ન બોલે.

[૨૫] પરતુ ખામ બોતવાનો પ્રયત્ન થડે તો બિનુ તેને આ બગદ તરબુ છે આ ગાય રમાગ (દુઝબી) છે અથવા આ બગદ નાનો કિંવા મોટો છે અને આ ઘોડો રચને યોગ્ય છે એમ કહે

નોંધ — એ વચનના નિમિત્તે જ ક પ્રાણીને દુષ્ટ ન થાય તેવી અદ્વિત ભાષા સંભળી જાય

[૨૬+૨૭] તેમજ ઉદ્યાન પર્વતો કે વનોમાં ગમેતો (અથવા જમીને ગલ્યા) જુદિમાન બિનુ ત્યાં મોટા મોટા વૃક્ષોને જોઈને આ પ્રમાણે ન જોલે કે આ વૃક્ષોના લાકડાં મહેપના મામલા થરોના તોરણો, બારસાખ, ભોમગ, વદાણો અથવા પાણીવારં વગેરે બનાવવા માટે લાયક છે '

[૨૮] તેમજ આ વૃક્ષ બાળેડ, કચરોટ (શાકપાત્રી) દળના દાંતા, ખેતરમાં અનાજના દગલાને દાંકવાના લાકડાનાં લાકડાં ધાણીનો લાટ ગાડીના પેડા વગેરેની નામી કે ચરખાનો લાટ અને મોનીની એરબુ રાખવા માટે યોગ્ય છે '

[૨૯] વળી મેસવાના આસન માટે, સુતાના પલત્ર માટે કે ધરની નિસગબો વગેરેને માટે યોગ્ય છે ' તેવી દિસામરી ભાષાને જુદિમાન બિનુ કદી ન જોલે

નોંધ — એકું એકું ભાલવાથી રજે કાઢ વૃક્ષને કાપે ! અને જો કપાય તો તેથી બિનુ દિસાનો નિમિત્ત બને

[૩૦+૩૧] માટે ઉદ્યાન પર્વતો અને વનોમાં ગમેતો જુદિમાન બિનુ ત્યાં મોટા મોટા વૃક્ષોને જોઈને આ પ્રમાણે મોતે કે ' આ અજોકાદિ વૃક્ષો ઉત્તમ જાતિવાળા છે, આ નાર્મળચેરનાં વૃક્ષો બહુ મોટા છે, આ આંખા વિચેરે વૃક્ષો વર્તુલાકારે છે વડ વગેરે વૃક્ષો વિસ્તાગવાળા છે તથા તે બધા શાખા પ્રતિશાખાઓથી વ્યાપ્ત ગમજીવ અને દર્શનીય છે એવી અદ્વિત ભાષા પ્રસંગ થડે તો જોલે

૩૨+૩૩] તેમજ ફરી વગેરે ફોલો પાડી ગયા છે, અથવા તે પરાજ વગેરેમાં પકારીને ખાવા યોગ્ય છે કે હવે તે ખાવાયોગ્ય છે, નહિ-
તો મડી જશે હમણાજ તેને ભાગવા જોઈએ એવા યોગ્ય થઈ
ગયા છે એવું એવું પાપમય ન બોલે પરંતુ ખામ પ્રયોજન
પડે તો તેમ કહે કે આ આંખમાં ફળ બહુ આવ્યા છે, તેથી
તે વૃક્ષો ભારભૂત થઈને નખી ગયાં છે, આ વખતે ફળ બહુજ
આવ્યાં છે અને તેના ફોલો અત્યુત રૂપાળા છે એવું એવું નિષ્પાપી
વચન બોલે

[૩૪] વળી અનાજના વેનાઓ કે અનાજની ફળીઓ જેવી કે વાસની
કે ચોળાફળીઓ મનઃક્રમ તો પાડી ગઈ છે તેની જાણ લીધી
થઈ ગઈ છે એ પાપડી કુણી છે, ને લથુવા યોગ્ય છે, કિંવા
શીકવાયોગ્ય છે આ અનાજ ઓળા કરીને ખાવાયોગ્ય છે એવું
પણ બિહુ ન બોલે

[૩૫] પરંતુ વનરપતિ ખૂબ થઈ છે ધણા અંકુરાઓ પુગી નીકળ્યાં
છે તેને મોર, દીસી વગેરે ઉત્પન્ન થયાં છે, તેને હીમ વગેરેના
ભય ન લાગે તેવી જાણ થઈ ગઈ છે, ક્યો ગર્ભમાં છે કિંવા
બહાર નીકળ્યાં છે, તેના ગર્ભમાં દાણા બધાજા નથી કિંવા ચોખ્ખા
વગેરેના દાણા બધાજા છે એવી એવી નિર્વચ બાધા બોલે

[૩૬] વળી કોઈને ત્યાં જમણું કુંડું હોય તેને જોઈને મુંઝવું કુંડું છે કે
કરવા યોગ્ય છે, વળી ચોરને જોઈને આ ચોર મારવા યોગ્ય છે,
તથા નદીઓને જોઈને આ મુંઝવું કાઢવાળી છે, આ નદીઓ તરવા
તથા કીડા કરવા જેવી છે એવી એવી સાવચ બાધા ન બોલે

[૩૭] પરંતુ પ્રસન્નોપાત બોલવું પડે તો જમણુંને જમણું કહે, ચોરને
ધન માટે આણું ચોરી કરી દશે તેમ કહે તથા આ નદીઓના
કાંઠા સમાન છે તેટલું અને તેવજ પરિમિત વચન બોલે

- [૩૮] તેમજ નદીઓને જલપૂર્ણ જોઈને આ નદીઓ કાષાળી તરવા યોગ્ય છે નાવદારા ઉતરવા સાધક છે કે આનું પાણી પીવા સાધક છે એવું એવું ન બોલે.
- [૩૯] પરંતુ જોતવાનો પ્રસંગ પડે તો હૃદિમાન સાધુ આ નદીઓ અગાધ છે, જળના ક્ષમોત્પત્તિ તેનું પાણી ખૂબ ઉઠે છે અને ધણા વિસ્તારમાં તેનું પાણી વહે છે એવું એવું નિરોધ બોલે.
- [૪૦] તેમજ કાષ્ઠોએ કાષ્ઠ પથ્થુ જાતની જીભને માટે પાપઝારી ક્રિયા કરી હોય કે કરવાનો હોય તેને જલપૂર્ણ કે જોઈને આ કીક કહ્યું છે એવું પણ મુનિ પાપઝારી વચન ન બોલે.
- [૪૧] તેમજ કાષ્ઠ પાપક્રિયા થતી હોય તો આ સુદર કહ્યું છે અથવા જોજન તૈયાર થયું હોય તે કીક પકામ્યું છે આ યાકને કીક ઉછું છે કૃપજનું ધન દરાયુ તે તો કીક થયું ચેલો પાપી મરી ગયો તે કીક થયું આ મઝાન વગેરે સુદર જનામ્યું છે તથા આ કન્યા દ્વેષ જરાજર વિવાદ યોગ્ય થઈ મધ્ય છે એવું પણ મુનિ પાપઝારી બાવણુ ન કરે.
- [૪૨] પરંતુ જોતવાનો ખામ પ્રસંગ પડે તો પકાવેના અમાદિને કહે કે આ પ્રવલ્લથી પકામ્યું છે ઉદાયેનું યાકપત્રાદિ પ્રવલ્લથી ઉદાય છે, સુદર કન્યાને જોઈને કન્યાનું સંજાળપૂર્વક સાધનપાસન કહ્યું છે તે સાખી થવાને સાધક છે અગાર કન્યાદિ તો કર્મજ ધનનાં હેતુમૂલ છે તથા બાવલ થોવાને જલુ બાવલ થયેનો છે તેવું તેવું અદ્વિન વાકર બોલે.
- [૪૩] કાષ્ઠ ગૃહસ્થથી વાર્તાવાપનો પ્રસંગ પડે ત્યારે 'આ વસ્તુ તો સર્વોત્કૃષ્ટ છે અતિ મૂલ્યવાન છે, જીજી ઉપમા ન મળી શકે અને ધંતર રથને લભ્ય ન થાય તેવી આ અનુપમ વસ્તુ છે આ વસ્તુ વેચવા યોગ્ય નથી કિંવા સ્વચ્છ નથી આ વસ્તુ અવર્ણનીય—અકથ્ય છે અપ્રીતિ કરનાર છે એવાં એવાં વચનો બિશુ ન બોલે.

નોંધ — બહુ વખત વસ્તુના શુદ્ધિદોષોનું આપણને યથાર્થ જ્ઞાન નથી હોતું તેથી અલ્પ મૂલ્યી વસ્તુનું જાદુ મૂલ્ય અકાચ છે અને જાદુ મૂલ્યી વસ્તુને અન્યાય થાય છે આથી કોઈપણ વસ્તુની આકર્ષિત પ્રશંસા કે અપ્રશંસા કરવી ઘટે નહિ સારાસાર કે સચમીને જાદુ મિલકાતથી થતું ઘટે ન્યાય આવશ્યકતા હોય ત્યાં પણ વિવેકપૂર્વક દુતનાત્મક વચનનો જ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

[૪૪] 'હું આ તમારી બધી જાત એને કહીશ અથવા તમે આ મધી મારી વાત તેમને કહેશો' એવું એવું ન જોને પરંતુ પ્રત્યેક સ્થળે જાણવિચારીને જ શુદ્ધિમાન આધુ જોને

નોંધ — બહુ વખત શુદ્ધિ નો સચમીને કહે કે આ સમાચાર તમે ત્યાં આપજો તો 'હા હું તે જાણું છું' તેમ કહેતું ઘટે નહિ કારણ કે એક મુખમાથી નીકળેલી ભાષા બીજાના મુખમાથી નીકળતી વખતે તેનું તાદરશ જળવાઈ શકે નહિ તે દષ્ટિએ તથા સચમીને તેવા વ્યવહારમાં પડતું થોડું નથી તે જાણવવા માટે પણ ઉપરનું કથન પર્યાપ્ત છે

[૪૫] 'તમે આ માત્ર ખરી કરો તે ઠીક કર્યું આ વસ્તુ વેચી તે ઠીક કર્યું આ માત્ર ખરી કરો ત્યાં છે અથવા નહિ આ વસ્તુમાં લાભ થશે માટે લો આ વસ્તુમાં લાભ નથી માટે વેચો' એવા એવા વ્યાખ્યાને થોડા વચનો પણ સંમતી પુરુષ કદી ન જોને.

નોંધ — આ વ્યવહારમાં આત્મિક અને બાહ્ય બંને રીતે પતન છે જ્યારે આત્મિક છે ત્યારે તેનો સચમ દબાવ છે તેમજ બાહ્યદષ્ટિથી પણ તેવા બિમુની અપ્રીતિ થાય છે આ સિવાય કોઈક વાતો અસત્ય થવાનો સભવ હોવાથી ઘર શુદ્ધિને પણ ગેરવાજ થવાનો કય રહે છે એવા એવા અનેક કોરો તેમાં સમાયેલા છે તેથી જ સચમીને તેવી ભરિમ્મ વિના સપાદન કરવા માટે પણ મહાપુરોએ મના કરી છે કારણકે તેડુ શાસ્ત્ર અધિકારી વિના બદ્ધા યજ્ઞરૂપે મરિણુએ છે

[૪૬] કે અિત કોઈ શુદ્ધિ અન્ય મૂલ્ય વા જાદુ મૂલ્યવાળી વસ્તુના સંમતમાં મૂલ્યવાળાને તો સંમતમાં જાણી ન પડે એ તેવી રીતે, બિમુ અધિકાર વચન જોડે.

[૪૭] તેમજ ધીરમુનિ કાષ્ઠપણ મૃદરથને “ જોસો, આવો આમ કરો, સુષ્ઠ જાઓ ઉભા રહો, ” એવું એવું ન કહે,

નોંધ — મૃદરથ સાથેના આત્મપરિચયમા ન આવવા માટે આ વસ્તુ કહી છે સચમીને અસચમીનો અતિ સમર્થ દાનિકર્તા છે

[૪૮] આસોકમા ધણા માત્ર નામનાજ સાધુઓ કહેવાય છે વેદ સાધુઓનો હોય છે પરંતુ સાધુઓના ગુણો હોતા નથી. માટે તેવા અમાધુને સાધુ ન કહે પરંતુ સાધુનાના ધારકને જ સાધુ છે એમ કહે

નોંધ — સાધુપદની જવાબદારી ધણીજ હોય છે સાધુજ ન્યારે સાધુના ગુણ ન હોવા છતાં કોઈ બ્યક્તિને સાધુ કહે તો તેમના વચન પર વિશ્વાસ રાખી જનતા બરમાય અને તે સાધુજ પણ જે કુસાધુને સાધુ તરીકે માને તો તેનો સસર્ગ વડુ થાય અને તેના દુર્ગુણો વારસો પણ કદાચ પોતામા ઉતરે તેણે ભવિષ્યમા ભવનું કારણ છે માટે ઉપરની પ્રવૃત્તિ ત્યાજ્ય બજાવી છે

સાધુ કોણ ?

[૪૯] સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યગ્ દર્શનથી મખજ તથા સંયમ અને તપશ્વર્ગમા રક્ત આવા ગુણોથી સંયુક્ત મંપતિનેજ સાધુ કહે (માને)

નોંધ — સાચો વિવેક, સાચી સમજ, ઉદ્વિષા તથા મનનો સંયમ અને સાચી તપશ્વર્ગ આ ચાર ગુણોનું સમન્વયપર્ણ, અધિકપણ બેજ સાધુતા આથી સાધુતાની ન્યા સુવાસ હોય તેજ સાધુ

[૫૦] દેવો મનુષ્યો, કિંવા પશુઓનાં પાગરપરિક પુલ્કો કે દૂદ થતાં હોય ત્યાં અમુક પક્ષનો જન્મ થાઓ કિંવા યવો જોઈએ તેમજ અમુક પંચની જીત ન થાઓ અથવા અમુક પક્ષ દારવો જોઈએ એમ પણ બિંહુ ન જોલે.

નોંધ — આ પ્રમાણે જોલવાથી તેઓમાના એક પક્ષના દૃઢતા આધાર પદોચવાનો સંભવ છે

[૫૧] “ વાયુ, વૃષ્ટિ ઠંડી કે ઉની હવા ઉપદ્રવનું સમન સુકાળ તથા દૈવિક ઉપસર્ગની શાંતિ ઇત્યાદિ ક્યારે થશે અથવા આમ થાઓ

કે ન થાઓ " એવું એવું મંયમધર્મને દૂષિત કરે તેવું ભવિષ્ય
કથુ ભિક્ષુ ન બોલે તેમજ તેવી રીતે વર્તે પણ નહિ

નોંધ — એમ કરવાથી ઉત્તરજનોને દુષ્ટ થવાનો સંભવ છે તે
દુષ્ટતા નિમિત્તભૂત સાનુજને ન થવું ઘટે

[૫૨] તેમજ વાદળ, આકાશ કે (રાજા જેવા) માનવને આ દેવ છે
એવું કહે નહિ પરંતુ મેંને દેખીને કહે કે આ મેંધ ચડેત છે,
ભાગ્યે ધેરાઈ રહ્યો છે અથવા જળ આપનાર છે કિંવા વરસે છે
એવું એવું અદ્વિષિત વચન મોલે

નોંધ — તે કાગળ વાદળ, આકાશ કે ભાદ્રાણ્યવર્ષને સામાન્ય જન
સમૂહ દેવ તરીકે માની તેમાં અદ્વિષ્ટતાનો આરોપ કરતો હતો. આવી
રીતે ખોટી અદ્વિષ્ટતા માનવાથી વહેમ અને અભર્મણ્ય હત્યાદિ દોષોની
વૃદ્ધિ થાય આથી વ્યક્તિ કે વસ્તુપૂજનો જૈનશાસનના મહાપુરુષોએ વિરોધ
કરી શુદ્ધપૂજનું જ મહત્ત્વ બતાવ્યું છે

[૫૩] તથા આકાશને અંતગિહ અથવા ગુહા (દેવની એક જાત) દેવોને
જવા આવવાનો આ ગુપ્તમાર્ગ છે તેમ કહે અને ઋદ્ધિમાન કે
ભુદ્ધિમાન નરને જોઈને તે ઋદ્ધિશાળી કે ભુદ્ધિમાન છે તેવું જ કહે

નોંધ — કોઈની ખોટી પ્રશંસા કે ખોટી અદ્વિષ્ટતા વ્યક્ત ન કરે

[૫૪] તેમજ ક્રોધ લોભ લાન કે હાસ્યને વશ થઈને પણ પાપકારી,
નિશ્ચયકારી કે અન્યની લાગણી દુભાય તેવી ભાષા સાધક હાસ્યો
કે મજાકમાં પણ ન બોલે

[૫૫] આવી રીતે મુનિ વાક્યશુદ્ધિ, અને વાક્યની સુંદરતાને સમજીને
હમેશા દ્વિષિત વાણીયાં દૂર રહે આ વસ્તુનું જે વિવેકપૂર્વક ચિંતન
કરીને પરિમિત અને અદ્વિષિત વાક્ય બોલે છે તેજ સાધક સતપુ
રુષોમાં પ્રસન્ન (આદર) ને પામે છે

નોંધ — હું બોલું છું તેનું પરિણામ શું આવશે ? એવું એવું ખૂબ
વિચારીને જ બોલે તેની વાણી સ્વચ્છતા અને સફળતાને આરાધે છે

[૫૬] બાપાના ગુણો તથા દોષોને જાણી ત્રિયાગીને તેમની દુષ્ટ બાપાનો દમોછા ત્યાગ કરનાર છ કાવના ઇવેશ્વર મધ્યમ મંયમ પાત્રના સ્વાધ્યયનામાં મગ ઉપયોગી થાની માધ્યક દમોછા દિનકારી અને મધુર બાપા બોલે

[૫૭] અને આ પ્રમાણે દુષ્ટિન અને અદુષ્ટિન વાક્યની કસોટી કરીને બોલનાર બધી ઉદ્ધિશને મયમમાં રાખનાર સમાધિન ક્રોધ માન માયા અને લોભથી રહિત સદા તેજા અનામકન બિમ્બ, (નવા પાપકર્મોને સંયમમાં રાખી) પૂર્વના મંચિત પાપકર્મોથી મગને પણ દૂર કરે છે તથા આતોક અને પગલોની આરાધના સાધ્ય કરી લે છે

નોંધ —આતોકમાં પોતાના મુદ્દર સ્વમયથી સંપૂર્ણરૂપે માન્ય બને છે અને પોતાના આદર્શ ત્યાગ તથા તપશ્ચર્યાના પ્રમાણે પરલોકમાં ઉત્તમ પ્રાપ્તિની કેવલોચિત્તે અથવા સિદ્ધિપ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરે છે

આવશ્યકતા વિના ન બોલતું, બોલતું થઈત્યારે મગીને બોલતું અસત્ય ન બોલતું, સત્ય બોલતું પણ તે સત્ય કોર અને બીજાની હાથલી ન હોવાય તેવું હોવું જોઈએ પોતાના પ્રત્યેક વ્યવહારમાં પણ આજે કે પછી તે મયનથી પરને પીકા ન થાય તેવા વિવેક બાળી વ્યવહારિક સલાહથી કાવ

આ વાક્યશુદ્ધિની વસ્તુ જોઈથી અમલ બિમ્બોને અગત્યની છે તેટલીજ અથવા તેથી પણ વધુ શુદ્ધ સત્યને પણ જરૂરની છે કારણ કે બાલીની શુદ્ધિ પર ક્રિયાની શુદ્ધિનો બહુ આધાર છે એટલુંજ નહિ પણ કોપાદિ મદરિપુષ્પો પર કાણ લાવવા સારુપણ શુદ્ધ સ્વરૂપ સત્ય અને સ્વચ્છ બાલીની જરૂર છે

એમ કહું છું:—

એ પ્રમાણે સુવાક્યશુદ્ધિ નામનું સાતમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું

આચારપ્રશિધિ

(મહાચારનો સંકાર-સંગ્રહ)

૮

સદ્ગુણોને મોં દોઈ ઇચ્છે છે સૌને સજ્જન થયું અને છે, પરંતુ સદ્ગુણોની મોંય કરી સાધના કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા, તીવ્ર તમન્ના બહુ વિરક્ત જનોમાજ માપડે છે

સદ્ગુણોનો માર્ગ સહેલો નથી તેમ મુશ્કેલ પણ નથી. સદ્ગુણોનો માર્ગ તો દુર્લભ તેમજ દુશ્કર્ય છે

માનસિક વૃત્તિના દુરાગ્રહો હઠાગ્રહો અને માન્યતાઓને બદલવી, તેને મન, વાળી અને કાયાનો સંયમ કરી ત્યાગમાર્ગ જેવા ચિકટ પથે વાળી દેવી તે કાર્ય મૃત્યુદારે પદોપદો માનવીના સકટ કરતા પણ આકર્ષક સકટ છે

તે સદ્વર્તનની આરાધના કરનારને સંક્રિત હોવા છતાં પણ પોતે ક્ષમા રાખવી પડે છે. જ્ઞાન, બળ, મધિકાર અને કુસ્થ ગુણો હોવા છતાં મામાન્ય જનો પ્રત્યે પણ સમાનતા અને નમ્રતા રાખવી પડે છે. વૈરીને વહતભ મળુવા પડે છે. મન્યના દુરુણોની ઉપેક્ષા કરવી પડે છે. એકડો એવડો હાજર થાય કેવળ ન્યાયતમી અને સયમી બનવું પડે છે. સેકડો પ્રવેશીને પણ ગરજ રખાતા માર્ગ પર મીઠા ન માડતા ત્યાગની આકર્ષિ અને મક્કમ દેખી જમન કરવું પડે છે.

આ બધું સ્નેહ બધાં હૃદયે અને ઉછરવે સા ન કરી ઉત્પાદ પૂર્વક આગળ વધે જાય તે સદ્ગુણોનો સંગ્રહ સાચવી શકે છે, પચાવી શકે ॥ અતે તેનું સત્ત્વ ચૂસી શકે છે

આવા સદાચારી માધુને કયા કયા અને કેવી રીતે જન્મત રહેવાતું હોય છે તે માનસિક, કાયિક અને વાચિક એમ સયમના મલ્લે અગોની બિન્નબિન્ન દષ્ટિબિંદુઓથી આપેલી સદાગ વિચારણા આ અધ્યયનમાં આપેલી છે કે જે માધકના જીવન માટે અમૃત સમાન પ્રાણ પૂરે છે

ગુરુદેવ બોલ્યા —

- [૧] સદાચારના બહારરૂપ સાધુતાને પામીને બિંદુઓએ શુ કરવું જોઈએ તે હું આપને ક્રમપૂર્વક કહીશ હે બિંદુઓ ! તમે મને સામજો
- [૨] પૃથ્વી પાણી, અગ્નિ વાયુ લીકુ ધાસ વનસ્પતિ વૃક્ષો અને ખીજ તથા જે હાવતાં ચાનતાં પ્રાણીઓ છે તે બધા જીવો છે એમ મદર્ષિ (સવચ પ્રભુ)એ કત્યુ છે

નોંધ — આ વિશ્વમાં પણ તેા એવા સૂક્ષ્મ જીવજંતુઓ હોય છે કે જે આખરો દેખાતા નથી છતાં વૃદ્ધિ, હાનિ, લામણી કલ્યાદિ પાથી જાણી શકાય છે કે એ જીવો ॥ હમણાં વૈજ્ઞાનિક શોધથી વનસ્પતિમાં પણ મોટા પ્રાણીઓ જેવીજ સુખ દુઃખ વિરહ શોક પ્રેમ કલ્યાદિની લામણીઓ છે તેનું સિદ્ધ થયું છે સૌ જીવો પછી તે નાના હો કે મોટા, જીવવા હમ્મજ છે સૌને સુખ પ્રિય છે માટે સુખના હમ્મજો તેનું રક્ષણ કરી તેને સુખ પહોંચે તેમ સાવધાનીથી રહેવું અને વર્તવું જોઈએ

- [૩] તે જીવો પ્રત્યે દમ્ભેશાં અર્દ્ધમક વૃત્તિથી રહેવું જોઈએ જે મન વાણી અને કાયા (કમ)થી અર્દ્ધમક રહે ॥ તે માધક તે પ્રમાણે કરવાથી આદર્શ મેંવમી બને ॥

નોંધ — જેમ ઉપચોગિનાઓ (જરતિષાતો) ઘટે તેમ દિસા ઘટે અને જેમ જેમ દિસા ઘટે તેમ તેમ અનુક્રમ જન્મત થાય આથી સાચો

સંયમીજ સાચો અહિંસક કે અનુકંપક કહેવડાવવાને લાયક બની રહે છે એ અસંયમી હોય તે અવશ્ય આઠાવતા પ્રમાણુમાં હિંસક હોયજ પણ તે હિંસા સ્થૂળ છવોની હોય કે સૂક્ષ્મ છવોની હોય, પ્રત્યક્ષ હોય કે પરોક્ષ હોય, પોતે કરવો હોય કે બીજા પાસે કરાવવો હોય તેમાં તે બંને અનુકંપ અવશ્ય આગીદાર બનવો હોય છે પણ બંને તે કર્મથી હિંસક હોય કે મનથી હિંસક હોય પણ તે સાચા અહિંસક તો ન જ હોઈ શકે

[૪] (હવે ક્રમપૂર્વક પ્રત્યેક છવોની અહિંમા જૈન બિશુઓએ કેમ પાળવી તે બતાવે છે —) સમાધિવન સંયમી પૃથ્વી, ભીંત, સચિત્ત શિના કે પૃથ્વીનું ઢેકું પણ પોતે બાજે નહિ કે ખોતરે નહિ, બીજા પાસે ભગાને કે ખોતરાવે નહિ તેમજ બીજો કાંઈ તેની સજીવ પૃથ્વીને ભાગનો કે ખોતરતો હોય તો અનુમોદન આપે નહિ આ પ્રમાણે તથ્ય કરણથી તથા મન વચન અને કાયા એમ ત્રણ યોગથી સંયમી હિંમા કરે

[૫] તેમજ સજીવ પૃથ્વીપર કે મજીવ પૃથ્વી પરડાયેલા આમનપર જેસે પણ નહિ પરંતુ જે આવસ્થકતા હોય તો જેની માનિદીની તે વસ્તુ હોય તેની આઠા આગી લીધા બાદ તેનું પ્રમાર્જન કરીને પગીજ તે પર જેસે

નોંધ —પ્રમાર્જન કરવાનું પ્રયોજન એ છે કે તેમ કરવાથી સજીવ ધૂળ બાજુ પર થઈ બચ અને તેથી સૂક્ષ્મ છવોનું પણ સરમણ થાય આ ક્રિયા માટે જૈનબિશુઓ રજોદરણ નામનું વપકરણ (સંયમનું સાધન) હરિયા પોતાની પાસે રાખે છે

[૬] સંયમી બિશુ ઠકું પાણી કરાનું પાણી કે સચિત્ત જરફનું પાણી ન સેવે (અર્થાત ન પીએ) પરંતુ અમિથી પૂર્ણ તપાનેધું તથા ધોતણનું નિર્જીવ થયેલું પાણીજ મદ્ય કરે અને વાપરે

નોંધ —આમજ ચોથા અધ્યયનમાં કહેવાઈ ગયું છે કે પાણીમાં બીજું કાંઈ પણ રાસ પડે તો તે નિર્જીવ થાય આથી જોળ, આટા કે ગેલી

ખીજ પાઈ વસ્તુ પડી હોય તો તે હક પાળી પણ (અમુક કાળ વીત્યા પછી) અચેત (નિર્જીવ) બને છે અને તેવું પાળી ને નિર્જીવ તેમજ શરીરસ્વાસ્થ્યને અનુકૂળ હોય તો બડે અત્રિપ્રપ્ત ન હોય છતાં ત્રિપુ તેને ગ્રહણ કરી શકે છે

[૭] મંદમી મુનિ કદાચિત્ કારણવચાત્ પોતાનો દેહ સચેત પાણીથી ભિંભાયેલ હોય તો તેને વસ્ત્રથી ન લૂકે કે હાથેથી ન મક્કે તેમજ મચેત પાણીના છવેલી દયા બાણીને તે ભિંભાયેલા દેહને તે વખતે સ્પર્શ પણ ન કરે

નોંધ — મળશકા દૂર કરવા જતા કે અન્ય કારણથી બહાર જઈ આવતા માર્ગમાં અકસ્માત વરસાદ પડવાથી કાંચા ભિંભાયેલા ત્યારે કેમ વર્તવું તે માટે ઉપરની બિના છે અન્યથા વરસાદ પડેનાં હોય ત્યારે ઉપરના આવરણ કારણે ચિવાય પોતાના સ્થાનથી બહાર નીકળવાની જોન શાસ્ત્ર મુનિશ્રીને મના કરે છે

[૮] મુનિ નગતા અંગાગ અત્રિ અમિના કબ્જો કે બળના કાષ્ટને સગમારે નહિ, દવાવે નહિ તેમ કારે પણ નહિ

[૯] વગી તાળના વૉજણાથી પખાથી, ઝાડની ડાલે કરીને કિંવા ખીજ કોઈ વસ્ત્ર ઇત્યાદિ વસ્તુઓને દનાણીને પોતાના શરીરને વાયુ ન નાખે તેમજ ખીજ આકારાદિ વસ્તુને ઠડી કરવા માટે પણ વાયુ ન નાખે

[૧૦] મંદમી ભિક્ષુ લામ વૃમ દગ કિંવા કોઈ પણ વનસ્પતિના મૂળિયાને છેડે (કાપે) નહિ તેમજ જિન જિન પ્રકારના ખીજે કે તેની ખીજ કાચી વનસ્પતિઓ ખાવના મનથી પણ વિચાર ન કરે

[૧૧] મુનિ વૃક્ષોની ખીજોખીચ ઝાડીઓમાં ઉભો ન રહે તેમજ ખીજ, લીલી વનસ્પતિ પાણી બિનાડીના ટોપ જેવી વનસ્પતિ તથા લીલ કે દૂનપર મેસે પણ નહિ

[૧૨] મર્વ ગ્રાણીઓની દિસાથી વિરામ પામેના ભિક્ષુ મન, વાણી કિંવા કમથી ત્રસ (હાથતા ચાલવા) છવેલી પણ દિસા ન કરે

પરંતુ આ વિષયમાં (નાના મોટા જીવોના) જીવનની કેવી વિચિત્રતા (જિજ્ઞાસા) છે તેને વિવેકપૂર્વક જોઈને મધ્યમમંય વર્તન ગણે

નોંધા—પાણી વખત સૂક્ષ્મ જીવોની દયા પાળનાર મોટા જીવોની કામળી ન હોવાથી તેથી સ્પષ્ટ વસ્તુને જુદી બંધ છે તેથી અહીં મન અને વાળીથી પણ ત્રય જીવોની સામગ્રી ન હોવાથી એવો સાર આપ્યો છે

[૧૩] (૬૧) નિસકુન સૂક્ષ્મ જીવોની દયા માટે કહે છે કે —) પ્રત્યેક જીવો પ્રત્યે દયા ધરાવનાર મંયમી ત્રિષુ આ (કહીશું) આડ (પ્રકારના) સૂક્ષ્મ જીવોને વિવેકપૂર્વક સમજીને તથા તેને જોઈને પાણી ત્યાં જોમે, ઉભો રહે અથવા સૂમે

[૧૪] ને આડ પ્રકારના કયા સૂક્ષ્મ જીવો છે ? એમ જ્યારે મંયમી ત્રિષુઓ પ્રશ્ન કરે ત્યારે વિચારીને અને મેધાવી શુદ્ધ આ પ્રમાણે કહે છે

[૧૫] (૧) રત્ન સૂક્ષ્મ-ગોમ પુવર કે તેનું સૂક્ષ્મ પાણી, (૨) પુષ્પ સૂક્ષ્મ-ધાતુ ખારિક ફૂલો (૩) પ્રાણી સૂક્ષ્મ-સૂક્ષ્મ કુચના જોવા જીવો (૪) ઉત્તિમ સૂક્ષ્મ-કીડી નગરાના દરો, (૫) પતક સૂક્ષ્મ-લીમડા, (૬) ખીજ સૂક્ષ્મ-ખીજો (૭) દગિત સૂક્ષ્મ-લીલા અંકુશો અને (૮) આડ સૂક્ષ્મ કીડી, પ્રાણી વગેરેના સૂક્ષ્મ ઈંડાઓ

[૧૬] જ્યાં ઈંડોને નિયમમાં રાખનાર મંયમી ત્રિષુ ઉપરનાં આડે સૂક્ષ્મ પ્રાણીઓને જાણીને ન હોય તેમ મંયમીવધી ઉપ ગોમપૂવક રહે.

[૧૭] મંયમી ત્રિષુ નિત્ય ઉપગોમપૂર્વક (સ્વચ્છ ચિત્ત રાખી એકાગ્રતા પૂર્વક) પાત્ર કેનક સંપાદવાન ઉચ્ચાર જૂમિ, પયારી અથવા આમનનું પ્રતિષેષન કરે.

નોંધ — અનુષ્ઠાન કાંઈ જગ્યા છે કે કેમ ? એક જગ્યા અને જગ્યાઓ હોય તે તેને એક જાણી જાણ ન પડે તેથી તેથી રીતે શ્રદ્ધા તેથી ક્રિયાને

પ્રતિવેખન વિધિ કહેવાય ■ તે કવી રીતે યાય છે તે વિસ્તારપૂર્વક જોવા માટે ભુખો ઇતિરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૬ મુ

[૧૮] સંવત્સરી બિહુ મગ મૂત્ર બગખો નાકનો ગેન કે છરીરનો મેલ નાખવાનો હોય તો તે પણ જીવગૃહિત સ્થાન જોઇને જ નાખે
નોંધ — જો સ્વજો મગ વગેરેનું વિસર્જન કરવાનું હોય છે તે સ્થાનને ઇચ્છાર ભૂમિ કહેવાય છે તે સ્થાન પણ વિશુદ્ધ તથા જીવગૃહિત છે કે કેમ તે જોઈ લીધા પછીજ ત્યાં મળશુદ્ધિ કરવી ધટે આવી શુદ્ધિની શુદ્ધસ્થાવનમાં પણ ખૂબ આવશ્યકતા હોય છે

[૧૯] જોજન કે પાણી માટે ગૃહસ્થના ઘરમાં ગયેલો બિહુ યત્ના (સાવધાની)પૂર્વક ઉભો રહે અને મર્ષાગપૂર્વક મોંએ પરંતુ ત્યાં રહેલા પદાર્થો તગદ (કિંવા રૂપવતી સ્ત્રીઓ તરફ પોતાનું મન) પ્રેરે (સનચાલે) નહિ

[૨૦] (ગૃહસ્થને ઘેર બિહાર્થે જતા) બિહુ ધણું પોતાના કાનેથી સાકું નરમું સાંભળે છે તથા આખોમી સાકુ શુરુ જુએ છે પરંતુ બધું જોયેનું કે સાંભળેનું ખીજને કહેવું તે તેને માટે યોગ્ય નથી

[૨૧] માકું નરમું જે સાંભળેલું કે જોયેલું કહેવાથી ખીજને ઈર્ષા પડે એ કે સાગણી દુભાય તેવું બિહુ કદી ન જોતે તેમજ કાઈપણ પ્રકારે ગૃહસ્થને જાજે (સાધુને ન જાજે) તેવો વ્યવહાર પણ ન આવડે

નોંધ — ગૃહસ્થને જાજે તેવો જાજે કે સુચમધર્મને જાધિત વ્યવહાર સાધુ ન કરે

[૨૨] કાઈના પૂજવાથી કે અણપૂજ્યે કદી પણ બિહુ બિહુના મંત્ર ધર્મા આ રમાગ છે કિંવા રસહીન છે, આ ગાય સાકું છે કિંવા ખરામ ■ અથવા આ દાતાએ આપ્યું અને ફતાલાએ ન આપ્યું વગેરે વગેરે કશું પણ ન જોતે

[૨૩] બિહુ જોજનમાં આમકત ન થાય અને ગરીમ કે તવગર જ નેતે ઘેર સમાનભાવથી ગાયરી (બિહાર્થે) જઈ દાતારના અવગુણો

ન બોલતા મૌનપણે જે કંઈ મળે તેમા સંતોષ માને પરંતુ પોતાના નિમિત્તે ખરીદેલી, કરેલી કે લવાયેલી હોય તેની તથા સચેત બિદ્યા કદી ન લે.

[૨૩] સંયમી પુરુષ કદી (ગત્રિવામ) થોડા પણુ આનાગનો સચવ ન કરે અને પ્રત્યેક જીવોની રક્ષા કરનાર તે માણસ નિસ્વાર્થ તથા (અપ્રતિનદતાથી) અનાસક્ત ભાવે સંયમી જીવનને વહન કરે.

[૨૪] કાશ્યપનોનો પાલક, અદ્ય ઇચ્છાવાળો અને મૃતોથી જીવન ગાળનાર સંતુષ્ટ માધક જિનેશ્વરોના સૌમ્ય અને વિશ્વવક્ત્ર સ્વાસનને (સાંભળીને) પ્રાપ્ત કરીને કદી પણુ આસુરત્વ (ક્રોધ) ન કરે.

નોંધ —સુધમ, સંતોષ અને ઇચ્છાનો નિરોધ જે વણુ વસ્તુઓના જેમા વિશ્વાસ તે જાન આવો સાધક જિનસ્વાસનને પામીને પ્રસન્ન પડ્યે પણુ ક્રોધ ન કરે કાશ્યુ કે ક્રોધ કરવાથી જૈનત્વ હાનિ છે અને આસુરત્વ (આસુરીભાવ) ઉત્પન્ન થાય છે આસુરી પ્રકૃતિને હાની દેવી પ્રકૃતિઓને આશાથી તે એક ધર્મમણ્ડળનું કૃણ છે.

[૨૬] સામજીકતા જાનને સુખ ઉત્પન્ન કરે તેવા (મનોહર) સ્વપ્ને (સાંભળીને તે) તરફ રાગવૃત્તિ ન થરે કિંવા બચ્ચ કે કઠોર સ્પર્શ થયેથી તે તરફ દ્રેષ ન ધારણુ કરે પરંતુ સમભાવથી તેને દેહદારા મદન કરે.

નોંધ —રાગના સ્થાનોમા રાગ અને દ્રેષના નિમિત્તોમા દ્રેષ થવો તે તો જીવાત્માને માટે પ્રકૃતિસિદ્ધ વસ્તુ છે માટેજ તે જન્મેમા સમાનવૃત્તિ બળતી રાકે તેજ મમણુ અથવા તેવી વૃત્તિનો ઉપાસક તેજ જૈનસાધક ગણાય.

[૨૭] ત્રિશુભાધક જૂખ પિપામા (તૃષ્ણા) ઠંડી ગરમી, દક્ષત્રી રાખ્યા, અત્રેય ઉત્પન્ન કરે તેવો પ્રમત, સિદ્ધ ઇત્યાદિ પશુ કિંવા માનવ તરફનો બચ્ચપ્રસન્ન ઇત્યાદિ જે કંઈ પરિપદો (આશ્ચર્ય આવી

પહેલાં સંકટો) ઉત્પન્ન થાય તેને પ્રસન્ન ચિત્તથી સહન કરે
કામ્ય કે દેહનું કુ મ તે તો મહાસુખનું નિમિત્ત છે

નોંધ — દેહનું કુળ એટલે ઉદ્વિષાનો સયમ એ કે ઉદ્વિષાનો
અસયમ એ બાલ દહિએ દેખતા સુખરૂપ લાગે છે પરંતુ પરિણામે
એકાંત કુખનું જ કારણ છે ત્યારે સયમ એ પ્રથમ ઉદ્વિષાના અધ્યાસથી
કુખરૂપ બાંસે છે પરંતુ પરિણામે એકાંત સુખનું જ કારણ છે સયમ
પ્રકાર શુદ્ધરૂપ હોય તો પશુ સયમદ્વારા સતોષ અને અહિંસાના સદ્ગુણોને
દેખે અને સુખી થાય છે

[૨૮] સયમી સૂચાસ્ત થવા પછી અને સુર્વ ઉગતા પહેલાં કોઈ પણ
પ્રકારના આધારની મનથી પણ ઈચ્છા ન કરે

નોંધ — શત્રિકો જનનો નિષેધ બોધ અને પ્રાચીન વેદધર્મમાં પણ છે
શત્રિકો જન શારીરિક નિષેધ (વૈદિક દહિ)થી પણ વર્ણ્ય છે

[૨૯] મનથી શુરમાથી શત્રુનો તણાણાટ ન કરે તેમજ અયપદ,
(નપનતાથી રહિત), ભોજનમાં પરિમિત, અત્પભાથી (થોડું
ભોજન) અને ભોજન કરવામાં દાન્ત (દમિનેન્દ્રિય) અને
કદાચ દાતા અદ્ય આદ્ય આપે તો તે થોડું મેળવીને તેની
નિંદા ન કરે

[૩૦] સાધુ કોઈ પણ વ્યક્તિનો તિરસ્કાર ન કરે અને પોતાની આત્મ
પ્રશંસા પણ કદી ન કરે તેમજ શાસ્ત્રજ્ઞાન અથવા અન્ય
વસ્તુને મેળવીને તપશ્વર્ણ કરીને હિંસ્ર જાતિ કે ઉત્તમ
શુદ્ધિ મેળવીને તે માટે અભિમાન ન લાવે

[૩૧] જાણ્યે કે અજાણ્યે અધાર્મિક ક્રિયા (ધર્મિષ્ઠ સાધકને ન જાણે
તેવું વર્તન) થઈ ગઈ હોય તો તે કરીને તેને ન છુપાવતાં પ્રાય
શ્ચિત દ્વારા પોતાના આત્માને તુરંતજ તે પાપથી મુક્ત કરે
અને (ખીજવાર તે ન થાય તે માટે સાવધાન રહે) અર્થાત્
ખીજ વાર તેવું ન આવડે

નોંધ — સાચા માત્ર ભૂલને પાત્ર છે પણ તે ગૃહસ્થ હો કે ત્યાગી હો. પરંતુ તે નાની કે મોટી ભૂલ થયા પછી તુરત જ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી લેવું જોઈએ તેથી ભૂલ ફરીથી ન થવા પામે તેજ પ્રાયશ્ચિત્તની ઘણી ક્યોટી છે. વારંવાર પ્રાયશ્ચિત્ત લેવા છતાં ભૂલ થઈ જતી હોય તો તે કાતો સાચું પ્રાયશ્ચિત્ત નથી અથવા તો પ્રાયશ્ચિત્ત તે ભૂલને માટે યોગ્ય નથી કે જોઈ છે તેમ સમજવું.

[૩૨] જિતેન્દ્રિય, અનામસ્ત અને શુદ્ધ અંત કરજીવાળો માધક બૂનથી અનાચાર (અયોગ્ય કાર્ય) સેવાઈ ગયો હોય તો તેને દૂધાવી ન રાખે પરંતુ હિતૈથી મુરુજનની મમક્ષા તેને પ્રકટ કરી તેનું પ્રાત્નગિત લાઇ ન અને દમેટા શુદ્ધ (નિષ્પાપી) યતો રહે.

[૩૩] વળી પોતાના આચાર્ય (ગુરુ) મહાત્માનું વચન સ્વીકારે અને પછી કાર્યથી પૂર્ણ કરે.

નોંધ—આ શ્લોકમાં વિનયિતા બતાવી છે. યજ્ઞા સાધકો મહાપુરુષોની શિક્ષા થયેલથી સ્વીકારે છે. પરંતુ વર્તનમાં જો તે શિષ્યા ન હોય તો યજ્ઞાર્થ જ્ઞાન થતો નથી. માર્ગ ચાલી અને વર્તન જાણેલા તે વસ્તુ લાવતી તેમ કહ્યું.

[૩૪] (ભોગોના પ્રત્યક્ષ સુખો શા માટે ત્યાગવા તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે —) મનુષ્યજીવનનું આયુષ્ય બહુ પરિમિત (દૃઢ) છે, અને પ્રાપ્ત થયેલું જીવન સંખ્યમયુગ છે. માત્ર આત્મમર્મિદ્ધ (નિકામ)નો માર્ગ જ નિત્ય છે. જોમ મમજી માધક ભોગોથી નિવૃત્ત થાય છે.

નોંધ — જીવન અનિત્ય હોય તો ભોગોની અનિત્યતા તો સ્પષ્ટ છે. આનંદતામાં આનંદના ભિન્નભેદો નથી સાધરતા તેથી તત્ત્વજ્ઞ સાધક આત્મ ક્રિયા સ્વયં વિરમી બન્ય છે.

[૩૫] માટે સત્યના શોધક માધકે પોતાનું મનોજાળ, શારીરિક શક્તિ, આરોગ્ય, શ્રદ્ધા, સેત્ર અને કાળ જોઈને યોગ્ય રીતે પોતાના આત્માને ધર્મમાં જોડી દેવો હો.

નોંધ — સિદ્ધાન્તું દૂધ બલિષ્ઠ છે અમૃત એ ઉત્તમ છે, પરંતુ પાત્ર તેને ઝીરી રાકે તેણે ન હોય તો તે દૂધ નકારું જાય ■ અને ઉત્તમ પાત્રને સુક્રિયાન કરે ■ તેજ રીતે ત્યાગ, પ્રતિજ્ઞા, નિષ્ક્રમો એ બધું ઉત્તમ હોવા છતાં પાત્રની યોગ્યતાઓનાં વિવેક ન કરાય તો તે ઉત્તમ વસ્તુઓ અને તેને પ્રદાણ કરનાર વ્યક્તિઓ પણ નિંદાને પાત્ર બની રહે છે મટિન કૌરવ કાર્ય કરતા પહેલાં ઉપયુક્ત પદાર્થોના વિચાર અને વિવેક ભળવવા મટિ મહાપુરુષો દિશાસૂચન કરે છે

[૩૬] (ધણા સાધકો પોતે યક્તિમાન અને સાધનસંપન્ન હોવા છતાં ધર્મરુચિ નથી ધરાવી શકતા તેને ઉદ્દેશીને મહાપુરુષો કહે છે — જ્યાં સુધી જરા (વૃદ્ધાવરચા) આવી નથી જ્યાંસુધી રાગનો ઉપદ્રવ થયો નથી જ્યાંસુધી જની ઉદ્વિગ્નો તથા અંગ ક્ષીણ થયા નથી ત્યાં સુધી મનુષ્યે અવશ્ય ધર્મને આચરવો જોઈ એ

નોંધ — સરીર એ ધર્મનું પરામ સાધન છે તે સ્વરથ હોય તોજ સાત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, આહિંસા, સ્વમમ હત્યાદિ વસ્તુઓનું પાલન થાય બાલપણમાં તે સાધન પરિપક્વ હોવું નથી અને જરા અવસ્થામાં ક્ષીણ થવાનો ભય છે તેથી તરુણ અને યુવાન વયમાં ધર્મકૃત્યો કરવા એ સમુચિત છે

[૩૭] (ધર્મક્રિયાનું પ્રયોજન શુ ?) આત્મહિતનો ઇચ્છુક સાધક પાપની વૃદ્ધિ કરનાર્થ ક્રોધ માન, માયા અને લોભ એમ ચાર પ્રકારનાં દોષોને શીઘ્ર વગી કે (તજ દે)

નોંધ — ધર્મક્રિયાનું કળ સીધું આત્મા સાથે પરિણમે ■ એમ જૈન શાસન માને છે એટલે ધર્મિકની પરીક્ષા તેના બાહ્યચિહ્નોથી નહિ પણ ગુણોથી થાય છે અને એટલે અચે દોષોનો વિલક્ષ્ય તેટલીજ ગુણોની ઉત્તરિ થાય ■ તેથીજ સર્વદોષોના મૂળરૂપ આ ચાર કષાયોને અહીં વર્ણવી તેને ■ કરવા એજ સાધકનું ધર્મકર્તવ્ય એમ સમજવું છે

[૩૮] ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરે છે, માન વિનયનો નાશ કરે છે માયા મિત્રતાનો નાશ કરે છે અને લોભ તો સર્વગુણોનો નાશક છે

નોંધ — પ્રેમ એ જીવનનું અમૂલ્ય છે વિનય એ જીવનની રસિકતા છે મિત્રભાવ એ જીવનનું મીઠું અવલંબન છે અવલંબન, વિશ્વાસ અને જીવન એ ત્રણે ગયા પછી તો જીવન જડવત્ જની બધું છે તેથીજ આ હુકુમો પર ઓઠાવતો વિનય મેળવવા માટે પ્રતિજ્ઞા સ્વાધ્યાય રહેલું એજ સાવકનો ધર્મ અને મનુષ્ય જીવનનું પરમ કર્તવ્ય છે

[૩૬] માગેજ માધક ઉપશમ (ક્ષમા)થી ક્રોધને દણે મૃદુતાથી અભિ-
માનને છતે મરણ સ્વભાવથી માયાનો અને સંતોષ દ્વારા લોભનો
વિનય કરે

નોંધ — સદનશીલના પોતાના અને પરના બંનેના ક્રોધને દૂર કરી
શકે છે મૃદુતા અભિમાનને જતી બધું છે સરળ સ્વભાવ હોય ત્યાં કપટ
રહી શક્ય નથી અને સંતોષ આવે તો લોભનો પણ વિનાશ થતો બધું
છે આથી સૌથી પરમ સ્થાન સંતોષનું છે એક સ્પૃહા આવી કે ઉપરના
મારે હોયો ન હૃદયમાં છતાં યવાનાજ અને સંતોષ જન્મ્યા એટલે બધા
હોયોનો કમલ વિલસ થતો જવાનો સારાસ કે અસંતોષ એજ હુકુમોનું મૂળ
અને પાતનનું પ્રબળ નિમિત્ત છે

[૪૦] (ક્રોધાદિ કષાયોથી દાનિ થી થાય તે બતાવે છે —) ક્રોધ અને
માનને વશ નાંદ કરવાથી તથા માયા અને લોભને વધારવાથી
આ ચારે દાળા કષાયો પુનર્જન્મરૂપ વૃક્ષોનાં મૂળને સિંચન
કર્તા કરે છે

નોંધ — “કેં દુઃખમૂલં મય એવં છાયો” હું ખત્રુ મૂળ શું? તેનો
પ્રત્યુત્તર મને છે કે સસાર અને સંસાર એટલે જન્મમરણનું ચક્ર સારાસ
કે હું ખત્રુ દેવનું પુનર્જન્મને નિવારવા એજ જીવનનો દેવ છે તો તેને
વધારનારા કષાયોને છત્યા વિના સસારથી મુક્તિ થી રીતે શક્ય છે ?

[૪૧] હવે ત્રિશુભાધિકના વિસિદ્ધ નિવર્તો બતાવે છે —) પોતા દરતા
અધિક હિતમ આગ્રિવાળા એટલે કે ચારિત્રદ્ધ અથવા જ્ઞાન
વૃદ્ધ એવા શુભજનો પ્રત્યે વિનય બળવે પોતાના હિત્ય ચારિત્રને

નિશ્ચય રાગે સકટના સમયમા પણ તે પોતાની ટકને તજે નહિ તેમજ કાચખાની પેઠે અંગોપાંગ (છદ્વિવાદિ વર્ગ)ને ગોપની તપ અને સંવચ તરફજ પોતાનો પુરુષાર્થ વાગે

નોંધ —વિનયિતા જળવવાથી તે તે વિસિદ્ધ પુરુષોના ગુણોનો વારસો મળે છે હૃદય ચારિત્રને ટકાવી રાખવાથી આત્મસક્રિય અને શક્યબળ ખૂબ વધે છે

[૪૨] તેમજ તેવો સાધક નિદ્રાનો શોખ ન રાખે હાંમીની વાતોનો ત્યાગ કરે કોઈની છાની વાતોમાં રસ ન લે, પરંતુ તે હમેશાં (નિવૃત્તિના સમયે) અભ્યાસ તથા ચિંતનમા રક્ત રહે

નોંધ —અધિક નિદ્રાનો આગ્રહ લેનાર સાધક આજસુ ઘડીભય છે નિદ્રાનો હેતુ માત્ર અમને નિવારવાનેજ છે પરંતુ તેજ જો શોખની વસ્તુ થકી પડે તો શ્રમમા હાનિ થપાવે છે

હાસી મલકાની ટેવ પોતાને અને પરને હાનિને દુખ ઉત્પત્તિ કાલે છે છાની વાતો સાંભળવાથી નિંદા દુષ્કાલ અને પાપિષ્ઠ પ્રકૃતિ બને છે મારે અતિ નિદ્રા, હાસી અને કોઈની ગુસ્સ વાતો સાંભળવાની ટેવ શાશ્વ સાધકે છાડી દેવી પડે.

[૪૩] (ગ્વાધ્યાયમાં કાચ મન ન ચોટે ત્યારે શુ કરવું તેકહે છે —) આગમને મર્વશા ત્યાગી તથા મન, વચન અને કાયા એ ત્રણેની (એકમત્રતા) એકવાક્યતા કરી તે યોગને નિશ્ચયરૂપે (દશ પ્રકારના) અમણ્યધર્મમાં સ્થાપે અમણ્યધર્મમાં સર્વથા યુક્ત રહેતો યોગી પરમ અર્થને પામે છે

નોંધ —સદિષ્ટુતા નિર્દોષતા, સનેષ, સમતા, કમલતા, નિશ્ચિ મનિતા, સત્ય સચમ, જ્ઞાનચર્ચ, ત્યાગ અને તપ આ દશ પ્રકારના સયમો ધર્મો છે સાધુએને તેમનો જ સમયે જોની કસોટીનો પ્રયત્ન આવે તે સમયે તેમા સતત અડાલ રહે આ ધર્મોજ સાચા અવણ્યધર્મો છે અને તે ધર્મોથીજ પરમાર્થ (બ્રહ્મસ્થિતિ) પમાય છે

[૪૪] આતોક તથા પગલોક જન્મેમા દિન યાય અને જેનાથી મદગતિ પ્રાપ્ત થાય તેવા જલ્દુશ્રુત યાની પુરુષની સાધક ઉપાસના કરવી ઘટે અને (તેમના સત્સંગથી) પોતાની સકાન્ત સમાધાન કરી અર્થનો નિશ્ચય કરી લેવો જોઈએ

નોંધ—આતોકમા જ્ઞાનદાન મળવાથી દિવસ યાય અને તે જ્ઞાનના પ્રભાવે હૃત્તમ ચારિત્રનું ધરતર યાય તેથી પરજોડના પશુ ઉપકારક શુભ દિવસની ગણાય કારણકે તેવા જ્ઞાની પુરુષના નિમિત્તથીજ અતઃકરણની અશુદ્ધિ નીકળી વિશુદ્ધિ યાય ■ કે જે વિશુદ્ધિદ્વારા આત્મસાક્ષાત્કાર થઈ શકે આત્મસાક્ષાત્કાર એજ જીવોનું અસીદ્ધ છે અને આથી પવિત્રતાથી પ્રાપ્ત થયેલી દિવ્યમતિ દિવા હૃત્તમગતિ પશુ જુને વધુ તે સાધકને આત્મ વિકાસના પથેજ લઈ જાય છે

[૪૫+૪૬] (એ યાની શુભ મમીપે કેરી રીતે જેમણે તે મનધર્મા હવે કાયાધિનય કહે છે —) જિતેન્દ્રિય મુનિ પોતાના હાથ, પગ અને શરીરને યથાવસ્થિત (વિનયપૂર્વક) ગમીને તથા પોતાની અપજાઈદ્રિયોને ગોપણીને ગુરજનોની જલ્દુ પાસે બેઠો બેઠ ન જેમે તેમજ ગુરુના માથળને બહીને પશુ ન જેમે પરતુ મધ્યમ રીતે વિનય તથા વિવેક જાગરીને ગુરજનો પાસે જેમે

નોંધ—જે આસને જેસવાથી શુભને કે હતરજનેને વિષ્ણુ યાય કે પોતાનો અવિનય જલ્દાય તેવા આસને ન બેસવું ઘટે

[૪૭] (હવે વચનનિનઃ જતાવે છે —) મુવમી સાધક અણુપ્રજ્યો કદી ન બોલે તેમજ કોઈ બોલતું હોય તે પૂર્ણ ન બોલી રહે તે પહેલાં વચ્ચે પશુ ન બોલે ખીક પાછળ કોણની નિંદા ન કરે તેમજ માયા (કપટ) અને અસત્ય એ જન્મે ઝેરને સર્વથા તજી દે

[૪૮] વળી જે ભાષા બોલવાથી જીજ્ઞાસે અરિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય, જે વાણી બોલવાથી અન્યજન શીઘ્ર ક્રુપિત થાય તથા જે વાણીથી ક્રોધનું અદિત યાય તેરી ભાષાને સર્વથા ન બોલે.

[૪૯] પણ આત્માર્થી સાધક જે વસ્તુ જોઈ હોય તેનેજ પરિમિત અને સંદેહ રહિત, પૂર્ણ સ્પષ્ટ અને અનુભવયુક્ત વાણીમાં બોલે તેની વાણી પણ વાચાળપણથી અને અન્યને ખેદ થાય તેવા ભાવથી રહિત હોવી જોઈએ

[૫૦] આમણ (સાધુપણ)ના આચાર તથા જ્ઞાનને ધારણ કરનાર અને દ્રષ્ટિવાદને ભણનાર એવા જ્ઞાનીમુનિ પણ વાણીમાં ઉચ્ચારણ કરવામાં ભૂલી જાય તે જનવા યોગ્ય છે માટે તેણે જાણીને સાધકમુનિ તેની હાંસી કે મરકરી ન કરે

નોંધ — આચારાગ્ર સૂત્રમાં અમણના આચારો છે તથા અમણીમાં આમણપણ સભ્ય જ્ઞાન છે તે જાણીને તથા દ્રષ્ટિવાદ નામનું સૂત્ર કે જે હાલમાં ઉપલબ્ધ નથી તે જૈનસૂત્રો તા ઉપયોગી અને આવશ્યક ગ્રંથો છે એવું મહાન જ્ઞાનપાત્રમાં પણ મહાચાર કે વાણીમાં સ્ખલના થવી સંભવિત છે તેા તેને સમયે 'આવા પણ ભૂલી જાય' એમ કહી તેની હાંસી કે મરકરી મુનિ કરી કરે નહિ કારણકે મનુષ્યમાત્ર ભૂલને પાત્ર છે તેમ જાણી નમ્રભાવથી તે ભૂલ સુધારવા માટે જ્ઞાનીજનને પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થનારૂપે કહે પણ તેમને માફ લાગે તેવું ન કરે

[૫૧] નક્ષત્રનો વિચાર, જ્યોતિષ, સ્વપ્નસંબંધિ જ્ઞાન વશીકરણ વિદ્યા, શુક્રેન શાસ્ત્ર, મત્રવિદ્યા કે વેદચિકિત્સા સંબંધી કદાચ પોતાને જ્ઞાન થયું હોય તેા તે ગૃહસ્થજનોને ન કહે કારણ કે તેને કહવાથી નાના પ્રકારે અનર્થ થવા સંભવ છે

[૫૨] (કહે કયા સ્થાને મુનિજનોએ રહેવું તે સ્થાનને નિર્દેશ કરે છે —) ગૃહસ્થજનોને નિમિત્તે બનેલાં સ્થાન, સંખ્યા અને આસનને મુનિ બોમળી (વાપરી) સહે પરંતુ તેણે સ્થાન ઓ પશુથી રહિત (એકાંત) હોવું જોઈએ અને મૃત્તિકા શરીરબાધા નિવારી થકાય તેવી ભૂમિકાની સાનુકૂળતા હોવી જોઈએ

[૫૩] જે તે સ્થાનમાં સાધુજી એકાંતી હોય (માથેના સાધકો પામે ન હોય) ત્યારે જીઓ સાથે વાર્તાવાપ કે કયા વાર્તા ન કરે અને

ગૃહસ્થનો પણ અતિ પરિચય ન કરે પણ માધુજનોની માથેજ પરિચય રાખે

નોંધ —એકાત્મા એકાગ્રી સી સાથે વાર્તાવાપ કરવાથી અન્યને રાજા કલ્પન થવાનો ભય છે એકાગ્રી ગૃહસ્થ સાથેના અતિ પરિચયથી પણ જાનબચાવનો સભય છે માટે ભિક્ષુ સીએ કે પુરુષો સાથે ઉપયોગ પુરતોજ પરિચય રાખે

[૫૪] જેમ કુકડાનાં બચ્ચાને દમંગા મિનાડીથી ભય રહ્યો હોય તેજ પ્રમાણે બ્રહ્મચારીને સ્ત્રીના દેહથી ભય રહે છે

નોંધ —આ કથન ઉપરથી તો એકાત્માનીજ ભણારો પરંતુ ભિક્ષુથી તપાસતા તેની વાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આવી જશે સીસરીનેનો ભય રાખવો એટલે સીપરિચય ન કરવો તેજ ભાય છે સ્ત્રીભક્તિ પ્રત્યે પ્રકરણે કે પ્રકરણભક્તિ પ્રત્યે સ્ત્રીને ધૂણી લાવવા મટિનું આ કથન નથી તેમ અનડા રહેવા માટે પણ નથી પરંતુ બ્રહ્મચર્યના સાધક કે સાધિકાને કેટલું ભયૂત રહેવું જોઈએ તેની સાવધાની સૂચક આ કથન છે

[૫૫] સાધક શ્રંગારનાં ચિત્રવાળી દિવાલને (તે તે ચિત્રો પર દકડડી લગાડીને) છુએ નહિ કિંવા તત્ત્વગ્રંથથી ચિંતન કરે નહિ તેમજ સુમનિજત સ્ત્રીને પણ તેના અભિનય તરફ દ્રષ્ટિ કરીને જોવાનો કે ચિત્રનવાનો પ્રયત્ન કરે નહિ કલ્પ આકરમાતથી દ્રષ્ટિ પડે તો સુની જેમ તેનાથી પણ દુગ્ગતજ દ્રષ્ટિને પાડી બેની લે

નોંધ —સ્વાભાવિક રીતે સુર્ષપર દ્રષ્ટિ લાગે વખત દસી સાધી નથી તેજ રીતે બ્રહ્મચારીની દ્રષ્ટિ બેની સુમનુર રીતે કેળવાઈ જવી જોઈએ કે તેને ઊંચા પૂર્વક સ્ત્રીઓના રૂપ લાવવજ અભિનય કલ્પાદિ ભવાનુ મન ન થાય અને ઊંચાદે ન દોવા છતાં ભવાય તો તે પાથી વિચારી ભાવના તો ભયૂત નજ થવી જોઈએ તેજ રીતે સાધવી સ્ત્રીને પ્રકર પ્રત્યે પણ સમજ સેવું

[૫૬] બ્રહ્મચારી સાધકે જેના દાઘ અને પગ-પેદાઇ મપેલાં હોય, કાંત અને નાકે કપાઇ ગયાં હોય કે વિકૃત બધાં ગર્ભાં હોય તથા

પૂર્ણ સો વર્ષ થઈ ગયા હોય તેવી વૃદ્ધ અને બેડોગ સીનો પશુ
સસર્ગ ત્યાગવો ધરે

નોંધ — પ્રલયવર્ષ પાળનાર વ્યક્તિએ પુરૂષે સ્ત્રી બેઠે દિવા સીએ પુરૂષ
બેઠે સાથે રહેવાનું તો સર્વથા ઇચ્છીત દેવું ધરે એકાંત એ વિકારની વાત
નાનું કલેજા નિમિત્ત છે વિકારનો રાક્ષસ વય, વર્ણ કે સ્થાઈર્યનો વિચાર
કરવા સારુ થોડી ચકતો નથી કારણકે તે અવિવેકી, કુટિલ અને સર્વભક્ષી છે

[૫૭] આત્મસ્વરૂપના સાધક માટે મોખા (શરીર મોહર્થ) સીનો
સમર્ગ અને રમવાળાં સ્વાદુ ખાણાઓ એ તાલપુટ (બંધકર)
ઝેર જેવાં છે

નોંધ — રસને દિવસે જીનેન્દ્રિય સાથે ખૂબ ચામું સખમ દેવાથી
તેવા લીખા વમતમવા કે અતિ રક્ષણા મિદાન્ન ઉત્પાદિ કોળનો વિદૂતિ
ઉત્પન્ન કરે છે શરીરસૌહર્દ અને ઠાવગીપ તેમા કલેજનો કાવ છે જી
ત્રીને સીનો માઠ સસર્ગ થાય એકલે આવી સ્થિતિમા તો મહાસમર્થ
મનરથી પુરૂષોનું પશુ પતન થવાનો સંભવ છે જેમ હેર પીધા છતાં
અમર રહી રાક્ષસ એ અપવાદ જવકલેજ દોષ તેજ રીતે આ ત્રણ વસ્તુ-
ઓનું સતત સેવન દોષા છતાં પતન ન થવું તે તો અત્યારાકુસુમ જેવી
અરણ્ય વસ્તુ છે

[૫૮] સીઓનાં અંતઃપ્રત્યય, આકાર, મીઠાં વેણુ અને સૌમ્ય નિરીક્ષણો
(કળાણો) એ કામ, રાગ (મનોવિકાર)ને વધારવાનાજ નિમિત્તરૂપ
છે માટે શાણો સાધક તેનું ચિંતન ન કરે

નોંધ — વિષયભાવના દિવા વિકારી દ્રષ્ટિથી સીનો અગોપાગ એવા
એ પણ મહાન વચકર દોષ છે

[૫૯] બધી પુરૂષ (જડ) વસ્તુઓના પરિણામને અનિત્ય સ્વભાવવાળાં
જળણીને શાણો સાધક મનોઘાત વિષયોમાં (મનમમતી ભિન્નભિન્ન
પ્રકારની વસ્તુઓમાં) આસક્તિ ન રાખે અને અમનોઘાત પદાર્થો
પર દ્રેષ પશુ ન લાગે.

[૬૧] હમેશા મુનિ પોદગલિક (જ.) પદાર્થોના પરિણમનને યથાર્થરૂપે જાણીને, તૃષ્ણા (લાલચ)થી રહિત થઈ તથા પોતાના આત્માને, શાત રાખીને મંયમધર્મમા નિચરે

નોંધ — પદાર્થમાત્રનો પલટવાનો સ્વભાવ છે જે આજે સુદર દેખાય છે તેજ કાલે અસુદર અને અસુદર સુદર બની જાય છે પદાર્થમાત્રના આ જન્મે પાસા તપાસી વિરસ્કાર કે પ્રવેશનમા ન પડતા સમભાવ પૂર્વકજ સાધુએ રહેવું

[૬૨] ભિક્ષુ જે શ્રદ્ધા અને વૈરાગ્યભાવથી પોતાના ધરને છોડીને ઉત્તમ એવા ત્યાગની જૂમિકાને પામ્યા છે તેજ શ્રદ્ધા અને દ્રઢ વૈરાગ્યથી મહાપુરુષોએ જતાવેના ઉત્તમ શુણ્યમાં રહી મંયમ-ધર્મનું પાલન કરે

નોંધ — ઉત્તમ શુણ્યમા મૂળ શુણ્ય તથા ઉત્તરશુણ્યનો સમાવેશ થાય છે તેનું વિસ્તૃત વર્ણન નેષા માટે જુઓ — દસવીકાલિક સૂત્ર અભ્યસન છટ્ટું.

[૬૩] તેરો સાધુ હમેશાં સંયમયોગ, તપ અને સ્વાધ્યાયયોગનુંજ સતત અધિષ્ઠાન કરતો હોય છે અને તેવા યોગી, મંયમ અને તપશ્ચર્યાના પ્રભાવે મપૂર્ણ શરોથી સંનિજત સેનાના ઉપરી (સેનાની જેમ પોતાનું અને પોતાના સૈન્યનું રક્ષણ કરે છે તેમ)ની માફક પોતાનો અને પરનો ઉદ્ધાર કરવા માટે યત્નિમાન બને છે

નોંધ — જે પોતાના દોષો દૂર કરી આત્મહિત સાધી શકે એ નથી તે કોની પણ લોકહિત સાધવાનો દાવો કરી શકે નહિ કારણકે પોતાના દોષોને દૂર કરવાથીજ તેવા શુદ્ધ યાત્રિત્રણીવળી અસર અથવા પર થઈ શકે છે અને તેજ સમર્થ પ્રકર યથાર્થરૂપે લોકનું હિત કરી શકે છે

અહીં સદ્વિદ્યા, સયમ અને તપ એ સચો છે, સાધક એ શૂરવીર છે, દોષો એ શત્રુઓ છે અને સદ્ગુણો એ પોતાની સેના છે આવેલ શૂરવીર પ્રકૃષ્ટ શત્રુઓને સહારી પોતાનું અને સદ્ગુણોનું રક્ષણ કરી શકે છે

[૬૪] સ્વાધ્યાય તથા સુધ્યાનમાં રક્ત સ્વ અને પર શુણ્યના રક્ષક તપશ્ચર્યામા લીન તથા નિષ્પાપી તે સાધકનું પૂર્વકાલીન પાપકર્મ

પણ જોમ અગ્નિથી ચાલોનો ગ્રેવ દણાય તેમ દણાઈ જાય છે

[૧૪] પૂર્વકથિત (કુમા દ્યાદિ) ગુણોને ખારણુ કરનાર સકોને સમભાવે મદન કરનાર શ્રુત વિદ્યાને ધારણુ કરનાર જિતેન્દ્રિય મમત્વભાવથી રહિત તથા અપરિમણી તેવો સાધુ કર્મરૂપી આવ રણો દૂર થવા પછી આત્મજ્યોતિથી વાહોના સમૃદ્ધથી અભ્યાસ સપૂર્ણ ચદ્રમાની પેઠે ઝગદળી ઉઠે છે અર્થાત્ કર્મભળથી નિર્મળ થઈ આત્મસ્વરૂપમય બને છે

નોંધ —સતત ઉપધોનપૂર્વક ભરત દસા મુદસ્વજીવનને છાનતા સૌ કાઈ કર્મનો ત્યાગ, આસન્નિ, મદ, માયા, ઇળકપદ, સોમ અને કદામદોનો ત્યાગ. જોન ત્યાગે જીવનુ જો ત્યાગી જીવનનું પરમ ચેતનવનુ લક્ષ્યભિદ્ધ છે જો સાધનાના માર્ગમા વિદ્યાનો દુરુપધોય અને જળનો સસર્મ જો કાદા જોવા છે તેને નિર્મળ કરી સત્સત્ત અને સદ્વિચાર સેવી સદ્વર્તન મટિ ચાલો સાધક સદા અને સતત ઉદયમવત રહે

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે આચારપ્રણિધિ નામનું આદ્યુ અધ્યયન પૂર્ણ થયું



વિનયસમાધિ

૯

પહેલો ઉદ્દેશક

વિનય ઝોટલે વિશિષ્ટ નીતિ-વિશિષ્ટ કર્તવ્ય

માનક જીવનના બે પ્રકારના કર્તવ્યો પૈકી સામાન્ય કરતા વિશિષ્ટ કર્તવ્ય તરફ તેલું વિશેષ લક્ષ્ય દોવું જોઈએ, કારણકે સામાન્ય કર્તવ્ય ઝોટલું છે વિશિષ્ટ કર્તવ્ય બે મુખ્ય છે મુખ્ય ધર્મના પોપણ માટેજ સામાન્ય કર્તવ્યોની યોજના ઉપયોગી છે જો વિશિષ્ટ કર્તવ્ય હજીયારું દોય તો સામાન્ય કર્તવ્યની રક્ષા બે નિમ્નપ્રાણ દેહની રક્ષા જેવી નિર્માલ્ય છે

શૃંગારના વિશિષ્ટ કર્તવ્યો, માધકના વિશિષ્ટ કર્તવ્યો અને બિનશુદ્ધ શ્રમજીના વિશિષ્ટ કર્તવ્યો બિન્ન બિન્ન હોય છે

અહીં દરેક જિજ્ઞાસુઓના જીવનને સ્પર્શતા ઉદ્દેશો છે પરંતુ એમા પશુ વિશેષ બાર શુદ્ધજીના શ્રમજી માધકોના પોતાના શુદ્ધ દેવો તરફના શા શા કર્તવ્યો છે ? તે વર્ણન આ ઉદ્દેશકમા વિશેષ રૂપે છે

સાધકને માટે ઉપકારક શુદ્ધ શાસ્ત્રકારો પરમાત્મા જેવી

ઉચ્ચ કોલિના કક્ષે છે ગુરુવે માધકના જીવનપથના સહચારી જોમિયા છે અને તેની નીકાના મુકાન સમા છે તેથી તેની શિક્ષાનો અસ્વીકાર કરવો અને તેની અવગણના કરવી તે આપત્તિ અને પતનને નોતરવા જેવું અણુવિચારું અને અકર્ણીય કાર્ય છે

ગુરુદેવ જોડ્યા—

[૧] જે માધક અભિમાનથી ક્રોધથી હનકપટથી કે પ્રમાદથી ગુરુ દેવ (સાધુમધુદાયના આચાર્ય) પાસેથી વિનય (વિશિષ્ટ કર્તવ્ય)ને શીખે નથી તે અહકાર વડે ખરેખર પોતાની પડનીતેજ નોતરે છે અને જેમ વાસનું ફળ વાંસનોજ નાશ કરે છે તેમ તેની પોતાનીજ પ્રાપ્ત થયેલી શક્તિ તેના પોતાનાજ નાશ તરફ તેને દોરી જાય છે

[૨] વળી જેઓ પોતાના ગુરુને મદ કે જોડી ઉમ્મરના જળીને અથવા તેમને થોડું જ્ઞાન છે તેમ ધાગીને તેમની દીનતા કરે છે તેમને કટુવચનો કહે છે તેઓ ખરેખર જોડા માર્ગે જઈને પોતાના ગુરુજનોની પણ આશાતના (અપમાન) કરે છે

[૩] કેટલાક ગુરુઓ (૧૫ના વૃદ્ધ હોવા છતાં) પ્રકૃતિથીજ ભુદિમા મદ હોય છે કેટલાક વયે નાના હોવા છતાં અજ્ઞાન અને ભુદિમા આગળ વધેના હોય છે (જ્ઞાનમાં ન્યૂનાધિક બને હો) પરંતુ તે મધ્ય સાધુજનોના આચારથી હરપૂર અને આગ્રિના ગુણોમાજ પોતાના મનને લીન રાખનારા તપસ્વી પુરુષો હોય છે તેઓનું અપમાન કરવું યોગ્ય નથી કારણકે તેઓનું અપમાન અમિતી માફક સદગુણોને હાનિ કરી નાખે છે

નોંધા—સમા, દયા કૃત્યાદિ સદગુણોના ધારક ગુરુઓ પોતે કોઈનું પણ અપમાન કરવા હચમચા નથી પરંતુ તેવા મહાપુરુષોનું અપમાન

કરવાથી સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાના દોષથી અપમાન કરનાર તે સાધકનું અદિત યાત્રા કરાવે કે વિશિષ્ટ કર્મનો એ અચળ કાયદો છે કે જેની ભવન કર્તા કર્મ કરે તેડ તેને દુઃખ મળ્યા કરે

[૪] કોઈ મૂર્ખ માણસ મપને નાનો જાણીને પણ જો તેને ખીજવે તો તેનું તે મર્પદારા અદિત યાત્રા છે તેવીજ રીતે જ પોતાના અજ્ઞાનથી આચાર્યનું અપમાન કરે છે તે ખરેખર પોતાના અજ્ઞાનથીજ-પોતાના દુષ્કાર્યથીજ જન્મમગ્ધતા ચક્રમા ફર્પા કરે છે

[૫] કુપિત થયેનો દ્રષ્ટિવિષ મર્પ પ્રાણનારાથી અધિક ગુ કરી શકે મૃત્યુથી અધિક કંઈ કરી શકતો નથી પણ આચાર્યોને અપ્રસન્ન કરવામા આવે તો તે માધક તેઓની અસાતનાથી અજ્ઞાનતાને મેળવી (જ્ઞાનભ્રષ્ટ બની) મુક્તિમાર્ગથી અવશ્ય દૂર જાય છે

નોંધ —આ પૂર્ણોપમાદર્શી સ્વરૂપ નથી તેથી સર્પની પૂર્ણ ઉપમા આચાર્યો પર ધરી શકતી નથી બાલ એ છે કે સર્પ સ્વય કષ્ટ આપનારને પ્રતિકષ્ટ આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે જ્યારે આચાર્યો સ્વય કષ્ટિત પણ અદિત ઇચ્છતા નથી પણ પોતાનાજ દોષથી તે દુઃખી યાત્રા છે એટલે તેમા શુક્રઓ કંઈ દુષિત ન મળાય

[૬] જે સાધક ગુરુજનોનું અપમાન કરીને આત્મનિકામ સાધવા ઇચ્છે છે તે જેમ કોઈ જીવનની ઇચ્છા રાખી બળતી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે દ્રષ્ટિવિષ સપને કોપાવે છે અથવા જેર ખાય છે તેવુજ કાર્ય કરે

નોંધ —જેમ જીવવાનો ઇચ્છુક ઉપરની ત્રણ વસ્તુઓ કરવાથી જીવી શકે નહિ તેજ રીતે સાધકજન શુક્રની અસાતના કરી સચમ જીવન જીવી શકે નહિ

[૭] કદાચિત્ (વિદ્યા કે મનના બળથી) અગ્નિ ન પણ બાળે, કોપાયમાન થયેલો દ્રષ્ટિવિષ સર્પ પણ ન કરડે, તેમજ હલાહલ

વિષ પશુ કદાચિત્ ન મારે પરંતુ ગુરુનો તિરસ્કાર તો અર્જુન
જન્યજ નહિ એટલે કે તેનાથી તો અવશ્ય મુક્તિનો માર્ગ
નજ પ્રાપ્ત થાય, અર્થાત્ મૈયમથી બ્રહ્મ જ થાય.

નોંધ — ગુરુજનોનો તિરસ્કાર મોક્ષનો પ્રતિબંધક રાત્રુ છે તેમા
અપવાદને લેઈ માત્ર સ્થાન નથી આથી સાધક પુરુષોએ ઉપકારી ગુરુઓ
પ્રત્યે સદા સુવિનીત રહેવું ઘટે

[૮] જોમ કોઈ મૂર્ખ પોતાના મસ્તકથી પર્વતને બાંધતો હૃદયે (તો
પર્વતને બાંધે પોતાનું માથું જ બાંધે), સુનેલા સિંહને પામે જઈ
જગાડે અથવા બાનાની અણી પર લાતનો પ્રહાર કરે (તો
બાબાને કશી ઈજા ન પહોંચે પણ પગના સેકડો ખડો થઈ
જાય) તો પોનેજ દુઃખી થાય છે તેજ રીતે ગુરુજનોના તિર
સ્કાર કરનારની પણ તેજ પ્રકારની દુઃખદ સ્થિતિ થાય છે

[૯] પરંતુ કદાચિત્ (વાસુદેવ જેવા પુરુષો) પોતાની શબ્દિથી કોઈ
મસ્તક વડે પર્વતને બેઠો નાખે કોપેનો સિંહ પણ કદાચ બાંધાય
ન કરે તથા બાલાની અણી પણ કદાચ ન ભેટે પરંતુ ગુરુનો
કરોલો તિરસ્કાર કે તેની અવમણના તો જરાનર સાધકના મોક્ષ
માર્ગમાં બાધા ઉત્પન્ન કરેજ છે

[૧૦] આચાર્ય દેવોની અપ્રસંગતાથી અજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને
અજ્ઞાન આવવાથી મોક્ષમાર્ગમાં અંતરાય ઉભો થાય છે માટે
અનાધિત સુખ (મોક્ષગતિના સુખ)નો હૃદયુક સાધક હમેશા
ગુરુની કૃપા મેળવવામાજ આનંદ માને

[૧૧] જોમ અગ્નિહોત્રી ધ્યાનથી બિનબિન પ્રકારની ઘી, મધ છત્યાદિ
પદાર્થોની આહુતિઓ તથા વેદના મંત્રપદો વડે અભિષિક્ત કરેલા
હોમાગ્નિને નમસ્કાર કરે છે તેમ છિન્ન અનંત જ્ઞાનને પામવા
હતા પણ પોતાના ગુરુની વિનયપૂર્વક ભક્તિ કરે

નોંધ —સમજાવના સંપૂર્ણ કામ થયા પછીજ સંપૂર્ણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તેમ જનનદર્શન માને છે તેવી ઉચ્ચ સ્થિતિ પામવા છતાં પણ શુરુનો વિનય જાળવવાનો વ્યવહાર જતાવી સાચાદારોએ વિનયનું અપાર માહાત્મ્ય દર્શાવ્યું છે અને વિનયજન આત્મવિકાસની નિસરણીનું પ્રથમ પગથિયું છે તેમ જણાવ્યું છે

[૧૨] શિષ્યનું કર્તાવ્ય છે કે જે શુરુની પાસેથી ધર્મશાસ્ત્રના ગૂઢ રહસ્યો શીખેતો હોય તે શુરુનો વિનયભાવ જરોખર જાળવે. તેમજ મસ્તકે અંજલિ જોડી તેમને પ્રણામ કરે વચનથી તેમનો સત્કાર કરે અને કાયાથી તેમની સેવા કરે, એ રીતે હમેશાં મન, વચન અને કાયા એ ત્રણે યોગેથી હમેશા શુરુનો સત્કાર કરે—તેમનો વિનય જાળવે

[૧૩] અધર્મ તરફની લક્ષ્મી દયા, મુખમ અને ષઠ્ઠમર્થ એ ચારે સદ્ગુણો આત્મકલ્યાણને ઇચ્છનારા માટે આત્મવિશુદ્ધિનાંજ સ્થાનો છે (કારણ કે તેમદ્વયોથી કર્મરૂપી મેનદૂર થાય છે) માટે ' મારા ઉપકારી શુરુ સતત તેવી શિક્ષા આપે છે તે મારા દિતને માટે છે અને તેથીજ હું સતત તેવા મારા શુરુની પૂજા કરું તે ઉચિત છે ' આવી ભાવના ઉત્તમ પ્રકારના સાધકને અત્યંત થાય છે

[૧૪] જેમ ગતિ બનીત થાય અર્થાત્ પ્રાતઃકાળમા તપનો સ્વર્ગ સંપૂર્ણ ભરતદેવમા પ્રકાશ કરે છે તેજ પ્રમાણે આચારદેવ પોતાનાં જ્ઞાન ચારિત્ર અને ભુદ્ધિયુક્ત ઉપદેશ દ્વારા જનાદિ પાત્રોને પ્રકાશિત કરે છે અને જેમ દેવોમા ઈદ્ર શોભે તેમ સાધુમણ્ડલમા તે શોભા પામે છે

[૧૫] જેમ ચંદ્રિકાના યોગથી યુક્ત અર્થાત્ ચરદ્વર્ણિમાનો ચંદ્રમા મહા, નક્ષત્ર અને તારામણના પરિવારથી યુક્ત થઈને વૈદર્ભા વિનાના નિર્મળ આકાશમાં પૂન સુંદર અને દેહીધ્યમાન દેખાય છે તેજ

પ્રમાણે ગણને ધારણ કરનારા આચાર્ય પણ સત્યધર્મરૂપી નિર્મળ આકાશમાં પોતાના સુસાધુગણના પરિવારસહિત શોભાપ માન સામે ॥

નોંધ — અહીં શબ્દ સામુગ્રીમાં મહત્વસૂચક શબ્દ તરીકે આચાર્ય મારેજ વપરાયેલો છે

[૧૬] સદ્ધર્મનો ઇચ્છુક અને તે દ્વારા અનુત્તર (સર્વજ્ઞ) સુખ મેળવવાની લાવનારાનો બિશુ જ્ઞાન દર્શન તથા શુદ્ધ ચારિત્રના મદ મહારૂપ તથા શાન્ત, શીન તથા બુદ્ધિથી યુક્ત સમાધિવત એવા આચાર્ય મહર્ષિઓને વિનય અને ભક્તિથી સત્પૂજ કરે છે અને તેઓને આરાધી લે છે

[૧૭] જે બુદ્ધિમાન સાધક હોય છે તે આ ઉપરના સુમાધિનો, સામળીને અપ્રમત્તપણે પોતાના આચાર્યદેવની સેવા કરે છે અને તે દ્વારા સંજ્ઞાન મચ્છાગ્નિ ઇત્યાદિ અનેક ગુણોને આરાધીને ઉત્તમ એવી મિદ્ધાતિને પ્રાપ્ત થાય છે

નોંધ — પ્રભાચર્ય સુખમ શુભક્તિ, વિવેક મૈત્રી અને સમભાવ એ છેએ પ્રામાર્થ્ય શ્રમણના સદચારી સદ્ગુણો હોવા ભેદએ કારણ કે તેમ ઉત્તતિની સીધીના પચધિયા છે તેવાન મુક્તિનો અધિકારી ન બૂધે

એમ કહ્યું છું -

(આ પ્રમાણે સુખમસ્વામીએ જબસ્વામીને કહ્યું હવે) એમ વિનયસમાધિ નામના અધ્યયનનો પ્રથમ ઉદ્દેશક સમાપ્ત થયો

બીજો ઉદ્દેશક



એમ વૃક્ષર્તુ પ્રથમ મૂળ પછી સ્કંધ, શાખા, પ્રતિશાખા, પુષ્પ ફળ અને રસ એમ કેમપૂર્વક સંવર્ધન થાય છે તેમ પ્રકારે અધ્યાત્મ વિકાસક્રમની પણ કેમ પ્રમાણે ભૂમિકાઓ છે

હોઈ મૂળ સિવાયનું વૃક્ષ કે પાયા નિવાય ઘર બાધવા જાય છે તે વૃક્ષના પ્રાણ ખાઈ શકતો નથી અને ઘર બાધી શકતો નથી તેજ પ્રમાણે જે સાધક વિનયરૂપ મૂળનું ચતુર્થ સેવન કર્યા વિના ધર્મવૃક્ષ પાને છે તે સાધક મુક્તિ માર્ગમાં પૂર્ણ સફળતા પામી શકતો નથી

ગુરુદેવ બોલ્યા —

[૧] જેમ મૂળથી વૃક્ષનું થડ થડમાંથી તાખા સાખામાંથી પ્રતિશાખાઓ, સાખા અને પ્રતિશાખાઓમાંથી પાદડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી ક્રમથી તે વૃક્ષમાં ફૂંનો ફળો અને મીઠોરમ ઉત્પન્ન થાય છે—

[૨] તેજ પ્રમાણે ધર્મરૂપ વૃક્ષનું મૂળ વિનય છે અને તેનું અંતિમ પરિણામ (એટલે કે રમણ) મોક્ષ છે તે વિનયરૂપી મૂળદ્વારા વિનયવાન શિષ્ય આત્મિકતા કીર્તિ, અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મહાપુરુષો દ્વારા પરમ પ્રશંસાને પામે છે અને ક્રમશઃ પોતાનો આત્મવિકાસ સાધી અને નિઃશ્વેમ (પરમ કલ્યાણ) અર્થાત્ મોક્ષ પણ પામે છે

નોંધ —જે વૃક્ષનું ફળ મોક્ષ હોય તે વૃક્ષ કેવું મહત્વશાળી હોય તેમજ તે સદૃશ સમ તથા તેની સ્પર્શ વસ્તુ છે અને તેથીજ તેના ધર્મનું વર્ણન હસાં સૂં ના પડેલા શ્લોકમાં દ્વં કરે છે જ આખી દીપ્તિ છે અહીં ધર્મને વૃક્ષની ઉપમા આપવાનો હેતુ એ છે કે ધર્મની ભૂમિતાઓના પણ અનુક્રમ હોય છે અનુક્રમ સિવાય વસ્તુનો સ્પર્શ કરાય તો તે લાભને બદલે અપમ્બ યવાથી ઉભી હાનિ પહોંચાડે છે તે સમજાવવા પુરતો આ પ્રયત્ન છે સદૃશનું માહત્તમ્ય એટલું વિશેષ તેટલુંજ વિનયનું પણ માહાત્મ્ય વિશેષજ હોતું તેમજ અહીં વિનયનો અર્થ વિશિષ્ટ નીતિ એટલે સત્કર્મનું કર્તવ્ય થા, પ્રેમ, વિવેક સત્તમ, પરોપકાર, પરસેવા એ બધા સત્કર્મના કર્તવ્યો છે આર્વા કર્તવ્યો જનવનાર વિનીત મહાત્મ્ય આર્વા વિનયથી મહાપુરુષોની રૂપ પ્રસાદી સાધ્ય અને જ વિનયમાં મુશ્કેલી

સુવાસ પ્રસરે છે, સાચુ જ્ઞાન વાય છે અને આત્મદર્શન થઈ મુક્તિનો સરળ અને સીધો માર્ગ મળી રહે છે

એવો વિનય તેજ સદ્ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું મૂળ, ધૈર્ય એ તેનો કંદ, જ્ઞાન એ તેનો સ્કંધ શુભભાવ-જેના દ્વારા તેને પોષણ મળે એ તેની ત્વચા, સંપૂર્ણ અનુકંપા સત્ત્વ, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને ત્યાગ એ તેની શાખાઓ, ઉત્તમ ભાવના એ તેની પ્રતિશાખાઓ, ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન એ તેના પાત્રો. નિર્વિષમતા, નિર્જોશતા અને ક્ષમાદિ ગુણો તે તેના પત્રો, વાસનાનો કષય અને દેહાધ્યાસનો ત્યાગ એ તેના પુષ્પો, પ્રાણરૂપ ફળ અને તેથી જીતરાજ દયામા પ્રાપ્ત થઈ નિરાભાધ મુખ તે તેનો મધુરરસ સમજવો

[૩] જે કોઈ અજ્ઞાની (મુખ), અહકારી મદા કદુ વચનોનો પ્રયોગ કરનાર, માયાવી અને ધૂર્ત હોય તે જીવાત્મા અવિનીત કહેવાય છે અને તે પાણીના પ્રમળ પ્રવાહમાં કાપે તથાવ તેમ આ સમારના પ્રવાહમાં તથાતો રહે છે

નોંધ - ક્રોધ, મૂર્ખતા, અભિમાન, કુવચન, માયા અને શકતા એ બધા સજ્જનતાના શત્રુઓ છે આ દુર્ગુણો સાચા વિનયભાવને કલ્પન થવા દેતા નથી અને તેથી તેવો જીવાત્મા શોક અને ખરડોક્ષમાં પ્રવાહમાં પડેલા કાણની માફક પરાધીન બની દુઃખ, ક્લેશ, શોક અને વૈર વિરોધમાં સબડ્યા કરે છે તેને કથાય શાંતિનો શ્વાસ એવવાનો અવકાશ મળી શકતો નથી

[૪] કોઈ ઉપકારી મદાપુરુષ જ્યારે સુંદર શિખામણ આપી તેને વિનયમાર્ગમાં લાવવા પ્રેરણા કરે ત્યારે જે મુખ મનુષ્ય ઉદ્ધટો કાપ કરી તે શિયાનો તિરસ્કાર કરે છે તે ખરેખર સ્વયં આવતી સ્વર્ગીય લક્ષ્મીને લાકડીથી રોકવા જેવુંજ કાર્ય કરે છે

[૫] દાખના તરીકે પ્રધાન સેનાપતિની શિયાને આધીન નહિ થયેલા દાથી અને ઘોડાઓ (અવિનીતતાને કારણે) જેમ ખાર વહન કરવાના કામમાં જોડાઈને ખૂબ દુઃખ ભોગવતા દેખાય

[૬] તેમજ તેજ સેનાપતિની શિક્ષાને આધીન થયેલા હાથી અને ઘોડાઓ મહા યજ્ઞ અને સમૃદ્ધિને પામી અતિ અતિ સુખ ભોગવતા દેખાય છે

નોંધ — જે ઘોડાઓ તથા હાથીઓ શિક્ષિત નથી હોતા તેમને ખૂબ માર મારવા કરવો પડે છે અને ત્યાં તેની કઠોર કઠોર કે ક્રિંમત હોતી નથી પરંતુ જે શિક્ષિત હોય છે તેની ત્યાં ખૂબ પ્રથમ સાચા અને તેને સારા સારા ભોગનો ખાવા મળે છે તેના ઉપર જરીયા મુલ્યે વગેરે આભૂષણો મોકવાય છે તેની સેવા માટે ચાકરા તેવાર હોય તેજ દ્રષ્ટાવધી અવિનીત આત્મા અને સુવિનીત આત્માઓનું સમજ લેવું

[૭] ઉપરના દ્રષ્ટાત પ્રમાણે આ લોકમાં પણ જે નરનારીઓ અવિનીતપણે વર્તે છે તેને પણ ખૂબ માર પડવાથી કેટલાકની ઇંદ્રિયો ખોડીલી થઈ જાય છે કિંવા કેટલાક ધનાયેના મને છે

[૮] પરંતુ જે ઓ પુરુષોએ સુવિનીયની આગમના કરી હોય છે તે આ લોકમાં મહા યજ્ઞસ્વી અને મહાસંપત્તિને પામી મુખ્ય ભોગવતા દેખાય છે

[૯] (જેઓ કદાચ દેવયોનિમાં પ્રુવચકર્મથી જાય તોપણ વિનય ધર્મથી જે નિરૂદ્ધ વર્ત્યા હોય છે તે જીવોની ત્યાં પણ શી ગતિ થાય છે તે કહે છે —) અવિનીત જીવો દેવ, યજ્ઞ કે જીવનપતિ નામના દેવોરૂપે દેવયોનિમાં ઉત્પન્ન થાય તોપણ ચાકરપણું પામીને કુખ્ય ભોગવતાજ દેખાય છે

[૧૦] પણ જે સુવિનીત જીવાત્માઓ હોય છે તે દેવ યજ્ઞ કે જીવનપતિ દેવ થઈને પણ ત્યાં મહા યજ્ઞસ્વી તથા મહાસંપત્તિને પામીને મુખ્ય ભોગવતાજ દેખાય છે (આવી રીતે પશુ, માનવ કે દેવ ત્રણે સ્થિતિમાં સુખ અને કુખનો આધાર સદ્ગુણોની આરાધના પરજ છે)

નોંધ — મુખ અને દુખનો અનુભવ આત્મવિશુદ્ધિ પર નિર્ભર છે અને આત્મ વિશુદ્ધિનો આધાર સદ્ધર્મની આરાધના પરજ દોષ છે બાહ્ય સપત્તિ મેળવવી તે બંને પુણ્યને આધીન હોય પરંતુ તેમાથી સાપદર્શ મુખ કે દુખ તે તો આત્મશુદ્ધિ અને આત્મમલિનતા પરજ આધાર રાખે છે તેથીજ આત્મશુદ્ધિ કરવી તેજ જીવનનું મુખ્ય ક્ષેત્ર ॥ એમ મહાપુરોએ કહ્યું છે ધણા સંપત્તિવાળા જીવો જિવારા પામર અને દુઃખી હોય છે તેવારે કોઈ કોઈ સપત્તિ ન હોવા છતાં સ્વાધીન અને મુખી હોય છે

[૧૨] જે સાધકો પોતાના ગુરુ તથા વિદ્યાગુરુની સેવા કરે છે અને આરા અનુસાર વર્તે છે તેઓની સિક્ષા (ગાન) પાણીથી સિંચા થેલાં વૃક્ષોની જેમ પ્રતિદિન વધે જાય છે

નોંધ — સત્પુરોની પ્રત્યેક ક્રિયાઓમા સદ્ગોષ્ઠના બહારો બર્ચા હોય છે તેઓની આસપાસનું વાતાવરણજ એટલું પવિત્ર હોય છે કે તેમાથી નિજાસુ અને સત્વરોધક સાધક જીવનના અમર્ય કેલડાઓને ફલમાત્રમા હોલી શકે છે

[૧૩+૧૪] (૬વે ગુરુના વિનમની આવશ્યકતા સમજાવે છે —) ગૃહસ્થ લોકો પોતાની આજીવિકા માટે કે પરના (સગા સંબંધીના બરજીપોષણ) માટે માત્ર લૌકિક (આ લોકમાજ) સુખોપભોગ જર્ચ કળાના આચાર્યો પાસેથી તે તે કળાના નૈપુણ્યને શીખે છે અને રાજ તથા શ્રીમતના પુત્રો પણ ત્યાં તે વિદ્યા શીખવા માટે આવીને વધ જીવન માર અને દારજી કળેા સહન કરે છે

[૧૫+૧૬] તેવી બાજી જીવનના બરજીપોષણની સિદ્ધા માટે તેવા શ્રીમતના પુત્રો અને રાજકુમારો પણ તે કળા શીખવા સારુ (ઉપરનું કળ મહન કરે ॥) તે કળાચાર્યની સેવા કરે છે તેને નમે છે, તેનો બારી સત્કાર કરે છે અને પ્રમખતાપૂર્વક તેમની આજાને વચ ચર્ચ વર્ને છે, તો પછી જે મોક્ષનો પરમ પિપાસુ

મુમુક્ષુ સાધક છે તે સાચુ જ્ઞાન મેળવવા માટે શુ ન કરે ?
આયોજ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે કે ઉપકારી ગુરુઓ ને કષ્ટ દિત
કારી કહે તેનું બિલ્લુ કદી ઉછાધન ન કરે

નોંધ —જે રીતે જૈનદર્શનમા ગુરુઆજ્ઞાનું માહાત્મ્ય વર્ણન છે " આ
જ્ઞામા જ ધર્મ બતાવ્યો છે " તે જ રીતે ગુરુની આદર્શતા ઉપર ખૂબ
ભાર આપ્યો છે નિરવાર્થતા, શુદ્ધ ચારિત્ર અને પરમાય બુદ્ધિ એ ગુરુના
વિશિષ્ટ ગુણો છે

[૧૭] (દવે ગુરુ તરફનો કાયિક વિનય બતાવે છે -) માધક બિલ્લુ
શમ્યા, આમન, સ્થાન ગુરુ કરતા નીચે રાખે ચાવરામા પશુ
ગુરુના આગળ ન આવે અને નીચે નમીને ગુરુદેવના પાદકમલોને
વ ન કરે તથા ગુરુને હાથ જોડીને નમન કરે

[૧૮] પોતાનું શરીર કિંવા વસ્ત્ર ઇત્યાદિ જે ગુરુના શરીરે અડકી
હામી જાય તો મારા આ " અપગ્રાસને માફ કરો દવે હું ફરીથી
તેમ નહિ કરુ " એમ બોલી ફરીથી તે પ્રમાણે જ વિનયપૂર્વક
વર્તન કરે

[૧૯] ગળિયો બાજુ જેમ ચાલુક પગા પડીજ રચને વદન કરે છે
તેજ પ્રમાણે જે દુષ્ટબુદ્ધિ અવિનીત શિષ્ય હોય છે તે ગુરુદેવ
વારંવાર કહે ત્યારેજ તે કાર્ય કરે છે

[૨૦+૨૧] પરંતુ ધીર સાધુએ તો ગુરુ એકવાર કહે કે વધુ વખત
કહે પણ તે વખતે પોતાની શમ્યા કે આમનપર મેકા બેઠાં
પ્રત્યુત્તર ન આપતાં પોતાનું આસન શીઘ્ર છોડીને મેવાભાવપૂર્વક
તેનો પ્રત્યુત્તર આપવો જોઈએ તેમજ તે બુદ્ધિમાન શિષ્ય તર્કથી
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી ગુરુશ્રીના અભિપ્રાયો અને સેવાના
ઉપચારો જાણી તે તે ઉપાયોને સમય પ્રમાણે આદરે

નોંધ —અહીં વિવેક અને જ્ઞાનવસ્ત્રો બળવવાનું કદી મૂખતા કે
અધમજ્ઞાને દેરા માત્ર સ્થાન નથી તેમ સમજાવ્યું છે

[૨૨] અવિનીતના સદ્ગુણોનો નાશ થાય છે અને વિનીતને અદ્ગુણોની અંપતિ સાધે છે જે મનુષ્યે આ જે વસ્તુને બણી લીધી છે તેમ માન્ય જ્ઞાન મેળવી શકે છે

[૨૩] જે માધક સંયમી બનીને પણ બહુ ક્રોધી, પોતાના સ્વાર્થ અને સુખ માટે બાહુર આગીચુમલી કરનાર, ખોટા કાર્યોમાં સાહસિક દબકા (દુર્ગુણી) મનુષ્યોનો તાબેદાર, અપર્યા અવિનયી, મૂર્ખ પેટભરા એવો જે માત્ર નામનો જ સાધુ દેવ છે તે કદી મોક્ષનો અધિકારી બની શકતો નથી

[૨૪] પરંતુ જેઓ ગુણનોની આઠાને આધીન રહેનાર જ્ઞાન તથા મર્મના રહસ્યને જાણનાર અને વિનયનું પાલન કરવામાં પડિત પુરુષો તેમ છે તેઓ કુળે કરીને તરી સકાય એવા સંસારમાં તરીને અર્થાત્ સકય ક્રમેના સ્વ કરીને સર્વોત્તમ એવી મોક્ષ મતિને પામી શકા છે પામે છે અને પામશે

નોંધ — ક્રોધ, રવચ્છ હતા, માયા, યાત્રા અને મહાપતા એ ચાર વિનયસમાના કદા સત્ત્વો છે તેનો ત્યાગ કરી તથા ઉપરના સદ્ગુણોની આશાપના કરી સાધક સંસારના મવાદમાં ન વહેતા પોતાની લીધેલ પ્રવિજ્ઞા પર જ ન અને સ્થિર રહે

એમ કહ્યું છું -

એ પ્રમાણે વિનયસમાધિ નામના અધ્યયનનો ખીલે ઉદ્દેશક મમામ થયે.

ત્રાણે ઉદ્દેશક

જે પૂજ્યતા સદ્ગુણો સિવાય પણ સકય છે તે પૂજ્યતા સ્વ અને પર ઉભવને માધક છે, વિકાસની શેધક છે અને પચાત્તાપની જનક છે

તેવી પૂજ્યતાને રજા જ્યાં સુધી પ્રજામાં જાણતા, મૂર્ખતા અને અદ્વૈતશિંતા હોય છે ત્યાં સુધી જાહેર છે પરંતુ પ્રજામાં જાણે, જ્ઞાન, શુભચાલકતા અને વિવેકબુદ્ધિ જાણે છે ત્યારે તે પૂજ્યતા ફોવિહોણી બની પામરતામાં પસંદાઈ જાય છે

આથી જ મહર્ષિજનો તેવી ક્ષણિક પૂજ્યતાને પ્રાપ્ત કરવાને બેશમાજ નિર્દેશ કરતા નથી

પૂજ્યતા જે શુભોચી લભ્ય થાય છે તેજ શુભોને અહીં નિર્દેશ કર્યો છે

ગુરુદેવ યોદ્યા —

[૧] જેમ અમિહોત્રી બ્રાહ્મણ અમિની શુભ્રૂપા કરવામાં સાવધાન રહે તે પ્રમાણે શિષ્યે પોતાના ગુરુની સેવા કરવા માટે સાવધ રહેવું ઘટે કારણકે આચાર્યની દ્રષ્ટિ અને ઇસારા પરથી જ જાણીને જે સાધક આચાર્યની ઇચ્છાએને આરાધી લે છે (સમજી પૂર્ણ કરે છે) તેજ પૂજનીય બને છે

[૨] જે શિષ્ય સદાચારની આરાધના માટે વિનય કરે, તેમની સેવા કરતો કરતો ગુરુજનોનું વાક્ય સાંભળી તેના કહેવા પ્રમાણે જ કાર્ય કરે અને ગુરુનું અપમાન ન કરે તેજ સાધક પૂજનીય બને ■

[૩] જે પોતાથી જ્ઞાનમાં કે મયમમાં વડીલ હોય તે વયમાં નાના હોય તોપણ તેનો વિનય કરે વળી જે ગુણીજન પાસે નમ્રભાવે વર્તે તથા જે સત્યવાદી વિનવી અને ગુરુજનોની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનાર હોય તે પૂજનીય છે

[૪] જે બિહુ મયમયાત્રાના નિર્વાહ માટે હમેશા મામુ નિક, વિશુદ્ધ અને અદ્વૈત ધરોમાં જોયરી કરે, પરંતુ ત્યાં આદાર ન મળે તો ખેદ ન કરે તેમ મળે તો જાણ ન મારે તે પૂજ્ય બને છે

નોંધ — સામુદાનિક ગોચરી એટલે એમનું કે મરીજના ધારો એક રાખ્યા સિવાય અસેરભાવે જિયા મેજવળી અભણ્યા ધરોમા પણ મિશ્યરે જવું કારણ કે તેમ કરવાથી શુદ્ધ અને અદ્વિત ભિન્ન મળવી મુશ્કેલ થાય છે કદાચિત્ જિયા ન મળે તો વિચાર કરે નહિ અને મળે તો 'મે મેજવું' એક અભિમાન લાવે નહિ

- [૫] સમારો સમ્પારધાન, જામન અને જાનપાણી મુદર કે અતિ મળવા છતાં અસ્પની મુઠ્ઠા રાખી જરૂરિયાત પૂરતુંજ સમ્પ જે પોતાના આત્માને મનોરે તથા ન મળે તો પણ મન ઉત્તમ પ્રકારના સંતોષમાં રમ્મ રહે તે પૂજ્ય છે
- [૬] ઉત્સાહી મનુષ્ય વડે ધન કે તેની કોઈપણ વસ્તુની જાણથી લોખંડના કાંટાઓ પર આઘતુ કે સુગુ રકર છે પણ કાનમાં જાણુની માફક ખૂએ તેવા કોર વાણી રૂપ કંટોને કોઈપણ જાતના સ્વાર્થ વિના સદન કરવા તે બહુ બહુ અશક્ય છે છતાં તેને પણ જે સદન કરે છે તે અરેખર પૂજનીય છે
- [૭] (લોખંડના કાંટાઓ કરતાં પણ વાણીના કાંટાઓ કેવા ભયંકર દુઃખદ હોય છે તે બતાવે છે -) વળી લોખંડના કાંટાઓ તો મુદ્દર્ત (ખેપડી) જ દુઃખ આપે છે અને તેને અંતમાથી બદાર કાઢવા પણ સહેલા છે પરંતુ કોર વચનના પ્રકારો હૃદયમાં એવા તો આરપાર પેસી જાય છે કે તેને કાઢવા સહેલા નથી અને તે એવા તો આઠ વૈર કરનારા હોય છે કે ને દ્વારા અનેક અત્યાચારો અને દુષ્ટર્મો થઈ જાય છે કે જેના પરિણામે જ મો સુધી હમકી ગતિઓમાં દુઃખો સહેવા પડે છે (એવા તે મદા ભયંકર હોય છે)

નોંધ — આ અનુભવી પુરુષોનું કેવું અનુભવ અમૂલ્ય છે । એક કોર વચનના પરિણામે કંઈકો માનવોનો સદાર । એક કોર વચનના પરિણામે આર્થિક સંસ્કારિનાના વિનાશ । અને એક કોર વચનના પરિણામે પવિ-

ત્રતાને શિખરે પહોચેલી વ્યક્તિઓના પતન મદાભારતના અને બીજા અનેક
હિંદુઓના નથી નજરે ચડતા ? આજે પણ કઠોર વચનના દુષ્પરિણામો
કેનાથી અનુભવા છે ? આથી જ વાચાની શુદ્ધિ પર મદરિંઓએ ખૂબ
ભાર આપ્યો છે

[૮] કઠોર વચનના પ્રકારો કાને માહજતવામાં આવતાજ ચિત્તમાં
કોઈ ત્રિચિત્ર પ્રકારનો વિકાર કે જેને વૈમનસ્ય કહવામાં આવે છે
તેનું ઉત્પન્ન કરી દે છે પરંતુ તેના કઠોર વચનોને પણ જે
મોક્ષમાર્ગનો સૂચીર અને જિતેન્દ્રિય પંથિક સદિપ્તજ્વાલાને પોતાનો
ધર્મ માની પ્રેમપૂર્વક સહન કરે છે તેજ ખરેખર પૂન્ય છે

નોંધ — કામા એ વીર પુરુષનું ભૂવન્નું છે સહિત દોષ તેજ સહન
કરી શકે છે પામર કદાચ કાયાથી સહન કરે પણ તેના મનની વિક્રિયા
કદી સહી શકતી નથી તેમાં પણ ચાલોના થા સિર પર ઝીરી લેનારા અને
સામે પ્રહાર કરનારા લાખો સૂરવીરો મળે શકે, પ્રતિક્રિયા કર્યા વિના દેહ
દુઃખ સહન કરનારા સાધકો પણ મળી શકે પરંતુ વિના વાકે ચાલના
લાખો પડતા દોષ તેને પ્રેમપૂર્વક ઝીલી લેનારા તો વિરલ જ મળવાના

[૯] જે સાત કોઈપણ મનુષ્યની પાછળ તેના કદી અવર્ણવાદ (નિંદા)
ન બોલે, પ્રત્યક્ષમાં કદી વૈરવિરોધ થાય તેરી બાપા ન બોલે
તથા નિશ્વયાત્મક અને અત્રિય કરનારી બાપા પણ કદાપિ ન
બોલે તેજ ખરેખર પૂન્ય છે

નોંધ — નિંદા જેવું કોઈ પણ વિષય નથી જેની નિંદા કરાવી દોષ તે
માણસ કદાચ દુષ્ટિવ દોષ તેના દોષો નિંદા કરવાથી ઘટવાને બે વારે
છે જે નિંદા કરે તે પોતે તેવા જ દુષ્ટ બનતો રહે છે અને જેની પાસે
નિંદા થતી દોષ તે વાતાવરણ મદુ અને જેરી બનાવે છે આ દુર્ફલ્ગુનારા
પોતાનું અને સમાજનું એમ બન્નેનું હિત દષ્ટાએ છે તેથી તે દુર્ગુણોના
સર્વથા ત્યાગ કરવો

[૧૦] જે અનોલુપી અકોતુકી (દાસ્યાતાકીની વિદ્યાથી રહિત),
મંત્રજ ત્રાદિ ઈદ્રમળ નદિ કરનાર અમાથી (નિષ્કપટી) અને

પિયુષતા રહિત અદીનવૃત્તિવાન અને ને સ્વપ્ન પોતાની પ્રથમા
આતો નથી તેમ અન્યની પામે પ્રથસા કરાવવાની ઇચ્છા પણ
ધરાવતો નથી તેજ અરેખર પૂજ્ય છે

- [૧૧] હે આત્મન! સાધુ ગુણોથી જ થવાય છે અને અસાધુ પણ
અવગુણોથીજ થવાય છે માટે તું સાધુગુણોને પ્રહણ કર અને
અસાધુગુણો (અવગુણો) ને ત્યાગી દે " આવી રીતે પોતાનાજ
આત્માથી પોતાના આત્માને સમજાવીને જે રામ અને દ્રેષના
નિમિત્તોમા સમભાવ જાગવી શકે છે તેજ અરેખર પૂજનીય છે

નોંધ — સદ્ગુણોની સાધનામા જ સાધુવા છે અન્ય ચિદ્દેનોમા નહિ
આવી વિચારણા જે જે સાધકમા લક્ષ્ય થાય છે તે જ સાધુ સાધુત્વને
આશાથી પ્રાપ્તના દોષોને દૂર કરી શકે છે

- [૧૨] પોતાથી વડીલ હો કે નાની ઉંમરનો હો, ઓ હો કે પુરુષ
હો શિક્ષિત હો કે ગૃહસ્થ હો કોઈની પણ જે નિંદા કે
તિરસ્કાર ન કરે તેમજ અહંકાર અને ક્રોધને તિર્થાંજલિ આપી
દે તેજ અરેખર પૂજ્ય છે

- [૧૩] ગૃહસ્થ જેમ પોતાની કન્યાને યત્નપૂર્વક યોગ્યદેશાર્ણ્ય મેળવી ત્યાં
વસાવી દે છે તેજ પ્રમાણે શિષ્યથી પૂજ્યેવા ગુરુદેવ પણ યત્ન
પૂર્વક જ્ઞાનાર્થે સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ કરાવી ઉચ્ચ ભૂમિકાપર સાધકને
મૂકી દે છે એવા ઉપકારી અને જ્ઞાન આપવાને યોગ્ય મહાપુરુ-
ષોને જે જિતેન્દ્રિય સત્ત્વમાજ સદા રક્ત અને તપસ્વી સાધક
પૂજે તેજ અરેખર પૂજનીય બને છે

- [૧૪] સદ્ગુણોના સાગર સમા તે ઉપકારી ગુરુઓનાં સુભાષિનો સંજ-
ળાને જે શુદ્ધિમાન મુનિ પાત્ર મહાવ્રતો અને ત્રણ ગુણિઓ (મન
વચન અને ક્રિયાના સ્વયમ)થી મુક્ત થઈ ચારે કષાયોનો કમથ
ત્યાગ કરતો રહે છે તેજ અરેખર પૂજ્ય છે

નોંધ — અદિસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિમદનું સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરવું તે મહાવ્રતો છે.

[૫] આવી રીતે અહીં સતત ગુરુજનની સેવા કરીને કૌતલ્યનંદનું રહસ્ય જાણવામાં નિપુણ અને જ્ઞાનકુશળ વિનીત બિંદુ પોતાના પૂર્વે કરેલા પાપકર્મના મેનને પણ દૂર કરીને અનુપમ પ્રકાશવાળી મોક્ષમતિને પામે છે.

નોંધ — વામ કે હાનિમાં, તથા નિદા કે રુદિમાં ગમાનવા, કે તોષ, નિતેન્દ્રિતા જેવા જેવા આનુકૂળોનો સ્વીકાર અને દીનવૃત્તિ, નિદા, અને તિરસ્કાર જેવા દુર્ગુણોનો ત્યાગ તે જ પૂજ્યતાના જનક છે.

અમલ્ય કૃતિ પૂજ્યતાને વાહતો તથા છતાં શુભની સુવાસ પૂજ્યતાને સ્વયં આકર્ષે છે. આવો અમલ્ય શીઘ્ર પોતાનું સાધ્ય સાધી નિર્વાણના અનુપમ આનંદનો શીઘ્ર ઉપભોગ કરી શકે છે.

એમ કહું છું —

એ પ્રમાણે વિનયસમાધિ નામના અભ્યાસનો ત્રીજો ઉદ્દેશક પૂર્ણ થયો.

ચોથો ઉદ્દેશક

સમાધિ એટલે અધ્યાત્મશાન્તિનો અનુભવ અધ્યાત્મ શાન્તિના પિપાસુ સાધકો સમાધિને માધવા ઈચ્છે છે તે સમાધિના અહીં ચાર સાધનો સમજાવ્યા છે જે સાધુઓ તે સાધનોનો સાવધાનીથી ઉપયોગ કરે છે અને પ્રત્યવાયોને સમજી માથે સાથે તેના પરિહાર કરે છે તેજ સાધકો આગળ વધે છે જે સાધનોનો દુરુપયોગ કરે છે તે ચોતે પટકાઈ પડે છે અને સાથે સાથે સાધનોને પ્રજ્વળિત કરી દે છે. આ તરફ બરાબર સમજાવવા સારું શિષ્યને સમાધિને

ગુરુદેવ બોલ્યા —

સુધર્મસ્વામીએ પોતાના શિષ્ય જન્મસ્વામીને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે કહ્યું હતું કે —

હે આયુષ્મન ! ભગવાન મહારીરે આ પ્રમાણે કહેતુ તે મેં માંજાયા છે તે સ્થવિર (પ્રાદ અનુભવી) ભગવાને વિનયમમાધિના ચાર સ્થાનો વર્ણવ્યાં છે

શિષ્યે કહ્યું — હે પૂજ્ય ! તે સ્થવિર ભગવાનોએ કયા ચાર સ્થાનો વર્ણવ્યા છે ?

ગુરુદેવે કહ્યું — તે સ્થવિર ભગવાનોએ આ ચાર વિનયમમાધિનાં સ્થાનો વર્ણવ્યાં છે તે આ પ્રમાણે છે — (૧) વિનયસમાધિ, (૨) શ્રુત મમાધિ (૩) તપસમાધિ અને (૪) આચારમમાધિ

[૧] જે જિતેન્દ્રિય મંથમીએ હમેશાં પોતાના આત્માને વિનય મમાધિ શ્રુતમમાધિ તપસમાધિ અને આચારસમાધિમાં આત્માને રમાડે છે તેજ અરેખર પકિત પુરુષો છે

તે વિનયમમાધિના પણ જે ચાર ભેગ છે તે આ પ્રમાણે છે — (૧) જે ગુરુની પાસેથી શિક્ષણ પ્રાપ્ત થયું છે તે ગુરુને મહા ઉપકારી જાણી તેની સેવા કરે, (૨) તેની સમીપમાં રહી વિનય જાળવે, (૩) ગુરુના વચનનું યથાર્થ પાલન કરે અને (૪) વિનયી હોવા છતાં અહ કારી ન બને તે પૈકી એણે પાંચ આસ યાદ રાખવું અહીં આ પ્રમાણે તે વિષયનો સ્તોક કહે છે —

[૨] એકાદર્શી સાધક દ્વિતિયિયાને સદા હૃદયે ઉપકારી ગુરુની સેવા કરે ગુરુની સમીપમાં રહી વચનનું પાલન કરે અને અભિમાનના મદથી અહકારી ન બને તેજ વિનયસમાધિનો આરાધક ગણાય છે

" ચાર પ્રકારની શ્રુતસમાધિ કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે મેં સાંભળી છે " એમ ગુરુદેવે બોલ્યા તે આ પ્રમાણે છે — (૧) " અભ્યાસ કરનાથી મને સત્સંદ્ધાતાનું પરિપક્વ જ્ઞાન થશે " તેમ માની અભ્યાસ કરે, (૨) " અભ્યાસ કરનાથી મારા મિત્રની એકા

પ્રતા કેળવાયે ” તેમ ધારી અભ્યાસ કરે, (૩) “ મારા આત્માને સ્વધર્મમાં બગાડ સ્થિર કરીશ ” એમ માની અભ્યાસ કરે અને (૪) જો હું ધર્મમાં બગાડ સ્થિત હોઈશ તો અન્યને પણ ધર્મમાં સ્થાપી શકીશ. તે પ્રમાણે ચાર પદો થાય છે તે પૈકી ચોથું પદ ખાસ યા. રાખવું અહીં તે વિષયનો શ્લોક કહેવાય છે —

[૩] યુત્તમમાધિમા રક્ત યથેતો સાધુ સુતોને બળીને જ્ઞાનની, એકાધ-
ગિતની, ધર્મસ્થિરતાની અને અન્યને ધર્મમાં સ્થિર કરવાની
શક્તિ કેળવે છે માટે સાધકે યુત્તમમાધિમા રખા થવું પડે.

ચાર પ્રકારની ખરેખર તપસમાધિ પણ થાય છે અને તે આ પ્રમાણે છે—(૧) સાધક ઐદિક સ્વાર્થ (આત્મોક્તિના સુખ) સારુ તપ ન કરે, (૨) પારલૌકિક (સ્વર્ગાદિ) સુખ મારુ તપ ન કરે, (૩) કીર્તિ, વર્ણ, (સ્ત્રાવ્ય) શબ્દ કે શ્લોકને માટે તપ ન કરે અને (૪) નિર્જરા (પાપકર્મને વીખેરવું ને) મિત્રાઈ કાષ્ટપણ બીજા કારણે તપ ન કરે તે પૈકી ચોથા પ ને બગાડ યા. ગણે તેનો શ્લોક આ પ્રમાણે છે —

[૪] તપસમાધિમાં હમેશાં જોડાયેલો સાધક ભિન્નભિન્ન પ્રકારના સદ્ગુણોના બહારરૂપ તપશ્વર્થમાં હમેશા રક્ત થાય અને કાષ્ટપણ પ્રકારની આસા રાખ્યા મિત્રાઈ તે નિર્જરાશ્યોજ (કર્મને ક્ષીણ કરવાની ભાવના રાખનાર) અને તો તે માધુ તપકારા તે પ્રાચીન પાપોને પણ દૂર કરી શકે

નોંધ — સ્વર્ગ નિસાબ્યાપી યશને કીર્તિ, અમુક દિશાબ્યાપી યશ ને વર્ણ ગામમા જ ફેલાતા યશને શબ્દ અને કુળમા જ ફેલાતા મર્યાદિત યશને શ્લોક કહેવાય છે

આચારસમાધિ પણ ચાર પ્રકારની હોય છે તે આ પ્રમાણે છે —
કાષ્ટ પણ સાધક (૧) ઐદિક સ્વાર્થ સારુ અમણના સદાચારોને ન સેવે, (૨) પારલૌકિક સ્વાર્થ સારુ પણ સદાચારોને ન સેવે, (૩) કીર્તિ, વર્ણ, શબ્દ કે શ્લોકને માટે પણ સાધુના આચારો ન પાળે અને (૪) (અર્થાત્)

જર્દત દેવેએ કૃપાવેલા નિર્જરાના દેવ સિવાય દેહમય સ્વાર્થ માટે આચાર ન પાતે તે પેલી પ્રાણુ પદ જાણત વાક રાખત બહાનુએક આ પ્રમાણે છે —

[૫] જે સાધુ કમિનેન્દ્રિય બની આચારથી (સમ્યગ્ચિત્તથી) આત્મય માધિને અનુભવે છે, જિનેશ્વરોના વચનમાં અર્પણ કર્મવેલો હોય છે, વારવિવાદોથી વિરત અને સંપૂર્ણ દ્વારકે ભાવને પામી આત્મમુક્તિની નિકટ આવેતા હોય છે—

[૬] તે સાધુ ચાર પ્રકારની આત્મસમાધિને આરાધી, સુવિશુદ્ધ થઈ તથા ચિત્તની સુખમાધિ સાધીને પગમ દિવસ રી અને એકાંત સુખકારી એવું પોતાનું અભ્યુદયધાન રચા પ્રાપ્ત કરે છે

[૭] આથી તે અન્ય અને મરજના અધી તથા દુન્યવી ભાગ્યથી સર્વથા મુક્ત થઈ સાધન (કામગી) સિદ્ધ થાય છે અથવા તેને મેલા પૂરકર્મ બાકી રહી અર્થ દોષ તો મહાન અદિશાળી સર્વાત્મક કોટિનો દેવ અને છે

નોંધ — જે વપમા ભૌતિક વાસનાથી રૂઝ નથી, જે વપમા જીવિં કે પ્રસાસની આકાંક્ષા નથી માર કર્મભયથી મુક્ત થવા પ્રારુભ જે વપને આદરે છે તે જ આદર્શ વપક્ષથી છે જે આચારમાં આત્મમન મૌન અને સમાધિ છે એ જ સાચો આચાર છે

જે વિનયમાં નમ્રતા, સરજતા અને સેવાભાવ છે એવું વિનય છે અને જે જ્ઞાનથી એકાગ્રતા અને સમભાવ સધાય છે તે જ સાચું જ્ઞાન છે

એમ કહું છું —

એ પ્રમાણે વિનયસમાધિ નામનું નવમું અધ્યયન પૂર્ણ થયું



બિંદુ નામ

આદર્શ માધુ

૧૦

ધૈર્યના ઉદ્દેશથી જ્યારે તુરંત વામન બને છે ત્યારેજ ત્યામ પર પ્રેમ બને છે ત્યામની સનની શામે છે અને તે પ્રમુદ્ધ હોય શુક્રેવને શીધી ત્યામધાર્મની વિશાળ વારિકામાં વિહાર કરે છે

આસુમિ અને સ્વચ્છતાના ત્યામનેઃ એકસર કરી, મતિશા શબ્દ કલ્પ નીતિનિયમો સ્વીકારે છે

આથી યાવજન્યનની નીચ મતિના છેનાર ત્યાગીની આધ્યાત્મિક, પાર્થિક અને સામાજિક દૃષ્ટિએ ઉદ્દેશો અવાનવારી દોષ છે તે આ અધ્યયનમાં ચર્ચાબ્યુ છે

શુક્રેવ બોદના —

- [૧] (જુદ પ્રપેના ઉપદેશ ૧ ગાથ નિમિત્તથી) શુદ્ધચામને પાણી ત્યાગી થયેલો બિંદુ દમેશાં નાની પ્રક્રીના વચનમાં રહ્યું અને તેની આઠા પ્રમાણે વર્તે નિત્ય નિતમમપિ જાગરે સ્ત્રીઓના પાશમાં ન પડાય અને વમેશાં એકે ૧૫૭૩ બોલે પણ ન હરે તેજ આદર્શ બિંદુ છે

[૨] જે પૃથ્વીને સ્વયં ન જોડે, ન જોડતે અને જોડતો હોય તેને અનુમોદન પણ ન આપે વળી સચિત્ત પાણી પોતે ન પીએ, ન પાવ અને પીતો હોય તેને અનુમોદન ન આપે તેમજ અગ્નિ એ આ વિશ્વમાં તીક્ષ્ણ સજ્જ છે (સર્વનો નાશ કરી નાખે છે) તેને સ્વયં ન જાણે બીજા દ્વારા બળાવે નહિ કે બળાગતો હોય તેને અનુમોદન પણ ન આપે તે આદ્યર્થ બિંશુ છે

નોંધ — અહીં કહેને સમજાવાય કે એમ શા માટે? તેનું સમાધાન એ છે કે જન દર્શનમાં આધ્યાત્મિક વિકાસની બે શ્રેણીઓ છે (૧) શુદ્ધ સ્વ સંયમીમાર્ગ અને (૨) સાધુસંયમીમાર્ગ શુદ્ધસ્વસંયમીને શુદ્ધતા ક્રમમાં રહીને પણ સંયમ પાળવાનો હોય છે, તેથી તેની અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય અને ત્યાગ તે પ્રમાણમાં મર્યાદિત હોય છે પરંતુ ત્યાગીને તો સંપૂર્ણ અહિંસા, સંપૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય અને સંપૂર્ણ સંયમ પાળવાના હોય છે

ઉપરના શ્લોકમાં સાધુના ત્યાગની મિત્ર છે પૃથ્વી પાણી જન અગ્નિ વાયુ અને વનસ્પતિ પોતે સજ્જ છે પરંતુ તે સૂક્ષ્મ જીવો હોવાથી તેની લાગણી પ્રત્યક્ષ કેળાવી નથી તેની અહિંસા સંપૂર્ણ રીતે શુદ્ધસ્વ જીવનમાં સાધ્ય નથી મળે જુદા જુદા સંયમમાર્ગ તેની મર્યાદા છે પરંતુ ત્યાગી જીવનમાં આવી અહિંસા સદૃશ સાધ્ય છે તેથી ત્યાગી સાધુ માટે તેથી સૂક્ષ્મ અહિંસા પણ સર્વથા ત્યાગ્ય ગણાવી છે

[૩] પખા વગેરે સાધનથી જીવન પોતે ન નાખે ન બીજા પાસે ન ખાવે અને વનસ્પતિઓને પણ ન હેડે કે ન હેડાવે માગમાં સચેત બીજો પડ્યા હોય તો તેને છોડીને ચાલે અને બિંશુ પણ સચેત હોય તો ન લે તે આદ્યર્થ બિંશુ ગણાય છે

[૪] જે પોતાને (માટે) ઉદ્દેશીને બનાવેલી બિંશુ ન લે તેમજ પોતે સ્વયં બોજન ન પકાવે કે અન્ય દ્વારા પણ ન પકાવે તેજ આદ્યર્થ અહિંસક બિંશુ છે કારણ કે બિંશુ પકાવવાથી પૃથ્વી, ધાતુ કાષ્ઠ અને તેને આગ્રે રહેલા છતર જીવોની પણ હિંસા થાય છે માટે બિંશુ તેની હિંસક પ્રવૃત્તિને છોડી દે.

નોંધ — અહીં શક્ય થાય કે સાધુજીવનમાં પણ જોરાકની અપેક્ષા
તો છે જ તો ચોતે ન પકાવે તો તેને માટે બીજા પદાવશે અને બીજા પકાવે
તો તે પકાવનાર માણસને ઉપયોગી સમય, વહીવટ અને પદાર્થનો વ્યય
થશે અને સાધુ મહારાજોના નિમિત્ત તે તેટલો વધુ પાપનો ભાગી બનશે,
તો આટલી ઉપાધિમાં બીજાને નાખી ચોતાનો સ્વાર્થ સાધવો તેમાં વિશ્વે
પ્રકારક ભગવાન મહાવીરની અહિંસા કેવી રીતે જળવાઈ શકશે ?

આનું સમાધાન સ્પષ્ટ છે કે સાધુજીવન એટલે નિ સ્વાર્થી, નિ સ્પૃહી
અને સ્વતંત્ર જીવન નિ સ્વાર્થતા, નિ સ્પૃહતા અને સ્વતંત્રતા એવી બધી
નિર્દોષી વસ્તુઓ છે કે તે ચોતે ચોતાના ભારપર ટકી રહે છે એટલુંજ
નહિ બહાર બીજાનો ભાર પણ ખેંચી શકે છે જે વહીવટ વસ્તુ હોય તે
ઉપર જ રહે અને ચોતા પ્રત્યે જ અને પણ આકર્ષે આમ હોવાથી જ્યાં
સાધુજીવન હોય છે ત્યાં શાંતિ હોય છે વિશ્વના જીવ માત્ર શાંતિના પિંચાસુ
હોવાથી તે વરફ સ્વયં આકર્ષાય છે તમામ વસ્તુનું આ આકર્ષણ તે જ બળિ
તરત આ બળિતરત માનવહૃદયમાં રહેલા અર્પણતાના ગુણને બહાર
ખેંચી લાવે છે

જગતના પદાર્થોનો જે જીવાતમાં એટલો ઉપભોગ કરતો હોય છે તેમાં
તેની અધિક મેળવવાની સતત સ્વાર્થવૃત્તિ (તૃષ્ણા) તેના હૃદયની ઉડાણમાં
રહેલી હોય છે તેથી તે ચોતાની આવશ્યકતા કરતા વધુને વધુ પદાર્થોનો
સમય કરી બેઠો હોય છે અથવા પૂરતું મળ્યું હોય તો તેથી અનેકગણું
મેળવવાની ઈચ્છા સેવતો હોય છે જ્યારે તેનામાં અર્પણતાનો ગુણ પ્રકટ
થાય છે ત્યારે તેની સ્વાર્થવૃત્તિ પ્રથમ તો દાન કે પરોપકારનું રૂપ પાડે છે
આવી આવી વૃત્તિના પ્રભાવે આ જગતમાં સાધનહીન અને અસક્ત જીવોના
નિર્વાહો થયા કરે છે

પરંતુ તે દાનવૃત્તિ કે પરોપકારવૃત્તિનો આદર્શ બિંદુઓ નો લાભ
લે તો તેટલો જ ઘટતો એટલે કે અસક્ત જીવોમાંથી ભાગ પડે, આથી જ
તેથી આગળ વધી જ્યારે માનવહૃદયમાં સવચ્છવૃત્તિ જાગે છે, અર્થાત્
ચોતાની જાત માટે જોઈ ઉપભોગ લઈને એટલે કે તેમાંથી જ વધારીને
ચોતાના પૂજ્ય પાત્રને અર્પે છે ત્યારે તે બિંદુઓ તેટલા અર્પેલા જોરાકમાં
જ ચોતાનો નિર્વાહ કરી લે છે આથી જનબિંદુઓ કેવી વૃત્તિઓ બિંદુ
મેળવે છે તે માટે જમરનું દ્રષ્ટાંત આપ્યું છે ગુણો દશઃ સૂઃ અઃ

આવી રીતે આ નિમિત્તે મૃદસ્થામાં પણ સુષમવૃત્તિનો આર્થિકોત્થ
યતો રહે છે

જનદર્શનમાં દાન કે પરીપક્ષાર કરતા સુષમને લગ્ય કોટિનું સ્થાન
છે કારણ કે દાતાર પોતાના ઉપભોગની સામગ્રી 'જસખર લઈને' પણ વધુ
દોષ તો જ દાન કરે છે પરીપક્ષારમાં પણ ઠી ઠી ઠી પ્રત્યુપકારની વાસના
છે જ્યારે સુષમમાં તો સ્વાર્થ જિલકુલ ન હોવા છતાં સુષમી વિશ્વમાં પ્રતિ
ધૃષ્ટતા પોતાના સાધનો સ્વયં છોડી દે છે આથી જ તે સુષમદ્વારા વિશ્વના
અનેક પ્રાણીઓના આશીર્વાદ સુખ રીતે મેળવતો રહે છે આ પાપો'સદ્ગત
રીતે સમજાયે કે ત્યાગીજીવન એ મૃદસ્થ જીવનને બોલારૂપ નથી પરંતુ
મૃદસ્થજીવનને માનસિક બોલભાષી બદાર જેથી હજીવ કરી જેવામાં નિર્મિ
તરૂપ છે અને તેવું ત્યાગીજીવન દોષ તો જ તે ત્યાગીજીવન કહેવાય

પરંતુ જ્યારે ત્યાગીજીવન મૃદસ્થજીવનને બોલારૂપ થઈ પડે તેવું બને
ત્યારે તે જીવન ઉપરના બંને જીવન કરતા નિ કૃષ્ટ એકદે કે સિખારીજીવન
બની જાય છે

[૫] જે યાત્રાપુત્ર જામવાન મહાતીરના ઉત્તમ વયતો તરફ ઠંચિ
ધરાવીતે સૂક્ષ્મ અને રમૂજ બંને પ્રકારના છે જીવનિકાપ (પ્રત્યેક
પ્રાણીસમૂહ)ને પોતાના આત્મસમાન માને, પાપ મહાવ્રતોને
સ્પર્શ કરે અને પાંચ પ્રકારનાં પાપદારો (મિત્યાત્વ, વ્રત
રહિતતા કષાય પ્રમાદ અને અશુભ યોગ-આપાર)થી રહિત થાય
તેજ આદર્શ ભક્તુ છે

નોંધ —જેમ પોતાને સુખ, શાંતિ અને આનંદ પ્રિય છે તે જ રીતે
જમતના સૂક્ષ્મથી માઠીને માઠા જીવો સુધી સૌને તે જ પ્રિય છે તેવું જાણી
પોતાનું વર્તન અન્થને સુખકારક બનાવવું તેને આત્મસમાનવૃત્તિ કહેવામાં
આવે છે

[૬] જે ક્રોધ માન માયા અને લોભનું દબેશા વચન કરતો રહે
છે યાની પુરુષોના વચનમાં ચિત્તને સ્થિર કરી રાખે છે સોનું,
ચાંદી ઇત્યાદિ ધનને છોડી દે છે તેજ આદર્શ ભક્તુ છે

[૭] જે મૃદતાને છોડી પોતાની દ્રષ્ટિ શુદ્ધ (સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ) -ને છે
મન, વચન અને કાયાનો સમમ રાખે છે, યાન, તપ અને

સંયમમાં રહી તપથી પૂર્વકમેનિ ક્ષીણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેજ આદર્શ શિક્ષુ છે

[૮] તેમજ વિભવિભ પ્રકારના આદાર, પાણી, ખાદ્ય કે સ્વાદ્ય વગેરેની સુદર શિક્ષા મેળવીને કાત કે પરમસ્થિતિ વાપરવામાં કામ લાગશે તેમ ધારીને જે સાધક સંયમ ન કરે કે ન કરાવે તે આદર્શ શિક્ષુ છે

[૯] તેમજ જે વિભવિભ પ્રકારના ભોજન, પાન, સ્વાદ્ય અને ખાદ્ય વગેરે આદ્ય મેળવીને પોતાના સ્વધર્મ સાથીદાર સાધુઓને બોલાવીને તેની સાથે ભોજન કરે છે અને ભોજન કરીને સ્વાધ્યાયમાં રક્ત રહે છે તેજ આદર્શ શિક્ષુ છે

નોંધ — પોતાના સાથીદારો સિવાય એકાદી શિક્ષા કરવામાં એકદ્ય પૈદાપણ વગેરે દોષો છે, અને નિ સ્વાર્થ એ તો સાદુચ્ચવનનું પરમ સાધન છે તેથી તે દ્રષ્ટિએ સદ્ભોજન બતાવ્યું છે, અને અનુચિત વાતોનો કચરો ન ભરાય તે સારું સ્વાધ્યાયપ્રેમ ફળવવાનું સમબલ્યુ છે

[૧૦] જે દોષ શીસાદ કે કનેશ થાય તેવી કથા ન કહે, નિમિત્ત મળવા છતાં કોઈ પર કોપ ન કરે, ઈદ્રિયોને નિશ્ચળ રાખે, મન ચાંત રાખે સયમયોગમાં સતત સ્થિર બાવે જોડાયેલો રહે તથા ઉપદ્રાત ગ્રહી કોઈનો પણ તિરસ્કાર ન કરે તેજ આદર્શ શિક્ષુ છે

[૧૧] જે ઈદ્રિયોને કાંદા સમાન દુખ જે તેવા આકોશ વચન, પ્રહારો અને અયોગ્ય ઉપક્રમો મહન કરે, જ્યાં બચકર અને પ્રયત્ન ગર્જના યત્ની હોય તેવા ભયાનક સ્થાનમાં પણ રહી શકે, (અથવા જે બચકર શબ્દ, હાસ્ય) સુખ અને દુખ બધું સમાન રીતે જાણી વહન કરે તેજ આદર્શ શિક્ષુ છે

[૧૨] જે સ્મરણ જેવા સ્થળે વિધિયુક્ત પ્રતિમા (એક પ્રકારની ઉચ્ચ ક્ષાત્રિની તપશ્ચર્યાની ક્રિયા)ને અંગીકાર કરી ત્યાં ભય ઉત્પન્ન

કરે તેવા ભયાનક શબ્દ સાભળીને પણ જે ન બીજે અને વિવિધ સદ્ગુણો અને તપશ્ચરણમાજ રક્ત રહી પોતાના દેહભાનને પણ ભૂલી જાય તેજ આદર્શ બિહુ છે

નોંધ — બિહુઓની પ્રતિમાના ૧૨ પ્રકાર છે તેમાં તપશ્ચર્યાની બિન બિન્ન ક્રિયાઓ (ચોક્કસ મતનિયમપૂર્વક) કરવાની હોય ■ તેનો વધુ વિસ્તાર જોવા માટે જુઓ — ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૭૧ મું તથા દશાધ્યુત્ક્રમ

[૧૩] તથા તેવા સ્થાનમાં જે મુનિ દેહમર્છાથી મુક્ત રહી ધણીવાર કઠોર વચનના પ્રહારોથી તથા ઈંડ કે ચણથી હણાય ક્રિયા વિધાય તો પણ પૃથ્વી સમાન (સર્વ સહન કરી) અડગ રહે કુતુહલ (જોડાના બ્યાપાર) થી રહિત રહે અને વાસના રહિત અને તેજ આદર્શ બિહુ છે

[૧૪] પોતાના દેહથી બધા પરિષદો (અણુધાર્યા આરી પડેલા સંકટો)ને જીતી (સહન કરી)ને જે બિહુ જન્મમરણો એજ મહાભયનાં સ્થાન છે એમ જાણી સંયમ અને તપમાં રક્ત રહી જન્મમરણ્યુદ્ધ સંસારથી પોતાનાં આત્માને ઉમારી લે તેજ સાચો સાધુ છે

[૧૫] જે સૂત્ર તથા તેના રહસ્યને જાણીને દ્વાય, પગ વાણી અને ઈંદ્રિયોતો યથાર્થ સંયમ રાખે (અર્થાત્ સન્માર્ગમાં વિવેકપૂર્વક તેને યોજે), અધ્યાત્મ રસમાજ જે મસ્ત રહે અને પોતાના આત્માને સમાધિમાં રાખે તેજ સાચો સાધુ છે

નોંધ — જ્ઞાનનું કૃણ સુયમ અને ત્યાગ છે તેથી જ્ઞાનીનું પ્રથમ ચિહ્ન સુયમ છે સુયમો રવાર્ચીય પ્રવૃત્તિથી પર વલ્લ જાય છે અને આત્મભાવમાજ રક્ત રહી શકે ■

[૧૬] સંયમના ઉપકરણોમાં અને બોજન વજેરેમાં જે અનાસક્ત રહે અઘાત ધરોમાં પરિમિત બિહુ લઘુ સંયમી જીવન ચલાવે

ચારિત્રમા ક્ષતિ ઉત્પન્ન કરે તેવા દોષોથી રહિત રહે, અને તેવું વેચવું બેળું કરવું વગેરે અમલથી બચાવોથી વિરત બની સર્વ પ્રકારની આસન્ધિથી પણ ગદ્ધિત થાય તેજ આદર્શ શિક્ષુ છે

નોંધ — જો કે પદાર્થોનો ત્યાગ એ પણ દુરાચર્ય વસ્તુ છે છતાં તેનો ત્યાગ કર્યા પછી કદાચ ત્યાગધર્મની સમાપ્તિ થઈ જતી નથી બાકી છાડી રહેલી પદાર્થની વાસનાઓનો ત્યાગ કરવો તેજ ખરેખર ત્યાગ છે

[૧૭] જે લોકુપતાથી રહિત થઈ કોઈ પણ પ્રકારના રસોમા આમકત ન બને, શિક્ષાચરીમા અર્થે ખોરાક (પર્ગમિત) મહત્ત્વ કરે ભોગી જીવન ગાળવાની વાસનાથી પર થાય, સંતકાર, પૂજન અને ભૌતિક સુખની પરવા ન કરે, નિગલિમાની અને સ્થિર આત્માવાળો હોય તેજ આદર્શ શિક્ષુ છે

[૧૮] જે ખીજા કોઈ પણ મનુષ્યને (કાલ્ય દુરાચારી હોય તો પણ) દુરાચારી ન કહે ખીજો જેથી કોપારમાન થાય તેવું દ્વિષિત વાક્ય પણ ન બોલે, (જે દ્વિષિત હશે તેજ પોતાના પુણ્ય અને પાપનું સ્વયં પરિણામ ભોગવશે) બધા જીવોને પુણ્ય અને પાપનું પરિણામ પૃથક્ પૃથક્ મળવાનું છે તેમ જાણી પોતાના દોષો દૂર કરે અને પોતાનો (સ્વભાવ) ખીજા કરતા બીજો છે એવું અભિમાન ન કરે તેજ આદર્શ શ્રમણ છે

[૧૯] જે જાતિ, રૂપ લાલ કે શાનનું અભિમાન ન કરે સર્વ પ્રકારના અહંકારને છોડી સદ્ધર્મના ધ્યાનમાંજ રક્ત રહે તેજ શિક્ષુ છે

[૨૦] જે મહામુનિ સાચા ધર્મનોજ માર્ગ જણાવે પોને સદ્ધર્મમાં બરાબર ચિથર રહી ખીજાને પણ સાચા ધર્મમાં સ્થિર કરે, ત્યાગમાર્ગ મહત્ત્વ કરીને દુરાચારની ચિદ્ધીને ત્યાગી દે (ક્રમાધનો

મંત્ર ન કરે) અને કાષ્ઠની દ્વાજાજી દસી કે મશકરી પણ ન કરે તેજ સાચો બિંદુ છે

[૨૧] (તેવો બિંદુ શુ પામે છે?) તેવો આદર્શ બિંદુ દમેશાં કલ્યાણમાર્ગમાં પોતાના આત્માને રિચર રાખી નશ્વર અને અપવિત્ર દેહવાસને છોડીને અને જન્મમરણનાં બંધનોને સર્વથા છોડીને અપુનરાગમન (ભ્રાંધો પુન આગમન થતું નથી તેવી મોક્ષસ્થિતિની) મતિને પ્રાપ્ત થાય છે (પામે છે)

નોંધ — પોતાના અવશાત્માની વંચના થાય તેવા કાષ્ઠપણુ કાર્યો ન કરે અને જે કાર્યે જ્ઞાતર જુદરથ કે સિંધુ બલ્લીને ધૂણા લાવે તેવા કાર્યોના પણ સદતર ત્યાગ કરી સિંધુસાધક કેવળ સમાધિ માર્ગમાજ વિચરે અને અવશાત્માની મિજાબાં મશ્વ રહે

એમ કહ્યું હુ —

એ પ્રમાણે બિંદુ નામ નામનું દસમું અધ્યયન પૂર્ણ થયું



રતિવાક્ય ચૂલિકા

(સયમથી કટાણેલા સાધકને પ્રેમ ઉત્પન્ન કરનારા વાક્યો)

૧૧

ભિશુભવન એ ગૃહસ્થાશ્રમ કરતા સયમ અને ત્યાગની દ્રષ્ટિએ
મોગર્ણ ઉચ્ચ અને સાસ્ત્રિક છે તેમ છતાં તેની પણ માધક
સ્થિતિજ છે

સાધક દશાની જૂમિકા ગમે તેવી ઉચ્ચ હોવા છતાં જ્યાં સુધી
તે માધક આત્મ શાસાત્કારની સ્થિતિમાં સ્થિર થયે ન હોય,
જ્યાંસુધી તેની વામનાના ઊંડા ઊંડા ખીજ મળી ને ખાક ન થઈ
ગયા હોય ત્યાંસુધી તેને પણ નિયમોની વાટને સુરક્ષિત રાખી
અતુષ્ટરવાનું રહે છે સાબો કરાડોનો પૂજ્ય અને પ્રેરક હોવા છતાં
ધાર્મિક નિયમોની સત્તા આગળ તેને પણ શિર નમાવવાનું હોય છે
કારણ કે અધ્યાસની અનરનો લેપ એટલો તો ચિરમ્થાયી અને
મજબૂત હોય છે કે જે ચીજનો વર્ણ થયા ત્યાં કયો હોય, જેનો
નકલ પણ ન હોય તેવી સ્થિતિમાં પણ સહજ નિમિત્ત મળતા
મનને દુષ્ટ વૃત્તિ તરફ દોરી લેવામાં તે અધ્યાસ પ્રતેહમદ નીવડી
પડે છે આવી વૃત્તિનો વેગ શિથિલ મનના ગ્રાધક પર તુરત અમર
કરી મૂકે છે જ્યારે મન આવી સ્થિતિ અને પામર નિયતિમાં
મૂકાય ત્યારે તેના દુષ્ટ વેગને દમાવી પુનઃ સયમમાર્ગમાં સ્થિર રાખી

રીતે કરી શકાય તેના મર્યાદા અને મર્યાદિત ઉપાયોના આ ચૂલિકામા વર્ણન છે

શુરદેવ બોલ્યા —

ઓ શાશ્વા સાધકો ! અહીં ખરેખર દીક્ષિત (પ્રવ્રજિત) થયા પછી દુઃખ ઉત્પન્ન થાય અને તેથી સંયમમાંથી ચિત્તનો પ્રેમ ખસી જઈ સંયમ છોડી (ગૃહસ્થાશ્રમમાં) ચાલી જવાની ઇચ્છા થાય. પરંતુ હજી સંયમનો ત્યાગ ન કર્યો હોય તેવા સમયે ધોડાંતી સગામ દાથીના અકુચ અને વદાણના સહ સમાન આ અગર સ્થાનો (વાઘ્યો)ને કિમ્બુએ ખૂનજ વિચારવાં

તે સ્થાનો આ પ્રમાણે છે —

(૧) પિતાના આત્માને સંતોષીને) હે આત્મનૃ ! આ દુષ્ક્રમ કાળનું જીવનજ દુઃખમય છે

નોંધ —સસારના ફરેક જીવો દુઃખી છે. તો હું સંયમ જેવી ઉત્તમ વસ્તુ ધોડીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં જઈ છતાં ત્યાં પણ મુખ ક્યાં હઈ ?

(૨) ગૃહસ્થાશ્રમીઓના કામભોગો ક્ષણિક અને હલકી કોટિનાજ હોય છે

નોંધ —ક્ષણિક અને તે પણ માની લીધેલા અને પરિણામે અપાર દુઃખરૂપ કામભોગો પર રહેલા શા માટે સાખવો ?

(૩) વળી સમારી માયામાં રહેના મનુષ્યો બહુ કષ્ટવાળા હોય છે

નોંધ —સંયમને ત્યાગી લીધા પછી તેવા કલુષિત વાતાવરણમાં રહેવાથી અતઃકરણ દુઃખિત થાય છે

(૪) વળી આ સંયમી જીવનમાં દેખાતું દુઃખ કઈ લાભો વખત ટકવાનું નથી

(૫) સંયમ છોડીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં જતા સુદ્ધ મનુષ્યોની પણ (ન ઇચ્છવા છતાં) ખુશામત કરવી પડે છે

(૬) ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વીકારવા જતાં વખેથી વસ્તુને ફરીથી પીની પડશે

નોંધ —જે દુષ્ટ કામભોગને ત્યાગી દીધા છે તે ફરીથી મદલ કરવા કોઈ પણ પ્રકારે હજી નથી

(૭) ત્યાગની ઉચ્ચ ભૂમિકામાંથી મુદ્ર વાસના માટે ગૃહસ્થ જીવન સ્વીકારવું તે નગકાગારમાં જવા માટેની તૈયારીરૂપ ■

(૮) ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેનારાને ગૃહસ્થાશ્રમનો પણ ધર્મ પાળવો તે દુશ્કર્ય છે તો આદર્શ ત્યાગ તો કયાથી જ પળાય ?

નોંધ —જે કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ કેટલાક ઉત્તમ સચમી પુરુષો હોય છે પરંતુ તેવા પુરુષો બાગ્યેજ મળી આવે છે કારણ કે તેની આસપાસનું વાતાવરણ જ એવું કલ્પિત હોય છે કે તેવા સ્થળે રહી સમજની આરાધના કરવી એ કઠિન વસ્તુ છે

(૯) અચાનક રોગ ઉત્પન્ન થઈ જનારે દેહનો નાશ થઈ જાય છે (ત્યારે ધર્મ સિવાય ઈતર કોઈ મદાયક થતાં નથી)

(૧૦) ખરામ મરફપ પણ આધ્યાત્મિક મૃત્યુ કરે છે

નોંધ —આપણે એક શરીરથી આત્મા બિજા થઈ અથવા શરીર ધારણ કરે ત્યારે જ તેથી સ્થિતિને મૃત્યુ માનીએ છીએ પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તો આધ્યાત્મિક પતન એ જ મૃત્યુ છે

(૧૧) ગૃહસ્થવાસ કોશમય છે ત્યાગ એ ચાન્તિમય છે

(૧૨) ગૃહસ્થવાસ બંધન છે ત્યાગ એ મુક્તિ છે

(૧૩) ગૃહસ્થજીવન (પાપમય હોય તો) દુષ્ટિન છે જ્યારે સવ-મીનું જીવન એ પવિત્ર જીવન છે

(૧૪) ગૃહસ્થોના કામભોગો નિ કૃષ્ટ (હલકી કાટિના) છે

(૧૫) જગતના સૌ જીવો પુણ્ય અને પાપથી ઘેરાયેલા છે,

(૧૬) મનુષ્યનું જીવન ખરેખર દાઝડાની ટાંચ પર રહેના જલ્દનિન્દુ જેવું સચળ અને ક્ષણિક છે

નોંધ —જેવા વિનંદર જીવન માટે ટક જેવી ઉત્તમ વસ્તુ યા માટે ઇચ્છતા ?

(૧૭) અરેરે ખરેખર પૂર્વકારે પાપકર્મ બહુ કર્યું હશે.

નોંધ —પાપ કર્મના પ્રભાવે જ સયમ પર અણુમત્રો ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સયમ જેવી ઉત્તમ વસ્તુ યા માટે ન થાય ?

(૧૮) દુશ્ચારિત્રનું સેવન કરીને કદી પાપકર્મોથી મુક્તિ મળી શકશે નહિ પરંતુ દુ જે સદી ચક્રાય તેવા પૂર્વ પાપ કર્મોને મનમાં વેદન કર્યા સિવાય સદી લેવાથી અને તપ દ્વારા તેને અપાવવાથી જ તે કર્મોથી મુક્તિ મળી શકશે

નોંધ —આ અગરે વાક્યોનું ખૂબ જીકું જીકું ચિંતન કરવાથી સયમથી અસ્થિર થયેલું (કટાગેલું) મન પણ અસ્થિર થઈ જાય છે

આહી સ્લોકો કહેનાય છે —

[૧] કોઈ અનાર્થ પુરુષ જ્યારે ભોગના હેતુએ પોતાના ચિરસંચિત ચારિત્ર ધર્મને તજી દે છે ત્યારે તે ભોગમાં આસક્ત થયેલો અગાની ભવિષ્યકાળનો લેશમાત્ર વિચાર કરી શકતો નથી

નોંધ — જ્યારે કોઈ પણ સાધારણ કે જીદ્દિમાન સાધક પોતાને ન છાલે તેવું અકાર્ય કરી નાખે છે ત્યારે તે વખતે તે એટલો આવેશમાં હોય છે કે તેને તે વખતે કાર્મના પરિણામની ભયકરતાનો લેશ માત્ર ખ્યાલ રહેતો નથી

[૨] પગલુ જ્યારે તે ત્યાગાથમ છોડીને ગૃહસ્થ જીવનમાં પાછો આવે છે ત્યારે ત્યાગધમ અને ગૃહસ્થધર્મ એ બન્ને ધર્મોથી બદલ થઈ (સ્વર્ગથી મ્યુત થઈ) પૃથ્વી પર પડેલા દેવેન્દ્રની માફક ખૂન પરિતાપ કરે

નોંધ —દેવેન્દ્રની હપમા તે સારુ આપેલી છે કે કયા એ સ્વર્ગીય મુખ અને કયા એ મૃત્યુલોકના હૃદય । તે જ રીતે કયા એ સયમી છવ નેના આનંદ અને કયા એ પતિત છવનની વિપત્તિ । સયમભક્ષની લોકમા પણ અપકીર્તિ ફેલાય છે અને તેના હૃદયમા પણ ઊડાણનું દર્દ થયા કરે છે

[૩] પ્રથમ તે વિશ્વનો વલ્નીય હોય છે અને ભ્રષ્ટ થયા પછી અવલ (તિગરકારને પાત્ર) બને છે ત્યારે પોતાના સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થયેલી (સ્વર્ગથી મુક્ત થયેલી) દેવીની માફક તે ખૂબ પરિતાપ પામે છે

[૪] પ્રથમ તે મહા પુરુષોનો પણ પૂજ્ય હોય છે અને પછી તેજ અપૂજ્ય બને છે ત્યારે રાજ્યથી પદભ્રષ્ટ થયેલા મનની માફક તે ખૂબ પરિતાપ પામે છે

[૫] પહેલા તે માન્ય હોય છે અને પછી તેજ (ત્યાગાશ્રમથી ભ્રષ્ટ થઈ) અમાન્ય થાય છે ત્યારે બેકુની જીદગીમાં પનટાયેલા (અથવા સાવ નાના ગામડામા અનિચ્છાએ મૂકાયેલા) ધનિક શેઠની માફક પરિતાપ કરે છે

નોંધ —પતિત થઈ હલકા કુળમા ગયેલો અથવા ધનહીન બની હલકા સ્થાનમા ગયેલો શેઠ જેમ પૂર્વની સ્થિતિ સંભારીને છવન પર્યન્ત ખેદ કર્યા કરે છે તેમ મુનિવેશ ત્યાગી ગૃહસ્થછવનમા ગયેલો સાધક પરિતાપ કરે છે

[૬] જોગની લાનએ ત્યાગાશ્રમને તરછોડી ગૃહસ્થ છવનમા ગયેલો સાધક ન્યારે યૌવન વયથી પરવારીને જગવરયાથી ધ્રસ્ત થયેલો જુદો બને છે ત્યારે જળજમાં મૂકેલી વસ્તુ ખાવાની લાલએ લોખડના કાંટામાં ફમાયેલ માછલાની માફક ખૂબ પીડા પામે છે

[૭] અને ન્યારે તે પોતાના મળેલા કલેશકારી કુટુંબની ચારેકાગની ચિંતાઓથી ઘેરાય છે—સણાય છે ત્યારે તો બધનમાં ફસાઈ પડેલા હાથીની માફક ખૂબ પરિતાપ કર્યા કરે છે

[૮] વળી ત્યાગાશ્રમને છોડી ગૃહસ્થ જીવનમાં જાયેના મુનિ ત્યારે સ્ત્રી, પુત્ર અને કન્યા બચ્ચાના પરિવારથી વિદાઈને મોહનીય કર્મની પર પડ્યાથી તેમાંજ સુચાર્ય જન્ય છે ત્યારે તે કાલ્પમાં ખૂચેના હાથીની માફક “ન મીર નોતીરમ્” ન પાણી કે ન કાંઠો એમ બન્ને સ્થિતિની વચ્ચે રહી બે ક્યાં કરે છે

નોંધ — સ્ત્રી પુત્રાદિ પરિવારમાંથી નિવૃત્ત થઈ તેને શાંતિ મેળવવાની જાણ માત્ર કુરસદ રહેતી નથી ત્યારે તે જનમમાંથી છૂટવા કાફા મારવાનો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ એવા માઠ બંધન હોય છે કે પછી તે મારે તો મજા પૂરી રાકતો નથી અને તેથી તે જમણી પીઠા પામે છે

[૬૫૧૦] (પછી આવી સ્થિતિમાં ત્યારે તે વિચાર કરવા બેસે છે ત્યારે તેને સદ્વિચારો આવે છે અને ત્યારે તેને પશ્ચાત્તાપ થાય છે કે હા ! આ મે ખૂનજ ખોડું કર્યું) બે દૃઢ જિનેશ્વરોએ બતાવેના વિશુદ્ધ સાધુત્વથી ભરેલા ત્યાગમાર્ગમાં આનંદ પૂર્વક રહ્યો હોત તો આજે મારા અપૂર્વ આત્મઓગ્રસ અને અપૂર્વ જ્ઞાનની માથે આખા સાધુજાતનો અધિપતિ બનત ક્યાં એ મહર્ષિઓના ત્યાગમાર્ગમાં રક્ત રહેલા ત્યાગી પુરુષોનો દેવનોક સમાન સુખદ ત્યાગ અને ક્યાં તે ત્યાગ માર્ગને તરછોડી ગૃહસ્થ જીવનમાં જાયેના પતિત બિહુનો મહા નરકપાતના સમાન ગૃહસ્થાશ્રમ !

નોંધ — પતિત થયેલાનું જીવન પામર જેવું હોવાથી તે ગૃહસ્થાશ્રમના આદર્શ ધર્મને પણ આરાધવાને લાયક રહેતો નથી અને તેના દૃઢપના જીડા ભાવમાં સાધુજીવનથી શાંતિ સાથે છે તેથી તે ગૃહસ્થાશ્રમ જીવન હજબજ નરકાવાસ જેવું જ લાગે છે, એવી વચમાં કહી તેવા પતિત બિહુની મનોદશાનો ચિતાર આપ્યો છે

[૧૧] (આ બધું કહી હવે મહાપુરુષો સવમથી કટાણેલા સાધુને કહે છે —) ત્યાગ માર્ગમાં રમી રહેલા મહાપુરુષોનું દેવેન્દ્ર સમાન

હિતમ સુખ અને ત્યાગમાર્ગથી બ્રહ્મ થયેના પતિતોનું નરક સમાન અત્યંત દુઃખ એ બન્નેની તુલના કરીને પડિત સાધુએ ત્યાગ માર્ગમાં આનંદપૂર્વક રહેવું ધરે

નોંધ — ત્યાગથી પ્રાપ્ત થઇ આધ્યાત્મિક સુખ એ તો અનુપમ સુખ છે તેની તુલના સ્વર્ગીય સુખ સાથે ન જ કરી શકાય પરંતુ અહીં તો જેમ મનુષ્યજીવન કરતા દેવજીવન ઉત્કૃષ્ટ છે તેમ શૂદ્રસ્થજીવન કરતા ત્યાગી જીવન ઉત્કૃષ્ટ છે અને માનવજીવન કરતા નરકજીવન નિહૃષ્ટ છે તેમ આદર્શ જીવન કરતા પતિત શૂદ્રજીવન નિહૃષ્ટ છે તે બતાવવા પૂરતું ઉપરનું ઉપમાવાક્ય છે

[૧૨] ધર્મથી બ્રહ્મ અને આધ્યાત્મિક પ્રેરણાથી પતિત થયેના દુઃખ મુનિનો, અદ્ય તેજ થઇ કરી ગયેના યજ્ઞના અગ્નિ અને બપકર એરી છતાં કડો એવી લીધેના સર્પની માફક, દુરાચારીઓ પણ તિગ્રહાર કરે છે

નોંધ — સર્પનું હર કાવચવાનું સાવન ત્યા પછી તેને બાળકો પણ સતાવે છે, યજ્ઞનો અગ્નિ પવિત્ર મનાય છે છતાં તેજ અથવા પછી તેની કશી કિંમત રહેતી નથી અને દેહમાથી ચેતન અથવા પછી તે દેહની કિંમત પણ રહેતી નથી તેમ સાધુધર્મી આત્મા અથવા પછી તે સાવક નિર્મલ બની જાય છે તેથી તેની દશા એક ઢાંકા વર્તનવાળા શૂદ્રસ્થ કરતા પણ ધૂણા પાત્ર બની જાય છે

[૧૩] ધર્મથી પતિત થયેના અધર્મને સેવનારા અને પોતાના વ્રત નિયમોથી બ્રહ્મ થયેના સાધુને આ લોકમાં પણ ચારિત્રની ક્ષતિ અધર્મ, અપવિત્ર અને દલકા માણસોમાં પણ નિવા છત્યાદિ જોરભાસો થાય છે અને જીવનના અને પલ્લોકમાં પણ અધર્મના ફળસ્વરૂપે તેને અધમગતિ મળે છે

[૧૪] જે સાધક બેદરકાર (કુદૃષ્ટ) ચિત્તના વેગને વશ થઈ ભોગોને ભોગવવા સારુ તે ને પ્રકારના અમયમ (સમયથી વિરૂદ્ધ વર્તન ને આચરીને જેની કલ્પના ન કરી શકાય તેવી દુઃખ (નરક)

ગતિમા ગમન કરે છે તે માધકને ફરીથી આવા ઉચ્ચ સદ્-
બોધની કે ધર્મની પ્રાપ્તિ પણ સુનમ થઈ શકતી નથી

- [૧૫] એ વિચારા કનેશમાં રહેના અને દુ ખમાં જ સમડતા નાર
હીના જીવોનું પદ્મોપમ અને આગરોપમ જેવા લાના કાળ
સુધી એક સરખું ભોગવવાનું દુ ખ ક્યાં ? અને આ સંયમમાં
આશ્રિતક પડેલું થોડું દુ ખ ક્યાં ? એ બન્ને વચ્ચે તો મહાન
અંતર છે તો પછી “ રે મારુ આ દૃષ્ટિક માનસિક દુ ખ શું
હતું ? ” એવું એવું સાધક વિચારે

નોંધ — પદ્મોપમ એ મોટા કાળનું પ્રમાણ છે અને આગરોપમનું
પ્રમાણ તો તેનાથી પણ અધિકકાળ પ્રમાણ છે

- [૧૬] (દુ ખને લીધે સયમ છોડવાની મનોવૃત્તિ જાગે તો તે વિચારે
કે —) આ મારુ દુ ખ લાંબો કાળ ટકવાનું નથી (ભોગની
ધૃત્તાથી જો સંયમ છોડવાનું મન થાય તો વિચારે કે) જીવા
ત્માની ભોગપિપાસા પણ થોડો વખતજ રહે છે (જતા કદાચ)
આ શરીર ટકે ત્યાંસુધી તેવી ભોગપિપાસા ન દૂર થાય તો
આ ભાગ જીવનના અને તો જરૂર આવી જશે ” આવા
વિચારો સેરીને ત્યાગ તરફ ઉપજેના અણુમમાને સાધક
નિવારી નાખે

નોંધ — જીવન જાય તો જાહે જલ્દ પરંતુ મારુ સુખમમય જીવન
તો ન જ જલ્દ ભેઈએ આ જીવન ત્યાં પછી જીવને જાહે ફરી સુખ
મળી શકશે પરંતુ આધ્યાત્મિક જીવન મૃત્યુ પામ્યા પછી પુનઃ તેને
પામવું અતિ અતિ દુ શક્ય છે આવી વિચારણા સાધક કરતો હોય છે

- [૧૭] જ્યારે તેવા સાધુનો આત્મા ઉપરના વિચારોને સેવતા એટલો
બધો નિશ્ચિત થઈ જાય કે તે દેહનો ત્યાગ કરવો પર્મ કરે,
પરંતુ સદ્ધર્મના નિયમોને ન છોડે ત્યારે જેમ સુ યન પર્વતને
વાયુના પ્રચક ઝાપટાઓ લાગવા છતાં તેને ડોલાવો શકનાં નથી

તેમ તેના અડોલ અને સુદૃઢ સાધકને ઈંદ્રિયો (ના રિપયો) ડોલાયમાન કરી શકશે નહિ

[૧૮] ઉપર પ્રમાણે આ બધું જોઈને (સાબળીને) શુદ્ધિમાન સાધક તે પૈકી પોતાની આત્મશક્તિ અને તેને યોગ્ય ભિન્નભિન્ન પ્રકારના ઉપાયોને વિવેકપૂર્વક વિચારીને તથા તે (પૈકી પોતાને યોગ્ય) આચરીને મન, વચન અને કાયા એ ત્રણે યોગોનો યથાર્થ સમય જાળવી જિનેશ્વર દેવોના વચનમા બરાબર સ્થિર રહે

નોંધ—ત્યાગીનું ચતિત જીવન બેધારી તનવાર જેવું ■ જેના ધા ઉપર અને નીચે જ ને બાજુપર લાગે છે સીડી ઉપર ચડેલા માણસ નીચેના ઉભેલા માણસથી ખૂબ ઊંચો દેખાય ■ પણ ન્યારે તે પડકાય ત્યારે અત્યો-પાટ પડી ઉભેલા માણસથી નીચો જાય છે અને તેને મારની ચોટ પણ લાગે છે, આજ દશા તેવા ભિલુની યાચ છે

તેવા ભવિષ્યને નહિ ઈચ્છનાર સાધકે સદ્વિચાર અને મ મનનું ચૂલું લઈ પોતાના મનનો કચરો સાફ કરવો, પશ્ચાત્તાપના સાબુથી અતઃકરણને ઘેરુ તો શ્વચ્છ કરવું કે પછી તેવા દુષ્ટ વિચારોનું ફરીથી આગમન ન થાય

એમ કહું છું -

એ પ્રમાણે રતિવાક્ય નામની પહેલી ચૂલિકા પૂર્ણ થઈ



વિવિક્ત ચર્ચા

(એકાત ચર્ચા)

૧૨

આ સમારના પ્રવાહમા અનત કાજથી પરિભ્રમણ કરતો આત્મા અનત ભસ્કારીને અર્પણી નૃકયો અને લોગવો પણ ચૂકયો, છતાં હજુ તે નથી પોતાના જાનમા આવી છે નથી પોતાના સ્વરૂપથી અચુત થયો તેના સંસારો હજુ તેનાતે રહ્યા છે બીજા તત્ત્વના પ્રસંગમાં આવવા છતાં હજુ તે એક છે, અદ્વિતીય છે એ ચેતના શક્તિનો સ્વામી તેજ એક આત્મા તેજ અનન્યપુરુષ તેનીજ રોધ પાછળ સાચો જુલું તેનુજ નામ વિવિક્ત ચર્ચા-
એકાત ચર્ચા

વિશ્વનો પ્રાણીસમૂહ જે પ્રવાહમા વહી રહ્યો છે તે પ્રવાહમા વિવેક વિના વહે જવું તેનું નામ એકાત ચર્ચા આવી ગતિમા હેરામાન વિજ્ઞાન, યુક્તિ હૃદયની શક્તિની કે ભગૃતિની ખાસ આવરણના રહેતી નથી આ જગત પણ તે પ્રવાહને ટેકે વહી શકે છે હૃદયહીન પણ ટેકે ટેકે પોતાનું ગાડું ચમકાવી શકે છે આ રીતે એક છુદ્ધ જુલુંથી માલીને માનવજીવનના વિકાસક્રમ મુધી સામાન્ય રીતે તે આ પ્રવાહ ગતિજ લોઈ શકાય છે જન્મથી માલીને મૃત્યુ મુધીના બધા કાર્યોમા પણ તેવુજ બને છે

પરંતુ માનવમાનસનો વિરસવર્જ એવો પણ હોય છે કે જેના યુક્તિના વિકાસ માર્ગમા પડેલા આવરણો દૂર થયા છે, જેના આત-

શિક્ષા ચક્રો ઉપડી ગયા છે અને જેના પ્રાપ્તિમા ચેતનાશક્તિની
જ્યુલજાડી લાગી છે તે પોતાના કષ્ટપદ ભાવીને અપદ જોઈ શકે છે
અને પોતાના વીર્યનો ઉપયોગ તેને વણાવવામાં કરવાને બદલે તેની
દુર્વનતાકાતુ આખું સુકાન ફેંચી લે છે અને પોતાનું ધ્યેય નક્કી
કરી સેકડો સકડોને દૂર કરવા માટે શસ્ત્રમજ્જિત શૂર, વીર
અને ધીર સદૈવેષો બને છે બસારના ઇતર શૂરવીરો પોતાનું મત્ત્વ
અને માયા મુઠી રક્ષવા બાદ્ય મચામ જોડે છે જ્યારે આ યોદ્ધો તે
વસ્તુની ઉપેક્ષા કરી આત્મમચામમાજ ખેલવાનું પસંદ કરે છે
તેજ તેની બીજાથી બિન્ન એવો વિવિધ તથા

ગુરુદેવ બોધ્યા —

[એકાંત તથા એટલે વિચિત્ર પ્રવાદથી પોતાના આત્માને બચાવી
લેવો તેવી એકાંતતથાના લાભો અને ઉદ્દેશનું નિર્ણયન]

[૧] સર્વેષ્ઠ પ્રજાએ હરમાવેલી અને ગુરુદ્વારા સાબલેલી આ (બીજી)
ચૂલિકાને હું કદીય કે જે ચૂલિકાને સાબળી મદગુપ્તી મજ્જન
પુરુષોની ભુદિ શીઘ્ર ધર્મ તગ્દ ઉત્પાદિત બને છે
આ પ્રમાણે જળજ્વામીને ઉદ્દેશીને મુધર્મ સ્વામીએ કહ્યું હતું
તેજ મનક નામના સિધ્ધને ઉદ્દેશીને સમ્પત્તિ ગુરુદેવ બોધ્યા —

[૨] (નદીના પ્રવાહમાં તણાતા કાઠની પેરે) : સમાગના પ્રવાહમાં
બહુ બહુ બનો વહેતા હોય છે તે પ્રવાહની ખજ મવા માટે
જેનું લક્ષ્ય જાગૃત થયું હોય તે મોક્ષાર્થી માધકે જે પ્રવાહમાં
મંસાગી છવો વહેતા હોય તેની સામી બાજુ એટલે કે તેનાથી
ઉપડી પ્રગતિમાં પોતાના આત્માને ચેજનો ઘટે.

નાધિ—મનુષ્યજીવન યોગ્ય સમય અને સાધનો મળવા છતાં પણ
મનુષ્યોને શાંતિજીવન સિવાયના ઉત્તર જીવનનો કરોડ ખ્યાલ હોતો નથી તે
જ્યાં એવા ઔષધિક પ્રકારના છવો હોય છે અર્થાત્ તેમની બધી ક્રિયાઓ
પરપરા પ્રમાણે બીજા કરતાં હોય છે તેમ થતી રહે છે તે પૈકી કેટલાક મેધાર્થી
સાધક ભક્ત થાય છે અને તે લોક પ્રવાહમાં ન તણાતા પ્રત્યેક ક્રિયાઓમાં
વિચેક કરતો થઈ ભવ છે

- [૩] જગતના પામર જીવા મિત્યારા મુખ્ય શોધવા માટે સંસારના પ્રવાહમાં ધમકાઇ રહ્યા છે ત્યાં વિચક્ષુ માધુઓની મન, વચન અને કાવાનો એકચાક્રતા (શુભ વ્યાપાર)જ માત્ર તે પ્રવાહની વિરૂદ્ધ જાય છે સાગર કે દુન્યવી જીવન દ્વેષાં એકજ પ્રવાહમાં વહેતું હોય છે, માટે મંભારથી પાર ઉતરવું હોય તો ઐચાર્યોએ માર્ગ બદલી નાખવો જોઇએ

નોંધ —ચાલુ પ્રવાહમાંથી વેગ બ લલી વખતે સાધકને ખૂબ સાવચેતી રાખવાની હોય છે દુન્યવી લોકોથી તેનું લક્ષ્ય બિન દેખાતા કરેલો જનોની કરી નજરે તેના પર કરી વળે છે તેથી કમું છે કે દરિના મારગ છે શૂરાનો કાયરનું નહિ કામ જોને પરંતુ આખરે સકરો સહી એક તેના બ તરાતમાનું બળ પૂરું પડી જાય છે અને તે સાધક પોતાનું કાર્ય સાધી શકે છે

- [૪] (હવે તેવા માયા મુખના જિજ્ઞાસુ સાધકે લોકપ્રવાહની સામે જવામાં ક્યા બળને ખીનવવું જોઇએ તે કહે છે -) પ્રથમ તો તેવા સાધકે સદાચારમાં માનસિક બળ ફેળવી સંયમ અને ચિત્ત સમાધિની જગત આરાધના કરી લેવી થટે અને પછી ત્યાગી પુરુષોનાં જે ચર્ચા શ્રુત્તો અને નિયમો તે જાણી તે અનુસાર વર્તન બનાવવું જોઇએ

નોંધ —ચર્ચા એટલે કેમ સ ચમીજીવન માનવું તે શ્રુત્તો એટલે મૂળ તથા ઉત્તર શ્રુતોની આરાધના અને લિસાદિના નિયમો તે નિયમો આ બધું જાણી આચરવા માટે સાધકે તૈયાર રહેવું થટે

હવે નીચે તે વસ્તુ સ્પષ્ટ કરે છે

- [૫] (૧) અનિયતવાસ (કોઈ પણ નિયત ગૃહ કે આશ્રમ કરી ન રહેવું અર્થાત્ વસુધામાં સર્વત્ર વિચરવું) (૨) સમુદાનચર્ચા (જુદા જુદા ધરોમાંથી લિક્ષા મેળવવી) (૩) અગાતોઞ્ચ (અપરિચિત ગૃહસ્થોના ધરોમાંથી મહુ અદ્ય અદ્ય લિક્ષા મેળવવી) (૪) એકાંતનું સ્થાન (જ્યાં સંયમની બાધક વસ્તુ

ન હોય તેવું સ્થાન તે એકાંત સ્થાન.) (૫) જન્મની અવસ્થા પૂતા જ અલ્પ સાધનો (૬) કલ્હનો ત્યાજ્ય આજીવન પ્રત્યે શુભ વિદ્યાચર્યાજ મહર્ષિઓએ વખણી કે સાચું જિંમુ એવું આજીવન કરે.

- ૬] જે સ્થાને મનુષ્યોનો કાલાહલ યને હોય કે સાધુઓનું અપમાન થતું હોય તેવું સ્થાન છોડી દે. તેમજ ગૃહસ્થ જીવે જીવન ધરમાથી ખોરાક અને પાણી આપે ત્યારે તે થવું જરૂર નેરવેલું આહાર પાણીજ સેવાનો સાધુએ પ્રયત્ન કરવો થો. અને તે દાના જે હાથ કિંવા ચમચાથી ખોરાક લાવેલ હોય તે બિંધા સેવાનો બિંધુ ઉપયોગ રાખે.

નોંધ — ચીઠ્ઠા ખરડાયેલા ચમચાથી બિંધુ લેવાનું પ્રયોગન એ છે કે તે ગૃહસ્થ તે સાધનને ઘરત સજીવ પાણીથી સાફ ન કરે એ સાફ કરે તો તે વઘીક માટે બિંધુ નિમિત્તભૂત થાય.

આહાર પાણી જમવાથી લાવે તે એવાનું પ્રયોગન એ છે કે ગૃહસ્થ પોતાની જરૂરિયાતની થીજ તો આપી નથી દેતો ને ! તેમજ તે આહાર શુદ્ધ છે કે કેમ કત્યાદિનો ખ્યાલ આવે.

- [૭] મઘમાસાદિ અમહત્વનો સવધા ત્યાગી આદર્શ બિંધુ નિરભિમાની પોતાના આત્મા પર સખ્ત કાણુ રાખવા સારું વારંવાર બસિષ્ઠ ખોરાકને નહિ સેનાર, વારંવાર કાયોત્સર્ગ (દેહબાન જૂસી ખવાની ક્રિયા) કરનાર અને સ્વાધ્યાય યોગમા પ્રયત્નશીલ બને.

- [૮] બિંધુ શવન, આસનો શમ્યાઓ, નિષઘાઓ (સ્વાધ્યાયના સ્થાનો) તથા ખોરાક પાણી વગેરે પર મમત્વ રાખી કુલ્યારે ફરીને આવું ત્યારે અનેજ આપણે બીજાને નહિ જેવી એવી ગૃહસ્થોને પ્રતિષ્ઠા ન કરાવે તેમજ કોઈ ગાય, કુરૂ નગર કે દેશ પર મમત્વ લાવ થવું કહી ન કરે.

નોંધ --મમત્વભાવ એ સાધુલ્લવન માટે સર્વથા ત્યાગ્ય છે કારણ કે એક વસ્તુ પર મમત્વ થયું એટલે બીજી વસ્તુ પરનો વિચાર પ્રેમ હી જવાનો અને કદાચિત મમત્વવાળી વસ્તુને જે કંઈ થાય તેના સારા માફાની અસર પાતા પર પડવાની, એટલું જ નહિ પણ પરિણામે એટલી એક વસ્તુ પર અતિ આસક્તિ થાય તેટલો જ ઈતર પદાર્થ પર દ્રેષ થવાનો દ્રેષ એ એક પ્રકારની માનસિક દિસાજ છે અને તે માનસિક વિચારો આખરે ક્રિયામાં પરિણત થઈ દુષ્પરિણામ લાવી મૂકે છે સર્વથા જ્ઞાન અને દ્રેષથી રહિત થવાના ભાવ વાળા ત્યાગી માટે મમતા તે સારું જ ત્યાગ્ય કહી છે

[૯] આદર્શ મુનિ અમર્યામી જનોની આકરી ન કરે તેમજ તેને અભિવાદન (એટલાની ક્રિયા), વંત્ર કે નમન પણ ન કરે પરંતુ જે અસંભીઓના સંગથી મુક્ત હોય તેવા આદર્શ સાધુઓના સંગમાં રહે કે જે મમર્યામી તેના ચારિત્રની હાનિ ન થાય

નોંધ --મનુષ્યો જેના પરિવેષમાં આવે છે, જેની સુલભી કરે છે, તેનું પૂજન કરે છે તેણે તેનું મન અને વિચારો ધકાતા નથ છે અને આખરે તે તેવા જ બની રહે છે કારણ કે સસર્વના આદોલનની તેમના પર અભ્યક્ત કે બ્યક્ત રીતે જરૂર અસર થાય છે. આથી જ મહાપુરુષોએ સત્પુરુષોના સમર્પ અપાર માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું છે અને ખળપુરુષોના સમ સર્વથા ત્યાગ્ય બતાવ્યા છે સવમના ઈષ્ટક સાધકે પોતાથી અધિક શુભ વાન હોય તેનો જ સસર્વ કરવો પડે

[૧૦] (કદાચ તેવો ઉત્તમ સંગ ન મળે તો શુ કરવું તે બતાવે છે) બિંદુ પોતાથી અધિક શુભવાન કે સમાન શુભવાળો ન મેળવી શકે તો કામભોગોમાં અનામકત રહી તથા પાપોનો ત્યાગ કરી સાવધાનતા પૂર્વક એકાકી વિચરે (પરંતુ ચારિત્રહીનના મંગમાં ન રહે)

નોંધ --જે કે જૈનસૂત્રોમાં એક અર્થને ત્યાગ્ય કહી છે અને તેમ કહેવાનું કારણ એ છે કે એકાકી વિચરતા સાધુને અદુનિત ચારિત્ર નિભાવવું એ અતિ કઠિન વસ્તુ છે અને તેના પર ઝઘડ જન ન હોય તો તે સાધક

સમાજને વિદ્યાસપાત રહેવા પામતો નથી એવા એવા અનેક દોષોનો સમૂહ છે એમ છતાં જૈનદર્શન એ અનેકાવદર્શન છે તેમા પ્રાપ્ત થતા કથનો એકાગ્ર હોતા નથી અને તેથીજ તે ઉપરના સ્પેષમા જતાવે છે કે જોને સમ આત્મ(સયમ)ધાતક થતો હોય તેવા સત્યથી વિમુક્ત રહેવું એજ સમુચિત જ સારારા કે એકચર્યા પ્રસીસનીય નથી તેમ એકાતર્નિવ પણ નથી છતાં વર્તમાન સમયે તો એકચર્યાનો પ્રમ ખૂબજ ચિંતનીય અને વિવાદ્યસ્ત છે કારણકે વર્તમાન સાધુવર્ગમા દેખાતી એકચર્યા બહુ મોટા પ્રમાણમા સ્વ સ્થિતિથી જ મેરી નજરે પડે છે, અને ન્યા સ્વચ્છ હોવા સાધુતાનો આદર્શ હુમ થાય છે આવે રવાને આ દષ્ટિએ એકચર્યા ત્યાજ્ય અને છે પરંતુ જો તેમા પણ કોઈ અપવાદિત એકચર્યા હોય અને આત્મસાધનાર્થે ઉત્પન્ન થઈ હોય તો તે અતિ પ્રસસનીય છે સારારા કે એકચર્યાની ઘટતા કે અનિવૃત્તિનો તોજ મધ્યજળનો પડ વિવેકની તુલાથી માપી લેવો પડે

[૧૧] (ચાતુર્માસ્યમા) જૈનભિક્ષુને એક સ્થાને વધારેમા વધારે ચાર માસ સુધી અને અન્ય ઋતુઓમા એક માસ સુધી રહેવાની આજ્ઞા છે અને જે સ્થળે ઓમામું કરેલું હોય ત્યાં બીજાં મે વર્ષો છોડી અને ત્રીજો રહી શકાય અને તેજ પ્રમાણે એક માસ જે સ્થળે રહ્યા હોય તેનાથી બમણો વખત બીજા સ્થળમા ગાળી પછી ત્યાં માસ બર રહેવું હોય તો રહી શકાય એમ જૈન શાસ્ત્ર આજ્ઞા કરે છે સારારા કે સૂત્રનો પરમાર્થ જે પ્રકારની આજ્ઞા કરે છે તે સૂત્રનાજ ફગમાવેલા માર્ગે બિહુ ચિચરે

નોંધ — શારીરિક બાધિ કે બીજા કોઈ તેવા અનિવાર્ય અને મહાન કારણે કદાચ તે પ્રમાણમા અપવાદ હોઈ શકે છે કારણ કે એક સ્થળે વધુ રહેવાથી આસક્તિ ઢિવા રાજ બંધન થાય અને આસક્તિ કે રાજ બંધન એ સયમતા ધાતક છે તેથી સયમની રક્ષાના હેતુએ જ તેમ કરવા ફરમાવ્યું છે તે વિવેક ભૂલનો ન જોઈએ

એક માસ કે ચાતુર્માસ્ય નેહરો કાળ જે સ્થાને રહેવાનું થયું હોય તેનાથી બમણો કાળ બીજો સ્થળે પસાર થયા પછી ત્યાં તેટલો કાળ રહી શકાય એ પ્રમાણે સૂત્રની આજ્ઞા છે બુદ્ધો આચાર્ય સૂત્ર

[૧૨] વળા બિહુ રાત્રિને પહેને પ્રદરે કે અંતિમ પ્રદરે પોતાના આત્માની પોતાના આત્માદાગ આતોચના (નિરીખણ) કરે. કે મે આજે શુ કર્યું ? જાણી શુ કરવાનું છે ? મારાથી આચરવાનું શક્ય હોવા છતાં મે શુ આચર્યું નથી ? બીજાજનો મને કેવો માને ■ (ઉચ્ચ કે નીચ) ? મારો આત્મા દોષ પાત્ર તો નથી ને ? હું મારી કંઈ બૂધને છોડી શક્યો નથી ? આ પ્રમાણે ખૂનખૂન સંભાળપૂર્વક (સુદૃઢ દોષને પશુ જતો કર્યા વિના) વિચારીને ફરીથી જાનિખમા મંપમનું ઉત્સંધન (દોષો) ન થવા પામે તેવી ચીવટ રાખે.

[૧૩] ધૈર્યવાન બિહુ કદાચિ (બૂધથી) કાષ્ઠપશુ કાર્યમાં મન, વચન કે કાયાથી લેશમાત્ર પશુ દોષ થઈ જાય તો તેજ વખતે ઉત્તમ થોડો જેમ લગામથી દુરત વશ થાય છે તેમ પોતાના આત્મા (મન)ને વશ કરી સન્માર્ગમાં રચાવે

[૧૪] જે ધૈર્યવાન અને જિતેન્દ્રિય સાધકાનું ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હમેશાં વતન રહે છે તેનેજ આ લોકના ઉત્તમ પુરુષો તરીકે યાનીજનો માને છે અને તેજ સાચા સવમમય જીવનથી જીવી જાણે છે

નોંધ — થોડા વખત માટે સદૃશન જીવનનું એ શક્ય છે આપત્તિ ન આવે ત્યાં લગી તેવા લાખા કાળ સુધી પશુ વૃત્તિને સુરક્ષિત રાખવી શક્ય છે પરંતુ સહટાની અપાર હડીઓમા પશુ મન, વચન અને કાયાથી પ્રવમા અડમ રહેવું તે જ ખરેખર દુ શક્ય છે

મન, વચન અને કાયાની એકવાક્યતા એ સવમ જીવનનું આનન્દક અન છે

[૧૫] ખરેખર સમાધિવત પુરુષોએ આ આત્માને જ ઈન્દ્રિયો સહિત હમેશા અસન્માન મા જતા જવાથી લેવો જોઈએ કારણ કે જે આત્મા અરક્ષિત (અવશ) દશે તો જન્મજરા મરણરૂપ મંસારના માર્ગમા લમવું પડશે અને આત્માજ જે વશ દશે તો તે સયમી આ લાધા દુ ખોથી મુક્તિ પામી શકશે

નોંધ — સાસનના નિયમોને આધીન નહિ રહેતા એકલા ફરતુ, ઇચ્છુક વાસ ને ઊા નુદા વિહરતુ એ કઈ વિવિક્તચર્યા નથી અને એકચર્યા પણ નથી આ તો કેવળ અનેકાત ચર્યા જ છે

જે એકચર્યામાં વૃત્તિની પરાધીનતા અને સ્વચ્છ દેતાનો અતિરેક હોય તે એકચર્યામાં ત્યાગના વિકાસને બદલે દુરાચારની વૃદ્ધિ થવાનો જ વધુ સંભવ છે

સ્વયં પોતાનો જ પાપનું પ્રજ્ઞાલન, પોતાની જ સંક્રિતિથી વિપત્તિઓનું વિદારણ અને પોતાનું જ પોતાને અવલંબન બનાવી એકાત આત્મહમન કરતુ તે જ આદર્શ એકચર્યા

આત્મરક્ષાનો પ્રબળ લપાસક એ વીરસાધક આવી એકાત (શમદેય રહિત) ચર્યાનું રહસ્ય સમજી ઉદ્વિગ્નાની ચપળતા અને મનના દુષ્ટ ભેગને આધીન ન થતા કેવળ એક જ સ્થિતિ શાખી પોતાનું સામ્ય સાચી અને વીતરાગ ભાવની પરાકાષ્ઠા પામી સિદ્ધ, બુદ્ધ અને મુક્ત થાય એ જ સુધર્મ અને ત્યાગનું અંતિમ ફળ છે

એમ કહું છું —

એ પ્રમાણે વિવિક્તચર્યા નામની બીજી ચૃષિકા પૂર્ણ થઈ

આમ લેખકના બીજા પ્રકાશિત થયેલા પુસ્તકો

[સંસ્કૃત ભાષાના સામાન્ય અભ્યાસીને પણ ખાસ ઉપયોગી]

જૈનસિદ્ધાંત પાઠમાળા

સંસ્કૃતભાષા સાથે

ઉત્તરાખ્યન અને દશવૈકલ્પિક સૂત્રો સંસ્કૃત ભાષાયુક્ત તથા
ગુજરાતી દિપણ, તે ઉપરાંત ભક્તમરાદિ આઠ સ્તો

૮ ખ ૭ આના પૃષ્ઠ ૪૧૮ મૂલ્ય બે રૂપિયા

—(૦)—

એકી અવાજે વિદ્વાનોની પ્રશસા પામેલું

[ગુજરાતી ભાષામાં]

સુખનો સાક્ષાત્કાર

જેમાં આંતરિક અને બાહ્ય બન્ને સુખોની બહુ કીજીવદથી
સરળ અને સુંદર ભાષામાં સમજણ આપી સાચા સુખના સાધનો
બતાવ્યા છે

૮ ખ એક આનો : પૃષ્ઠ ૮૮ કિંમત દોઢ આનો

સાચા સુખના શોધકોએ આ પુસ્તક મળાવી સાગોર્પામ
એક વખત તો જરૂર વાચી જવું જોઈએ

સસ્તુ

મુદર

સરસ

જેણે અનેક જિજ્ઞાસુને પ્રતોષ્યા છે
અને પ્રશ્નમા પ્રાપ્ત કરી છે
તે

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર

[ગુજરાતી અનુવાદન]

જેમાં મુખ્ય ઉત્તરાધ્યન સૂત્ર ગૂજરાતી ભાષાતર
ઉપાન

ઉપયોગી મમુદ અને સરજ નોંધ તથા દિપ્તિ

૮. ખ ચાર આના ૫૫૪ ૪૦૦ : મુદ્રા છે આના

જેન થર્મનો આસિ જાણવા સારુ

અ જોગ મગાવી સો અને વાચો

જેની જગ્ગે આશિઓ આદર પડી ચૂકી જનાં માગ સેવીને તેવીજ છે

રમરણુશક્તિ

[અનુભવમુદ્ધ]

જેમાં રમરણુશક્તિ વધારવાના સરળ ઉપાયો દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

૮. ખ એક આનો ૫૫૪ સખ્યા ૪૪ : દિપ્તિ એક આનો



તુરતમા બહાર પડનારા પુસ્તકો

તમાગા જીવનપથમા પગલે ને પગલે ગ્રેગ્રા પાનારી,
ઠરેક જિજ્ઞાસુને એક સરખી ઉપયોગી

સાધક સહચરી

જેમાં ઉત્તમ દશ્યમ તથા સૂયમ સૂત્રના ચૂટેનાં શ્લોકપુષ્પોનું
સુંદર વર્ગીકરણ કરી સુમધુર પુષ્પમાળા બનાવી છે

ઉપર પ્રાકૃત મૂળ શ્લોકો તેની નીચે સમશ્લોકી ગૂર્જરગિરામાં
અનુવાદિત અનૂબદ્ધ શ્લોકો અને તેની નીચે ભાવવાહી
સંક્ષિપ્ત વિવરણ

卐

—પાપનુ પ્રાયશ્ચિત—

આધુનિક યુગોચિત પ્રતિક્રમણ
મારે મનોને લગતા દોષોનું પ્રાયશ્ચિત

જેની એક વાણુ પ્રાકૃત ભાષામા મૂળ પદો તેની નીચે મંસ્કૃત
ભાષાયુક્ત શ્લોકો, અને મીઠા વાણુ ગૂર્જગની ભાષામા
અનુવાદિત પદો અને તેની નીચે અસરકારક
વિસ્તૃત વિવરણ

આચારાગ સૂત્ર

સમૃદ્ધ નોધ સાથે ગુજરાતી અનુવાદન
લેખક મેહ

ભિન્ન ભિન્ન વિદ્યો પદના પ્રગટ થયેલા છેવે
આદર્શ ગૃહગ્રામ
ગૃહમ્યધર્મને લગતા કર્તવ્યોનો સચોટ ખ્યાલ



પુસ્તકો મળવાના હેઠાળ
મદ્રાસીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર
સાગરમતીઃ ગુજરાત
દિનકર મંદિર
સાગરમતી ગુજરાત
અમરામર નૈન વિદ્યાશાળા
સિંગડી કાઠિયાવાડ.



